

Сатсварупа дас Госвами

Абхай Чаран Дэ

1896-1964 йиллардаги ҳаёти ва фаолияти

“Философская книга”

Москва – 2003

Биринчи боб Болалиги

“Бизлар ухлаб ётардик, отам эса арати(Кришнага сизиниш маросими) ўтказарди. Динь динь динь –бизлар кўнғироқчанинг жаранглаган овозини эшитиб уйғониб кетардик ва отамизнинг Кришнанинг олдида сажда қилиб, илтижо қилаётганини кўрардик”.

Шрила Прабхупада.

Жанмаштами, ҳар йили, Парвардигор Кришнанинг беш минг йил муқаддам ер юзига келган куни шарафига ўтказиладиган катта байрам маросими эди. Байрамга Калькуттанинг аҳолиси, асосан бенгалияликлар ва бошқа ҳиндулар, шунингдек кўплаб мусулмонлар ва ҳатто баъзи бир инглизлар тўпланган эди. Шаҳарнинг барча кўчалари Парвардигор Кришнанинг эҳромига бораётган одамлар билан тўла эди. Самимий вайшнавлар тун ярмигача оч юриб рўза тутган, Харе Кришна мантра куйлаб, “Шримад Бхагаватам”дан Парвардигор Кришнанинг туғилиши ва кўрсатган кароматлари ҳақидаги ҳикояларни тинглардилар. Улар рўза тутишни, мантра куйлашни ва Кришнага сиғинишни тунда ҳам давом эттирдилар. Эртаси куни, 1896 йил биринчи сентябрда Калькутта яқинидаги Таллиганж кишлоғидаги кичкина бир уйда ўғил фарзанд дунёга келди. У Нандотсава, яъни, Нанда Махараж Кришна туғилгани шарофати билан катта байрам уюштирган куни дунёга келгани учун, тоғаси бу болани Нандулал деб атади. Лекин унинг отаси Гоур Мохан Де ва онаси Раджани уни Абхай Чаран, яъни, “Парвардигор Кришнанинг нилуфар қадамлари пойи паноҳига кириб, жасоратли бўлган зот” деб атадилар. Бенгалияликларнинг урф-одатларига кўра, аёл киши бола туғишдан олдин ўзининг ота-онаси уйига кетарди. Шундай қилиб, отасининг уйдан бир неча чақирим узоқда, Ади Ганга соҳилида, усти қамиш билан бостирилган, лойдан солинган икки хонали кичкина уйда, жекфрут дарахти остида Абхай Чаран дунёга келди. Бир неча кундан кейин ота-онаси Абхайни олиб, Харрисон Роуд, 151 даги ўзларининг уйига қайтиб келдилар. Мунажжим янги туғилган чақалокнинг тақдири ҳақида гапириб берди, бутун оила унинг башоратларини қувонч билан тинглади: “Абхай етмиш ёшга етганида

океанни кечиб ўтади, буюк дин арбоби бўлиб етишади, бир юз саккиз эҳром куради”.

Абхай Чаран Ҳиндистон ҳали викториан империализмнинг мустамлакаси бўлган пайтда дунёга келган эди. Калькутта Ҳиндистоннинг пойтахти, вице-кирол – Граф Эльгинский ва Кинкардинскийларнинг қароргоҳи, ҳамда Британия империясининг “иккинчи шаҳри” эди. Европаликлар билан ҳиндулар айрим-айрим яшар, лекин улар таълим-тарбия ва ишлаб-чиқаришда ҳамкорлик қилардилар. Инглизлар асосан Калькуттанинг марказида яшардилар, бу ерда улар учун театрлар, ипподромлар, крикет ўйнаш учун майдонлар ва европага хос ажойиб иморатлар қурилган эди. Кўпчилик ҳиндулар шимолий Калькуттада яшардилар. Британия ҳукуматига содиқ бўлсалар ҳам улар барибир, ўзларининг қадимий урф-одатларига ва маданиятига амал қилиб яшардилар, - эркаклар дхоти, аёллар эса – сари кийиб юрардилар. Абхайларнинг Харрисон Роуд 151даги уйи шимолий Калькуттанинг ҳиндулар яшайдиган қисмида эди. Абхайнинг отаси, Гоур Мохан Де, ўртаҳол оиладан чиққан киши бўлиб, ўзининг мато сотадиган магазини бор эди. У суварна-ваниклар аталадиган обрўли савдогарлар хонадонига мансуб эди. У юзлаб йиллар давомида инглизлар билан олтин ва туз олди-сотди қилиб келаётган бадавлат Малликлар сулоласига қариндош эди. Аввалига Малликлар қадимий донишманд Гаутамадан бошланадиган Дэллар сулоласига мансуб эдилар, аммо, Ҳиндистон ҳали инглизлар мустамлакасига айланмасдан аввал, мўғуллар ҳукмрон бўлган пайтда, бир мусулмон ҳукмдор бадавлат ва обрўли Дэлларнинг “Маллик”(Хўжа) деган унвонини олиб ташлаган эди. Кейин, орадан бир неча авлод ўтгандан кейин, Дэллар сулоласига мансуб бир қиз Малликлар хонадонидан бир йигитга эрга чиқди, ўша даврлардан бери бу икки хонадон ўзаро яқин қариндошлик ришталари билан боғланган эди.

Харрисон Роуд кўчасининг икки томонини эгаллаган катта бир квартал Локанатх Малликка тегишли бўлиб, Гоур Мохан ўзининг оиласи билан уч қаватли бинонинг бир неча хонасида турарди. Дэлларнинг рўпарасида Радха Говинда эҳромни бўлиб, охириги юз эллик йил давомида Малликлар Радха Говинда Илоҳларига сиғинардилар. Малликларнинг ҳар хил дўконлари бор бўлиб, улардан тушган даромаднинг бир қисми Илоҳларга сиғиниш маросими ўтказиб юган руҳонийларга ва эҳромни сақлашга сарфланарди. Ҳар куни эрталаб, нонуштадан олдин, Шри Шри Радха-Говиндага эҳсон қилиш учун Малликлар хонадони эҳромга келардилар. Улар Илоҳларга катта катта патнисларда қайнатилган гуруч, қачори ва сабзавотлар тақлиф

килардилар, кейин эса, бу прасадни эхромга келган кишиларга, кўни-кўшниларга таркатардилар.

Эхромга ҳар куни келадиганлар орасида кичкина Абхай ҳам бор эди, у эхромга гоҳида отаси, гоҳида онаси ёки хизматкор билан бирга келарди.

Шрила Прабхупада: Одатда мени Сидхешвара Маллик билан бир аравачада олиб борардилар. У мени эркалаб Моти(жавоҳир) деб атарди, уни эса, мен Субидхи деб атардим. Хизматкор ҳаммиша бизларни бирга олиб борарди. Агар мен бирор куни эхромга бормай қолсам, дўстим ўзини қўярга жой тополмай қоларди. Агар мен бўлмасам, у аравачага битта ўзи ўтиришдан бош тортиб хархаша қила бошларди. Бизлар ҳеч қачон бир биримиздан ажралмасдик.

Хизматкор болалар аравачасини кенг Харрисон Роуд кўчаси бўйлаб, йўлдан ўтаётган велосипедлар, от-аравалар орасидан олиб ўтаркан, бу икки дўст аравача ичида ўтирганча мусаффо осмонни, кўчанинг ҳар икки томонида ўсиб турган баланд-баланд дарахтларни томоша қилиб борардилар. От қўшилган катта аваралар ўзларининг катта-катта ғилдираклари ва от туёғининг такиллаши билан уларнинг эътиборини ўзига тортарди. Хизматкор аравачани Радха-Дамодара Мандирни ўраб турган катта деворнинг аркали катта дарвозаси томон буради, Абхай дўсти билан аравачада ўтириб, чиройли нақшлар чизилган катта арка тагидан ўтиб, ичкари ҳовлига кираркан, уларни тошдан ясалган, одинги ўнг оёғини олдинга чўзиб ётган иккита катта арслон кутиб оларди. Улар эхромнинг посбонлари эдилар.

Ҳовлида айлана гулзор ва чиройли ҳовуз бўлиб, унда кўйлак кийиб турган ёш аёлнинг ҳайкали турарди. Чумчуқлар чирқиллаб, шохдан шохга кўниб юрар, баъзан ерга, майсалар устига кўниб, нималарнидир чўқирдилар. Ҳамма жойда каптарлар гув-гувлаб юрарди, баъзан улар бирдан учиб ҳавога кўтарилар, эхром деворининг карнизига бориб кўнардилар. Эхром ҳовлисидан пахтадан тикилган оддий дхоти ва сари кийиб олган бенгалияликлар ўзаро баланд овозда суҳбатлашиб ўтиб кетардилар. Уларнинг баъзилари аравачада ўтирган, териси олтинранг, сочлари қоп-қора, кўзлари чакнаб турган икки болакайни эркалаш учун эгилардилар, лекин одамларнинг аксарият кўпчилиги эхромга шошилиб, аравача ёнидан тез ўтиб кетардилар.

Ичкари ҳовлига олиб борадиган катта дарвоза очик эди, хизматкор аравачани авайлаб зинадан пастга туширарди, ва улар қуёш нури тушиб турган катта ёруғ ҳовлига кириб борардилар. Шу ерда улар бир ярим метрлик устун устида Гаруданинг ҳайкалини томоша

килишарди. Гаруда, Вишнуни олиб юрадиган зот, - ярим одам, ярим куш танасида, елкасида катта катта қанотлари, бургутникага ўхшаган кучли тумшуғи бор, мавжудот – бир тизасида ўтириб, қўлларини қовуштирган ҳолда, илтижо қилиб турарди. Аравача ховлини супуриб-сидирадиган икки хизматкор ёнидан ўтиб кетарди. Эҳромга киришга икки қадам қолганда аравача тўхтарди. Эҳром тўрт баланд устун устида турган баланд том остида турган, тўрт томони очик баланд меҳробдан иборат эди. Чап томонда меҳробдаги Илоҳларни томоша қилиб турган бир тўда одамларни кўриш мумкин. Хизматкор аравачани меҳробга яқинроқ олиб келиб, болаларни ундан ерга туширарди, уларнинг қўлидан ушлаб, хаяжон билан уларни Илоҳларга яқин олиб борарди.

Шрила Прабхупада: Мен эҳром эшиги олдида Радха-Говиндага илтижо қилиб турганимни эслайман. Мен Илоҳлардан кўзимни узмасдан соатлаб Уларни томоша қилиб турардим. Катта катта узунчоқ кўзлари бўлган Илоҳлар жуда чиройли эдилар...

Ювиниб, янги либосларини кийиб олган Радха ва Говинда ранг-баранг гуллар орасида кумуш тахтиравонда савлат тўкиб турардилар. Говинданинг бўйи ярим метрча келарди, Унинг чап ёнида турган Радхаранининг бўйи Ундан сал пастроқ эди. Илоҳларнинг иккаласи ҳам олтиндай ярқираб туради. Радхарани ҳам, Говинда ҳам рақс тушаётгандай ҳолатда турардилар: ўнг оёғи тиззасида сал букилган, ўнг оёқнинг товони чап оёқ олдида. Радхарани ялтироқ сари кийиб олган, кизғишранг қўли худди оқ фотиҳа бераётгандай юқорига кўтарилган. Ипак жакет ва дхоти кийиб олган Кришна эса олтин най чалиб турарди. Говинданинг нилуфар қадамлари пойида сандал пастаси билан туласи барглари ётарди. Уларнинг бўйнига ажойиб ҳид таратиб турган тунги жасмин гулларида ясалган ва деярли нилуфар қадамлари пойига тушиб турган бир неча гулчамбар осиб қўйилган эди. Уларнинг олтин, бриллиант ва жавохирлардан ясалган маржонлари ярқираб турарди. Радхаранининг билагузуги олтиндан эди. Унинг елкасига ҳам, Кришнанинг елкасидаги сингари зарҳал нақшлар тўқилган чадар ташлаб қўйилган эди. Уларнинг қўллари ва сочлари кичик гуллар билан безатилган, бошларига кийиб олган тожларига эса, қимматбаҳо тошлардан нақш қўйилган эди. Радха ва Кришнанинг юзларида майин табассум ўйнаб турарди.

Абхай ана шундай ажойиб либосларда, кумуш гумбаз остига қўйилган кумуш тахтиравонда рақсга тушиб турган Илоҳларга шунчалик маҳлиё бўлиб қолардики, у Харрисон Роуддаги ҳаётини, умуман эҳромдан ташқаридаги ҳамма нарсани бутунлай эсидан

чиқариб юборарди. Кушлар ҳовлида айланиб чирқиллашда давом этар, меҳмонлар бири келиб бири кетиб юрардилар, аммо Абхай бир жойда қимирламай жим турганча Кришна ва Радхаранининг, Худонинг Олий Шахси ва Унин мангу рафиқасининг ажойиб киёфаларини томоша қилишда давом этарди.

Кейин киртана бошланарди, Худонинг содиқлари барабан ва караталалар жўрлигида Худонинг муқаддас номларини ва ҳар хил бҳажанларни куйлардилар. Абхай ўзининг дўсти билан бирга пуджарининг Илоҳларга тутаб турган мушк-анбар, олов, сур, рўмолча, гуллар, товус патларидан ясалган чиройли елпиғич ва ..... таклиф қилганини кузатиб турарди. Ниҳоят пуджари баланд овозда сур чалиб юборди, арати маросими ниҳоясига етди.

***

Абхай бир ярим ёшга тўлганида тиф касалига чалинди. Оилавий врач, доктор Боуз унга товук шўрва ичиришни тавсия қилди.

- “Йўқ, - деб эътироз билдирди Гоур Мохан. – Мен бунга йўл қўя олмайман.

- “Майли, лекин шундай қилмасангиз у ҳалок бўлади”.

- “Ахир бизлар гўшт емаймиз-ку! – деди Гоур Мохан. – Биз ошхонага товук гўштини кирита олмаймиз”.

- “Ҳечқиси йўқ, - деди доктор Боуз. – Мен ўзим уйда товук шўрва пишириб келаман. Сизлар фақат уни болага ичирсанглар бас...”

Гоур Мохан ноилож рози бўлишга мажбур бўлди. “Агар боламини кутқариб қолиш учун зарур бўлса...” . Доктор товук шўрва олиб келиб болага ичирган заҳоти Абхай уни қайтариб ташлади. “Майли, - деди доктор, - Мен розиман. Товук шўрва ҳақиқатан ҳам унга фойда бермас экан”. Кейин Гоур Мохан товук шўрвани тўкиб ташлади, Абхай эса аста-секин ўзига кела бошлади.

Абхайнинг бувиси яшайдиган уйнинг томида кичкина гулзор бўлиб, унда гуллар ва битта кичик дарахт ўсарди. Икки яшар Абхай бошқа болалар билан биргаликда ана шу гулларга шодлик билан сув қуярди. Лекин унга ана шу гулзор ёнида ёлғиз қолиш кўпроқ ёқарди. У дарахт остида ўтириб хаёл сурарди.

Абхай уч ёшга тўлганида ёниб кетишига оз қолди. Уйининг олдида гугурт ўйнаб ўтириб, у ўзининг кийимлари ёниб кетганини сезмай қолди. Кўчадан ўтиб бораётган нотаниш киши дарров югуриб келиб оловни ўчирди. Абхай тирик қолди, аммо унинг танасидаги чандиқ бутун умри давомида ўша ҳодисани эслатиб турарди.

1900 йил, Абхай тўрт ёшга кирганида, КАлькуттада даҳшатли вабо касаллиги тарқалди. Бу офат ҳар куни ўнлаб одамларнинг

умрини хазон қиларди. Минглаб одамлар шаҳарни ташлаб кетдилар. Бу офатни енгишнинг иложи йўқдай бўлиб кўринарди, шунда бир кекса бабаджи, бу офатга қарши бутун шаҳар бўйлаб Ҳаре Кришна мантрасини биргаликда куйлашни ташкил қилди. Диний эътиқоди қандай бўлишидан қатъий назар ҳамма ёшу-қари – мусулмонлар, хиндулар, христианлар, форсийлар – ҳамма санкиртанага кўшилдилар. Катта оломон мантра куйлаб шаҳар кўчалари бўйлаб, ҳар бир хонадон олдида тўхтаб ўтарди. Ҳаре Кришна Ҳаре Кришна Кришна Кришна Ҳаре Ҳаре Ҳаре Рама Ҳаре Рама Рама Рама Ҳаре Ҳаре. Киртаначилар гуруҳи Гоур Моханнинг эшиги олдида келганида у куйлаётган кишиларни шодлик билан қарши олди. Гарчи Абхай ҳали жуда ёш бўлса ҳам, у ҳам киртанада иштирок эта бошлади. Унинг бўйи киртана куйлаётган катталарнинг тиззасига зўрга етарди. Шундан кейин вабо касали тўхтаб қолди.

***

Гоур Мохан ҳақиқий вайшнав эди, шу боис ўзининг ўғлини ҳам Кришна онгида тарбиялади. Гоур Моханнинг ота-онаси ҳам вайшнавлар эдилар, шунинг учун унинг ўзи ҳам ҳеч қачон гўшт, тухум, балиқ, чой ва кофе деган нарасаларга қўл урмаган эди. Танаси оқ рангда бўлган Гоур Мохан табиатан жуда мулоим киши эди. У кечқурун магазинини бекитар экан, каламушлар очликдан газмолларни кемириб ташламасин деган ниятда хона ўртасига идиш тўла гуруч кўйиб кетарди. Уйига келгандан кейин у бенгалиялик вайшнавланинг асосий муқаддас китоблари бўлган "Чаитанья Чаритамрита" ёки "Шримад Бҳагаватам"ни мутолаа қилиш билан машғул бўлар, ёки тасбеҳда мантра зикр қилар ва Парвардигор Кришна Илоҳига сажда қиларди. У жуда вазмин ва меҳрибон ота эди, шу боис ҳеч қачон Абхайни жазоламаган. Ҳатто Абхайга бирор танбеҳ бериш керак бўлиб қолса, аввал ундан кечирим сўрарди: “Сен менинг ўғлимсан, шунинг учун мен сенга танбеҳ беришим керак. бу менинг бурчим. Ҳатто Чаитанья Махапрабхунинг отаси ҳам Уни жазолаган, шунинг учун сен хафа бўлма”.

Шрила Прабхупада: *Отанинг ойлик даромади икки юз эллик рупийдан ортмасди, лекин бизлар ҳеч қачон муҳтожлик ҳис қилмай яшаганмиз. Ҳали бизлар жуда ёш бўлган пайтларда, манго мавсуми келганда, ҳовлида ўйнаб юриб, истаган пайтда уйдан манго олиб чиқиб еб юрардик. Биз кун бўйи манго еб юрардик. Биз ҳатто ойимиздан: “Ойи, манго олсам майлими?” деб ҳам сўрамасдик. Бизларни етарли даражада манго билан таъминлаш отам учун қийин эмасди, бир рупийга ўнта манго сотиб олиши мумкин эди.*

Гарчи бизлар оддий турмуш кечирсак ҳам, уйимизда ҳамма нарса бор эди. Бизлар ўртаҳол хонадон эдик, лекин ҳар куни уйда тўрт-беш кишини меҳмон қилардик. Отам ҳеч қийналмасдан тўрт қизини эрга берган. Балки бизлар бой-бадавлат яшамагандирмиз, лекин ҳаммиша устимизда бошпанамиз, етарлича озиқ-овқатимиз ва ҳаммамизнинг кийишига кийим-бошимиз бўлган. Отам ҳар куни икки ярим литр сут сотиб оларди. Отам майдалаб савдо қилишини ёқтирмасди, шунинг учун у бирданига икки йилга етарли кўмир сотиб оларди.

Бизлар болалигимизда бахтиёр яшаганмиз. Бизлар машина сотиб ололмасдик, лекин бу бизларнинг бахтимизга раҳна сололмасди. Отам бизларга тез-тез шундай дерди: “Худонинг ўнта қўли бор. Агар У сиздан бирор нарсани тортиб олмоқчи бўлса, икки қўлингиз билан сиз нима ҳам қила олардингиз? Агар У Ўзининг ўнта қўли билан сизга бирор нарса бермоқчи бўлса, икки қўлингиз билан нима ҳам олиб билардингиз?”

Отам эрталаб кеч, соат етти-саккизларда уйғонарди. Эрталаб ювингандан кейин у бозорга бориб харид қилиб келарди, кейин, соат ўндан то соат биргача Илоҳга сизиниб пуджа ўтказарди. Кейин у тушлик қилиб, магазинга кетарди. Магазинда у бир соатча дам оларди. У уйга кеч соат ўнларда қайтиб келар ва яна Худога сизиниш маросими ўтказарди. Пуджа, Худога сизиниш унинг асосий иши эди. У оиласининг эҳтиёжларини қондириши учун озгина савдо-сотик билан шугулланарди, аммо унинг учун пуджа, Худога сизиниш ҳамма нарсадан муҳим эди. Баъзан биз ухлаб ётардик, отам эса арати ўтказарди. Динь-динь-динь. Бизлар қўнғироқчанинг жириглашини эшитиб уйғониб кетардик ва отамнинг Парвардигор Қришина олдида сажда қилиб турганининг гувоҳи бўлардик.

Гоур Мохан ўғлининг асл вайшнава бўлишини орзу қиларди: у Абхайнинг Шримати Радхаранининг хизматкори бўлишини, "Шримад Бхагаватам" таълимотини тарғибот қилишини, мриданга чалишни ўрганишини истарди. У уйига садхуларни меҳмонга таклиф қилиб, улардан ўғлини дуо қилишларини илтимос қиларди: “Илтимос, ўғлимни дуо қилинг, Шримати Радхарани ундан мамнун бўлсин ва унга Ўз марҳаматини кўрсатсин”.

Отаси ҳам, ўғли ҳам биргаликда сайр қилишни жуда ёқтирардилар, улар бир - бири билан ўзаро суҳбатлашишдан лаззат олардилар. Улар баъзан беш пайс тўлаб трамвайда кетишни истамай, ўнлаб чакирим йўлни пиёда юрардилар. Соҳилда улар баъзан кўп йиллардан бери бир жойда кўзгалмасдан ўтирган йогни учратиб қолардилар. Бир куни улар ана шу йогнинг ўз ўрнини ўғлига бўшатиб берганининг гувоҳи бўлдилар. Уларнинг атрофига одамлар тўпланган

эди. Гоур Мохан йогга садака эхсон қилди ва ундан ўғлини дуо қилишни илтимос қилди.

Абхайнинг онаси унинг келажакда адвокат бўлишини истарди, бунинг учун эса, у Лондонда таълим олиши лозим эди, Малликлардан бир яқин қариндоши онасининг бу таклифини қўллаб-қувватлади. Аммо Гоур Мохан бу ҳақда тинглашни ҳам истамасди. У агар Абхай Англияга борса, европаликларнинг урф-одатлари ва туриш-турмуши унга ёмон таъсир қилишига қаттиқ ишонарди. “У ароқ ичишни ва аёллар кетидан чопишни ўрганади – деб эътироз билдирди Гоур Мохан – Менга унинг пули керак эмас”.

Абхай ҳали жуда кичкиналигиданоқ Гоур Мохан ўзининг ниятини амалга оширишга киришди. У мриданга чалишни яхши биладиган мутахассисни ёллади ва Абхайни киртан пайтида куйланадиган мусиқа ритмларини чалишга ўргата бошлади. Раджани унинг бу ишларидан норози эди: “Ёш болани нимага мриданга чалишга ўргатяпсиз? Унга бунинг кераги бўлмайди”. Лекин Гоур Мохан ўғлининг бҳаджанлар куйлашини, мриданга чалиб киртана ўтказишини, "Шримад Бҳагаватам"дан маърузалар қилишини орзу қиларди.

Абхай мриданга чалиш учун ўтирганида, ўнг ва чап қўлларини мриданга чалишга бор кучи билан чўзса ҳам, қўллари мриданганинг икки томонидаги мембраналарга етмасди. У ўзининг устози ўргатганидек, ўнг қўлларининг бармоқларини ўйнатиб, мридангадан ажойиб оҳанглар чиқарарди: ти ни ти ни тау, кейин чап қўлининг кафти билан мриданганинг чап мембранасига урарди – бум бум. Вакт ўтиши билан у асосий оҳангларни чалишни тўлиқ ўзлаштириб олди, Гоур Мохан унинг мриданга чалишини тинглаб ором оларди.

Абхай отасининг ҳам онасининг ҳам севимли фарзанди эди. Унинг болаликдаги Моти, Нандулал, Нанду, Коча деган отларига бувиси эркалаб айтадиган Качори-мукхи деган исм ҳам кўшилди. У качори(Бенгалияда оммавий бўлган, ичига сабзавот солиб қовуриладиган пирожка) ейишни ёқтиргани учун бувиси уни шундай деб чақирарди. Бувиси ёки ойиси унга качори берганида, у кичик костюмининг ҳамма чўнтакларини качорига тўлдириб оларди. У кўчада гавжум одамлар ўтиб турган кўчадаги бакколнинг усталик билан качори пишириб турганини томоша қилиб туришни, улардан ёки кўшни аёллардан ўзининг ички ва сиртки чўнтакларининг ҳаммаси лиқ тўлгунча качори олишни жуда ёқтирарди.

Баъзан онаси у илтимос қилган заҳоти дарров качори пишириб беришни истамасди. Бир куни ҳатто онаси унга качори пишириб бермасдан уни дарров ётиб ухлашга мажбур қилди. Гоур Мохан ишдан келиб Абхай кани деб сўраганида онаси унинг качори пишириб

бер деб хархаша қилганини, шунинг учун уни қачорисиз қолдириб, эртадан ётиб ухлашга мажбур қилганини гапириб берди. “Йўқ, бизлар унга қачори пишириб беришимиз керак” – деди отаси. У Абхайни уйқудан уйғотиб, ўзи унга пури ва қачори пишириб берди. Гоур Мохан ўғлига ҳамиша меҳрибон ва ғамхўр эди, у ўғли истаган нарсанинг ҳаммасини мухайё қилишга самимий ҳаракат қиларди. Гоур Мохан ишдан келгандан кейин бироз қовурилган гуруч еб оларди, Абхай ҳам отаси билан бирга ўтирибқовурилган гуруч ерди.

Бир куни отаси Абхайга олти рупийга инглизча туфли сотиб олиб берди. Ҳар йили Гоур Моханнинг Кашмирга мунтазам қатнаб турадиган дўстларидан бири унинг илтимосига кўра Абхай учун бирор совға– четларига нақш қўйиб қўлда тўқилган ажойиб кашмирча чодра олиб келарди. Бир куни Абхай отаси билан кўчада бораётиб, магазинда ўйинчақ пистолет кўриб қолди ва отасидан пистолет олиб беришни талаб қилди. Отаси қаршилик қилган эди, у йиғлаб хархаша қила бошлади. Гоур Мохан: “Майли, майли” – деб унга пистолет олиб берди. Лекин Абхай яна битта пистолет олиб беришни талаб қила бошлади. “Пистолетинг бор-ку! – деди отаси – яна битта пистолетнинг нима кераги бор?” – деди отаси. “Ҳар қўлимда биттадан пистолет бўлиши керак!” – деб қичқирди Абхай ва ерга думалаб хархаша қила бошлади. Фақат отаси иккинчи пистолет сотиб олиб бергандан кейингина тинчиди. Абхайни тукқанида Раджани ўттиз ёшда эди. Эри сингари у ҳам қадимий гаудия вайшнавлар хонадонидан чиққан эди. Унинг танаси эриникига қараганда қорамтирроқ эди, эридан фарқли равишда у табиатан қизиққон аёл эди. Абхай ота онаси биргаликда тинч-тотув яшаётганини кўрарди, улар орасида ҳеч қачон жиддий оилавий жанжал ёки бир биридан норози бўлиш ҳоллари бўлмаган эди. Анъанавий ведавий маданияти бўйича Раджани намунали хотин эди: такводор, покдомон аёл бўлиб, у ўзининг бутун ҳаётини эри ва фазандларига ғамхўрлик қилишга бағишлаган эди. Абхай онасининг ўз фарзандини ҳар хил балою-офатлардан соддаларча самимий ҳимоя қилишга интилишини кўрарди. Абхайни ўйнагани кўчага чиқариб юборишдан олдин онаси уни кийинтириб бўлиб, эшик олдига олиб борардида, бармоғини хўллаб Абхайнинг пешонасига теккизарди. Абхай бу удумнинг маъносини тушунмас, лекин бу ишни онаси қилаётгани учун то у ўзининг удумларини бажариб бўлгунча онасининг олдида итоат билан бош эгиб турарди. Абхай отасининг ҳам, онасининг ҳам суюкли эркатой фарзанди эди: отаси ўзининг муҳаббатини унга меҳрибонлик қилиш, уни авлиё-вайшнав қилиб тарбиялашни орзу қилиш билан ифодалаётган бўлса, онасининг муҳаббати уни ҳар хил балолардан, касалликлардан ва ўлимдан ҳимоя қилишга ўз билганича интилаётганидан кўриниб турарди. Бир куни у

хатто Абхайни барча офатлардан ҳимоя қилишни илтижо қилиб, бир фариштага ўзининг кўксидан қон тақдим этган эди.

Абхай туғилган куни у то ўғли ақли кириб нимага бундай деб савол бермагунча чап қўлида овқатланишга қасамёд қилди. Ниҳоят Абхай ақли кириб онасидан нимага чап қўли билан овқат ейишини сўраган заҳоти яна ўнг қўли билан оақатлана бошлади. Агар Абхай оансидан нимага чап қўлингиз билан овқатланасиз деб сўрамаса, у чап қўлда овқатланишда давом этаверар ва унинг ишонч-эътиқодига кўра Абхай унинг табарруқ қасамининг ҳимояси остида юраверарди.

Абхайни ҳимоя қилиш учун у ўғлининг оёғига темир зирак тақиб кўйди. ўртоқлари Абхайдан нимага у бу темирни осиб олганини сўрардилар, Абхай уларга нима деб жавоб беришни билмай, онасининг олдига бориб, зиракни олиб ташлашни илтимос қилди. Онаси унга: “Олиб ташлайман, фақат ҳозир эмас!” – деб жавоб берди. Абхай хархаша қилиб, йиғлаб, зиракни ҳозироқ олиб ташлашни талаб қила бошлади. Бир куни у тарвузнинг тухумини ютиб кўйди, бундан хабар топган ўртоқлари унга: “Энди сенинг қорнингдан тарвуз ўсиб чиқади” – деб кўркита бошладилар. У кўрқиб кетганидан онасининг олдига қараб чопди, онаси унга “ўзим қорнингдан тухумни тушириб юборадиган мантра ўқиб кўяман, кўркма!” – деб уни хотиржам қилди.

Шрила Прабхупада: Яшода она ҳар куни эрталаб, Кришинани кун бўйи ҳар хил офатлардан ҳимоя қилиш учун ҳар хил мантралар такрорларди. Кришна бирор даҳшатли иблисни ўлдирса, у бу албатта ўзининг эрталаб ўқиган мантраларининг кучи билан амалга ошди деб биларди. Онам ҳам мени турли офатлардан ҳимоя қилиш учун турли мантралар такрорлаб юрарди.

Раджани кўпинча Абхайни Гангага олиб бориб, ўзи чўмилтирарди. У ўғлининг овқатига хорликс деган, саломатлик учун фойдали бўлган дори кўшиб берарди. Бир куни Абхай дизентерия билан оғриб қолди, шунда онаси уни қовурилган шўр бақлажон ва иссиқ пури билан даволади. Абхай бирор касалга чалинганида жуда ўжарлиги тутиб кетар, ҳар қандай дорини ҳам ичишдан бош тортиб, хархаша қиларди. Лекин унинг онасининг ўжарлиги ҳам униқидан қолишмасди: у дорини ўғлига зўрлик билан ичиради, бунда баъзан унга икки уч кишининг ёрдами керак бўларди, улар Абхайнинг оёк кўлларини ушлаб турардилар.

Шрила Прабхупада: Мен жуда қулоқсиз, ўжар бола эдим. Ҳамма нарсани синдириб ташлардим. Жаҳлим чиққанида отам меҳмонлар учун сақлаб кўйган шиша трубкаларни синдириб ташлаганман. Бир

куни онам мени ювинтирмоқчи бўлди, мен унга қаршилик қила бошладим, ерга жуда қаттиқ йиқилиб тушдим, бошимдан қон оқа бошлади. Қўни-қўшиллар чопиб келишди, улар онамга: “Нима қиляпсан? Болани ўлдириб қўясан-ку!” – деб қичқира бошладилар.

Онаси ҳомиласининг еттинчи ва тўккизинчи ойларида Шадхотра маросимини ўтказаетганида Абхай унинг ёнида турарди. Онаси маросимни ўтказиб бўлиб, ювиниб чикқандан кейин чиройли либосларини кийиб, ўзи ёқтирган таомлардан зиёфат қилиб, болалари билан лаззатланарди, эри эса хотини ва бўлғуси фарзандининг покланиши учун мантралар тиловат қилган брахманларга совғалар улашарди.

Абхай бутунлай онасига қарам бўлиб қолган эди. Баъзан онаси унга кўйлагини тескари кийдирарди, у эса индамасдан унга бўйсунарди. Гарчи баъзан унинг ўжарлиги тутиб қолса ҳам, у бутунлай онасига қарам эканини ҳис қиларди. Ҳатто у ҳожати қистаб қолса ҳам, онасининг олдида сакрай бошларди: “Ойи, ҳожатхонага боргим келяпти!”

“Албатта борақол ўғлим –дерди онаси, - нимага буни мендан сўраб ўтирибсан?” Абхай ҳожатхонага чопиб кетарди.

Абхайнинг онасига бунчалик боғланиб қолгани баъзи ҳолларда Раджанини бирор иш қилишга қўймасди. Абхайнинг болалик(сут) тиши тушганида онаси унга тишини ёстиғининг тагига қўйиб ётишни маслаҳат берди. Абхай шундай қилди, эрталаб туриб қараса, ёстиғининг тагида тиши йўқ, унинг ўрнида бир неча рупий пул ётарди. Абхай пулларни олиб ойисига сақлаб қўйиш учун берди. Орадан сал ўтмай онаси унинг бирор илтимосини бажаришдан бош тортганида, Абхай ундан пулни қайтариб беришни талоаб қила бошлади: “Пулларимни қайтариб бер! Мен уйдан кетаман. Пулларимни ҳозироқ қайтариб бер!”

Раджани ҳамиша кизларидан сочини ўриб қўйишни илтимос қиларди. Агар Абхай яқин орада бўлса, у ойимнинг сочини ўзим ўраман деб роса жанжал қилар, то опалари унга рухсат бермагунча тиниб тинчимас эди. Бир куни унинг опалари хиндистонда байрам кунлари аёллар амал қиладиган одатларга кўра оёқларининг товонларини қизғиш рангга бўядилар. Буни кўриб Абхай ҳам товонларини қизил бўёқ билан бўяб олди. Онаси бу ишни фақат аёллар қиладилар деб уни тўхтатишга ҳаракат қилди, аммо Абхай ўз билганида туриб олди: “Йўқ! Мен ҳам оёқларимни бўяшим керак!”

Абхай мактабга боришни истамасди. “Нимага мен мактабга боришим керак? – деб ўйларди у. –бунинг ўрнига кун бўйи болалар

билан ўйнаб юрган им яхши эмасми?” Онаси Абхайнинг бу ишидан Гоур Моханга шикоят қилди, Абхай отаси албатта унинг тарафини олади деб ўйлаб, онасига: “Йўқ. Мен мактабга эртага бораман” – деди. Гоур Мохан ўғлидан шикоят қилган хотинига шундай деди: “Майли, ҳечқиси йўқ. Эртага бора қолсин!” Эртаси куни Абхай ўзимни ёмон ҳис қиляпман деб баҳона топди, отаси унга қаршилиқ қилмади. Раджани ўғлининг ҳар хил баҳоналар топиб мактабга бормаётганидан қаттиқ ғазабланарди. У кунига тўрт рупий бериб, бир кишини ёллади, у ҳар куни Абхайни мактабга олиб борарди. Дамодара деган ўша киши арқон билан Абхайнинг белидан боғлаб олар ва уни мактабга обориб ўқитувчига топширарди. Абхай қочиб кетишга уринса, Дамодара уни ушлаб олиб, кўтариб яна мактабга обориб кўярди. Бир неча кун уни шу тарзда зўрлик билан мактабга олиб борганларидан кейин Абхай мактабга ўзи борадиган бўлди.

Абхай мактабда тартибли ва жиддий ўқувчи эди, лекин вақти вақти билан шўхлиги тутиб қоларди. Бир куни ўқитувчи унинг қулоғидан чўзаётганида Абхай ёниб турган керосин лампасини полга ағдариб юборди, бу эса мактабда ёнғин чиқишига сабаб бўлди.

Ўша даврларда Ҳиндистонда ҳатто саводсиз кишлоқилар ҳам “Рамайна”, “Маҳобҳорат” ёки “Шримад Бҳагаватам”дан бир неча парчани ёд биларди. Айниқса қишлоқ одамлари учун ҳар куни кечқурун бир жойга тўпланиб муқаддас китоблардан ҳикоялар тинглаш одатдаги ҳол эди. Баъзан Гоур Моханнинг бутун оиласи кечқурунлари Парвардигорнинг эрмаклари ҳақидаги ҳикояларни тинглаш учун Абхайнинг тахминан ўн чақирим узоқда турадиган тоғасининг уйида бўладиган мажлисга йўл олардилар. Уйга қайтиб келиб улар ухлашдан олдин Парвардигорнинг илоҳий эрмаklarини муҳокама қилишарди, шунда улар тушларида Рамайна, “Маҳобҳорат” ва “Шримад Бҳагаватам”даги воқеа-ҳодисаларни кўриб чиқардилар.

Абхайнинг кичик опаси Бхаватарини кўпинча унинг болаликдаги эрмаklarида яқин ёрдамчи бўларди. Улар биргаликда Малликларнинг эҳромидаги Радха-Говинда Илоҳларини томоша қилгани борардилар. Агар уларнинг ўйинларига кимдир халақит берса, улар ёрдам сўраб Илоҳларга илтижо қилардилар. “Кришна, илтимос, бизларга мана шу варракни учиршига ёрдам бер!” – деб кичкирарди улар, варракни учиршига уриниб югуриб бораётган жойларида.

Абхайнинг ўйинчоқари икки пистолет, мурватини товлаб ҳаракатга келтириладиган машина, рақсга туша оладиган тахта кучукча, ёнига осилган резина халтасини босиб юборса сакрайдиган ўйинчоқ сигирдан иборат эди. Тахта кучукчани Абхайга белидаги кичкина бир ярани даволаётганида оилавий врач доктор Боуз совға

қилган эди. Абхай баъзан болалар билан ўйнаганида врач бўлишни яхши кўрарди, кўпинча у ўртокларига ҳар хил дорилар ёзиб берар ва ўзи оддий тупрокдан дорилар ясарди.

***

Абхайнинг ёқимли ўйинларидан бири Калькуттада ҳар йили нишонланадиган Парвардигор Жаганнатханинг Ратха-ятра байрами маросими эди. Малликлар шаҳарда энг катта байрам маросимини ўтказардилар. Улар Парвардигор Жаганнатха Баладева ва Субадраларнинг ҳар бирига катта-катта ажойиб аравалар ясардилар. Улар аравалар ҳаракатини Радха-Говинда эҳромидан бошлардилар, аравалар Харрисон Роуд кўчасининг охиригача бориб яна орқага қайтардилар. Байрам куни Малликлар одамларга жуда катта миқдорда Парвардигор Жаганнатханинг парсадини тарқатардилар.

Ратха-ятра байрами бутун Ҳиндистон бўйлаб ҳамма шаҳарларда ўтказиларди, аммо миллионлаб зиёратчилар иштирок этадиган асосий Ратха-ятра Калькуттадан уч юз чақирим жанубда жойлашган Жаганнатха Пурида ўтказиларди. Бу байрам Пурида кўп асрлардан бери ўтказилиб келади: Парвардигор Кришнанинг мангу эрмакларидан бири шарафига ўтказиладиган бу байрам пайтида минглаб одамлар ёғочдан ясалган, баландлиги йигирма метр келадиган катта катта арваларни арқон билан икки чақирим жойгача тортиб борадилар. Абхай Парвардигор Чаитанья Махапрабхунинг Ўзи бундан тўрт юз йил аввал Ратха-ятра байрамида Харе Кришна мантрасини куйлаб рақсга тушгани ҳақида эшитган. Баъзан Абхай Калькуттадаги вокзалга бориб, поездлар ҳаракатининг жадвалини ўрганар, қачон бўлса ҳам шу жойларга боришни орзу қилиб, Жаганнатха Пуригача ва Вриндавангача чипта қанча туриши билан кизиқарди.

Абхай ҳам ўзи Ратха-ятра байрами ўтказишни, ўзининг аравалари бўлишини истарди, албатта, бу истагини амалга ошириш учун ёрдам сўраб отасига мурожаат қилди. Ўғли билан дурадгорларнинг бир неча магазинларини бориб кўриб, арава ясашга буюртма бериш жуда қиммат эканини, бунга унинг маблағи етишмаслигини кўрди. Ҳафсалалари пир бўлиб ота-бола уйга қайтиб келаётганларида Абхай аламидан йиғлаб юборди. Унинг йиғлаб бораётганини кўриб бир йўловчи хотин бунинг сабабини суриштирди. Гоур Мохан аёлга Абхайнинг ўзи Ратха-ятра барамини ўтказишни истаётганини, лекин арава ясатиришга унинг маблағи етишмаётганини гапириб берди. “О, менда бир арава бор!” – деди аёл ва Гоур Моханни ўғли билан шу аравани бориб кўриш учун уйига таклиф қилди. Арава эски бўлса ҳам,

ишга ярқли, бус-бутун эди. Унинг бўйи ҳам Абхай истагандай, бир метрча келарди. Гоур Мохан аравани сотиб олди, уни тартибга келтириб, чиройли қилиб бўяди. Ота-бола араванинг устига қўядиган ўн олтига устун ясашиди, шу устунлар устига худди Пуридаги катта аравалардаги сингари гумбаз қўйиб безадилар. Араванинг олдига ёғочдан ясалган от ва аравакашни ўрнатдилар. Абхай арава худди катта аравалардай бўлишини қаттиқ талаб қиларди. Гоур Мохан бўёқлар сотиб олди, Абхай ўз қўллари билан аравани Худди Пруидаги араваларга ўхшатиб чиройли қилиб бўяди. Абхай шижоат билан байрамнинг ҳамма тадбирлари юқори даражада бўлишини назорат қилиб борарди. Ҳатто Абхай катта байрамлардаги сингари мушақлар ҳам отишни режалаштирган эди, лекин Раджани бунга йўл қўймади. Абхай байрам нишонлашни ташкиллаштирар экан, ўзининг ҳамма ўртоқларини, айниқса кичик опаси Бхаватарини ишга солган эди. Шундай қилиб, у ёшлигиданок ўртоқлари орасида йўлбошчи бўлиб қолган эди.

Унинг илтимосига кўра қўшни аёллар, унинг қилаётганидан ҳайратга тушиб, ўтказиладиган Ратха-ятра байрами пайтида Абхай тўпланган одамларга тарқата олиши учун кўплаб ширин пишириклар тайёрлашга рози бўлдилар.

Худди Пуридаги байрам сингари, Абхайнинг байрами ҳам саккиз кун давом этди. Унинг бутун оиласи, қўшни болаларнинг ҳаммаси аравани кўча бўйлаб олиб юришда иштирок этдилар, барабан ва караталалар чалиб, Ҳаре Кришна мантра куйлаб бордилар. Дхоти кийиб олган Абхай Ҳаре Кришна ва бенгалияликларнинг машхур бҳаджанларини куйлаб бораётган болаларга раҳбарлик қиларди: Ки кара рай камалини...

“Шримати Радхарани, нима қиляпсан?”

“Марҳамат қилиб, ўзинг чиқиб қара!”

“Улар сенинг қора жавоҳирингни – Кришнани ўғирлаб кетяптилар!”

“Эҳ, бу ёш гўзал билса эди!”

Унинг қалбининг жавоҳири бўлган Кришна энди уни ташлаб кетди”

Абхай катталар ўтказаетган диний маросимларда ўз кўзи билан кўрган нарсаларнинг ҳаммасига тақлид қиларди: Илоҳларни безаш, Уларга ҳар хил таомлар тақлиф қилиш, арати ўтказиш ва сажда қилиш. Харрисон Роуддан ўтиб, аравани олиб бораётган болалар галаси айланма йўл билан Радха-Говинда эхромига йўл олди, Илоҳлар олдида бироз тўхтаб турди. Бундай ажойиб байрамни кузатиб турган Гоур Моханнинг дўстлари ундан сўрадилар: “Шундай ажойиб байрам

ўтказаётган эмишсан-ку, нимага бизларни ҳам таклиф қилмадинг? Сенга нима бўлди?”

“Бу байрамни шунчаки болаларнинг ўзлари ўтказяптилар” – деб жавоб берарди Гоур Мохан.

“Сен буни шунчаки болаларнинг эрмаги деб бизларни ажойиб байрамда иштирок этиб яйрашдан маҳрум қиляпсан”

Абхай қалби қувончга тўлиб байрам ўтказиш билан банд экан, отаси саккиз кун давом этган байрам харажатларини маблағ билан таъминлар, Раджани эса, ҳар хил таомлар тайёрлар, Абхай эса уларни гуллар билан безаб Парвардигор Жаганнатхага таклиф қиларди. Гарчи буларнинг ҳаммаси болаларнинг эрмаклари бўлса ҳам, Абхайнинг байрам ўтказишда намоён этган шижоати ва ихлоси ҳақиқий эди. Абхайнинг ана шу самимий ихлоси саккиз кун давом этган байрам маросимининг катта тантана билан ўтишини қўллаб қувватлаб турди. У бу байрамни ҳар йили худди шундай ихлос билан ўтказа бошлади.

***

Абхай олти ёшга тўлганида отасидан унга ўзи сиғинадиган Илоҳ совға қилишни илитмос қилди. У ёшлигидан отасининг Илоҳларга сиғиниш маросими ўтказишини томоша қиларди. У ҳар куни отасининг Радха-Говиндага қандай сажда қилишини кузатар ва “қачон мен ҳам Кришнага худди шундай сажда қилар эканман?” – деб ўйлаб юрарди.

Абхайнинг илтимосига кўра отаси унга Радха ва Кришнанинг кичик Илоҳларини совға қилди. Энди Абхай ҳам катталарга ва рухонийларга таклид қилиб, ўзининг Илоҳларига олов таклиф қилар, уларни ухлагани ётқизар эди.

Абхай билан унинг опаси Бхаватарини энди ўзларининг Илоҳининг содиқ хизматкорига айланган эдилар. Улар ўзларининг кўп вақтини уларни кийинтириш ва уларга сиғиниш маросими ўтказиш билан ўтказардилар. Баъзан улар Илоҳлар олдида ўтириб, Уларни мамнун қилиш учун бҳаджанлар куйлардилар. Улар ўзларининг кўп вақтини китоб ўқиш ўрнига Илоҳларга сиғиниб ўтказаётганлари учун, ўртоқлари ва опа-сингиллари уларнинг устидан қулиб, шу юришларингиз бўлса, сизлар узок умр кўрмайсизлар деб мазах қилишарди. Абхай уларга: “Бизларга бунинг фарқи йўқ!” – деб жавоб берди.

Бир куни кўшни аёл Абхайнинг онасидан: “Ўғлинг неча ёшга кирди?” - деб сўради.

“Етти ёшга” – деб жавоб берди ойиси. Абхай уларнинг гапини эшитиб ҳайрон бўлди. У аввал ҳеч қачон кимнингдир унинг ёши

хақида гапирганини эшитмаган эди. У биринчи марта ўзининг ёши хақида эшитган эди: “Мен етти ёшдаман!”.

Умумий мактабда бошқа болалар билан бирга ўқиш билан бирга Абхай саккиз ёшга тўлгунча унга икки йил давомида алоҳида ёлланган ўқитувчи ҳам уйда дарс бериб юрди. У бенгалча ўқиш-ёзишни ўрганди, санскритни ўргана бошлади. 1904 йилда уни Харрисон Роуд ва Марказий кўча муюлишида жойлашган Матти Лал ташкил қилган текин мактабга бердилар.

Бу мактаб 1842 йилда суварна-ваник жамоасидан бир бадавлат вайшнава ташкил қилган мактаб эди. Мактабнинг гиштдан қурилган икки қаватли биноси тош девор билан ўралган эди. Мактабда болаларга ҳиндлар таълим берардилар, болалар эса суварна-ваниклар авлодига мансуб маҳаллий бенгалияликлар эди. Эрталаб, курта ва дхоти кийиб олган болалар уйларидан чиқиб, гурух гурух бўлиб мактабга борардилар. Ҳар ким ўзи билан бир неча китоб олиб борарди. Улар мактаб ҳовлисига кириб, то кўнғироқ чалиниб уларни дарсга таклиф қилмагунча ўйнаб, ўзаро суҳбатлашиб турардилар. Болалар мактаб биноси ичига кириб, залдан ўтиб иккинчи қаватга кўтарилардилар, кейин ўқитувчи уларни ёғоч парталарга ўтқазардилар. Мактабда болаларга математика, табиатшунослик, тарих, география ҳамда вайшнавларнинг маданияти ва урф-одатларига ўргатардилар.

Синфда тартиб жуда каттиқ эди. Тўрттадан довод турган ҳар партада тўрттадан ўқувчи ўтирарди. Тартибни бузган ўқувчини муаллим жазолаб ўрнидан турғизиб кўярди. Адабиёт дарсида болалар Бенгал халқининг дostonларини ўрганардилар: ялмоғиз кампир, жин-арвоҳлар, тантриклар, гапирадиган ҳайвонлар, яхши ва золибраҳманлар, жасур жангчилар, ўғрилар, шахзодалар, руҳий озодлик ва садоқатли эр-хотинлар ҳақидаги ҳикоя ва афсоналар.

Ҳар куни мактабга борар экан, Абхай аста-секин ўзининг болаларча содда онги билан Калькутта кўчаларидаги ҳар хил одамларни бир биридан ажрата бошлади: одатда от кўшилган кареталарда юрадиган мағрур инглизларни; аравакашларни; кўча супуриб юрадиган бҳангиларни; хатто киссавур ўғриларни ва кўча муюлишида турадиган фоҳишаларни ҳам билиб олди.

Абхай ўн ёшга тўлган йили Харрисон Роуд кўчасига трамвай йўли ётқиздилар. Абхай рельс кўйиб юрган ишчиларни томоша қилар, трамвай вагонининг юқоридан осилган электр симдан осилиб, ўзидан ўзи ҳаракат қилишини ҳайратга тушиб кузатарди. У ўзи ҳам катта таёқ топиб олиб, ўша электр симидан осилиб, қачон бўлса ҳам рельсларга туриб юриб кетишни кечаю-кундуз орзу қиларди. Гарчи Калькутта учун электр токи янгилик бўлса ҳам, кўчаларда трамвай билан бирга

электр чироклари пайдо бўла бошлади. Абхай дўстлари билан кўчада электриклар ташлаб кетган куйган лампаларни териб юрарди. Абхай биринчи марта граммофонни кўрганида унинг ичида бир арвоҳ ёки электр одам ўтириб кўшиқ куйлаётган бўлса керак деб ўйлаганди. Абхай Калькуттанинг одам гавжум кўчаларида велосипед ҳайдаб юришни ёқтирарди. Абхай велосипед ҳайдашни ёқтирарди, аммо югуришни умуман ёқтирмасди, шу боис мактабда футбол келуоби ташкил қилинганида у дарвозабон бўлишга ёзилди. У велосипедда жануб томонда жойлашган Далхаузи Боғига тез тез бориб, ҳар томонга сув сочиб турадиган фонтанни томоша қиларди. Фонтан вице қиролнинг ҳовлиси Радж Бхаван олдида бўлиб, дарвоза ортидан унинг ҳовлиси бемалол кўриниб турарди. Йўл бўйи Абхай авлиёларнинг гхатлари олдидан ўтарди, Ганга бўйидаги эҳромлардан бошланган зинапоялар кишини тўғри Гангага олиб тушарди. Шу ерда ўликларни ёқиб юборадиган жой ҳам бор эди. Абхайларнинг уйи яқинида Ганганинг нариги томонида жойлашган Ховрах шахрига олиб борадиган осма кўприк ҳам бор эди.

Абхай ўн икки ёшида оилавий гурудан фотиҳа олди, лекин бу маросим унинг қалбида чуқур из қолдирмади. Гуру унга ўзининг руҳий устози ҳақида гапириб берди. Буюк йог бўлган руҳий устози бир куни ундан: “Нима ейишни истайсан?” деб сўрабди. Шунда унинг оилавий гуруси: “Афғонистонда ўсадиган анор” – деб жавоб берибди. “Нариги хонага кир” – дебди унга руҳий устози. У нариги хонага бориб ҳақиқатан ҳам бир неча анорни кўрибди. Абхайнинг отасининг олдига келиб юрдиган бир йог бир куни ўзининг руҳий устозининг ёнида ўтириб, бир зумда Дваракага боргани ҳақида гапириб берган экан.

Гоур Мохан Бенгалиядаги тобора кўпайиб бораётган, ҳар хил фаришталарга сиғинадиган, ганж чекадиган ва кўчаларда тиламчилик қилиб юрадиган ҳар хил садхуларни унчалик ёқтирмасди. Лекин у ҳақиқий саховатли инсон эди, ҳатто шундай садхуларни ҳам уйига таклиф қиларди. Ҳар куни Абхай шундай садхуларни уйида кўриб юрарди, лекин, баъзан уларнинг уйига ҳақиқий садхулар ҳам келиб турардилар. Абхай уларнинг гапларидан кўп нарсаларни билиб олган, ҳатто сеҳр қудрати борлигини ҳам билган эди. Бир куни циркда Абхай бир йогни кўрди, одамлар унинг оёқ-қўлларини боғлаб қопга солиб қопнинг оғзини ҳам боғладилар. Қопни бир сандиққа солиб, уни ҳам қулфлаб қўйдилар, барибир йог ана шу сандиқ ичидан ҳам қопдан ҳам чиқиб кетганди. Лекин Абхай бундай ишларга унчалик катта аҳамият бермасди. Унинг учун энг муҳими унга отаси ўргатган Худога садоқат билан хизмат қилиш – Радха-Кришнага сиғиниш, Ратха-ятра байрамини ўтказиш эди.

***

Калькуттада хиндулар билан мусулмонлар биргаликда тинч-тотув яшардилар. Бир бирлариникига меҳмонга бориш, биргаликда Худога сизиниш маросисимини ўтказиш улар учун одатдаги ҳол эди. Уларнинг ҳам буларнинг ҳам Худога сизиниш маросимларида ўзига хос хусусиятлари бор эди, лекин уларнинг ўзаро муносабатларида ҳамиша ҳамкорлик, ўзаро ҳурмат бор эди. Шунинг учун мусулмонлар билан хиндулар ўртасида низо кўтарилиб, катта кўзғолон бошланганида Гоур Моханнинг оиласидагиларнинг ҳаммаси бунда албатта Британия сиёсатининг қўли борлигини сездилар. Ҳиндлар ва мусулмонлар орасида биринчи марта низо чиққанида Абхай ўн уч ёшларда эди. У атрофидаги одамлар орасида нималар бўлаётганини умуман тушунмасди, лекин тақдир тақозоси билан у ўзаро тўпололларнинг ўртасига тушиб қолди.

Шрила Прабхупада: *Харрисон Роудда бизлар яшайдиган жойнинг атрофида жуда кўп мусулмонлар яшарди. Малликлар хонадони ва бизларнинг хонадонимиз обрўли хонадонлар ҳисобланарди, лекин атрофимизни кашба ва баста, мусулмонлар яшайдиган кварталлар ўраб олган эди. Айнан ўша кварталларда катта галаёнлар бўлиб ўтаётган эди. Мен бундан беҳабар ҳолда кўчага ўйнагани чиқдим. Бозор майдонида ўзаро тўқнашувлар бўлаётганини билмасдан мен уйга қайтиб келаётган эдим. Мактабдош дўстларимдан биттасимени: “Уйингга борма, ҳозир у тарафда тўс-тўполол бўлиб ётибди” – деб огоҳлантирди.*

Бизлар мусулмонлар яшайдиган кварталда, хиндулар билан мусулмонлар орасида ўзаро тўқнашув бўлаётган жойда яшардик. Мен бу шунчаки икки безори орасида бўлиб ўтаётган тўқнашув бўлса керак, деб ўйладим. Бир куни мен бир безорининг иккинчи бир безорига пичоқ билан ҳамла қилганини кўрганман, киссавур ўғрилари ҳам кўрганман. Улар ҳатто бизларнинг қўшимиз эди. Шунинг учун мен бу тўполол ҳам шундай тишололларнинг бири бўлса керак деб ўйладим. Лекин мен Харрисон Роудни кесиб ўтмоқчи бўлганимда одамларнинг бир магазинни очиб, молларини тўнаб, ўғирлаб турганларини кўрдим. Мен шунчаки бир болакай эдим. “Нима бўляпти ўзи?” – деб ўйладим. Ота-оналарим уйда мендан қаттиқ хавотир олиб ўтирган эдилар: “Ўғлим кўчадан қайтиб келмаяпти!” улар нима қиларини билмасдан кўчага чиқиб, менинг қайси тарафдан келишимни билмасдан кутиб турган эканлар. Мен нима ҳам қила олардим? Мен одамларнинг магазинда босқинчилик қилаётганини кўриб, дарров уйга шошилдим. Шунда мусулмонлардан биттаси қўлига пичоқ олиб, менинг орқамдан

чопа бошлади – у мени ўлдирмоқчи эди. Қандайдир мўъжиза рўй бериб, мен ундан қочиб қутулдим. Уйга қараб чопиб келаётганимни кўрган ота-онам гўё қайтадан тугилгандай бўлиб қувониб кетдилар. Уларга ҳеч нима демасдан мен ўзимнинг хонамга кириб кетдим. Ўрнимга кириб, кўрпага ўраниб ётиб олдим. Орадан анча вақт ўтгандан кейин мен кўрпани кўтариб: “Тўполон тамом бўлдими? Бу фалокат тамом бўлдими?” – деб сўрабман.

***

Абхай ўн беш ёшга тўлганида бери-бери деган касалга чалинди, онаси ҳам шундай касалга чалинган эди. Унинг шишларини камайтириш учун онаси унинг оёқларини кальций-хлор кукуни билан уқаларди. Абхай тез орада тузалиб кетди. Касал бўлишига қарамасдан ўз вазифаларини бажаришни тарк этмаган онаси ҳам тез тузалиб кетди. Лекин, орадан бир неча кун ўтгандан кейин, қирқ олти ёшида Абхайнинг онаси бирдан вафот этди. Онасининг вафоти билан худди Абхайнинг бахтиёр болалигига чек қўядиган парда туширилгандай бўлди: энди онасининг ғамхўрлиги, ҳар хил офатлардан сақлаб юрадиган илтижолари ва мантралари, ширин овқатлари, оналарча танбехлари биратўла барҳам топган эди. Абхайнинг опалари онасининг вафотидан Абхайдан ҳам кўпроқ қийналдилар, лекин шу нарса аниқки, бу воқеадан кейин Абхай бутунлай отасига қарам бўлиб қолди. У ўн олти

22

ёшга тўлган эди, онасининг вафотидан кейин у улғайиши ва мустақил ҳаётга тайёрланиши керак эди.

Отаси уни овутди. Отаси Абхайга азият чекишга ўрин йўқлигини, рух мангу яшашини, ҳамма нарса Кришнанинг иродаси билан рўй беришини, шунинг учун у Кришнага ишониши ва фақат Унга қарам бўлиши лозимлигини тушунтирди. Абхай отасининг гапларини диққат билан тинглаб, ҳаммасини тушуниб олди.

Иккинчи боб

Коллеж, уйланиш ва Гандининг ҳаракати

1920 йилда мен Ганди ташкил этган “Ҳиндистон мустақиллик ҳаракати”нинг аъзоси бўлдим, кейин ўқишни ташлаб кетдим. Гарчи мен бакалавр унвони учун якуний имтиҳонларни муваффақият билан топширган бўлсам ҳам, мен диплом олишдан бош тортдим ва илм ўрганишга бошқа қайтиб бормадим. Шрила Прабхупада.

1914 йил уруш бошланди, жуда кўп хиндулар Буюк Британия армиясида жанг қилишга сафарбар қилиндилар. Абхай Майдон Паркидаги ипподромга инглиз самолетлари қўнганини ўз кўзи билан кўрган, газеталар орқали ҳарбий ҳаракатлардан хабардор бўлиб турган, лекин уруш уни четлаб ўтган. 1916 йил у коллежга кирди. Калькуттада иккита обрўли Коллеж бор эди: Президент коллежи ва Шотландия черковлари коллежи. Абхай Шотландия черковлари коллежига ўқишга кирди. Коллеж христианларники эди, аммо хиндулар орасида жуда катта обрўга эга эди, шу боис хиндулар болаларини шу коллежга берардилар. Профессорлар, такводор ва жиддий инсонлар бўлиб, кўпчилиги шотландия черковининг хизматчилари эдилар, улар талабаларга ҳақиқатан ҳам жуда яхши таълим-тарбия берардилар. Бу Харрисон Роудга яқин жойда жойлашган, обрўли билим маскани эди, шу боис Гоур Мохан Абхайни бемалол уйда яшашга қолдиришига имкон берарди.

Бир вақтлар Гоур Мохан, Абхай илм ўрганаман деб ғарб халқларининг маданияти қурбони бўлмаслиги учун унинг Анеглияга кетишига йўл қўймайман деб қарор қабул қилган эди. У Абхайнинг Шримати Радхарани ва Парвардигор Кришнанинг асл содиқ хизматкори бўлиб етишишини истаган эди. Лекин, бошқа тарафдан, Гоур Мохан ўғли қандайдир гурунинг браҳмачари-шогирди бўлишини ҳам истамади. Муносиб гуруни қаердан топши мумкин? Унинг ўз ҳаёти давомида ҳар хил йоглар ва свамилар билан танишиб олган тажрибаси унинг қалбида бирор ишонч туйғусини уйғота олмаганди. У ўғлининг рухий фаолиятдаги барча қонун-қоидаларга сўзсиз амал қилишини истарди, айти пайтда, Абхайнинг уйланиши ва болачақасини таъминлаш учун ишлаши кераклигини ҳам биларди. Шунинг учун Абхайнинг Шотландия черкови коллежида ўқиши жуда ўринли бўлиб кўринганди. Коллежнинг асосчиси Калькуттага 1830 йилда келган христиан миссионери Александр Дафф эди. У биринчилардан бўлиб хиндуларда европа маданиятига қизиқиш уйғота бошлаган эди.

Биринчи навбатда у “эркин, лекин айни пайтда ғарбий қонун-қоидаларга асосланган диний таълим тарбия орқали Инжилни тарғибот қилиш ҳамда юқори синфларда инглиз тилини ўрганиш учун” Генерал Ассамблеясининг институтига асос солган эди. кейинчалик у Шотландия черков коллежини ташкил қилди, 1908 йилда эса, бу икки даргоҳни бирлаштириб, Шотландия Черковлари Коллежига айлантирди.

Шрила Прабхупада: *Бизлар ўқитувчиларни худди оталаримиздай ҳурмат қилардик. Профессорлар билан ўқувчиларнинг ўзаро муносабатлари жуда яхши эди. Вице-канцлер, профессор В. С. Эрхарт ҳақиқий жентелмен ва меҳрибон устоз эди. Баъзан бизлар ҳатто у билан ҳазиллашиб ҳам турардик. Биринчи курсда мен инглиз тили билан санскритни ўргандим. Иккинчи курсда санскрит ва фалсафани, кейин эса, фалсафа билан экономикани ўргандим. Бошқа бир профессор Ж.К.Скримгер эди. У инглиз адабиётидан дарс берарди, у дарсларда Банким Чандра Чаттержининг асарларидан парчалар ўқирди. “Ҳа, ҳа, - дерди у – Банким Бабу шундай деган”. У Банкимнинг асарларини ўрганиб, уни Вальтер Скотт билан таққосларди, ўша пайтларда ч. Диккенс ва в. Скотт инглизларнинг икки буюк ёзувчиси эди. У бизларни ана шу ижодкорларнинг асарлари билан таништирарди, бизларнинг ўзаро муносабатларимиз жуда яхши эди.*

Абхай Инглизлар Жамиятига аъзо бўлди ва курсдошларига Китс, Шелли ва бошқа шоирларнинг шеърларини ёддан ўқиб берарди. Санскрит жамиятининг аъзоси бўлган ҳолда у "Бхагавад-гита"ни ёддан ифодали ўқиб берарди. Унинг баъзи бир курсдошларининг айтишига қараганда у айниқса "Бхагавад-гита"нинг ўн биринчи, Кришнанинг фазовий қиёфасини таърифлайдиган бобини жуда ажойиб ўқиб берарди. Абхай футбол ўйинларида, театрда сахна ўйинларида иштирок этарди. Бенгалиядаги театрнинг машҳур директори Амритлал Боуз Абхай ва унинг курсдошлари иштирок этадиган, Парвардигор Чаитанья Махапрабху ҳаётини акс эттирадиган спектаклнинг репетицияларига раҳбарлик қиларди. Жаноб Боуз шундай фикрларди: “Ҳозирги кунда Чаитанья Махапрабху спектаклини ярим рупий тўлаб истаган театрда томоша қилиш мумкин, шундай экан, сизларнинг бундай ҳаваскор спектаклингизнинг нима кераги бор?” Кейин у ўзининг саволига ўзи жавоб берарди: “Сизларнинг Чаитанья Махапрабху ҳақидаги спектаклингиз одамларга шунчалик ёқиб олиши керакки, уни бир марта кўргандан кейин улар гуноҳ қилишни бир умр тарк қилсинлар!”

Машхур театр раҳбари ўз ихтиёри билан шундай хизматни ўз зиммасига олган ва талабаларни саҳнага чиқишга ўргатишга розилик берган эди, у фақат битта шарт қўйган эди: улар то унинг ўзи уларнинг тайёргарлигини маромига етган деб баҳоламагунча омма олдида саҳнага чиқмаслиги керак. Абхай дўстлари билан роса бир йил тайёрландилар. Абхай унда Адвайта Ачарья рлини ижро этган эди. улар биринчи марта одамлар олдида саҳнага чиқиб спектаклни қўйганларида кўплар йиғлаб ўтиргандилар. Аввалига у одамларнинг нимага йиғлаб ўтирганини тушунмаган эди, кейинчалик билса, уларнинг қалбини актёрларнинг самимийлиги ва яхши тайёргарлиги эритиб юборган экан. Бу Абхайнинг биринчи ва охириги спектакли эди. Коллеждаги психология ўқитувчиси профессор Эххарт аёлларнинг миясининг оғирлиги эркаларникига қараганда камроқлигини исботлади. Экономика профессори Марўал назарияси бўйича маъруза қилиб, оилавий боғланишлар иқтисодий ривожланиш гарови эканини исботларди. Санскрит дарсларида Абхай Роув ва Веббнинг китобларидан фойдаланарди, улар санскрит тилини барча тилларнинг онаси деб ҳисоблардилар.

Абхай Калидаснинг санскрит тилида ёзган асари “Кумар-самбхава”ни ўрганар экан, унинг “вазмин”, “ўзини тута биладиган” деган маънони англатадиган дхира иборасини изоҳлаши ҳайратга солган эди. Қадим замонларда бир куни маъбуд Шива чуқур муроқабага берилиб ўтирар экан. Ўша пайтларда фаришталар иблислар билан жанг олиб борарди, шу боис улар маъбуд Шивадан уларнинг қўшинига саркардалиқ қилишга қодир бўлган бир қудратли фарзанд дунёга келишини истаганлар. Маъбуд Шивани муроқабадан чиқариш учун улар унинг олдида ёш киз Парватини жўнатишди. У маъбуд Шивага хизмат қилиб, ҳатто унинг жинсий аъзоларини ҳакм силаган, лекин маъбуд Шива шунда ҳам муроқаба қилишдан тўхтамаган. Ташқи таъсирларга берилмасдан ўзининг хотиржамлигини ана шундай сақлай билиш – ҳақиқий дхирага мисол бўла олади.

Ҳиндистондаги барча мактаблардаги сингари, шотландия коллежида ҳам европалик ўқитувчиларнинг ҳаммаси маҳаллий тилни ўрганишлари керак эди. Бир куни профессор Эххарт Абхай ва унинг дўстлари писта чақиб ўзаро суҳбатлашиб турган жойдан ўтиб қолди. Талабалардан биттаси бенгал тилида ҳазиллашиб профессорнинг серҳаражатлиги устидан кулмоқчи бўлди. Профессор бирдан унга юзланиб, унга бенгал тилида жавоб берди. Абхай ва унинг дўстлари ўзларининг бундай бемаъни ишидан қаттиқ хижолат бўлдилар.

Коллежда Библияни ўрганиш мажбурий эди. Библия Жамияти ҳар бир талабага чиройли муқоваланган Библия совға қилди. Ҳар куни

эргалаб талабалар Библиядан мадҳия, илтижо ва ҳикоялар ўқиш учун тўпланардилар.

Профессорлардан бири карма ва руҳнинг тана алмаштириши ҳақидаги Ведалар таълимотини танқид қиларди. У шундай дерди: агар судда жинойтчининг қилган жинойтини тасдиқлайдиган гувоҳ бўлмаса, уни жазоламайдилар. Худди шундай, ҳиндуизм фалсафасига кўра, агар руҳ ҳозир ўзининг аввалги танасида қилган ишлари учун жазо сифатида қийналаётган бўлса, ўша жинойтларнинг гувоҳи ким? Абхай учун бундай танқидий гапларни тинглаш жуда оғир эди, у профессорнинг гапларига қандай қилиб эътироз билдириш кераклигини биларди. Лекин шунчаки талаба бўлгани учун у жим ўтириб тинглашга мажбур эди. У ўзининг жамиятдаги ўрни бўйича профессордан пастда турарди, - талабанинг профессорнинг гапларига эътироз билдиришга ҳаққи йўқ эди. Лекин у профессорнинг карма қонуни ҳақида айтаётган гаплари асоссиз эканини биларди, ахир гувоҳ ҳақиқатан ҳам бор-ку. Калькуттага узоқ қишлоқлардан ўқиш учун келган талабалар катта шаҳарга ҳаяжон билан қараб турардилар: европаликлар билан қўшни бўлиш улар учун жуда ноқулай эди. Аммо Абхай Калькуттада инглизлар даврасида ҳам ўзини эркин ҳис қиларди. У ҳатто шотландиялик ўқитувчиларини ёқтирарди ҳам. Гарчи Абхай улар билан жуда эҳтиёткор бўлиб, орада етарли масофа сақлаган ҳолда муносабат қилса ҳам, уни уларнинг ахлоқ қоидалари ҳамда уларнинг талабаларни ҳурмат қилишлари ҳайратга соларди. Улар Абхайга жуда олийжаноб ва меҳрибон одамлардай кўринарди.

Бенгалиянинг губернатори, шотландиялик Маркиз Шетленд бир куни коллежга ташриф буюрди ва ҳамма синфларга кириб чиқди. Синфлар катта-катта бўлиб, ҳар бир синфда 150 тача талаба бўларди. Абхай биринчи қаторда ўтиргани учун машҳур губернаторни жуда яқиндан кўриш имкониятига эга эди.

Мактабда индуслар билан европаликлар ораси жуда қатъий равишда бўлиб қўйилганди. Ҳатто бенгалиялик ўқитувчилар факультети ҳам инглиз профессорлар кафедрасидан алоҳида жойлашган эди чунки инглизларнинг фикрига кўра, ҳиндулар паст табақага мансуб одамлар эдилар. Коллежнинг ўқув дастурига миллати ҳинду бўлган М. Гхошнинг “Англиянинг Ҳиндистондаги роли” деган ўқиш китоби ҳам киритилган эди. Китобда то Британияликлар келгунча Ҳиндистон жуда қоқоқ мамлакат бўлгани батафсил таърифлаб берилганди. Иқтисод профессори баъзан, талабалар ўзларининг машқларни жуда секин имиллаб бажаришлари билан унинг жаҳлини чиқарган пайтларда, уларни қаттиқ койирди. Уларга худди бутун Ҳиндистон халқининг вакиллари сифатида шундай деб бакирарди: “Мустақиллик ҳақида ҳатто ўйлаб ҳам ўтирманглар!

Сизлар ўзларингизни ўзларингиз бошқара олмайсизлар! Сизлар фақат эшакдай оғир меҳнат қилишнигина биласизлар, холос!” Коллежда ўқиш талабадан унга ўзини бутунлай топширишни талаб қиларди. Энди Абхай ҳар куни эрталаб ўзининг Радха ва Кришна Илоҳларини аввалгидай соатлаб томоша қила олмасди. Энди унинг учун Харрисон Роудда ўтказган бахтиёр болалиги, онасининг насиҳатлари, отасининг Кришнага сиғинишларини томоша қилишлар – ҳаммаси ўтмиш бўлиб қолганди.

Энди унинг кунлари шотландия черков коллежи деворлари ичида ўтарди. Бу ерда ҳам кичик ҳовуз, қушлар, ҳатто банян дарахти ҳам бор эди. Лекин, энди Худога сиғиниш маросимлари ўрнини ўқиш эгаллаб олганди. Коллеждаги муҳит жуда жиддий эди. Ҳатто эълонлар тахтаси олдида тўпланган талабалар ҳам бир - бирлари билан фақат дарслар ёки уйга берилган вазифалар ҳақида суҳбатлашардилар. Абхайнинг бутун вақти ўқишга кетарди, у ҳатто уйида бўлган пайтлари ҳам ўзининг консептларини ўқиш ёки дарс тайёрлаш билан машғул бўларди. У энди Илоҳларга сиғинишни вақтинча тўхтатиб қўйишга мажбур бўлганди. Илоҳларни тахта қутига жойлаб қўйишга тўғри келди. Суюкли ўғли энди Илоҳларга аввалгидай сиғина олмаслиги Гоур Моханни унчалик безовта қилмасди. У Абхай ўз одатларининг поклигини сақлаб қолганини, ғарбий халқларнинг дунёқарашини қабул қилмаганини ва ўз халқининг қадимий маданиятига қарши чиқмаганини кўриб юрарди. Шотландия черковлари коллежида ўқиб юрса ҳам, Абхай ўзгариб, бемаъни одатлар чиқармаслигига Гоур Моханнинг ишончи комил эди. Гоур Мохан мамнун эди - Абхай коллежни битиргандан кейин яхши пул ишлаб топишга тайёрланиш учун яхши таълим олаётган эди. У маъсулиятли вайшнав бўлиб етишади, у уйланадиган ва ишга жойлашадиган кунлар ҳам яқинлашиб келяпти. Абхайнинг Рупендранатх Митра деган яқин дўсти ва мактабдоши бор эди. Абхай Рупен билан бирга дарс тайёрларди, Библияни ўрганиш соатларида ёнма-ён ўтирардилар. Гарчи Абхай сиртдан қараганда жиддий талабага ўхшаб кўринса ҳам, у ҳеч қачон ғарбий ўқитувчиларнинг бераётган таълимидан хайратга тушмаслигини ва ўқишда муваффақият қозонишга интилмаслигини Рупен сезиб қолди. Баъзан Абхай дўсти Рупенга шундай дерди: “Буларнинг ҳаммаси менга умуман ёқмайди”. Баъзан эса, Абхай унга коллеждан кетиш ҳақида ҳам гапириб қоларди. “Сен нималар ҳақида ўйлаб юрибсан?” – дерди Рупен унга, шунда Абхай унга ўзининг ички сирларини очиб ташларди. Рупен Абхайнинг ҳаммиша “қандайдир диний, фалсафий ғоялар ҳақида, Худога садоқат билан хизмат қилиш ҳақида” ўйлаб юрганини биларди.

Абхай ғарбий файласуф ва олимларнинг асарларини ўрганди, лекин уларнинг асарлари унда катта таассурот қолдирмади. Улар шунчаки ўзларича ҳар хил фикр юритардилар, уларнинг фикр-мулоҳазалари, хулосалари Абхай тарбияланган ведавий муқаддас китоблар, Худога садоқат билан хизмат қилиш ва вайшнавлар маданияти асосида тасдиқланмаган эди. Баъзи бировларни бу илми чуқурроқ ўрганишга, бошқаларни эса, бу таълим ёрдамига катта лавозимларни эгаллашга илҳомлантирган ғарбий таълим-тарбия бойлигига эга бўлиш имконияти Абхайга умуман таъсир қилмаган эди. Абхай калбининг тўрида ҳамиша қандайдир диний, фалсафий нарсалар ҳақида, Худога садоқат билан хизмат қилиш ҳақида” ўйларди. Лекин, коллеж талабаси сифатида у ўз вақти ва кучини ўқишга сарфлашга мажбур эди.

Бир куни, коллежда бир йил ўқигандан кейин Абхай ғалати бир туш кўрди: унинг тушига отаси совға қилган Кришнанинг Илоҳи кирган эди. Парвардигор унга шикоят қиларди: “Нимага сен Мени бу кутига солиб қўйдинг? Сен Мени бу ердан чиқариб олишинг яна аввалгидай сиғина бошлашинг керак”. Абхай Илоҳларга хизмат қилмай қўйганидан ўзини айбдор ҳис қиларди. Гарчи аввалгидай кўп вақти дарс тайёрлашга кетса ҳам, шу кундан бошлаб у ўзининг Радха-Кришна Илоҳларига аввалгидай сиғина бошлади.

***

Абхайдан бир курс юқорида жуда фаол бир миллатчи талаба, Шубхас Чандра Боуз таълим оларди. Аввалига у Президент коллежида ўқирди, лекин кейинчалик у талабалар орасида ҳамиша ҳинд талабаларини ҳақорат қилиб юрган бир профессорга қарши кўзғолон уюштиргани сабабли коллеждан ҳайдалган эди. Шотланд коллежида Боуз ўзини раҳбариятга жиддий талаба эканини кўрсатди. У фалсафа клубининг котиби бўлиш билан бирга вице-канцлер Эххарт билан биргаликда иш олиб борарди. Шубхас Боуз ва бошқа талабалардан Абхай Ҳиндистон мустақиллик ҳаракати ҳақида билиб олди. У ўзининг она Бенгалиясида машҳур бўлган кишиларнинг номларини эшитди: куруланишга қарши курашган Бипинчандра Пал, 1905 йилда Бенгалиянинг ажралиб чиқишига қарши халқ кўзғолонини ташкил этиб, инглизларни саросимага солган Срендранатха Баннержи, Лала Ладжпат Рай, ва энг машҳур инсон – Мохандас К. Ганди.

Коллежда давлатга қарши ташвиқот қилиш қатъиян ман қилинган эди, лекин талабалар барибир мустақиллик ғояси тарафдорлари эди. Ҳеч ким очикча норозилик билдирмасди, аммо баъзан талабалар яширин мажлисларга тўпланиб турардилар. Абхай Шубхас Чандра Боузнинг талабаларни Ҳиндистон мустақиллик ҳаракатини қўллаб-

қувватлашга илҳомлантирганини бир неча бор тинглагани. Унга Боузнинг тақводорлиги, унинг қатъияти ва шижоати ёқарди. Абхайни сиёсат қизиқтирмасди, лекин барибир мустақиллик ҳаракатининг ғоялари унинг қалбига яқин эди. Кўплаб зиёлилар ва ёзувчилар Ҳиндистоннинг мустақилликка интилишини(сварат) руҳий ҳаракат деб ҳисоблардилар. Миллатчилар сиёсий мустақилликка эришишни руҳнинг моддий тутқунликдан озодликка чиқиши билан қиёслардилар. Абхайни Парвардигор Кришнага, Мутлақ Ҳақиқатга садоқат билан хизмат қилиш қизиқтирарди, у ўзидаги бу ишончни отасидан олган ва ёшлигидан бери қалбининг тўрида авайлаб асраб келарди. Ҳиндистоннинг мустақиллиги эса, вақтинчалик, нисбий ҳақиқат эди. Лекин сваражнинг баъзи бир йўлбошчилари, ҳатто ведавий муқаддас китобларнинг мутлақ ҳолатини тан олсалар ҳам, то Ҳиндистон мустақилликка эришмагунча, унинг маданияти қуёши кўкка кўтарилмаслигини исботлашга уринардилар. Улар ажнабийларнинг буюк Ҳиндистон маданиятини ҳақорат қилиб, оёқ ости қилаётганларини алоҳида таъкидлардилар.

Абхай ҳам буни ҳис қиларди. “Англиянинг Ҳиндистондаги роли” деган китобида М. Гхош ведавий муқаддас китоблар – шунчаки яқинда ёзилган асарлардир, инглизлар келиб, христианлик кенг тарғибот қилинмасдан олдин Ҳиндистон маданий жиҳатдан қолоқ мамлакат эди, деган ғоя олға сурилганди. Инглизларнинг шастраларни ҳар хил асоссиз гаплар билан танқид қилиши одатдаги ҳол эди. Лекин, агар Ҳиндистон миллий озодликка эришса, фақат ҳиндлар эмас, балки бутун жаҳон аҳли юксак даражада ривожланган Ведалар маданиятидан чексиз манфаат кўрарди.

Сваражга яширин чақириш деярли барча талабаларни жалб қилган эди, Абхай ҳам бундан мустасно эмасди. У айниқса Гандига каттиқ ишонарди. Ганди ҳамisha ўзи билан бирга "Бҳагавад-гита" олиб юрарди, у ҳар куни Парвардигор Кришнанинг гапларини ўқиб юрар ва "Бҳагавад-гита" унинг ҳаётида бошқа ҳар қандай китобдан ҳам муҳимроқ аҳамиятга эга эканлигини айтиб юрарди. Ганди пок турмуш тарзи билан яшарди. У спиртли ичимликларга, тамакига қўл теккизмас, гўшт эмас, ноқонуний жинсий алоқа қилмас эди. У худди авлиё(садху)лардай оддий турмуш кечирарди. Баъзан Абхайга ўзи жуда кўп учратган қашшоқ садхулардан кўра анча виждонлироқ кўриниб кетарди. Абхай унинг китобларини ўқир ва унинг изидан борарди. Балки Ганди жамият ҳаётини руҳий поғонага кўтаришга эришар. Ганди “"Бҳагавад-гита"да баён этилган ҳақиқат энг асосий ўринда туради, "Бҳагавад-гита" шунчаки ўқиб қўядиган китоб эмас, "Бҳагавад-гита" ҳар бир инсонни амалда руҳий озодликка олиб

чиқишга қодир бўлган илоҳий муқаддас китобдир” деган. Ана шу озодлик рамзи сараж эди.

Абхайнинг талабалик йилларида коллежда унинг ватанпарварлик ҳис-туйғулари сир сақланарди. Коллеж жуда обрўли эди. Диплом олиб келажакда яхши ишга жойлашишдан умидвор бўлиш учун талаба ўқишга жиддий эътибор бериши лозим эди. Британия ҳукмронлигига қарши ёки Ҳиндистон мустақиллиги ҳақида бирор гап айтиш мумкин эмасди – бунинг учун ўқишдан ҳайдаб юборишлари мумкин эди. Фақат энг жасур талабалар ўзларининг келажagini ҳафв остига қўйиб дадил гапира олардилар. Шунинг учун талабалар асосан мажлисларга яширин ҳолда келишар ва инқилобчиларнинг гапларини тинглардилар: “Биз мустақил бўлишни истаймиз! Биз сараж тарафдоримиз! Ўз ҳукуматимиз бўлиши керак! Ўз мактабларимиз бўлсин!”

***

Гоур Мохан ўғлига ташвиш билан қарарди, унинг учун Абхай Ҳиндистоннинг сиёсий тақдирини ўзгартиришга уриниб юрган юз минглаб одамлардан биттаси эмасди, - Абхай унинг севимли ўғли эди. Тарих саҳнасида бу дунёнинг ҳар хил воқеа ҳодисалари бирин кетин ўтиб турар экан, Гоур Моханни ўғлининг келажаги - ўзи истагандай, ҳар куни Худодан илтижо қилиб юрганидай унинг авлиё садху бўлиши – ҳақида қайғурарди. У Абхайнинг асл вайшнав, Шримати Радхаранининг содиқ хизматкори бўлиб етишишини истарди. У Абхайга Парвардигор Кришнага сиғинишни ўргатди, бенуқсон хулқ-атворли қилиб тарбиялади. У ўғлига таълим-тарбия берди. Энди Гоур Мохан Абхайни уйлантириб қўйиш ҳақида ўйларди.

Ведалар маданияти бўйича болаларини уйлантириш – ота-она учун жиддий маъсулият ҳисобланади, улар қиз болани ҳали балоғат ёшига етмай туриб унаштириб қўядилар. Гоур Мохан биринчи қизини тўққиз ёшида унаштирган, иккинчисини - ўн икки ёшида, учинчисини – ўн бир ёшида. Иккинчи қизи ўн икки ёшига қараганида Раджани эрига шундай деди: “Агар қизингни ҳозироқ унаштириб қўймасанг, мен Гангага бориб ўзимни сувга ташлайман”. Ведалар маданиятида қиз боланинг йигит билан эркин учрашиб юришига йўл қўйилмайди. Унаштирилган йигит қизлар ҳатто тўй бўлиб ўтгандан кейин ҳам бир неча йил бирга яшашлари мумкин эмас. Қиз боланинг эрига хизмат қилиши шундан бошланадики, у ота-онасининг уйида эри учун овқат пишириб, уни эрининг уйига олиб бориб, эрига едиради. Улар фақат расмий равишда, бошқалар олдида учрашишлари мумкин. Улғайиб йигит билан қиз бир-бирига шунчалик боғланиб қоладиларки, ажралиб кетиш ҳақида гап ҳам бўлиши мумкин эмас. Қиз бола табиий

равишда ўзининг эрига умр бўйи содиқ қолади, чунки у хатто балоғат ёшига етмасдан олдин ҳам ўзининг эридан бошқа ҳеч ким билан учрашмаган бўлади. Гоур Моханнинг Калькуттада Абхайга муносиб қизлари бўлган танишлари кўп эди, у узоқ вақтдан бери Абхайга муносиб қиз танлаб юрарди. Ниҳоят, жуда кўп иккиланишлардан кейин у Малликлар билан қариндош бўлган суварна-ваниклар хонадонидан Радхарани Датта деган қизни танлади.

Радхарани ўн бир ёшда эди. Гоур Мохан қизнинг отаси билан учрашгандан кейин икки оила аъзолари ҳам никоҳ тўйига розилик билдирдилар. Абхай ҳали коллежнинг учинчи курсида ўқиб юрган, ҳали бирор жойда ишлаб пул топмаётганига қарамасдан, талабалар орасида никоҳ тўйи ўтказиш одатдаги ҳол эди. Абхай дарров оила ташвиши ҳақида ўйлаб ўтириши шарт эмасди. Отаси танлаган қиз Абхайга ёқмади, у бошқа қизга уйланишни истарди, лекин отасини ҳурмат қилганидан, у никоҳ тўйига қаршилиқ қилмади. Анча вақтгача Радхарани ўзининг ота-оналари билан бирга яшади, шунинг учун Абхай оила ташвишлари ҳақида ўйламаса ҳам бўларди. Аввало у коллежни тугатиб олиши лозим эди.

Коллежнинг тўртинчи курсида ўқиб юрар экан, Абхай диплом олишдан бош тортиш ҳақида ўйлай бошлади. Миллий-озодлик ҳаракатининг тарафдори сифатида у Ҳиндистонда Британиянинг эмас, балки Ҳиндистоннинг ўзининг мактаблари, ўзининг ҳукумати бўлишини истарди. Лекин ҳозирча бундай эмасди. Ганди талабаларни инглиз мактабларида ўқишни ташлашга чақирарди. У инглиз мактабларида ҳинд болаларга қуллик онги сингдирилади, деб айтарди. Улар болаларни инглизлар қўлида итоаткор кўғирчоқ бўлишга тайёрлайдилар. Бошқа тарафдан, коллеж дипломи яхши ишга ўрнашиб олиш имконини берарди. Абхай ўз қарорини ҳар томонлама жиддий муҳокама қиларди.

Гоур Мохан ўғли кейин ўзи пушаймон бўладиган ишларни қилмаслигини истарди. У ҳамиша ўғли учун ҳамма нарса энг яхши тарзда бўлишини истарди, лекин Абхай энди йигирма уч ёшга кирган, энди унинг ўзи мустақил фикр юритиб, ҳар қандай қарорни ўзи қабул қилиши лозим эди. Гоур Мохан унинг келажаги ҳақида ўйларди: мунажжимнинг башорати бўйича Абхай етмиш ёшида буюк авлиё, дин тарғиботчиси бўлиб етишиши керак. Гоур Мохан ўша кунларни кўришдан умидвор бўлолмасди. Лекин, барибир, мунажжимнинг башоратига ишониш учун унда тўла асос бор эди, шунинг учун у Абхайни ана шу буюк келажакка тайёрлашни истарди. У ҳамма нарсани ана шу олий мақсадга мос равишда режалаштиришга интиларди, лекин Кришна нималар қилишини ким ҳам била оларди. Ҳамма нарса Кришнага боғлиқ, Кришна эса, миллатчиликдан ҳам,

мунажжим башоратларидан ҳам, ўглининг буюк авлиё, Шримати Радхаранининг асл содиғи, "Шримад Бхагаватам" тарғиботчиси бўлиб етишишини орзу қилиб юрган оддий савдогарнинг режаларидан ҳам устун турарди. Гарчи Гоур Мохан ҳамиша Абхай нимани истаса шуни қилишига рухсат бериб қўйган бўлса ҳам, у айна пайтда ўглининг ҳаётини ғамхўрлик билан энг яхши йўлга йўналтиришга ҳаракат қиларди. Мана энди, Абхайнинг коллеж дипломига нисбатан келган қарорига аралашмаган ҳолда ўгли учун яхшироқ иш излай бошлади.

1920 йил Абхай коллежнинг тўртинчи курсини тугатиб, бакалавр унвонини олиш учун бўладиган имтиҳонларни муваффақият билан топширди. Оғир имтиҳонлар ортда қолгандан кейин у қисқа таътил олди. У ўзининг болалиқдаги орзуларини амалга ошириш учун поездга ўтириб, бир суткадан кейин Жаганнатха Пурига келди.

Шрила Прабхупада: Кичкина бола пайтимда ҳар куни ўтириб орзуларга гарқ бўлардим: “Жаганнатха Пурига қандай қилиб борсам бўларкан?” “Қандай қилиб Вриндаванга бора оламан?” Ўша пайтларда Вриндавангача йўл ҳақи тўрт-беш рупий турарди, Жаганнатха Пуригача ҳам шундай эди. Мен ҳар куни: “Қачон мен шу жойларга борарканман?” – деб ўйлаб юрардим. Шундай имконият пайдо бўлган заҳоти мен Жаганнатха Пурига йўлга чиқдим.

У минглаб йиллардан бери Ратха-ятра байрами нишонланадиган катта кўча бўйлаб юриб борарди. Бозор магазинларида Парвардигор Жаганнатханинг ёғочдан ясалган ва чиройли қилиб бўялган кичик муртилари сотиларди. Гарчи ҳозир Ратха-ятра мавсуми бўлмаса ҳам, барибир сайёҳлар бу совғаларни сотиб олардилар. Эҳромда Жаганнатханинг прасади сотиларди. Жаганнатха, Баладева ва Субҳадра Илоҳларига сиғиниш маросими ўтказилар экан, ҳар куни Уларга эллик олти катта катта идишда қайнатилган гуруч ва сабзавотлар таклиф қилинарди.

Абхай эҳромга кириб Илоҳларни томоша қилди. Четдаги меҳробда Парвардигор Чаитанья Махапрабхунинг олти қўлли муртиси турарди. Бу ерда У Ўзини бир вақтнинг ўзида Кришна, Рама ва Парвардигор Чаитанья Махапрабху кўринишида намоён қилган эди. Пурида Чаитанья Махапрабхуни яхши билардилар. Шу ерда У Ўзининг бу дунёдаги охириги ўн саккиз йилини ўтказган, Ўзининг мангу ҳамроҳлари билан биргаликда Ҳаре Кришна мантра куйлаб, ҳар йили ўтказиладиган Ратха-ятра байрамида, минглаб одамлар кўча бўйлаб сайр қилганида яйраб рақсга тушган. Чаитанья Махапрабху аравалар олдида жазава билан рақсга тушар Парвардигор Кришна

билан бўлган ҳижрон азоби таъсири остида тез-тез марта ҳушидан кетиб қоларди.

Аравалар юрадиган кўча бўйлаб борар экан, Абхай ўзининг болалик йилларида ўтказган байрамларини, болалар билан биргаликда Ҳаре Кришна қуйлаганларини, отаси билан ўзи ясаган аравада ўтирган Парвардигор Жаганнатхани, унга байрам ўтказишда ёрдам берган ота-оналарини, Радха-Говинда Илоҳларини эслади. Парвардигор Жаганнатханинг шон-шуҳрати ёшлигида унга жуда катта илҳом бағишлаган эди, ундаги ана шу эзгу ҳис-туйғулар ўтган мана шу йиллар давомида ўзгармасдан сақланиб қолган эди. “Қачон мен Жаганнатха Пурига борарканман?” У беш ёшидан бошлаб Жаганнатха Пури ва Вриндаванга боришни орзу қилиб юрарди, поездларнинг ҳаракат жадвалини ўрганарди. Лекин Абхай шунчаки Пури бозорига экскурсияга бормоқчи эмасди, одамлар билан лик тўла эҳромда Жаганнатха Илоҳини томоша қилиш ҳам унинг учун етарли эмасди. У Пурига зиёратчи сифатида, Парвардигорни зиёрат қилиш учун боришни истарди, уни қалбидаги Парвардигорга бўлган садоқати шунга ундарди.

Энди миллатчилик, ватанпарвалик ғоялари Абхайнинг ҳаётига кучли таъсир қилаётган эди. Яқинда у уйланди, энди у оладиган дипломи ва бирор жойга ишга жойлашиш муаммосини ҳал қилиши лозим эди. Лекин ҳозир у Парвардигор Чаитанья Махапрабҳу яшаган ва Жаганнатха киёфасида ҳозир ҳам Парвардигор Кришна яшайдиган Пури кўчаларида айланиб юрарди. Абхай Калькуттада елкасида оғир юк бўлиб туган ўзининг вазифаларидан озод бўлиб, мириқиб ҳордик чиқариш имкониятига эга бўлганидан хурсанд эди. У қалбидаги Кришнага бўлган муҳаббати ва мана шу муқаддас зиёрати ўзининг ҳаётига қанчалик таъсир қилишини билмасди. У ўзи учун Кришна бу дунёдаги бошқа ҳамма нарсадан ҳам муҳимроқ эканини биларди, Кришна – ҳар бир тирик мавжудотни унинг қалбида туриб бошқариб турадиган Худо, олий ҳукмдор. Лекин Абхай Худога хизмат қилиш – шунчаки бир юзаки амаллар эканининг ҳам гувоҳи бўлган. Ҳатто миллий қаҳрамонларни ҳам, ҳамиша қўлига "Бҳагавад-гита" олиб юрса ҳам, аксарият ҳолларда Кришнанинг гаплари эмас, балки ватанпарварлик ғоялари кўпроқ кизиқтирарди. Фақат самимий содиқларгина Парвардигор Кришнанинг қанчалик мафтункор эканини тушуна олардилар. Унинг отаси ана шундай нодир зотлардан бири эди.

Абхай Пурига келиб ҳафсаласи пир бўлди. Гоур Мохан Жаганнатхада яшвайдиган бир танишига хат ёзиб, ундан бериб юборган эди. У киши Абхайни жуда яхши кутиб олди. Лекин, у Абхайни меҳмон қилиш учун таом олиб келганида, унинг ичидан бир

парча гўшт чиқди. Абхайнинг “Бу нима?” деб берган саволига у “Ҳа, бу гўшт-ку!” деб жавоб берди.

Абхай ўзининг қаттиқ жаҳли чиққанини яшира олмади: “Йўқ! Бу нима қилганингиз? Мен ҳеч қачон гўшт емаганман”. Абхай уй эгасига хайрон бўлиб қараб турарди: “Мен Пури бундай аҳволни учратаман деб сира ўйламаган эдим”. Ҳижолат бўлган уй эгаси унга: “Мен билмабман. Мен шундай қилсам яхши бўлади деб ўйлабман” – деб жавоб беди. Мезбонни хотиржам қилиб, Абхай овқат ейишдан бош тортди, у кейин ҳеч қачон бу уйдан овқатланмади. Шу кундан бошлаб у фақат Жаганнатха прасадам еб юрди.

Абхай Пурида уч-тўрт кун бўлди, машҳур океан соҳилини айланди, зиёратгоҳларни айланиб чиқди. Бир неча марта у Жаганнатха эҳромдаги руҳонийларнинг сигарет чекканининг гувоҳи бўлди. У эҳромда хизмат қилиб юрган садхуларнинг бошқа қилган гуноҳлари ҳақида ҳам эшитди. Бу қандай садхулар – сигарета чекса, Жаганнатха парсадига қўшиб балиқ еса? Бу борада Жаганнатха Пурида бўлиш унинг ҳафсаласини пир қилди. Калькуттага қайтиб келиб, Абхай уйда йиғлаб ўтирган хотинига дуч келди. Дугоналари унга эринг энди қайтиб келмайди деб айтган эканлар. У хотинини овутиб, дугоналарининг гаплари ёлғон эканини, у шунчаки бир неча кунга кетганини, мана ҳозир яна қайтиб келганини айтди.

Аввал бошданок оилавий ҳаётдан Абхайнинг ҳафсаласи пир бўлган эди. Радхарани Датта чиройли қиз эди, лекин ҳеч қачон Абхай уни ёқтирмаган эди. У балки иккинчи хотиним яхшироқ бўлар деб ўйлай бошлади. Ҳиндларда иккинчи хотинга уйланиш рухсат этилади, Абхай бу масалани ўзи мустақил ҳал қилишга қарор қилди ва бошқа бир қизнинг ота-онасига мурожаат қилишни режалаштириб юрди. Лекин бу ҳақда отаси билиб қолиб, Абхайни олдига чақирди ва шундай деди: “Азизим, сен иккинчи хотин оламан деб юрибсан, лекин мен сенга буни маслаҳат бермайман. Агар хотининг сенга ёқмаса, буни Кришнанинг марҳамати деб қабул қил. Бу жуда катта омад. Агар сен хотинингга ва оилангга қаттиқ боғланиб қолмасанг, бу сенинг руҳий юксалишингга ёрдам беради”. Абхай отасининг гапларига қулоқ солиб, унинг айтганини қилди. Отасининг гаплари уни чуқур ўйга солди. Унинг келажакни олдиндан билиш туйғусига тан берар экан, у ҳали отасининг қилган ишларининг, берган маслаҳатларининг шарофати билан келажакда буюк садху бўлиб етишишини тушунмасди.

“Бу сенинг руҳий юксалишингга ёрдам беради” – Бу гап Абхайга жуда ёқди. У ўзининг тақдирига тан берди ва Кришна юборган хотини билан қаноат ҳосил қилишга қарор қилди.

***

Абхай Чаран Денинг исми бакалавр унвони учун имтиҳонларни муваффақият билан топширган талабалар рўйхатида турарди. Бу талабаларнинг ҳаммаси диплом олиш учун коллеж раҳбариятига таклиф қилинди. Аммо Абхай шотландия черковлари коллежининг дипломини олишдан бош тортди. Гарчи бу диплом унинг яхши жойга ишга жойлашишига имкон берса ҳам, бу иш Британия таъсирига булганган бўларди. Агар Ганди ғалаба қозонса, Ҳиндистон яқин кунларда инглизлар ҳукмронлиги остидан чиқиб, мустақилликка эришади. Унинг қарори қатъий эди, диплом талабаларга топширадиган куни ректорат Абхай Чараннинг диплом олишдан бош тортганини билди. Абхай шу тарзда инглизларнинг ҳукмронлигига ўзининг норозилигини билдириб, Гандининг тарафини олган эди.

Орадан сал вақт ўтмасдан Гандининг ҳаракати жуда кучайиб кетди. Инглизларнинг кўнглини овлаш ниятида, бу Ҳиндистоннинг мустақилликка чиқишига ёрдам беради деб, уруш пайтида ҳиндулар Англия Қиролига садоқат билан хизмат қилдилар. Лекин 1919 йилда Англия мустақиллик ҳаракатини бостириш учун Роулатта қонунини чиқарди. Шундан кейин Ганди бунга норозилик билдириб, барча ҳиндларни хартал, бир кунлик иш ташлаш эълон қилишга чақирди. Бутун Ҳиндистон бўйлаб одамлар бир кун ишга чиқмай, уйларида ўтирдилар. Гарчи бу ҳеч кимга зулм қилинмайдиган норозилик белгиси бўлса ҳам, орадан бир ҳафта ўтгандан кейин Амритсара шаҳридаги Жаллианвалла Багх паркида инглиз солдатлари тинчлик намойишига тўпланган юзлаб қуролсиз ҳиндларни отиб ташладилар. Шундан кейин Ганди Британия империясининг Ҳиндистонга бўлган ниятларига бўлган ишончини бутунлай йўқотди. Ватандошларига мурожаат қилиб, уларни Англия билан боғлиқ бўлган моллар, мактаблар, судлар, ҳарбий унвонлар - ҳамма нарсадан воз кечишга, инглизлар билан ҳамкорлик қилишни умуман тўхтатишга чақирди. Инглизларнинг дипломини олишдан бош тортган Абхай Гандининг миллий озодлик ҳаракати билан яна ҳам яқинроқ ҳаракат қила бошлади.

Лекин у қалбининг тўрида сира хотиржамликка эриша олмасди. Абхай ҳеч қачон ўзининг қалбини бутунлай ўқишга, дипломга, хотинига бағишлай олмасди. Ҳақиқий ватанпарвар, миллатчи бўлишдан уни нимадир тўхтатиб турарди. Абхай миллий озодлик ҳаракатини қўллаб қувватларди, лекин унга бўлган ишончи комил эмасди. Энди унинг ўқиши ҳам, иши ҳам йўқ эди. Ўзининг кўпроқ вақтини у энди уйида ўтказарди. Дўстининг никоҳ тўйи муносабати билан шеър ёзишга уриниб кўрди. "Шримад Бҳагаватам"ни ва Гандининг охириги маърузаларини ўқиб юрарди. У яқин келажақда нима иш билан машғул бўлишини билмасди.

Гоур Мохан аллақачон Абхайни қандай ишга жойлаштиришни режалаштириб қўйганди, лекин бунинг учун у диплом олиши керак эди. Лекин, Кришнанинг режалари бошқа экан. Сиёсий норозилик сифатида диплом олишдан бош тортиш ижтимоий бурчдан кўра, Абхайнинг виждон бурчи эди, шунинг учун Гоур Мохан бу иши учун ундан норози бўлмади. Лекин барибир Абхай бирор жойга ишга кириши керак эди, Гоур Мохан ўзининг яқин дўсти Картика Боуздан Абхайни ишга жойлаб қўйишни илтимос қилди. Доктор Картик Чандра Боуз Абхайнинг болалик пайтидан бери билар, Гоур Моханнинг яқин дўсти, оилавий врач эди. Олий маълумотли врач, ажойиб жарроҳ бўлган Боузнинг Калькуттада катта лабораторияси бўлиб, унда ҳар хил дорилар, совунлар ва бошқа маҳсулотлар ишлаб чиқариладди. Боузни бутун Ҳиндистонда биринчи ҳинд фармацевти сифатида танирдилар, чунки унгача барча дори-дармонлар Европадан келтирилди. У Абхайнинг ўзининг лабораториясига бўлим бошлиғи сифатида ишга оладиган бўлди.

Гарчи Абхай дори ишлаб чиқаришни ҳам, раҳбарлик қилишни ҳам яхши тушунмаса ҳам, бу соҳада бир неча китобларни ўрганиб, ишлаш учун керакли бўлган ҳамма нарсани билиб олишига ишончи комил эди. Абхайнинг бўлим бошлиғи бўлиб тайинлангани кўпчилик хизматчиларга ёқмади. Уларнинг баъзилари бу ерда кўп вақтдан бери ишлар, бунинг устига Абхайдан анча катта эдилар. Аввалига улар ўз тақдирдан норози бўлиб фақат ўзлари бир бири билан ҳасратлашардилар, лекин охир оқибатда улар ёш бола уларга бошлик бўлганидан шикоят қилиб, доктор Боузнинг олдига бордилар. Доктор Боуз уларга шундай деди: “Бу лавозимни мен худди ўз ўғлимдай ишонадиган киши эгаллаши керак. У қирқ минг рупийгача бўлган чекларга имзо чекади. Мен бу бўлимдаги пулларимни ишлатишни фақат унга ишона оламан. Унинг отаси – менинг яқин дўстим, бу йигит эса менга худди ўз ўғлимдай яқин”.

Гоур Мохан ҳаммасини аъло даражада йўлга қўйдим деб ўйларди. У Худога илтижо қилиб, ўғлига ўргатган соф вайшнавизм қонун-қоидалари унинг учун бутун умри давомида йўлчи юлдуз бўлиб қолишини тиларди. Ганди ва унинг свараж ҳаракати Абхайнинг илм ўрганишдаги юксалишига халақит берди; Абхай ҳали ҳам аввалгидай ватанпарварлик туйғусига ён босарди, лекин буни у сиёсий нуқта-назардан эмас, балки, руҳий нуқтаи назардан. Шунинг учун Гоур Мохан ундан мамнун эди. У ўғлининг бу кизга уйланганидан норози эканини биларди, лекин, Абхай отасининг хотинга ва оилага боғланмаслик руҳий юксалишга ёрдам беради, деган гапига тўла қўшилган эди. Абхайнинг дунёвий ишларга унчалик қизиқмаслиги ҳам Гоур Моханни қувонтирарди, чунки унинг ўзи учун ҳам

Парвардигор Кришнага сиғиниш биринчи ўринда, бизнес эса иккинчи ўринда турарди. Унинг орзулари рўёбга чиқаётган эди. Энди Абхайнинг жуда катта имкониятлари бўлган иши бор. Гоур Мохан ўғлининг бахти учун қўлидан келганини қилганди, якуний натижа эса, Кришнанинг иродасига боғлиқ.

Конгресс партиясида раҳбарлик лавозимини эгаллаб олган Ганди Англиянинг Ҳиндистондан пахтани арзон сотиб олиб, унга жуда катта нархда газмол сотишига қарши фаол иш олиб борди. Англия Ҳиндистонда етиштирилган пахтани энг паст нархда сотиб оларди. Бу хом ашёдан Англиядаги Ланчашар шаҳридаги фабрикаларда газмол тўқиб, кийим-бош тикар, кейин эса, бу кийим ва газмолларни миллионлаб ҳиндларга жуда баланд нархда сотарди. Ганди ўзининг ватандошларини пахтадан аввалгидай ўзлари қўлда ёки оддий станокларда газмол тўқиб, ўзлари кийим бош тикишга чақирди. Бу билан улар Англиянинг Ҳиндистонда иқтисодий ҳукмронлигининг илдизини қирққан бўлардилар. Поездда бутун мамлакат бўйлаб саёҳат қилиб, Ганди ҳамиша ўз ватандошларига чет элда тикилган кийимларни киймасликни, фақат Ҳиндистонда тикилган оддий кхадиларни кийиб юришни тарғибот қиларди. Англия колонияси бўлмасдан аввал Ҳиндистон ҳамиша ўзининг пахтасини ўзи қайта-ишлаб чиқарарди. Ганди айтардики, Ҳиндистоннинг қишлоқ-хўжалигини яқсон қилиб, Англия ҳинд халқини очарчиликка маҳкум қилди.

Шахсан ўзи ўрнак кўрсатиб, Ганди ҳар куни оддий ип йигирув машинасида ип йигирар, фақат оддий дхоти ва чадар кийиб юрарди. Митингларда у одамларни ҳеч кўркмасдан чет элдан келтирилган кийим-кечакларни улоқтириб ташлашга чақирарди. Одамлар шу заҳотиёқ унинг олдига чет элнинг кийим-бошларини ташлардилар, уларни бир жойга тўплаб, Гандининг ўзи ўт қўйиб юборарди. Гандининг хотини уйда ўзлари тиккан кийимда ошхонада ишлаш жуда нокулайлигидан шикоят қилиб, фақат овқат пишираётган пайтдагина чет элнинг қулай кийимларини кийиб юришга Гандидан рухсат сўради. Ганди унга шундай жавоб берди: “Ҳа албатта, сен чет элнинг кийимида овқат пиширишга тўла ҳақлисан, лекин менинг ҳам сенинг бундай кийимда пиширган овқатингни емасликка ҳаққим бор”.

Гандининг ҳиндларни ўзлари маҳсулот ишлаб чиқаришга чорлашини Абхай чин дилдан қўллаб-қувватлади. Англия саноатининг Ҳиндистон ерларида эришаётган ютуқлари уни ҳам қувонтирмасди. “Оддий турмуш кечириш, шунчаки Ҳиндистоннинг миллий иқтисодининг асоси бўлиши мумкинлиги учунгина яхши эмас” -дерди Ганди. Бундай турмуш тарзи одамларнинг руҳий юксалишига, руҳий маданиятни ривожлантиришига ҳам жуда катта

ёрдам беришига Абхайнинг ишончи комил эди. Абхай ҳам чет эл фабрикаларида тикилган кийимларни ташлаб, оддий кхади кийиб олди. Энди англизми, ҳиндми, ким уни учратса ҳам, унинг қандай дунёқарашга эга эканини кийиб юрган кийимидан билиб оларди: у ватандошларининг мустақилликка эришиш учун инқилоб қилиши тарафдори бўлган ватанпарвар миллатчи эди. 1920 йилларда Ҳиндистонда кхади кийиб юриш шунчаки мода бўлиб қолмасдан, бу кийим кишининг сиёсий дунёқарашини билдирадиган белги ҳам эди. Абхайнинг кийиб юрган либоси унинг Гандининг издоши эканини билдириб туради.

Учинчи боб “Ғаройиб садху”

“Инсониятга яхшилик қилишида Чаитанйя Махапрабху ва Унинг содиқларидан устун турадиган зотлар ҳеч қачон бўлган эмас ва ҳеч қачон бўлмайди. Инсониятга бошқаларнинг таклиф қилаётган яхшиликлари – шунчаки алдов; аслида улар инсониятга фойда эмас, кўпроқ зарар етказади. Чаитанйя Махапрабху ва Унинг издошлари эса, инсониятга ҳақиқий, мангу ва буюк саодат келтирадидлар, бунда улар қайсидир бир халққа бошқа бир халқ ҳисобидан эмас, балки бутун инсониятга бирдай буюк бахт келтирадидлар”

Шрила Бхактисиддханта Сарасвати.

Нарендранатх Маллик, Абхайнинг дўсти, жуда қатъиятли, ўзининг айтганида туриб оладиган шижоатли киши эди. У Абхайнинг Маяпурдан келган бир садху билан учрашишини истарди. Нареннинг ўзи дўстлари билан ўша садхунинг ашрамида у билан учрашган эдилар. Энди уларни бу садху борасида Абхайнинг фикри кизиқтирарди. Дўстларининг орасида Абхай ҳамма тан олган йўлбошчи эди, шунинг учун агар у бу садхуга юкори баҳо берса, бу билан у бошқаларнинг бу борадаги фикрини тасдиқлаган бўларди. Абхай бу садху билан учрашишни истамасда, лекин Нарен ўз айтганида туриб олди.

Улар кўчада, одамлар, от-аравалар, такси ва автобуслар гавжум бўлган йўлак устида туриб баҳслашардилар. Нарен дўстининг кўлидан маҳкам ушлаб олган ва уни юришга тортқиларди, Абхай эса, кулганча уни бошқа тарафга судрарди. Нарен Абхайни ўша садхунинг ашрамига озгина вақтга бўлса ҳам кириб чиқишга ундарди, ахир ашрам жуда яқин жойда-ку. Бунга жавобан Абхай кулиб, ундан кўлини кўйиб юборишни илтимос қиларди. Бу икки келишган йигитнинг кўча ўртасида тортишиб туриши бошқаларга ғалати кўринарди: дхоти ва оқ курта кийиб олган бир йигитни дўсти кўлидан тортқилаб каергадир олиб кетмоқчи бўляпти. Шрила Бхактисиддханта Сарасвати Парвардигор Чаитанйя Махапрабхунинг буюк содиғи бўлган вайшнава эди. Унинг саннийаси шогирдларидан бири Малликларнинг хонадонига кириб, уларни Шрила Бхактисиддханта билан учрашувга таклиф қилган эди. Бу учрашув Малликларда жуда катта таассурот қолдиганди.

Аmmo Абхай бу учрашувга боришни истамасди: “Йўқ, мен ундай садхуларнинг жуда кўпини кўрганман! Мен бормайман”.

Абхай болалигида жуда кўп садхуларни учратган эди; унинг отаси уйига ҳар куни камида уч тўрт садхуни таклиф қиларди. Уларнинг баъзилари оддий тиланчилар эди, ҳатто баъзилари ганжа чекардилар. Гоур Мохан жуда олижаноб ва меҳмондўст киши бўлиб, ким садхунинг белгиси бўлган шафран рангли либос кийиб юрган бўлса уйига таклиф қилаверарди. Лекин кўчада юрган ганжа чекиб тиламчилик қилиб юрган кишини ҳам, шунчаки шафран рангли дхоти кийиб олгани учунгина садху, авлиё инсон деб бўладими? Ёки шунчаки эҳром қуришга пул тўплаб юргани ёки шунчаки чиройли гапиришни билгани учунгина кишини авлиё садху деб бўладими? Йўқ. Умуман олганда бундай садхулар Абхайнинг ҳафсаласини пир қилиб юборганди. Абхай билан бир квартирада тиламчиликни касб қилиб олган бир киши яшарди, эрталаб ҳамма ишга йўл олганда у ҳам шафран рангли либос кийиб, одамлардан садақа сўрагани кўчага чиқарди, у шу билан тирикчилик қиларди. Наҳотки ана шундай садхунинг олдига худди ҳақиқий руҳий устознинг олдига боргандай хурмат-эҳтиром кўрсатиб бориш керак бўлса?

Нарен бу садхунинг буюк олим эканини сезган эди, шунинг учун Абхайдан ҳеч бўлмаса у билан биргина марта учрашишни, кейин эса шунга қараб хулоса чиқариб олишни илтимос қиларди. Абхай Нарендан уни садхунинг олдига боришга кўндиришга уринишни бас қилишни илтимос қиларди, лекин барибир Нареннинг қатъиятига бардош беролмай, садхунинг олдига боришга рози бўлди. Улар Паршнатх жайнистларнинг эҳроми олдидан ўтиб, Ультаданга кўчасидаги эшик тепасига “Бхактивинода ашрама” деб ёзиб қўйилган 1-уйга кирдилар. Ёзув бу уйнинг Гаудия Матхга қарашли эканини билдирарди.

Эшик олдида турган ёш йигит яқинда Матхга катта пул эҳсон қилган Наренни дарров таниди ва уларни иккинчи қаватнинг томига олиб чиқди. Шу ерда Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати бир неча шогирдлари ва меҳмонлар даврасида суҳбатлашиб ўтирарди.

Қаддини тик тутган ҳолда ўтирар экан, Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати баланд бўйли кўринарди. Тик коматли, қўллари узун, танаси олтинранг садху думалок бифокал кўзойнак тақиб олган эди. У пешонаси кенг, қирғий бурун киши бўлиб, кўринишидан билимдон кишига ўхшарди. Унинг пешонасини безаб турган тилака, вайшнавларнинг белгиси ҳам, саннийасилар ўраниб юрадиган, ўнг елкасини очиқ қолдириб, гавдасини ўраб, чап елкасига ташлаб қўйилган сариқ рангли чадраси ҳам Абхайга яхши таниш эди. Унинг

бўйнида туласидан ясалган мунчоқ осилган эди, унинг бўйнида, кўкрак олдида, елкаларида ва билакларида вайшнавлар кўядиган тилакалар кўриниб турарди. Оппоқ брахманлик зуннори бўйнига ўралиб, кўксидан пастга тушиб турарди. Вайшнавлар оиласида тарбия олган Нарен билан Абхай дарров ҳурматли садху олдида узала тушиб таъзим қилдилар. Бу икки дўст ҳали таъзимдан туриб ўтиришга улгурмасданок, Шрила Бхактисиддханта Сарасвати ҳеч қандай расмиятчиликсиз тўппа-тўғри уларга мурожаат қилди: “Сизлар зиёли ёш йигитларсиз. Нимага сизлар Парвардигор Чаитанья Махапрабху таълимотини бутун жаҳонга тарғибот қилмайсизлар?” Абхай ўзининг кулоқларига ишонмай қолди. Улар ҳали ўзларининг фикрларини айтишга улгурмасданок, бу садху уларнинг нима қилиш кераклиги ҳақида гапирарди. Шрила Бхактисиддханта билан юзма-юз ўтирар экан, Абхай фикрларини бир жойга тўплаб олишга ҳаракат қиларди, аммо бу киши аллақачон уларга тарғиботчи бўлишни ва бутун жаҳон бўйлаб саёҳат қилишни буюраётган эди!

Унинг гаплари Абхайда жуда катта таассурот қолдирди, лекин у ўзининг аввалги “соғлом фикри”дан дарров воз кечишни истамасди. Садхунинг гапларини эшитиб, Абхайда бир неча савол пайдо бўлди. Абхай ўзининг кийими билан Гандининг озодлик ҳаракати тарафдори эканини кўрсатиб турарди, шу боис унда садхунинг гапларига эътироз билдириш истаги пайдо бўлди. Шунга қарамай Абхай Шрила Бхактисиддхантанинг тўлиқ ишонч билан гапирётган гапларини тинглаб ўтирарди, у бу садхуни тобора ёқтира бошлаганини ҳис қиларди. У Бхактисиддханта Сарасватини Чаитанья Махапрабхудан бошқа ҳеч нарса кизиқтирмаслигини кўриб турарди, унинг улуғворлиги ҳам айнан шунда эди. Айнан шунинг учун ҳам одамлар ўзидан ўзи унга интилардилар: айнан шунинг учун ҳам Абхай уни ёқтириб қолган, унинг гапларидан тобора илҳомланаётган ва унинг садоқати олдида мағлуб бўлган эди. Абхай унинг гапларини тинмасдан тинглашда давом этишни истарди. Лекин, у ҳақиқатни топиб олиш учун у билан ўзида пайдо бўлган саволлар бўйича баҳслашишни ўзининг бурчи деб биларди. Улар учрашган биринчи дақиқаларда Бхактисиддханта Сарасватининг уларга айтган гаплари бўйича баҳс-мунозара қилиш истаги Абхайга тинчлик бермасди. “Ҳиндистон – мустамлака давлат, - деди Абхай, - Шундай экан, ким ҳам сизнинг Чаитанья Махапрабху таълимоти ҳақидаги гапларингизни тингларди? Биз биринчи навбатда мустақилликка эришишимиз лозим. Биз ўзимиз Британия ҳукми остида бўлган ҳолда, қандай қилиб ҳинд маданиятини бошқа давлатларга тарғибот қила оламиз?” Абхай ўзининг саволини садхунинг гапларини инкор этиш учун ёки

мағрурлик билан эмас, балки чин юракдан самимий берганди. Шрила Бхактисиддханнинг бирор ҳаракатида унинг жиддий эмаслиги сезилмасди, шу боис дўстларига садхунинг бу таклифи ҳақиқатан ҳам жуда жиддий эканини кўрсатиш учун Абхай ундан албатта Ҳиндистон мустамлака остида турган пайтда одамларга бу гапларни қандай таклиф қилиш мумкинлигини сўрашни ўз бурчи деб биларди. Шрила Бхактисиддханта унинг саволига секин, лекин чуқур юракдан чиқаётган овозда жавоб бериб айтдики, Кришнани англаш учун то Ҳиндистон сиёсатида қандайдир ўзгариш бўлишини кутиб туришнинг кераги йўқ, Кришна онги билан яшаш мамлакатда ким ҳукмронлик қилаётганига ҳам боғлиқ эмас. **Кришнани англаб етиш ҳар бир инсон учун шунчалик муҳимки, ҳеч ким бирор баҳона билан буни ортга сурмаслиги керак.**

Абхай унинг дадиллигидан ҳайратга тушиди. Қандай қилиб у бундай гапларни шунчалик ишонч билан айтяпти? Ультаданга кўчасидаги мана шу кичкина уйдагилардан бошқа бутун Ҳиндистон халқи ҳозир умуман бошқа нарса ҳақида ўйларди, ҳар қандай одам Абхайнинг эътироз гапларини тасдиқлаган бўларди. Бенгалиянинг кўплаб обрўли раҳбарлари, кўплаб садхулар, зиёли ва такводор одамлар, ҳатто Гандининг ўзи ҳам – садхунинг таклифларининг муҳимлигини инкор этиб, худди Абхай берган саволни берган бўлардилар. Лекин бу садхунинг ўзининг ўзгармас ва қатъий шахсий фикри бор эди, бошқа бировларнинг фикри уни мутлақо қизиқтирмасди.

Шрила Бхактисиддханта давом этди: “У ҳукуматми, бу ҳукуматми – ҳаммаси ўткинчи, вақтинчалик нарсалар; лекин мангу ўзгармас ҳақиқат – Кришна онги билан яшаш, ҳақиқий “мен” – мангу рух. Шунинг учун инсонлар яратган бирор сиёсий тузум инсониятга ёрдам беришга қодир эмас. Муқаддас китобларнинг ва устозлар силсиласининг фикри шундай. Ҳар бир инсон – Худонинг мангу хизматкори, лекин у ўзини мана шу вақтинчалик тана деб, ўз миллатини – сиғиниш лозим бўлган табаррук зот деб ҳисоблай бошлаганида алданиш(майя) чангалига тушиб қолади. Йўлбошчилар ва ҳар хил сиёсий ҳаракатларнинг издошлари, шу жумладан свараж тарафдорлари ҳам, шунчаки ана шу алданишни ривожлантириб юрган одамлардир. Ҳақиқий яхшилик, ҳақиқий инсонпарварлик фаолияти, - у бирор шахсга қаратилганми, ёки ижтимоий, сиёсий поғонадами, - ҳар бир инсоннинг келгуси ҳаётига тайёрланишига ҳамда **Парвардигор билан ўзининг мангу муносабатларини қайта тиклаб олишига ёрдам беришга қаратилган бўлиши керак**”.

Шрила Бхактисиддханта Сарасвати бу ғояларни аввал ҳам ўзининг асарларида жуда кўп таъкидлаган эди: *“Инсониятга яхшилик қилишда Чaitанья Махапрабху ва Унинг содиқларидан устун*

турадиган зотлар ҳеч қачон бўлган эмас ва ҳеч қачон бўлмайди. Инсониятга бошқаларнинг таклиф қилаётган яхшиликлари – шунчаки алдов; аслида улар инсониятга фойда эмас, кўпроқ зарар етказади. Чаитанья Махапрабху ва Унинг издошлари эса, инсониятга ҳақиқий, мангу ва буюк саодат келтирадилар, бунда улар қайсидир бир халққа бошқа бир халқ ҳисобидан эмас, балки бутун инсониятга бирдай буюк бахт келтирадилар. Чаитанья Махапрабхунинг барча живаларга кўрсатган меҳрибонлиги уларни барча истакларидан, барча ноқулайликларидан ва барча бахтсизликлардан биратўла ва бутунлай халос этади. Унинг бу марҳаматидан ҳеч қандай зулм келиб чиқмайди, ундан баҳраманд бўлган живалар бу дунёда ҳукмрон бўлган зулмнинг чангалига тушиб қолмайдилар”.

Абхай садхунинг келтирган далилларини диққат билан тинглаб ўтирар экан, бир бенгал шоирининг гапларини эслади, у айтган эдики, Ҳиндистондан фарқли равишда, ҳатто Хитой Япония сингари давлатлар ҳам сиёсий жиҳатдан мустақилдирлар. Абхай биринчи навбатда Ҳиндистоннинг мустақилликка эришиши лозимлигини алоҳида таъкидлаб кўрсатадиган миллатчилик фалсафасини яхши биларди. Бегуноҳ фуқароларни Британия ҳукумати қийнаб, уларга зулм ўтказиб юргани яққол кўриниб турган ҳақиқат эди, демак, мустақиллик одамларга яхшилик олиб келиши керак. Рухий фаолият – фақат Ҳиндистон мустақилликка эришгандан кейингина одамлар шуғуллана олиши мумкин бўлган ноёб бойлик. Ҳозирги даврда миллий озодлик ҳаракати ягона долзарб рухий фаолиятдир. Аслини олганда ана шу умумхалқ ҳаракатнинг ўзи Худо бўлиб қолган эди.

Лекин, Абхай барибир вайшнав бўлиб тарбияланган эди, шу боис у Шрила Бхактисиддханданинг галарини муносиб баҳолай олди. Абхай Шрила Бхактисиддханда ўзи аввал жуда кўп кўрган шубҳали садхулардан бири эмаслигини дарров пайқаган эди: Абхай унинг гапларида Ҳақиқат акс этиб турганини кўрди. Бу садху ўзи гапираётган фалсафани ўзи тўқиб чиқарган эмас, у мағрурланмасди, гарчи у ўзининг тарғиботи билан бошқа фалсафаларнинг ҳаммасини чилпарчин қилиб ташлаган бўлса ҳам, ҳеч ким билан жанжаллашмасди. У буюк донишмандларнинг ва Ведавий муқаддас китобларнинг мангу таълимоти ҳақида гапирарди, Абхайга унинг гаплари жуда ёқиб қолганди. Шрила Бхактисиддханта баъзан инглиз тилида, баъзан бенгал тилида гапирар, вақти-вақти билан санскрит тилида "Бхагавад-гита"дан мисоллар келтирарди. У Парвардигор Кришнани Ведалар илмининг ҳақиқий ва улуғвор манбаи деб атади. "Бхагавад-гита"да Парвардигор Кришна айтганки, инсон барча диний вазифаларини тарк этиб, ўзини бутунлай Унга, Худонинг Олий

Шахсига топшириши керак(сарва дхарман паритяджна...). Бу "Шримад Бхагаватам"да ҳам тасдиқланади: дхарман проджжхита-кайтаво тра парамо нирматсаранам сатам: Диннинг бошқа барча турлари нопок, улардан воз кечиш керак. Фақат бхагават-дхармага амал қилиш лозим – **ҳар қандай ишни фақат Парвардигорни (рози)мамнун қилиш учун бажариш керак.** Шрила Бхактисиддхантанинг тарғиботи шунчалик асосли эдики, муқаддас китобларни тан оладиган ҳар қандай киши унинг хулосаларини инкор эта олмасди.

Бхактисиддхантанинг гапларига кўра, ҳозирги даврдаги одамлар Худони унутиб, иймонсиз бўлиб кетганлар, улар Худога садоқат билан хизмат қилиш ҳар қандай муаммони, ҳатто сиёсий муаммоларни ҳам, ҳал қилишига ишонмайдилар. У руҳ ҳақида илмга эга бўлмай туриб одамларга ҳукмронлик қилишга интилиб юрган ҳар қандай кишини қаттиқ танқид остига оларди. У ҳатто ўша пайтда ҳукмронлик қилиб турган бир неча кишининг номларини тилга олиб, уларнинг йўл кўйган хатоларини кўрсатиб беда. Бхактисиддханта ҳозирги даврда одамларга мангу руҳ ҳақида, унинг Парвардигор билан ўзаро мангу муносабатлари, ҳамда бутун инсоният учун энг буюк яхшилик ва саодат бўлган Худога садоқат билан хизмат қилиш ҳақидаги илми ўргатиш энг долзарб муаммо эканини алоҳида таъкидлаб айтарди.

Абхай Парвардигор Кришнага сажда қилиб сиғинишни ва Унинг "Бхагавад-гита"да берган насихатларини ҳеч қачон эсидан чиқармасди. Унинг оиласидагилар ҳамиша Парвардигор Чаитанья Махапрабхуга сиғинарди, Бхактисиддханта ўзининг бутун ҳаётини Чаитанья Махапрабхунинг ишини давом эттириб, Унинг эзгу ниятини амалга оширишга бағишлаган эди. Гаудия Матх аъзолари сингари Абхай ҳам бутун умри давомида Парвардигор Кришнага сиғиниб келар ва ҳеч қачон Уни эсидан чиқармас эди. Лекин ҳозир, бундай ажойиб тарғиботчининг гапларини тинглаб туриб, Абхай ҳайратга тушганди. У авваллари ҳам, коллеждаги ўқиши, оила ташвишлари, озодлик ҳаракатидаги ишлари бўлишига қарамасдан, ҳеч қачон Кришнани эсдан чиқармасди, лекин ҳозир, Бхактисиддханта унинг қалбида бошланғич Кришна онгини аланга олдириб юборган эди. Руҳий устозининг ана шу гаплари таъсири остида Абхай энди шунчаки Парвардигор Кришнани эслаб юрмасдан, энди унинг Кришнани англаб етиши минг, миллион марта кучайганини сизди. Унинг болалигида кўзга кўринмаган, Жаганнатха Пурига борганида жуда хира сезилган, коллеждаги ўқиш ташвишлари чалғитиб юришига қарамай, Абхайнинг отаси унинг қалбида авайлаб асраб келаётган нозик садоқат туйғуси ҳозир, Бхактисиддхантанинг гапларидан кейин

Абхайнинг қалбида кучли акс садо бўлиб отилиб чиқаётган эди, Абхай сўзлар билан ифодалаш қийин бўлган ана шу туйғуни қалбида бир умр сақлаб қолишни истарди. У бу баҳсда мағлуб бўлганини тушунди, лекин бу мағлубият унга лаззат бағишларди. У аввал ҳеч қачон ҳеч кимдан мағлуб бўлмаганини эслади. Аммо бу мағлубият йўқотиш эмасди. Аксинча, унинг учун бу – жуда катта ютук эди.

Шрила Прабхупада: *Мен вайшнавлар оиласида тугилган эдим, шунинг учун унинг гапларини муносиб баҳолашга қодир эдим. Албатта, у бу гапларни ҳаммага мўлжаллаб айтганди, лекин унинг гаплари менинг қалбимда алоҳида акс садо берган эди. Мени унинг келтирган далиллари ва тарғибот қилиш усули ҳайратга солган эди. Мен шунчаки ҳайратдан лол бўлиб қолган эдим. Мен шуни тушундимки, бошқаларга ҳақиқий диннинг мазмун-моҳиятини айнан мана шу инсон тушунтириб бера олади.*

Кеч кириб қолган эди. Абхай ва Нарен садху билан икки соатча суҳбатлашиб ўтирдилар. Браҳмачарилардан биттаси уларнинг қўлига бир парча прасад берди, улар ўринларидан туриб, миннатдорчилик билдириб, кетишга рухсат сўрадилар.

Улар зинадан пастга тушиб, кўчага чикдилар. Қоронғу тушган эди. Ҳар ер ҳар ерда чирок ёниб турарди, баъзи магазинлар хали очик эди. Абхай ҳозиргина эшитган гапларини мамнуният билан ҳар томонлама таҳлил қиларди. Шрила Бхактисиддхантанинг миллий мустақиллик ҳаракати – ўткинчи ва номукамал восита дегани унга жуда кучли таъсир қилди. Энди у ўзини миллатчидан кўпроқ Шрила Бхактисиддхантанинг издошидай ҳис қиларди. Шунингдек у агар уйланмаган бўлсам яхши бўларди, деб ўйлаб қўйди. Бу буюк садху ундан тарғибот қилишни илтимос қилди. Абхай шу захотиёқ унга қўшилишга тайёр эди, аммо оилали киши бўлгани учун оиласини ташлаб кетиш унинг учун оқлаб бўлмайдиган гуноҳ эди.

Улар ашрамдан анча узоқлашганларидан кейин Нарен дўстига қараб: “Хўш, Абхай, бу садху сенда қандай таассурот қолдирди? Сен у ҳақда нима деб ўйлайсан?”

“У – ғаройиб инсон! – деди Абхай, - Парвардигор Чаитанья Махапрабхунинг таълимоти ишончли кўлларда экан”.

Шрила Прабхупада: *Мен уни шу захотиёқ ўзимнинг руҳий устозим деб қабул қилдим. Расмий равишда эмас, ўзимнинг қалбимда. Мен ниҳоят ажойиб авлиё зотни учратдим деб ўйладим.*

Шрила Бхактисиддханта билан биринчи марта учрашгандан кейин Абхай Гаудия Матхдаги содиқлар билан тез-тез учрашиб

турадиган бўлди. Улар Абхайга ҳар хил китоблар берар, руҳий устозининг ҳаёти ва фаолияти ҳақида гапириб берардилар.

Шрила Бхактисиддханта Парвардигор Чаитанья Махапрабхудан бошланадиган руҳий устозлар силсиласида турган вайшнавларнинг буюк устози Бхактивинода Тхакурнинг ўн фарзандидан биттаси эди. Бхактивинода бу дунёга келгунга қадар Чаитанья Махапрабхунинг таълимоти ўзбилармон устозлар ва ҳар хил оқимлар томонидан жуда кучли ўзгартириб юборилган эди, улар ўзларининг Парвардигор Чаитанья Махапрабхунинг издошларимиз деб юриб, аслида Унинг пок таълимидан жуда четга чиқиб кетган эдилар. Вайшнавизмнинг пок номи жуда қаттиқ булганган эди. Одамлар ўзини вайшнав деб юрган ана шундай одамлардан нафратланар, вайшнав бўлишни ўзлари учун ор деб билардилар. Лекин, Бхактивинода ўзининг ёзган китоблари ва юқори мартабали амалдор сифатида ўзининг жамиятда эгаллаб турган ўрни билан вайшнавизмнинг обрўсини қайта тиклади. Бхактивинода, Чаитанья Махапрабхунинг таълимоти энг олий даражадаги теизм(Худо ҳақидаги илм) бўлган ҳолда, танлаб олинган бирор дин ёки миллат учун эмас, балки бутун жаҳондаги одамлар учун, бутун инсоният учун мўлжалланган эканини исботлаб берди. У Парвардигор Чаитанья Махапрабхунинг таълимоти бутун жаҳонга тарқалишини башорат қилиб кетди ва ўзи ҳам шу йўлда самарали меҳнат қилди.

Чаитанья Махапрабху тарғибот қилган таълимот ҳаммабоп илм бўлиб, бутун инсоният учун мўлжалланган. Келажакда бутун жаҳонни бирлаштирадиган умумий диннинг қоидаси бўлган киртан(Худонинг муқаддас номларини биргаликда куйлаш) қайси миллат ва қайси табақага мнсублигидан қатъий назар, барча одамларни руҳий жиҳатдан тарбиялаш ва онгини руҳий поғонага кўтариш учун мўлжалланган. Вақти келиб мана шу дин барча диний оқимларнинг, ҳозирги даврда бегоналарни киритмайдиган барча черков, масжид, эҳромларнинг ўрнини эгаллайди.

Чаитанья Махапрабху фақат бир ҳовуч ҳиндуларни руҳий озодликка чиқариш учун келгани йўқ. Аксинча, Унинг бу дунёга келишдан асосий мақсади бутун Коинотдаги барча давлатлардаги барча тирик мавжудотларни озодликка чиқариш ва Мангу Дин қонунларини тарғибот қилишдан иборат эди.

Парвардигор Чаитанья “Чаитанья Бхагавата”да шундай дейди: “Менинг муқаддас номимни жаҳоннинг ҳар бир шаҳар ва қишлоғида шарафлаб куйлайдилар”. Унинг бу башорати албатта рўёбга чиқишига ҳеч қандай шубҳа бўлиши мумкин эмас. Гарчи ҳали Ер юзида вайшнавларнинг соф жамияти бўлмаса ҳам, ишончим комилки, орадан сал вақт ўтмасдан Парвардигор Чаитаньянинг бу башорати албатта

рўёбга чиқади. Нимага амалга ошмас экан? Аввалига ҳеч нарса соф ҳолда бўлмайди. Гарчи аввалига ҳаммаси комил даражада бўлмаса ҳам, поклик барибир келади. “Эҳ, шу кунлар қачон келар экан? Қачон руслар, немислар ва америкаликлар кўлларига байроқлар, мриданга ва караталалар олиб, ўзлари яшаётган шаҳарларнинг кўчаларини тўлдирганча қалби бахт ва шодликка тўлиб киртана куйлай бошлар эканлар? Ана шундай кунлар қачон келар экан?”

Шрила Бхактивинода Тхакур ҳукумат таркибида олий суд лавозимини эгаллаб турарди. Шунингдек у Жаганнатха эҳромининг бошқарувчиси, айна пайтда ўн фарзанднинг отаси эди. Шунча банд бўлишига қарамадан, у Парвардигор Кришнанинг нияти амалга ошиши устида чарчамасдан меҳнат қилди. Кечқурун, ишдан келгандан кейин, у овқатланиб бўлгандан кейин соат саккизларда дам олгани ётарди. Ярим кечада уйқудан туриб, то тонг отгунча китоблар ёзарди. У бутун умри давомида юздан ортиқ китоб ёзди, бу китоблардан кўплари инглиз тилида эди. У Жаганнатха дас Бабаджи ва Гауракишора дас Бабаджи билан биргаликда Майяпурда, Калькуттадан олтмиш чақирим узоқда Парвардигор Чаитаньянинг дунёга келган жойини аниқлади.

Ҳиндистонда гаудия вайшнавизмнинг реформа қилиш устида иш олиб борар экан, у Парвардигор Чаитаньяга шундай илтижо қиларди: “Сенинг таълимотинг жуда кучли даражада оёқости қилиняпти. Унинг кадрини қайта тиклашга менинг кучим етмаяпти”. У Худодан ўзига ёрдам беришга ва ўзининг ишини давом эттиришга кодир бўлган ўғил тиларди. Жаганнатха Пурида 1874 йил 6-февралда Шрила Бхактивинода Тхакурнинг оиласида Шрила Бхактисиддхантас Сарасвати дунёга келганида, барча ваишнавлар бу фарзандни Парвардигор унинг отасининг қилган илтижоларига жавоб сифатида юборди деб башорат қилдилар. Бу бола онасидан туғилганида унинг киндиги худди браҳманлар зуннорига ўхшаб бўйни билан кўксини ўраб олган эди. Ота-онаси фарзандига Бимал Прасад деб исм қўйдилар.

Бимал Прасад олти ойлик бўлганида Ратха-ятрада байрамидаги Жаганнатханинг араваси Шрила Бхактивинода Тхакурнинг дарвозаси олдига келганда тўхтаб қолди. Уч кун давомида ҳеч ким аравани ўрнидан қўзғата олмади. Шрила Бхактивинода Тхакурнинг хотини олти ойлик боласини олиб, араванинг устига чиқди ва Жаганнатха Илоҳининг олдига борди. Чақалоқ ўзидан ўзи жажжи кўлларини узатиб, Парвардигорнинг нилуфар қадамлари пойини ушлади, шу пайт бирдан Парвардигорнинг бўйнига осилган гулчамбар узилиб, боланинг устига тушди. Парвардигорнинг гулчамбари ўғлининг устига тушганини эшитган Шрила Бхактивинода Тхакур, ниҳоят

Парвардигор унинг илтижоларини инобатга олиб унга муносиб фарзанд берганига ишонч ҳосил қилди.

Бир куни, ҳали Бимал Прасад тўрт ёшлик пайтида, отаси унга ҳали Парвардигор Кришнага таклиф қилинмаган мангони олиб егани учун танбех берди. Гарчи Бимал ҳали ёш бола бўлишига қарамасдан Худони ҳақорат қилиб қўйдим деб ҳисоблади ва энди ҳеч қачон манго емасликка қасам ичди. У ўзининг ана шу қасамига бир умр содиқ қолди. Етти ёшга тўлганида Бимал Прасад бутун "Бхагавад-гита"ни ёддан билар, ҳатто баъзи шеърларни изоҳлаб бера оларди. Ўша пайтларда вайшнавларнинг "Саджджана-тошани" деган журналини нашр қилиб юрган Шрила Бхактивинода Тхакур ўғлини мусаххихлик ва журнал чоп этиш ишларига ўргатди. Отаси билан бирга Бимал жуда кўп зиёратгоҳларга борди, билимдон пандитларнинг суҳбатини тинглади. Талабалик йилларида Бимал Прасад дарсликлар ўрнига отаси ёзган китобларни ўқишни ёқтирарди. Йигирма беш ёшида у санскрит тили, математика ва астрономияни мукамал биларди. У журналга жуда кўп мақолалар ва битта китоб ёзди. Сурья-сиддханта деб аталадиган ўша китоби учун унинг билимдонлигини тан олган вайшнавлар унга Сиддханта Сарасвати унвонини бердилар. У йигирма олти ёшга тўлганида отаси ундан таркидунё қилиб яшаб юрган авлиё вайшнав Гауракишора дас Бабаджидан фотиҳа олишни илтимос қилди. Рухий устози унга "бошқа ишларнинг ҳаммасини тарк этиб, одамларга Мутлақ Ҳақиқат илмини тарғибот қилиш"ни маслаҳат берди. Гауракишора дас Бабаджининг дуои-фотихасини олган (энди Сиддханта Сарасвати бўлган) Бимал Прасад ўзининг қолган умрида танаси, ақли ва тилини Парвардигор Кришнага хизмат қилишга бағишлашга қарор қилди.

1905 йилда Сиддханта Сарасвати Ҳаре Кришна мантрасини бир миллиард марта такрорлашга қасам ичди. Маяпурда, Парвардигор Чаитанья туғилган жой яқинида, сомондан қилинган чайла ичида ўтириб, у кечаю-кундуз Ҳаре Кришна мантрасини такрорларди. У кунига бир марта лой кўзачада гуруч тайёрлар бошқа ҳеч нарса емасди. У тақир ерда ухлар, томидан ёмғир ўтиб кетган пайтларда соябон остида ўтириб мантра зикр қилишда давом этарди.

1911 йилда, отаси қаттиқ касалга чалинганида, Сиддханта Сарасвати сохта-вайшнавларнинг инсон Кришнани англаш таълимотини тарғибот қилиши учун браҳманлар табақасида дунёга келиши керак деган сохта қонунларига қаршилик билдириб, уларни баҳсга чақирди. Сохта браҳманлар Шрила Бхактивиноданинг муқаддас китоблардан ҳар қандай инсон қаерда туғилганидан қатъий назар браҳман ва вайшнав бўла олишини исботлайдиган кўплаб далиллар келтирганидан қаттиқ норози эдилар. Вайшнавларнинг

рухий юксалиш даражаси, рухий мартабаси (брахман оиласида туғилган) сохта брахманлардан паст туришини исботлаш учун улар Бхактивинодани очик мунозарага чакирган эдилар. Ўзининг бемор отасининг номидан ёш Сиддханта Сарасвати “Брахманлар билан ваишнавларнинг бир биридан фарқи” деган мақола ёзиб, уни отасига ўкиб берди. Қаттиқ касал бўлишига қарамасдан отаси смарта брахманларнинг гапларини чилпарчин қиладиган далилларни тинглаб жуда хурсанд бўлди.

Шундан сўнг Сиддханта Сарасвати Миднапор шаҳрига йўл олди, бу ерга уч кун давомида ўзаро мунозара қилиш учун бутун Ҳиндистондан пандитлар тўпланган эди. Биринчи бўлиб сўзга чиққан баъзи бир смарта брахманлар айтдиларки, шудралар оиласидан чиққан киши ҳатто рухий устоздан фотиҳа олгандан кейин ҳам покланишга, брахманларнинг вазифаларини бажаришга, Илоҳларга сиғинишга ёки шогирд қабул қилишга ҳақли бўлмайди. Ниҳоят Сиддханта Сарасватига сўз бердилар. Аввалига у ведавий муқаддас китоблардан брахманларни олқишлайдиган бир неча матнларни мисол келтирди, унинг бу гаплари смарта брахманлар лаззатланиб тингладилар. Аммо, у инсонни брахман деб ҳисоблаш учун у қандай фазилатларга эга бўлиши лозимлигини муҳокама қилишга ўтганда; у ваишнавларнинг фазилатлари ҳақида гапира бошлаганида, брахман билан ваишнав тушунчалари бир бирига қандай боғлангани ҳақида, ведавий муқаддас китобларга асосан ким рухий устоз бўлишга ва шогирдлар қабул қилишга ҳақли экани ҳақида гапира бошлаганида, ваишнавлардан нафратланадиган смарта брахманларнинг аввалги хурсандлигидан асар ҳам қолмади. Сиддханта Сарасвати муқаддас китоблардан инкор этиб бўлмайдиган далиллар келтириб, айтдики, агар инсон шудра бўлиб туғилган бўлса-ю, лекин брахман фазилатларига эга бўлса, келиб-чиқишидан қатъий назар уни брахман деб ҳисоблаш лозим. Айни пайтда, инсон брахман оиласида туғилган бўлса-ю, лекин, ўзини худди шудралардай тутса, у брахман эмас. Сиддханта Сарасвати ўзининг нутқини тугатганида, мажлисда иштирок этаётган минглаб пандитларнинг олқишлари остида мажлис раиси уни муборакбод этди. Бу Ҳиндистонда ваишнавларнинг эришган ғалабаси эди.

1814 йилда отаси, 1815 йилда рухий устози бу дунёни тарк этгандан кейин Сиддханта Сарасвати Парвардигор Чаитаньянинг ишини давом эттирди. У “Саджджана-тошани” журналинини нашр қилишни қайта тиклади, Кришнанагара шаҳрида Бхагават Пресс типографиясига асос солди. Кейин, 1818 йилда Маяпурда у Гауракишора дас Бабаджининг сурати олдида ўтириб, саннийаси турмуш тарзига фотиҳа олди. Фотиҳадан кейин унинг номи Бхактисиддханта Сарасвати Госвами Махараж бўлди. Шрила

Бхактисиддханта Сарасвати учун Кришнани англаш таълимотини оммавий равишда тарғибот қилиш учун энг муҳим восита китоб чиқарадиган босмахона эди. У босмахонани брихад-мриданга – катта мриданга деб атарди. Анъанага кўра, ваишнавлар ҳали Парвардигор Чаитанья давридан бери киртан пайтида мридангадан фойдаланардилар. Гарчи Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг киртана гуруҳларига раҳбарлик қилган ва Худонинг содиқларидан таркиб топган гуруҳларни мриданга жўрлигида кўчаларда киртан айтиш учун жўнатган бўлса ҳам, бундай киртанларнинг овози бир икки квартал атрофида эшитиларди. Аммо, брихад-мриданганинг овози, босмахона мридангасининг овози Парвардигор Чаитаньянинг хабарини бутун дунё бўйлаб тарқатишга қодир эди.

Абхай ўқийдиган китобларнинг деярли барчаси Шрила Бхактисиддханта Сарасвати 1915 йилда асос солган Бхагавата Пресс босмахонасида чоп этилган эди. Бу босмахона Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг изоҳлари билан "Чаитанья Чаритамрита"ни, Вишванатха Чакравартининг изоҳлари билан "Бхагавад-гита"ни ва бирин кетин Шрила Бхактивинода Тхакурнинг асарларини босмадан чиқара бошлади. Бу китоблар бу дунёга қарийб беш юз йил муқаддам ташриф буюрган Парвардигор Чаитанья Махапрабхунинг инсониятга қолдириб кетган мероси эди.

Абхай ёшлигиданоқ Парвардигор Чаитаньянинг содиқ хизматкори эди, шу боис у Парвардигор Чаитаньянинг "Чаитанья Чаритамрита" ва "Чаитанья-бхагавата"да баён этилган биографиясини яхши биларди. У билардики, Чаитанья Махапрабху лаззат оғушига ғарқ бўлган, Худонинг муқаддас номларини бутун Ҳиндистон бўйлаб тарқатган асл содиқ намунасини кўрсатиб қолмасдан, У Ўзини Радха ва Кришнанинг бирлашган қиёфасида намоён этиб турган Парвардигор Кришнанинг Ўзи эди. Энди эса, Абхай, Парвардигорнинг яқин ҳамроҳлари ва издошлари ёзиб қолдирган буюк бадий жавоҳирни учратиб турган эди, буюк содиқлар ана шу нодир жавоҳирни яна ҳам бойитиб, устоз ва шогирдлар силсиласи орқали авлоддан авлодга етказиб бераётган эдилар. Парвардигор Чаитаньянинг энг яқин ҳамроҳлари – Шрила Рупа Госвами, Шрила Санатана Госвами, Шрила Жива Госвами ва бошқалар Ведалар асосида жуда кўп асарлар ёзганлар ва Парвардигор Чаитаньянинг таълимотида ведавий донишмандлик илмининг мазмуни акс этганини исботлаб берганлар. Бу китобларнинг кўплари ҳали нашр қилинмаган эди, шу боис, бутун иснониятнинг бахт-саодати учун ҳамма жойда брихад-мриданга овози баралла янграши учун Шрила Бхактисиддханта Сарасвати кўплаб нашриётлар, бомахоналар очишга қатъий қарор қилган эди.

Шрила Бхактисиддханта Сарасвати Парвардигор Чаитанья таълимотининг энг асосий ғоясини тарғибот қиларди: Парвардигор Кришна –Худонинг Олий Шахси, Унинг муқаддас номини зикр қилиш – барча диний амалларнинг гултожи. Бошқа даврларда одамлар бошқа йўллар билан Худога эришганлар, лекин ҳозирги Кали юга даврида фақат Худонинг муқаддас номларини зикр қилишгина ҳақиқий натижа келтиради. “Брихад нарадия пурана” ва “Упанишада”лар сингари ишончли муқаддас китобларга асосланиб, Шрила Бхактивинода Тхакур исботлаб бердики, Худога элтувчи ана шу ягона йўл махамантра ҳисобланади: Ҳаре Кришна Ҳаре Кришна Кришна Кришна Ҳаре Ҳаре Ҳаре Рама Ҳаре Рама Рама Рама Ҳаре Ҳаре. Парвардигор Кришнанинг Ўзи "Бҳагавад-гита"да тасдиқлайдики, Худога садоқат билан хизмат қилиш – Худога эришишнинг ягона йўлидир. “Бошқа амалларнинг ҳаммасини тарк эт ва ўзингни бутунлай менга топшир. Мен сени барча гуноҳларинг оқибатидан халос этаман. Ҳеч нарсадан кўрқма”.

Абхай бу шеърларни ҳам, Худонинг муқаддас номларини зикр қилишни ҳам, "Бҳагавад-гита"нинг якуний хулосасини ҳам биларди. Лекин ҳозир, буюк устозларнинг асарларини ўқир экан, у Парвардигор Чаитаньянинг кенг қўламли ниятларини янгидан бошқача поғонада тушуниб етди. Унинг кўз олдида ваишнавлар маданияти меросининг тенгсиз чуқурлиги намоён бўлди, шунда у бу мерос ҳозирги бахтиқаро даврда ташвиш ва мусибатлар гирдобига маҳкум бўлган дамларга қанчалик буюк бахт келтиришини яққол кўриб турарди.

Шрила Бхактисиддханта Сарасвати тез-тез саёҳатга чиқиб турарди, Абхай эса оила ва бизнес ташвишлари билан банд эди, шунинг учун у Шрила Бхактисиддханта Сарасвати билан қайта учраша олмади. Лекин барибир, биринчи марта учрашувдан кейин Абхай Шрила Бхактисиддханта Сарасватини ўзининг руҳий устози деб ҳисоблай бошлади. У ҳамиша руҳий устози ҳақида ўйлаб юрарди: “Мен шундай ажойиб садхуни учратдим”. Абхай иложи борича тез-тез Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг шогирдлари, Гаудия Матх аъзолари билан учрашиб турди.

Гандининг озодлик ҳаракати эса, унинг издошлари хатога йўл қўйиб, иш ташлаш пайтида куч ишлатиб, зўравонлик қилганларидан кейин сусайиб кетди. Инглизлар бундай имкониятдан фойдаланиб, Гандини жавобгарликка тортиб, уни олти йилга қамоққа ташладилар. Гарчи унинг издошлари ҳали ҳам унга қаттиқ ишонсалар ҳам, миллий озодлик ҳаракати ўзининг аввалги кучини йўқотган эди. Буларсиз ҳам Абхай мустақиллик ҳаракатига аввалгидай қизиқмай қўйган эди. Шрила Бхактисиддханта Сарасвати миллий озодлик ҳаракати

Ҳиндистон учун биринчи даражада муҳим иш эмаслигини исботлаб берган эди. У Абхайнинг қалбида азалдан мавжуд бўлган бошланғич Кришна онгини уйғотган эди, шу боис, Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг қилаётган ишлари унинг ҳаётида биринчи ўринда бўлиши кераклигига Абхайнинг ишончи комил эди. Шрила Бхактисиддханта Сарасвати унга ўзининг ҳаётини Кришнани англаш таълимотини тарғибот қилишга бағишлашни таклиф этган дақиқалардан бошлаб, у унинг шогирдларидан бири сифатида Гаудия Матхга қўшилишга интилиб юрарди. Лекин энди, сиёсий дунёқарашлар унга халақит бермай қўйганида, унинг олдида бошқа бир муаммо – оилавий бурчи пайдо бўлганди. Аввал у: “Аввал мустақил халқ бўлиб олайлик, кейин тарғибот қилишга киришиш мумкин” – деб ўйларди. Энди у бошқача ўйларди: “Мен ўзимни бошқалар сингари бутунлай тарғибот қилишга бағишлай олмайман. Менинг оилам олдида бурчим бор”.

Оиласи эса, тобора каттайиб борарди. 1921 йилда Абхайнинг биринчи ўғил фарзанди дунёга келди. Келажакда яна бир фарзанд туғилишини кутиб юрарди, бу эса кўпроқ даромад топишини талаб қиларди, бунинг учун эса, ўз навбатида пул ишлаб топишига кўпроқ вақт ва куч сарфлаш лозим эди. Буларнинг ҳаммаси Абхайнинг Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг ҳаракатига қўшилишига тўсқинлик қилиб турарди. Ҳиндлар маданиятида оилага жуда катта аҳамият берадилар, ажралиб кетиш ҳақида гап ҳам бўлиши мумкин эмас. Ҳатто каттиқ қийналган пайтларда ҳам эркак киши ҳеч қачон хотини ва болаларини ташлаб кетмайди. Гарчи Абхай саннийаси бўлиб Гауда Матх аъзоси бўлолмаганидан каттиқ афсусланиб юрса ҳам, у ҳеч қачон оиласини ташлаб кетиш ҳақида жиддий ўйламасди. Ўғлининг ваишнава-гуру билан учрашганини эшитиб, Гоур Мохан хурсанд бўлди, лекин у Абхайнинг оилавий бурчини инкор этиб, таркидунё қилишини истамасди. Ваишнава оиласи билан ўзининг уйида рухий фаолият кўрсатиб яшаши ва айни пайтда тарғибот ишлари билан фаол шуғулланиши мумкин. Абхай оилали киши сифатида Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг ҳаракатида иштирок этиш имконини топиши лозим эди.

Абхай ўйлардики, агар у бадавлат савдогар бўлса, ўзининг оиласини ҳам таъминлайди, Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг ҳаракатига ҳам Кришнани англаш таълимотини тарғибот қилишда моддий ёрдам бериб тура олади. Астролог Абхайга Ҳиндистоннинг энг бадавлат одамларидан бири бўлишини башорат қилди. Лекин ҳозирча унинг даромадининг ҳаммаси оила эҳтиёжларидан ортмасди. У кўпроқ пул ишлаб топиш учун ўзи мустақил иш бошлашга қарор қилди.

Абхай ўзининг фикрларини доктор Боузга айтди, у худди отасидай унинг гапларини диққат билан тинглади ва унга шимолий Ҳиндистонда унинг вакили бўлишни таклиф қилди. Абхай Боузнинг лабораториясидан дорилар, спирт, тиш пастаси ва бошқа молларни улгуржи баҳода сотиб олиши ва кейин бутун шимолий Ҳиндистон бўйлаб саёҳат қилиб, уларни чакана нархда сотиши мумкин. Боузнинг лабораториясида олган тажрибасига асосланиб Абхайнинг ўзи ҳам дори ишлаб чиқариши ва сотишни йўлга қўйиши мумкин. Улар Абхай ўзининг янга марказини Аллахабадда очса мақсадга мувофиқ бўлади деган қарорга келдилар.

1923 йилда Абхай хотини ва боласи билан Калькуттадан шимолий-ғарб томонга поездда ўн икки соатлик йўл бўлган Аллахабадга кўчиб ўтди. Аввал Аллахабад Бирлашган вилоятлар маркази бўлиб, бу ерда инглизлар жуда кўп катта иморатлар, олий суд ва университет биноларини қурган эдилар. Шаҳарнинг замонавий, йўлларига асфальт ётқизилган қисмида европаликлар ва обрўли ҳинд оилалари, шу жумладан Нерулар оиласи яшардилар. Шаҳарнинг эски, тор кўчалардан иборат, шаҳарнинг катта катта магазинларига яқин қисмида эса, бенгалияликлар яшарди. Абхай оиласи билан шаҳарнинг ана шу қисмида яшашга қарор қилди.

Аллахабаднинг расмий номи Прайаг бўлиб, бу ер шунчаки савдо-сотик ишлари учун қулай бўлиб қолмасдан, энг машхур зиёратгоҳлардан бири ҳам эди. Ҳиндистондаги энг муқаддас ҳисобланган уч дарё – Ганга, Ямуна ва Сарасватининг кесишган жойида жойлашган Аллахабад шаҳри Ҳиндистондаги энг катта диний байрамлар ўтказиладиган жой эди: бу ерда ҳар йили Магха-мела байрами, ҳар тўрт йилда бир марта Кумбха-мела байрами ўтказилади. Рухий покланиш мақсадида бутун Ҳиндистондан келган миллионлаб одамлар ҳар йили январь(Магха) ойида тўлин ой кечаси шу ерга тўпланадилар ва уч муқаддас дарё кесишган жойда сувда чўмиладилар.

Абхай Бадшахи Мунди кўчасидаги 60 уйдан бир неча хонани оиласи учун ижарага олди, савдо-сотик қилиш учун эса, шаҳарнинг савдо маркази бўлган Жонстон Ганг Роудда бир магазинни ижарага олиб, шу ерда ўзининг “Праяг Фармаси” аптекасини очди ва шу ерда Боузнинг фабрикасидан келтирган молларини сота бошлади. Абхай Аллахабадлик врач доктор Гхош билан танишди, у Абхай билан ҳамкорлик қилиш истагини билдирди. Абхай ундан ўзининг кабинетини “Праяг Фармаси” ёнига кўчиришини ва беморларни шу ерда қабул қилишни таклиф қилди. Доктор Гхош унинг таклифини қабул қилиб, ўзининг “Тропикал Фармаси” деган магазинини бекитди.

“Праяг Фармаси”да доктор Гхош беморларни қабул қилар, кейин уларга Абхайнинг аптекасида бор бўлган дориларни ёзиб берар эди. Доктор Гхош ўзининг рецепти билан сотилган дорилар қийматининг 25 фоизини олар эди. Абхай билан доктор Гхош дўстлашиб олдилар. Улар бир бириникига оиласи билан меҳмонга борардилар, улар бири бирининг фарзандларига худди ўз фарзандидек меҳрибонлик қилардилар. Тез-тез улар умумий бизнесни кенгайтириш йўлларини муҳокама қилишарди.

Доктор Гхош: Абхай ишбилармон киши эди. Албатта, бизлар ҳаммамиз тақводор, иймонли одамлар эдик. Ҳар кимнинг уйида эҳром, меҳроб бўлиб, Илоҳлар ўрнатилган эди. Лекин у, одатда ҳамма вақт савдо-сотиқ, оилавий харажатлар ҳақида гапирарди.

Абхай уй ичида курта ва дхоти кийиб юрарди, лекин, савдо ишларининг ривожлантириш учун баъзан у костюм-шим ҳам кийиб оларди. У мўйлов қўйган эди, ўтиз ёшларда у келишган ва шижоатли йигит эди. Радхарани билан унинг икки фарзанди бор эди, Аллахабадга кўчиб ўтгандан бир йил ўтгандан кейин уларнинг кизи бўлди. Абхайнинг етмиш беш ёшга кирган отаси Гоур Мохан ҳам Абхайнинг бева қолган синглиси Раджешвари ва ўғли Туласи билан бирга уларникига келган эди. Гоур Мохан ўзининг бутун вақтини тасбеҳда мантра зикр қилиш ва Парвардигор Кришна Илоҳига, шалаграма шилаларга сиғиниш билан ўтказар ва деярли ҳеч қачон уйдан ташқарига чиқмасди. У Абхайнинг ишлари жойида эканидан хурсанд эди, Абхай эса, отаси ўзи билан бирга хотиржам яшаётганидан, унинг Кришнага хизмат қилишига ҳеч ким халақит бермаётганидан хурсанд эди.

Абхай фаол турмуш кечирарди. Унинг келажак режалари катта эди. Эрталаб соат саккизда у аптекага йўл олар, доктор Гхош билан иш бошлаб юборарди. Кун ярмида уйига келар ва яна кечгача аптекага кетарди. Абхай саккиз минг рупийга катта Бьюик машина сотиб олди, ҳеч қачон машина ҳайдамагани учун уни яхши таксист бўлган жиянига бериб қўйди. Абхай иш билан бирор жойга бормокчи бўса, жияни уни олиб бориб қўярди.

Такдир тақозоси билан Абхайнинг аптекасига Мотилал Неру ва унинг ўғли Жаваҳарлал келиб турарди. Жавҳарлал ҳамиша чет элдан келтирилган дориларга буюртма берарди, шу боис у ҳинд табобатини тан олмаса керак деб ўйларди. Бир куни Жаваҳарлал Абхайдан сиёсий мақсадларда ишлатиш учун пул эҳсон қилишни илтимос қилди, Абхай виждонли савдогар бўлгани учун унинг илтимосини рад қилмади. Абхай кун бўйи аптекасига кирган танишлари, дўстлари ва мижозлари

билан суҳбатлашар, улардан кўп нарсаларни билиб оларди. Бир ҳарбий зобит унга Биринчи жаҳон уруши ҳақида гапириб берарди. Масалан, бир куни Францияда маршал Фош боқиш кийин бўлгани учун минглаб Белгиялик қочоқларни отиб ўлдириб ташлаган. Афғонистон шоҳининг хонадонидан бўлган бир мусулмон ҳар куни ўғлини олиб Абхай билан суҳбатлашиб ўтиргани кириб турарди. Абхай мижозлар билан мулойим суҳбатлашар, уларни хурмат қиларди, лекин у қалбининг тўрида барибир тез-тез Шрила Бхактисиддхантас Сарасвати билан бўлган учрашувини эслаб турар, унинг ташки кўринишини, имо-ишораларини ва гапларини хотирасида қайта тиклашга ҳаракат қиларди.

Кечқурун Абхай уйига, хотини ва болаларининг олдига қайтарди. Радхарани покдомон ва эрига садоқатли аёл эди. У овқат пиширар, уйини озода сақлар, болаларига ғамхўрлик қилар эди. Лекин у эрининг руҳий кечинмаларига шерик бўлишга интилмасди, шунинг учун Абхай унга ўзининг Шрила Бхактисиддхантас Сарасвати ҳақидаги фикр-мулоҳазаларини гапириб бера олмасди.

Абхай ўзининг хотини ва икки фарзанди билан, Гоур Мохан, Абхайнинг укаси Кришна Чаран, Абхайнинг синглиси Раджешвари, унинг ўғли Туласи – ҳаммаси биргаликда расмга тушгани бордилар. Расмда Абхай ўттиз ёшларда, қорачадан келган, мўйлови қопқора. Унинг пешонаси кенг, кўзлари қора ва беғубор. У оддий курта, дхоти ва қишлоқи сандал кийиб олган. Абхай стулда ўтирибди, оқ сари кийиб олган чиройли хотини унинг ортида тик турибди. Абхай чап кўли билан икки яшар ўғли Пачу(Праяг Раджу)ни ушлаб олган. Абхайнинг орқасида жияни Туласи ва укаси Кришна Чаран турибди. Синглиси Раджешвари тиззасида Абхайнинг қизи Сулакшманани олиб ўтирибди. У расмда ўнг тарафда ўтирибди. Оила ўртасида Гоур Мохан ўтирибди. Унинг юзи ажинлар билан тўла, танаси йиллар босими остида кексайган. У ҳам оқ дхоти ва курта кийиб олган.

Абхай савдо-сотикни ривожлантириш учун тез-тез шимолий Ҳиндистон бўйлаб сафарга чиқиб турарди. Шу боис у ҳар ҳафтада икки уч кун, баъзан ҳафталаб уйда бўлмасди. Ўша пайтда Ҳиндистонда дори ишлаб чиқариш саноати энди ривожлана бошлаган эди, беморлар, врачлар ва касалхоналар доктор Боузнинг вакили бўлган бу маданиятли ва билимдон йигитдан кўплаб дори-дармон сотиб олардилар. Одатда у поездда юрар, мехмонхоналарда ётиб қоларди. Саёҳат пайтида у ўзини оила ташвишларидан озод, эркин ҳис қиларди, лекин унинг бу саёҳатлардан ягона мақсади дориларга берилган буюртмаларни бажариш ва янги буюртмалар олишдан иборат эди. Абхайнинг иши ўзига жуда ёқарди. Абхай поезднинг

одамлар тиқилинч, чиптада ўтириш жойлари кўрсатилмайдиган вагонда гавжум одамлар орасида минглаб чақирим йўл босар, вагон ойнасидан сон-саноксиз кишлоқлар ва далаларни томоша қилиб борарди. Ҳар бир станцияда у чой сотадиган кишиларни учратарди. Улар “Чой! Чой!” – деб вагонда одамлар орасидан ўтиб қоларди. Чой ичишни одамлар инглизлардан ўрганган эдилар. Энди ҳиндлар ҳам ҳар куни эрталаб албатта иссиқ чой ичишни ўзларига одат қилиб олгандилар. Абхай жиддий ваишнав бўлиб ҳеч қачон оғзига чой теккизмаган эди, лекин унинг хотини чойга жуда ўрганиб қолган эди. Гарчи Абхай европалик савдогарларга ўхшаб кийиниб олган бўлса ҳам, у ҳеч қачон ўзининг ваишнавларга хос бўлган одатларини қанда қилмасди. Унинг кўпчилик бенгалиялик ватандошлари ҳатто балиқ ейишга ҳам одатланиб қолдилар, лекин Абхай ҳатто меҳмонхоналарда қолган пайтларида ҳам ҳеч қачон ваишнавларга таъқиқланган нарсаларни еган эмасди. Бир куни Бомбейда, Эмпайр Ҳинду деган вегетарианлар меҳмонхонасида унга овқат билан бирга пиёз келтирдилар; баъзан унга кўзиқорин, саримсоқ ёки тухум таклиф қилардилар, лекин у буларнинг бирортасини оғзига олмасди. Саёҳат пайтида ҳам у уйдаги кун тартибига риоя қилишга ҳаракат қилиб, эрта билан туриб совуқ сувда ювинарди. У йил бўйи ўзгармас кун тартибига риоя қилар, ҳатто ҳаво жуда совуқ бўлган Сахаранпурда ҳам шундай қилиб, меҳмонхона эгасини ҳайратга солганди.

Саёҳат давомида Абхай турли одамлар билан суҳбатлашади. Даккада бир врач унга, бир куни уйига кетаётиб, йўлда бир фермернинг биров билан суҳбатлашиб турганида ёнидан ўтиб бораётиб, унинг йўталган овозидан унинг бир неча соатлик умри қолганини аниқлаганини айтиб берди. Бошқа бир врач унга ҳозиргина бир беморни кўздан кечирганини айтди. Барча кўрсаткичларга кўра у аллақачон ўлиб қолиши керак эди, лекин у барибир яшашда давом этапти. Гаяда Абхай бир врачни учратди. У Абхайга шунча кучли ва яхши дорилар билан даволашга уринганига қарамасдан ҳозиргина бир бемор оламдан ўтганини гапириб берди. Бундай ҳикояларнинг ҳаммаси Абхайнинг қалбидаги Худога бўлган ишончини кучайтирарди: агар Худо хоҳламаса, ҳеч ким ўлимдан қутула олмайди. Ҳамма нарса Худонинг хоҳишига боғлиқ. Абхай ўзининг дори сотиб юрганини одамларга ёрдам берадиган иш деб ҳисобламасди. Шрила Бхактисиддханта Сарасвати уни одамларга ёрдам беришнинг ягона йўли – уларга Кришна онгини тушунтириш эканини тушунтирган эди. Абхайнинг дорилари шунчаки пул топиш воситаси эди, холос.

1925 йилда Абхай иш билан Агра шаҳрида бўлди, бу шаҳар Вриндавандан атиги 40 чақирим жанубда эди. Шу имкониятдан

фойдаланиб у болалигидан бери орзу қилиб юрган Вриндаванга биринчи марта зиёратга борди. Вриндаван унга жуда ёқиб қолди, лекин у бу ерда бир-икки кун бўла оларди. Савдо ишини бир кун тўхтатиб қўйиш ҳам унга жуда қимматга тушарди. Шунинг учун Абхай фақат Парвардигор Чаитаньянинг издошлари асос солган асосий бир неча эҳромларни зиёрат қилиб қайтиб кетди.

Саёҳатлар ҳам ўша пайтларда анча хатарли эди. Бир куни у Матхура станциясида вагонда ўтирганида бир маймун бирдан келиб унинг сумкасини олиб кетиб қолди. Бир куни Канпурда Абхай от қўшилган каретада ўтирганиди. От тезлик билан чошиб борарди, арава бирдан йўл устида ётган ахлат уюмига дуч келиб, ағдарилиб кетди, аравакаш ҳам, от ҳам ахлат устига ағанаб тушдилар. Абхай осмонга учиб кетди. Лекин Абхай енгилгина ерга тушган, ҳатто бирор жойи лат емаган эди. Абхай нима бўлганини билмай, эсанкираганча ерда ўтирарди. Қўрқиб кетган аравакаш уни ҳушидан кетган бўлса керак деб ўйлабди. Лекин Абхай соппа-соғ эди, аравакаш буни ҳақиқий мўжиза деб ҳисоблади, чунки шунча баланддан бирдан ерга йиқилиб тушишнинг ўзи бўлмасди. Абхай бу албатта Кришнанинг иши деб ўйлади ва ёшлигидан бошлаб Кришна уни бир неча марта ҳимоя қилиб келаётганини эслади. Кришна ҳамиша уни ҳимоя қилиб юрарди.

Абхай беш йил давомида ҳамиша Аллахабаддан тез-тез узоқ сафарларга кетиб юрди. Сафардан қайтиб келганида эса, узоқ вақт аптекасида қолиб кетарди. Лекин шунга қарамай у хотини ва болаларига ҳам етарли вақт ажратарди.

Шрила Прабхупада: *Ўғлим икки ёшга тўлганида жуда эрка ва шўх эди. Уйга меҳмонга келган дўстларим уни Пачха деб атардилар. “Пачха, агар сен бир минут хотиржам ўтирсанг, мен сенга совга бераман!” Лекин ўғлим бир минут ҳам тинч ўтира олмасди. Уйда стол устида турадиган вентилятор бор эди, ўғлим уни ушлаб кўришга роса уринарди. Мен унга: “Йўқ, йўқ, қўлинг жароҳат олади” – дедим. Лекин ўғлим барибир хархаша қилишида давом этаверди. Шунда бир дўстим: “Вентиляторнинг тезлигини камайтир, кейин ушлаб кўраверсин!” деди. Мен уни тоқдан ажратдим ва ўғлимга: “ушла!” дедим. Вентилятор қўлига жароҳат етказмади, лекин яхши оғритди. Шундан кейин у вентиляторга яқин йўламади. Мен ундан: “Яна қўлингни текказишни истайсанми?” деб сўрасам, у энди: “Йўқ!” – деб жавоб берарди.*

Қизи гапиришни ўргана бошлаган захоти Абхай унга Гуру аштаканинг бенгалча таржимасини ўргата бошлади: “Рухий устоз

марҳамат уммонидан дуои фотиҳа олади. Худди булут ёмғир ёғдириб, ўрмонга кетган ёнғинни ўчиргани сингари, руҳий устоз ҳам моддий олам уммонидаги туғилиб ўлишлар ёнғинини ўчиради”.

Ишдан бўш вақтларида Абхай уйида оиласи билан бирга бўларди. У ўзининг ҳар бир ишини пухта қилар, унинг савдо ишлари ривожланиб борарди.

* * * *

1928 йил. Кумбха-мела байрами. Аллахабадга Гаудия Матхдан ўзининг бир неча ҳамроҳлари билан бирга Бхактипрадипа Тиртха Махараж ташриф буюрди. Бир куни улар кутилмаганда “Праяг Фармаси”га кириб келдилар, Абхай орадан шунча йил ўтгандан кейин яна шу одамлар билан учрашиб турган эди. “О, мен уларни аввал ҳам учратганман, Гаудия Матх. Келинглар, марҳамат!”

Бхактипрадипа Тиртха Свами Калькуттада Нарендра Малликнинг уйига борган саннийаси эди, шундан кейин Нарен Абхайни Шрила Бхактисиддханта Сарасвати билан учрашишга таклиф қилган эди. Шафран либосда, сочи тақирлаб олинган, пешонасига чиройли тилакалар қўйган саннийаси қўлларини қовуштириб, камтарин ҳолда Абхайнинг олдида турарди. Тиртха Махараж Абхайга шундай деди: “Бизларнинг бу ерга биринчи марта келишимиз. Аллахабадда эҳром очишни режалаштиряпмиз. Биз сиз ҳақингизда эшитганмиз, шунинг учун сизнинг олдингизга келдик. Илтимос, бизларга ёрдам беринг!”

Абхайнинг қалби қувончга тўлиб кетди: “Ҳа, мен сизларга албатта ёрдам бераман!” У қўлидан келганча уларга пул эҳсон қилди, кейин Тиртха Махаражни доктор Гхош билан таништирди, у ҳам эҳсон қилди. Абхай Гаудия Матхнинг аъзоларини уйига меҳмонга таклиф қилди: “Бҳаджанлар куйлаб, маъруза қиласизлар, хотиним прасад тайёрлайди!” Улар таклифни қабул қилдилар. Улар кириб келганда кичкина тушунмовчилик юз берди. Гоур Мохан тепада ўзининг хонасида касалланиб ётарди. Абхай унга: “Илтимос, пастга тушинг, Гаудия Матхдан ваишнавлар келишди!” деди. Гоур Мохан пастга тушди, лекин у садхуларнинг либосини кийиб олган одамларни кўрганида, адашиб уларни имперсоналист, имонсиз одамлар деб ўйлади. У Абхайнинг галарини аниқ эшитмаган экан. Гоур Мохан ковоғини уйиб ўзининг ўрнига бориб ўтирди, ҳатто келган меҳмонларга бир икки танбех ҳам берди. Ваишнавлар билан ҳамсуҳбат бўлиш имкониятига эга бўлганидан хурсанд бўлиб ўзини кўярга жой тополмай юрган Абхай отаси нимага улар билан бундай муомала қилаётганини сира тушуна олмасди. Лекин, Бхактипрадипа Тиртха Свами маъруза бошлаганида Гоур Мохан адашганини сезиб

қолди ва: “О, ахир улар ваишнавлар-ку!”- деб қувониб кетди. Кекса ва касал бўлишига қарамасдан у дарров ўрнидан туриб, уларнинг оёқлари олдида узала тушиб сажда қилди. Кейин улардан кечирим сўради: “Эй хукмдорим, мен билмай қолибман. Мен сизларни бошқа бир тоифадаги саннийаси деб ўйлабман. Мен сизлар билан учрашганимдан жуда хурсандман!”

Кумбха-меладан кейин Прадипа Тиртха Свами кетди, лекин Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг шогирди бўлган бир неча брахмачари Аллахабадда янги очилган матхда қолишди. Улар Илоҳларга сиғинар, кечқурунлари киртан билан арати ўтказар, маҳаллий аҳолига фаол тарғибот қилардилар. Уларнинг каттаси, Атулананда Брахмачари, Аллахабаддаги одамларнинг уйларига борар, уларни матхнинг аъзолари бўлишга чақирарди. Ойига ярим рупий тўлаб Гаудия Матхда чиқадиган журналга обуна бўлиш мумкин эди. уйма-уй юрар экан, бир куни Атулананда Абхайнинг уйига ҳам кириб келди. Абхай уни хурсанд бўлиб кутиб олди, унга гуруч ва мевалар таклиф қилди. Абхай фалсафий мавзуларда суҳбат қилишни ёқтирарди, шу боис мунтазам равишда уйига келиб туришни одат қилган Атулананда билан Парвардигор Чайтанья ҳақида, “Бҳагавад-гита” бўйича суҳбатлашишдан лаззат оларди. Шунингдек Абхай Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг фаолияти ҳақида сўраб суриштирарди. Бу пайтга келиб Шрила Бхактисиддханта Сарасвати Калькуттада ўзининг босмаҳонасини ташкил этган, ўзининг изоҳлари билан “Шримад Бҳагаватам”ни нашр қилишни бошлаган эди. Шунингдек у Даккада “Чайтанья Бҳагавата” асарини ҳам нашрдан чиқарган эди. У Бхуванешварада, Мадрасда ва Пурида марказлар очган эди.

Абхай Атулананданинг гапларини тинглашдан чарчамас эди. Атулананда унга Шрила Бхактисиддханта Сарасвати 1925 йил муқаддас Навадвипада Ҳиндистоннинг ҳамма жойидан келган содиқлар билан биргаликда минглаб одамлар иштирок этган катта байрам ўтказганини, унда Илоҳлар чиройли безатилган филнинг устида сайр қилганини гапириб берди. Шрила Бхактисиддханта Сарасвати ҳар хил одамларга фотиҳа бераётганини кўра олмаган ҳасадгўй брахманлар бир неча кўча безориларни ёллаб, байрамда иштирок этаётган одамларга ҳужум қилишни уюштирганлар. Улар содиқларнинг устига тош ва ғишт парчаларини ота бошлаганлар, лекин Шрила Бхактисиддханта Сарасвати ҳеч нарсага эътибор бермасдан байрамни давом эттирган. 1926 йилда у Парвардигор Чайтанья таълимотини тарғибот қилиб бутун Ҳиндистонни айланиб чиққан. У Маяпурдаги Шри Чайтанья Матхнинг катта биносида Илоҳларни ўрнатган. Орадан бир ўтгандан кейин у ўзининг

“Саджджана тошани” журналини уч тилда нашр қила бошлаган, шунингдек, инглиз тилида “Гармонист” деган журнал ҳам чиқара бошлаган.

Гаудия Ваишнавларнинг фалсафаси ва кўрсатаётган фаолияти ҳақида бир неча марта суҳбатлашгандан кейин Атулананда Абхайни Гаудия Матхнинг Аллахабдадаги марказига олиб келди. Шундан кейин орадан сал вақт ўтмасдан марказ Абхайнинг уйидан бир неча кадам нарида турадиган уйга кўчиб ўтди. Энди Абхай эҳромга ҳар куни бориши мумкин эди. Энди Абхай ишдан сўнг кечқурунлари тўғри ашрамга борар, у ерда мриданга чалиб, ажойиб оҳангларда киртан куйлаб, браҳмачариларни хайрон қолдирарди. У браҳмачарилар билан бирга бҳаджанлар куйлар, биргаликда киртан ўтказар эди. Шунингдек у обўли танишларини ашрамга таклиф қиларди. Браҳмачарилар Абхай уларнинг ашрамига қайтадан ҳаёт бағишлаганини ҳис қилдилар. Шрила Бхактисиддхантас Сарасватининг шогирдлари билан бўлган учрашувлар таъсири остида Абхай учун янги ҳаёт бошланган эди.

* * *

1930 йил Гоур Моханнинг саломатлиги бирдан ёмонлашиб қолди, шу боис ажали яқин бўлса керак деган ўйда унинг атрофига барча қариндошлари тўпландилар. Абхай иш билан Бомбейга кетган эди, у уйига келганида тун ярим бўлган эди. Эшик тақиллаганини эшитиб Гоур Мохан қизи Раджешварига: “Эшикни оч, Абхай келди” –

61

деди. Ражешвари отасига: “Йўқ, Абхай Бомбейда” – деб жавоб берди. “Йўқ, бу Абхай. Эшикни оч!” – деди отаси унга. У пастга тушиб эшикни очди. Ҳақиқатан ҳам эшик олдида Абхай турарди. У дарров тепага кўтарилиб, отасидан ҳол-аҳвол сўради: “Ўзингизни қандай ҳис қиляпсиз?”

“Ҳаммаси жойида, - деди Гоур Мохан, - ётиб дамингни ол, ўғлим”.

Эртаси куни Абхай врач чақирди. Врач унга шундай деди: “Отангиз қандай қилиб ҳалигача тирик эканини мен тушунмайман. Унинг томири деярли урмаяпти. У бир неча ойдан бери бирор нарса емаган”.

Абхай отасидан сўради: “Отажон, кўнглингиз нима истаяпти? Менга айтинг!”

“Нимага менга бундай савол беряпсан? Врач сенга бирор нарса дедими?” “Йўқ – деди Абхай, - Мен Бомбейда, сен эса бу ердасан, шунинг учун сўраяпман. Агар қандайдир истагинг бўлса айт. Мен ҳозир шу ердман. Мен бу ерга сен истаган ишни қилиш учун

келдим”. Гоур Мохан ундан сигирини Аллахабаддаги Гаудия Матхга беришни илтимос қилди. Абхай уйидаги сигирини бузоғи билан бирга матхга эҳсон қилди.

Кейин отасининг олдига келиб, яна савол берди: “Отажон, яна қандай истагинг бор?” Отаси ундан яна: “Врач сенга бирор нарса дедими?” – деб сўради. Абхай унга: “Йўқ. Шунчаки мен ишим бўйича кетишим керак бўлгани учун сендан сўраяпман”. Шундан кейин Гоур Мохан шундай деди: “Аллахабаддаги Гаудия ваишнавларнинг ҳаммасини меҳмонга таклиф қил. Улар келиб харинама куйласинлар. Сен уларни ажойиб прасад билан меҳмон қил. Мен шуни истайман”.

Абхай ваишнавларни таклиф қилди, кечқурун харинама куйлаш бошланди. Соат кечки ўн бирларда улар прасад еб тарқалдилар. Гоур Мохан шу куни тунда бу дунёни тарк этди.

Абхай отасининг ўлимидан қаттиқ мусибатга тушди. Отаси унинг ҳамма истакларини амалга оширган, уни асл ваишнав қилиб тарбиялаган, ўзи ҳамиша Радха ва Кришнага сиғиниб ўтган эди. Гарчи Абхай тажрибали ва ғайратли ёш йигит бўлса ҳам, ўзининг ҳимоячиси ва яқин дўсти бўлган отасидан айрилгандан кейин ўзини жуда ёлғиз ҳис қиларди. Гоур Мохан ҳамиша ўғлини тўғри йўлга бошлар ва ҳамиша уни жуда хурмат қиларди. Отасидан айрилган Абхай қаттиқ тушқунликка тушганди. У отасига нисбатан бир пайтлар болалигида ҳис қилган кучли боғланишни ҳис қилди, энди унинг ёнида отаси йўқ эди. Ҳамиша Абхайни ўзининг севимли фарзанди деб эркалаб юрган, ҳамиша меҳрибонлик билан унга ғамхўрлик қилиб юрган, Абхай нима истаса шуни муҳайё қилиб юрган, ҳар бир учраган садхуга илтижо қилиб, ундан ўғлини Шримати Радхаранининг буюк содиғи бўлишини тилаб дуо қилишни илтимос қилиб юрган, ўзининг энг ишончли саодатманди энди уни ташлаб кетган эди.

Гоур Мохан бу дунёни тарк этгандан кейин, орадан ўн уч кун ўтиб, одатга кўра, шраддха кунида Абхай ва унинг укаси бирга расмга тушдилар. Диний урф одатларга кўра фарзандлар сочларини олдирардилар. Расмда Абхай билан укаси отасининг портретининг икки тарафида ўтирибдилар. Отасининг портрети қора рамкага солиниб стул устига қўйилган. Гоур Мохан расмда кекса бўлса ҳам, кўзлари чакнаб турибди. Сочини тақирлаб олдирган Абхай таркидунё қилган монахга ўхшаб кетади, у шунчаки оқ матога ўраниб олган. У бир неча йил аввал худди шу ерда, худди шу гилам устидаги расмдагига караганда умуман бошқача кўринади. Ўша расмда у хотини ва болалари даврасида бахтиёр оилали киши эди.

Бу расмда Абхай умуман бошқача. Ҳеч ким уни чиройли мўйлов қўйиб сочини тараб юрган киши деб ўйламайди. У соч-соқолини отаси ўлганига аза тутиб олган эди. Бу ерда у гўё ҳамиша шундай юргандай

кўринади. Унинг калласи атрофини худди муроқабага берилиб ўтирган авлиё зотларники сингари аура, ёруғлик ўраб олган. Унинг юзида на мусибат, на қайғу, на шодлик сезилмайди. Унинг юзида илм ва осойишталик акс этиб турибди. Гўё у отаси бу оламни тарк этган куни садху бўлиб қолгандай кўринади. У ҳозир отаси уни келажакда қандай тасаввур қилса, шундай кўринишда эди. У гўё ҳамиша садху бўлгандек, лекин бу фақат ҳозиргина аниқ равшан ошкор бўлгандек кўринади. Ҳатто расмга юзаки қарасангиз ҳам кўриниб турибдики, кўйлаксиз, оёқяланг, сочини тақирлаб олиб, дхоти ва чадар кийиб, Абхай садху бўлиб қолди.

Тўртинчи боб.

“Сизга қандай хизмат қилишим мумкин?”

Агар сен Парвардигор Чаитаньянинг таълимотини оддий одамларга, файласуф ва диндорларга, уларни жалб қиладиган кўринишда тушунарли қилиб таништириш билан Худога хизмат қилиб юрсанг, инглиз тилида гапирадиган жуда яхши тарғиботчи бўлиб етишасан деган умиддаман.

Шрила Бхактисиддханта Сарасвати.
1936 й. декабрь. Шрила Прабхупадага ёзган хатидан.

Шрила Бхактисиддханта Сарасвати 1932 йилда бир ой давомида парикрама – Вриндаваннинг муқаддас қадамжоларини зиёрат қилиш учун юзлаб зиёратчи ва шогирдларига бошчилик қилди. Вриндаван аҳолиси ва зиёратчилар Вриндаван атрофини Ямуна дарёсининг эски ўзани бўйлаб айланиб ва беш минг йил аввал Парвардигор Кришнанинг эрмаклари бўлиб ўтган жойларда тўхтаб ўтадилар. Абхай ҳам Шрила Бхактисиддханта Сарасвати билан бирга парикрамада иштирок этишни истарди, лекин иши бунга йўл қўймасди. Лекин, парикраманинг ўн иккинчи куни у барибир Аллахабаддан Вриндаванга йўлга чиқиш имконига эга бўлди. Шрила Бхактисиддханта Сарасватини яна бир марта учратиш ва атиги бир кун бўлса ҳам, парикрама гуруҳига қўшилиш ниятида у Вриндаван яқинидаги Кошига йўл олди.

Шрила Бхактисиддханта Сарасвати ўтказган парикрама Вриндаван тарихида ўтказилган парикрамаларнинг энг гавжуми бўлса ажаб эмас. Унинг учун парикрама оммавий равишда тарғибот қилиш учун восита эди; унда жуда кўп одамлар иштирок этдилар. Шрила Бхактисиддханта Сарасвати ўзининг 1918 йилда бошлаган миссионерлик фаолиятининг бошидан бошлаб Кришнани англаш таълимотини тарғибот қилишнинг жуда муҳимлигини алоҳида таъкидлашни канда қилмасди. У дунёга келмасдан олдин ваишнавлар одатда одамлар гавжум жойларга бормас, Вриндаван ва бошқа муқаддас жойлардаги хилват жойларда Парвардигор Кришнага сиғинардилар. Парвардигор Чаитанья даврида унинг ҳамроҳлари ва Госвадилар дарахт соясида яшардилар; улар ҳар куни бошқа бир дарахт соясида тунардилар. Шрила Бхактисиддханта Сарасвати кенг

халқ оммасига тарғибот қилишга интиларди, шу боис у Госвамиларнинг таркидунёлик турмуш тарзини ғарбий давлатларда яшайдиган одамлар қабул қила олмаслигини яхши биларди. Шунинг учун у Худонинг содиқлари ҳатто катта ҳашаматли эҳромларда ҳам яшаши мумкинлигини кўсатмоқчи эди. У бир бадавлат ваишнавининг қилган эҳсонига 1930 йилда Калькуттанинг Багхбазар деган мавзесида мрамартошдан катта ҳашаматли эҳром қурди ва шу ерга шогирдлари билан биргаликда ўзи кўчиб ўтди.

Шрила Бхактисиддханта Сарасвати айтардики, Худонинг содиқ хизматкори ўзининг сезгиларини лаззатлантириш учун бир цент ҳам ишлатмаслиги керак, аммо Кришнага хизмат қилиш учун у миллионлаб рупий сарфлаши мумкин. Авваллари ваишнавлар инглизлар келиши билан пайдо бўлган замонавий машиналардан фойдаланмасдилар, лекин Шрила Бхактисиддханта Сарасвати муқаддас китоблар асосида бундай дунёқарашнинг нотўғри эканини кўрсатиб берди. Парвардигор Чаитаньянинг машҳур шогирди Рупа Госвами шундай деб ёзади: “Ҳамма нарсадан воз кечадиган киши эмас, балки ҳамма нарсани Худонинг Олий Шаҳси, Парвардигор Кришнага садоқат билан хизмат қилишда ишлатадиган киши моддий табиат чангалидан ҳақиқий озод бўлган инсондир. Йогада таркидунё қилишнинг муқаммал поғонаси мана шунда”. Агар ҳамма нарса Худонинг қуввати бўлса, нимага ундан воз кечиш керак? Агар Худо ҳаммага бирдай саодат келтирадиган бўлса, Унинг қуввати ҳам шундай. **Моддий нарсалардан биз ўз сезгиларимизни лаззатлантириш учун фойдаланмаслигимиз керак, лекин улардан Кришнага хизмат қилишда фойдаланиш мумкин ва шарт.** Шунинг учун Шрила Бхактисиддханта Сарасвати энг замонавий босмаҳоналардан фойдаланарди. У одамларни ажойиб ва ҳашаматли эҳромларга таклиф қилишни истарди, улар шу ерда кришна-катхатинглашлари мумкин. У айтардики, Кришнани англаш таълимотини тарғибот қилиш учун Худонинг содиқлари энг яхши машиналардан фойдаланиши, яхши кийимлар кийиб юриши ва ҳашаматли иморатларда яшашлари мумкин. Айнан шундай кайфиятда у Багхбазарда катта иморат қуриб, шу ерда ажойиб кўрғазма ташкил этди, бу кўрғазмада лойдан ясаиб ажойиб бўёқларга бўялган ва либослар кийдирилган Илоҳлар қўйилган эди. Лойдан ҳар хил ҳайкалчалар яшаш – Бенгалияда қадимдан келаётган санъат тури, лекин, Парвардигор Кришнанинг эрмакларини намойиш этадиган ана шундай чиройли ясалган ҳайкалчаларнинг юзга яқин турини намойиш этиш – катта шов-шувга сабаб бўлди, ҳар куни уларни томоша қилиш учун минглаб одамлар келардилар. Ўша йили Шрила Бхактисиддханта Сарасвати ва унинг қирққа яқин шогирди бутун Ҳиндистон бўйлаб

парикрамага йўл олдилар. Бу парикрама дастурида оммавий маърузалар ва обрўли одамлар билан бўладиган учрашувлар ҳам режалаштирилган эди. 1933 йилга келиб Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг Ҳиндистоннинг турли шаҳарларида жойлашган учта босмахонаси бор бўлиб, уларда ҳар хил тилларда чиқадиган олти журнал нашр этиларди.

Бир куни Калькуттада бир сиёсий арбоб Шрила Бхактисиддханта Сарасватидан: “Қандай қилиб Худо ҳақидаги гаплар ёзиладиган “Надия пракаш” газетангизни ҳар куни чиқариш мумкин?” – деб сўради. “Бунинг ажабланарли жойи йўқ. – деб жавоб берди Шрила Бхактисиддханта Сарасвати. – Масалан, биргина Калькуттада ҳар куни беш-олти турли газета чиқади. Лекин Калькутта – Ҳиндистоннинг минглаб шаҳарларидан биттаси. Ҳиндистон эса – Ер сайёрасидаги кўплаб давлатлардан биттаси. Ер сайёраси эса, - Коинотдаги бошқа сайёралар ичида энг кичиги. Коинотимиз эса моддий оламдаги сон-саноксиз коинотлардан биттаси. Улар моддий оламда шунчалик кўпки, уларни худди бир қоп мошга ўхшатиш мумкин. Ана шу моддий олам – Парвардигор яратиб қўйган оламнинг кичик бир қисми, холос. “Надия пракаш” газетаси Калькуттанинг эмас, Ер сайёрасининг эмас, балки барча моддий оламлар бирикмасидан ҳам анча катта бўлган чексиз руҳий оламдан хабар беради. Шундай экан, агар Калькуттадаги газеталар ҳар куни Ер сайёрасидаги хабарларни бериб турса, қандай қилиб чексиз руҳий олам хабарини берадиган “Надия Пракаш” газетасининг ҳар куни чиқиши ҳайратли бўлиши мумкин? Аслида руҳий олам ҳақидаги газетани ҳар бир секундда чиқариш мумкин, фақат уни ўқишга қизиқадиган одамлар топилса, бас. Шрила Бхактисиддханта Сарасвати ўзининг журналларидан бирини, “Гамонист” журналининг инглиз тилида чиқарарди. Унинг бир номерида журналнинг барча ўқувчиларига мурожаат чоп этилиб, ҳамма 1932 йил Вриндаван парикрамасида иштирок этишга таклиф этилди. Мурожаат матни шундай эди:

Шри Ваджа-мандал атрофини айланиш

Мадхва-Гаудия Ваишнавлар жамоасининг раҳбари Илоҳий ҳазрат Парамахамса Шри Шримад Бхактисиддханта Сарасвати Махараж, Шри Кришна Чаитанья Махапрабхудан ўрнатилган олиб, миллати, ижтимоий келиб чиқиши, дини, танасининг ранги, ирқи, ёши ёки жинси қандай бўлишидан қатъий назар ҳамма журналхонларни Ваджанинг муқаддас жойларини зиёрат қилишда иштирок этишга таклиф этади. Парикрама пайтида Парвардигор Чаитанья

Махапрабхунинг 514 йилда Шри Ваджа Мандални зиёрат қилиш эрмагини намоён этган пайтида юрган жойлари орқали ўтилади

Бу парикрама ҳақидаги янгиликни Абхайга Гаудия матхнинг Аллахабаддаги аъзолари етказдилар. У пайтларда Абхай ўзининг ишлари билан банд бўлиб, буюртмалар олиш учун тез-тез сафарга чиқиб турарди. Шунга қарамай у парикрамада иштирок этиш ва яна Шрила Бхактисиддханта Сарасвати билан учрашиш учун ҳеч бўлмаса бир-икки кун ажратишга қарор қилди.

Шрила Прабхупада: *Парикрама ўтаётган йили ҳали мен фотиҳа олмаган, Гадия Матхнинг аъзоларига ҳавас билан қараб юрардим. Улар менга жуда меҳрибон эдилар, шунинг учун мен: “Бу одамлар парикрамада нима қилишар экан? Албатта бориб кўриш керак!” - деб ўйладим. Шундай қилиб, мен уларни Кошида учратдим.*

Парикрама гуруҳининг ҳаракати кишини ҳайратга соладиган даражада яхши ташкил этилган эди. Палаткалар ва кўрпа-тўшакларни олиб юрадиган бир гуруҳ содиқлар олдинда борардилар, улар бошқалардан бир кун олдин бориб, асосий гуруҳ тўхтаб дам оладиган жойини, ошхонани тайёрлаб турардилар.

Худонинг содиқларининг асосий гуруҳи, киртана билан ўзлари билан бирга Парвардигор Чаитанья Махапрабхунинг Илоҳини олиб, Парвардигор Кришнанинг эрмаклари бўлиб ўтган жойлардан ўтиб борар ва кечкурун олдинги гуруҳ тайёрлаб қўйган лагерга етиб келардилар. Лагер ярим ой шаклида жойлашиб бир неча қисмдан иборат эди. Зиёратчилар бир неча гуруҳга бўлинардилар. Лагер марказида Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг жойи ва Чаитанья Махапрабхунинг Илоҳи турадиган палатка, унинг ёнида санньясиларнинг палаткаси жойлашарди. Аёллар ва эркеклар алоҳида палаткаларда жойлашарди. Эр-хотинлар бир палаткада ётиши мумкин эмасди. Тун бўйи лагерни ихтиёрий посбонлар кўриқлаб турардилар. Юзлаб палаткалардан, гулханлардан таркиб топган лагер катта бир шаҳарни эслатар, маҳаллий аҳоли уларни томоша қилиш учун келарди. Кечқурунлари ҳамма зиёратчилар Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг маърузасини тинглаш учун тўпланардилар.

Зиёратчилар эрта билан туриб, биргаликда мантра зикр қилардилар. Кейин улар гуруҳ гуруҳ бўлиб катта колоннага тизилардилар – колоннанинг бошида Парвардигор Чаитаньянинг Илоҳини олиб, катта киртана гуруҳи юрарди, ундан кейин кўриқчилар гуруҳи, кейин асосий от арава, кейин байроқлар кўтариб олган зиёратчилар гуруҳи, кейин бошқа зиёратчилар. Улар Парвардигор

Кришна туғилган жойни, Унинг Камсани ўлдирган жойини, Ади-Кешава эхромини, Радха-Кундани, Шьяма-кундани ва кўплаб бошқа муқаддас жойларни зиёрат қилардилар. Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати бошлиқ кўп минг одамлик зиёратчилар муваффақият билан муқаддас қадамжоларни айланиб юрардилар. Вриндавандаги эхромларнинг руҳонийлари Шрила Бхактисиддхантa Сарасватининг брахманлар оиласидан чиқмаган кишиларга ҳам брахманлик зуннори бераётганидан қаттиқ норози эдилар. Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати ўзининг жуда кўп маъруза ва мақолаларида ведавий муқаддас китоблар асосида бир неча марта таъкидлар эдики, инсон қандай хонадонда туғилгани билан эмас, балки хулқ-атвори билан брахман бўла олади. Брахман бўлиб туғлимайдилар, брахманликка эришадилар. Брахманлик унвони инсоннинг сифатларига, фазилатларига қараб берилади. У тез-тез “Хари бхакти виласа”дан бир шеърни мисол келтирарди, унда Санатана Госвами айтадики, мис симоб билан қўшилса, олтинга айланади. Худди шундай, оддий инсон ҳам, ҳақиқий руҳий устоздан фотиҳа олиб брахман бўла олади. "Шримад Бхагаватам"даги бир шеърда ҳам, донишманд Нарада Муни шоҳ Юдхистхирага шундай дейди: “Агар инсон шудра оиласида туғилсаю, лекин брахман фазилатларига эга бўлса, уни брахман деб ҳисоблаш керак; аммо, брахман оиласида туғилган киши ўзини шудрадай тутадиغان бўлса, уни шудра деб ҳисоблаш керак”. Худонинг муқаддас номларини зикр қилиш – Кали-юга даврида руҳий фаолиятнинг энг асосий туридир, шунинг учун Ҳаре Кришна мантрасини зикр қилиб юрган ҳар қандай кишини такводор авлиё инсон деб ҳисоблаш керак.

Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати билан бўлган учрашув пайтида маҳаллий пандитлар унинг паст табақадан чиққан одамларга осонлик билан фотиҳа, брахманлик зуннори беришига ва санньяси либос кийдиришига шубҳа билдирдилар. Уларнинг эътирозларига жавобан Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати ўзининг ҳаракатларини ведалардан далиллар келтириб, илмий равишда асослаб берганидан кейин, улар хотиржам бўлгандай кўриндилар. Аммо, парикрама гуруҳи Вриндаваннинг асосий, Парвардигор Чаитаньянинг издошлари асос солган етти эхромини зиёрат қилмоқчи бўлганида эхром эшиклари ёпиқ турарди. Вриндаванлик савдогарлар зиёратчилар яқинлашганида магазинларини ёпиб кўяр, баъзилари ҳатто уларга тош отардилар. Лекин, одамларнинг кўрсатаётган қаршилиқларига қарамасдан Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати бошлиқ зиёратчилар ўз йўлида давом этдилар. 28-октябрь куни зиёратчилар гуруҳи Кошига, Кришнанинг отаси Нанда Махаражнинг хазиnasi жойлашган ерга етиб келди.

Абхай поездда Аллахабаддан Матхурагача келиб, Кошигача рикшада борди. Қишлоқ манзараси кишининг кўзини кувонтирарди. Катта катта завод-фабрикалар ўрнига Абхай ўрмонларни, далаларни кўрарди. Ваишнав сифатида Абхайнинг қалби оддий одамлар учун нотаниш бўлган ажойиб ёқимли ҳис-туйғуларга тўла эди. Вақти-вақти билан сайр қилиб юрган чиройли товуслар кўзга ташланиб, Вриндаван ва Парвардигор Кришнанинг улугворлигини намоиш этарди. Ҳатто дунёвий одам ҳам бу ерда ҳар хил ранг-баранг чиройли қушлар ўзларининг турли оҳанглари билан ҳавони тўлдириб қўйганини дарров пайқарди. Ҳатто Вриндаваннинг ғайритабиий қудратга эга бўлган илоҳий табиатини билмайдиган киши ҳам, оддий қишлоқ одамлари очиқ ҳавода таппи ёқиб овқат пиширадиган бу ерда инсоннинг ақли дарров хотиржам бўлиб, қалбида ажойиб бир ёқимли сокинлик пайдо бўлишини дарров ҳис қилади. Одамларнинг овқат пишириш учун ёқаётган таппиларидан кўтарилган тутун ҳавога кўтарилиб, ернинг ажойиб табиий ҳиди билан қўшилиб, атрофга таърифлаб бўлмайдиган ғаройиб бир муаттар анвои хид таратиб туради. Йўл бўйида оппоқ гулларга беланган Париджата, Вриндавандан бошқа жойда топилмайдиган, катта катта сариқ гуллар билан безаниб турган кадамба дарахтлари ўсиб турибди.

Йўлда рикшалар, от қўшилган танглар кўп эди. Карттика(октябрь-ноябрь) ойи – Вриндаванга кўплаб зиёратчилар келадиган ой. От қўшилган тангга катта бир оила аъзолари чиқиб олган. Уларнинг баъзилари бир неча юз чақирим узоқдан Вриндаванни зиёрат қилгани келадилар. Бир қишлоқдан келган одамлар катта бир гуруҳ бўлиб бирга юрадилар. Аёллар очиқ рангли сари кийиб олган. Қорадан келган зиёратчилар елкаларига ўзларининг керакли анжомларини кўтариб олган. Улар Вриндаванга, минг эҳром шахрига яқинлашар экан, улар бҳажан куйлай бошлайдилар. Абхай сингари яхшироқ кийиниб олган бир савдогар ҳам шу йўлдан боряпти. У шахардан келганга ўхшайди, балки дам олиш кунда келгандир. Бу одамларнинг кўплари бу ерга илоҳий ният билан келадилар – эҳромда Кришнани кўриш, муқаддас Ямуна дарёсида чўмилиш, Парвардигор Кришнанинг илоҳий эрмаклари ўтган, у Говардхана тепалдигини кўтарган, иблис Кешани ўлдирган ёки кечаси гопилар билан Раса раксига тушган жойларни кўриш.

Абхай Вриндаван муҳитини юракдан ҳис қилар ва йўлдаги одамлар ҳаракатини кузатар эди. Лекин унинг қалбини булардан ҳам бошқа бир нарса қаттиқ кувонтирарди – ўзи ҳамиша ўйлаб, эслаб юрган авлиё зот, бундан бир неча йил аввал у билан Калькуттада учрашиб, уни ўзининг ҳаётини Парвардигор Чаитаньянинг ишини давом эттиришга – Кришнани англаш таълимотини тарғибот қилишга

бағишлаш лозимлигига ишонтирган Шрила Бхактисиддханта Сарасвати билан бўладиган учрашув. Тез орада Абхай у билан учрашади, мана шу фикр унинг хаёлидан кетмасди.

Матхнинг лагерига етиб келиб, рўйхатдан ўтгандан кейин, Абхай ҳам парикрама таркибига кўшилди. Уни грихастхалар палаткасига жойладилар, прасадам билан меҳмон қилдилар. Зиёратчилар у билан мулойим ва дўстона муносабатда бўлардилар, Абхай уларга матхнинг Калькутта ва Аллахабаддаги марказлари билан бирга фаолият кўрсатиб юргани ҳақида гапириб берди. Кейин ҳамма бир жойга тўпланди, бир саннийаси эълон қилди: Кечқурун шу ердаги эҳромга зиёратга борилади, у ерда Шешашайи Вишну Илоҳи ўрнатилган. Кўпчилик содиқлар: “Хари-бол! Ҳаре Кришна!” деб олқишладилар. Яна саннийаси айтдики, Шрила Бхактисиддханта Сарасвати кечқурун охирги марта маъруза қилади, эртага эрталаб парикрамани тарк этади. Шунинг учун зиёратчилар ўзлари хал қилиши керак, ким эҳромга боради, ким маъруза тинглашга қолади.

Шрила Прабхупада: Мен уларни Кошида учратдим, Кешава Махараж эълон қилдики, Шрила Бхактисиддханта Сарасвати эртага эрталаб Матхурага кетиши керак, бугун кечқурун хари-катха беради. Истаган кишилар қолиб унинг хари-катхасини тинглаши мумкин. Қолганлар шу ердаги эҳромга бориб, Шешашайи Вишнунинг Илоҳини кўриб келадилар. Шу кун Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг маърузасини тинглаш учун ўн-ўн икки киши қолди, уларнинг орасида Шриддхар Махараж ҳам бор эди. Мен: “Шешашайи-Вишну Илоҳини кейин бориб кўрсам ҳам бўлаверади. Мен Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг маърузасини тинглайман” – деган қарорга келдим.

Абхай келганда Шрила Бхактисиддханта Сарасвати маърузасини бошлаб юборган экан. У елкасига чадар ташлаб, тик ўтирганча гапирарди. У худди воизларга ўхшаб, маърузага махсус тайёрланиб гапирмасди. У ўзининг хонасида бир гуруҳ шогирдлари билан суҳбатлашиб ўтиради. Ниҳоят Абхай яна у билан учрашди. У Абхай унга ҳайрат билан тикилиб гапларини диққат билан тинглаб ўтирарди. Кришна-катха соҳиби бўлган бу ғайритабиий зот чуқур илм билан ўзини бутунлай унутган ҳолда Кришна ҳақида паст овозда тинмасдан жуда жиддий гапирарди. Абхай унинг гапларининг бирортасини ҳам қолдирмасдан диққат билан тингларди. Шрила Бхактисиддханта Сарасвати ҳамиша самбандха, абхидхя ва прайоджана ҳақида гапирарди. Самбандха – Худога садоқат билан хизмат қилишнинг бошланғич жараёни бўлиб, унда инсон қалбида Кришна онги уйғонади. Абхидхя – Худога садоқат билан хизмат қилиш,

Прайоджана – энг олий максад, Худога муҳаббат. У алоҳида таъкидлаб айтдики, унинг гапларининг ҳаммаси устоз ва шогирдлар орқали авлоддан авлодга ўтиб келаётган Парвардигор Кришнанинг насиҳатларига тўла мос келади. Шрила Бхактисиддхантa Сарасватининг ўзига хос гапириши усули бор эди: у асосан бенгал тилида гапирар, баъзан инглиз тилида, тез-тез муқаддас китоблардан санскрит тилида далиллар келтирарди. У жуда билимдон зот эди. “Ана шу Кришна – деди Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати – бутун борлиқнинг ягона Парвардигори, У – илохий даргоҳ Ваикунтханинг Парвардигори. Унинг лаззатланишига ҳеч ким ҳалақит бера олмайди”.

Орадан бир соат ўтди, икки соат... Хонада ўтирган одамлар сони тобора камайиб борарди. Ишлари кўплигини айтиб бир неча саннийасилар туриб кетдилар. Фақат устознинг яқин шогирдлари қолдилар. Уларнинг ичида фақат Абхай бегона эди. Албатта, Худонинг содиқ хизматкори сифатида у бегона эмасди, лекин у саннийаси эмасди, унинг матҳда ҳеч қандай вазифаси ҳам йўқ эди, у ҳали ҳатто фотиҳа ҳам олмаган эди, у парикрама таркибида зиёрат ҳам қилаётгани йўқ эди - у шу жиҳатдан бу ерда бегона эди. Лекин, Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати ҳеч кимни бегона ҳисобламасдан ваишнавлар фалсафасини ҳаммага, уни тинглашни истаган ҳар қандай жонга бирдай ошкор этарди. Абхай ҳам ана шундай зотлардан бири эди.

Абхай унинг гапларига ҳайрат билан қулоқ соларди. Баъзан унинг гапларининг мазмунини умуман тушунмасди, лекин барибир, руҳий устознинг ҳар бир гапини тафаккури билан қабул қилиб, диққат билан тинглашда давом этарди. У Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати унга худди пардани кўтариб бирор нарсани кўрсатган сингари, руҳий оламнинг эшигини очиб бераётганини тушунарди. У Мутлақ Ҳақиқат оламини, ҳақиқий ҳаётни ошкор этарди, ана шу ҳақиқат Радха-Кришнанинг нилуфар қадамлари пойига, Худонинг Олий Шахсига садоқат билан хизмат қилиш эди. у қандай ажойиб гапирарди! Унда қанчалик дадиллик ва ишонч бор эди! Шундай қилиб, Абхай унинг ҳар бир гапини бутун диққат-этиборини бериб тинглади. Албатта, ваишнавларнинг ҳаммаси Кришнани ўзининг Худоси деб билардилар, лекин бу билимдон донишманд ваишнавларнинг ўша ишончини қанчалик кучли мантиқ билан дадил кучайтира олади! Бир неча соатдан кейин маърузасини тугатди. Абхай унинг гапларини тинглашда чексиз давом этишни истарди. Унда ҳеч қандай эътироз ва саволлар йўқ эди. У фақат кўпроқ тинглашни истарди. Абхай хонадан чиқиб кетаётган Шрила Бхактисиддхантa Сарасватига сажда қилди ва катта саннийасилар палаткасини тарк этиб, ўзининг палаткасига йўл олди; руҳий устознинг гаплари унинг қулоқларидан, фикру-хаёлидан

кетмасди. Энди уларнинг ўзаро муносабатлари сезиларли даражада намоён бўлган эди. Абхай Шрила Бхактисиддханта Сарасвати, у билан Калькуттада матхнинг томида учрашган авлиё зот билан биринчи марта учрашганини ҳалигача ўзининг қалбининг тўрида авайлаб-асраб келарди. Лекин бугун, шунча йиллардан бери унинг руҳий ҳолатини қўллаб-қувватлаб, куч бағишлаб келаётган ўша тасаввури қайтадан жонланиб кетган эди. Унинг руҳий устози ва унинг гапларидан олган таассуротлари худди осмондаги юлдузлар ва Вриндаван осмонидаги ой сингари аниқ ҳақиқат эди. Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг гаплари шарофати билан пайдо бўлган бу таассурот Абхайнинг қалбини аниқ бир ҳақиқат билан тўлдирган, худди ҳамма сайёралар Қуёш атрофида айланганидек, қолган ҳақиқатларнинг ҳаммаси руҳий устознинг ана шу Ҳақиқати атрофида айланар эди.

Эртаси куни Абхай бошқа зиёратчилар билан биргаликда тонг отишига бир соат қолганда уйғонди, ювиниб, бошқа содиқлар билан бирга мантра куйлади. Кейинроқ, баланд бўйли Шрила Бхактисиддханта Сарасвати машинанинг орқа ўриндиғига ўтириб, лагерни тарк этди. Жиддий ва ўйга чўмган руҳий устоз орқасига қараб, шогирдларининг илиқ хайрлашувини қабул қилиб қўлларини силкитди. Уни кузатиб қолаётган шогирдлари орасида Абхай ҳам бор эди.

* * *

Орадан бир ойча ўтмасдан Абхай яна Шрила Бхактисиддханта Сарасвати билан учрашиш бахтига муяссар бўлди. Бу гал учрашув Аллахабадда бўлди. Абхай Вриндавандан эндигина қайтиб келган ва Праяг Фармасидаги ишларига кириша бошлаган эди, Аллахабаддаги Худонинг содиқлари унга қувончли хабарни етказдилар. Улар Шри Рупа Гаудия Матх учун иморат қуришга ер майдони ва маблаг олган эдилар, шу боис иморатнинг биринчи ғиштини қўйиш маросимига Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг 21- ноябрда келишини кутардилар. Бу тантанага фахрий меҳмон сифатида Бирлашган Вилоятлар губернатори Уильям Малкольм Хэйли ҳам таклиф этилган эди. У Шрила Бхактисиддханта Сарасвати иштирокида иморатнинг биринчи ғиштини қўйиши лозим. Шу ерда фотиҳа бериш маросими ҳам ўтказилишини билиб, Абхай ҳам фотиҳа олишга руҳсат сўради. Матхнинг бошқарувчиси, Атулананда Абхайга бу ҳақда албатта Шрила Бхактисиддханта Сарасватига айтишини билдирди.

Уйда Абхай руҳий устоздан фотиҳа олиш ниятини хотинига айтди. Хотини унга эътироз билдирмади, лекин ўзи фотиҳа олишдан бош тортди. У уйдаги Илоҳларга сиғиниб юрар, Уларга пиширган

овқатларининг ҳаммасини таклиф қиларди. Оиладагиларнинг ҳаммаси Худога ишонар ва тинч-тоғув яшардилар.

Лекин Абхай учун бу камлик қиларди. У Парвардигорнинг асл содиғидан фотиҳа олиши кераклигини биларди, лекин ўз хотинини ҳам шундай қилишга зўрлай олмасди. Такводор бўлиб яшаш, гуноҳ ишлардан ўзини тийиб юриш, албатта, жуда зарур бўлган муҳим иш, **лекин, аслида бу ҳали руҳий ҳаёт кечирishi дегани эмас.** Руҳнинг Кришнани севишга бўлган мангу эҳтиёжини қондириш, инсон ҳаёининг олий мақсадига эришиш учун бунинг ўзи камлик қилади. Ана шу муҳаббатни Абхайнинг қалбида отаси уйғотган эди, энди у навбатдаги кадамни ташлаши лозим. Отаси унинг фотиҳа олаётганини эшитиб хурсанд бўларди.

Адашган зотларни Худога илоҳий муҳаббат оламига олиб боришга қодир бўлган авлиё инсон ҳозир Абхайнинг қалбида отаси уйғотган илоҳий муҳаббатни мустаҳкамлаётган эди. Абхай бу йўлдан боришда давом этиб, руҳий устозининг насиҳатлари ҳимояси остига ўзини бутунлай топшириши лозимлигини биларди. “Мутлак Ҳақиқатни англаб етишга жиддий интилаётган киши шогирдлар силсиласида турган ва Кришна онги мустаҳкам руҳий устоз паноҳи остига кириши керак” – дейилган муқаддас китобларда. Ҳатто Парвардигор Чаитанья, Парвардигор Кришнанинг Ўзи ҳам руҳий устоз қабул қилган, фақат фотиҳа олгандан кейингина у Худонинг муқаддас номларини зикр қилиб, Худога бўлган жазавали илоҳий лаззатга тўла муҳаббат аломатларини намоён этган.

Абхай ўн икки ёшида оилавий руҳонийдан фотиҳа олган эди, лекин у ҳеч қачон бу фотиҳага жиддий эътибор ҳам, аҳамият ҳам бермаганди. Бу шунчаки диний урф-одат эди. Шунчаки диний маросим ўтказиб юрган руҳоний – ҳали ҳақиқий руҳий устоз эмас. Шунинг учун Абхай менинг руҳий устозим бор-ку деган фикрни дарров инкор этди. Унинг оилавий руҳий устози ҳеч қачон унга бҳакти, Худога садоқат билан хизмат қилиш бўйича насиҳатлар бермаган, ўзи эса, руҳий устозлар силсиласи орқали Кришна билан боғланмаган эди. Лекин, агар у Шрила Бхактисиддханта Сарасватидан фотиҳа олса, руҳий устозлар силсиласи орқали Кришна билан боғланади. Шрила Бхактисиддханта Сарасвати - Шрила Бхактивинода Тхакурнинг ўғли, Гауракишора дас Бабаджининг шогирди, Парвардигор Чаитанья бошланган руҳий устозлар силсиласида турган ўн иккинчи руҳий устоз. У ўз даврида Ведалар илмининг энг буюк билимдони, шогирдларини орқага, Худонинг даргоҳига олиб боришга қодир бўлган тажрибали ваишнава. Ўзидан аввал ўтган ваишнавлар унга бутун инсониятнинг олий манфаати йўлида хизмат қилишни, одамларга уларни барча мусибатлардан

халос этишга қодир бўлган Кришна онгини беришни топшириб, уни дуои-фотиҳа қилганлар. Шрила Бхактисиддхантa Сарасватини ўзининг руҳий устози қилиб қабул қилганини, биринчи учрашувдаёқ ундан кўрсатма олганини ҳис қиларди. Энди, агар Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати уни шогирликка қабул қилса, ана шу ўзаро муносабатлар тасдиқланиб, яна ҳам кучая боради.

Вриндаванда бўлиб ўтган учрашувдан кейин ҳали кўп вақт ўтгани йўқ! Кришна ўзининг вакили орқали шундай ҳаракат қилади. Руҳий устоз Абхай ўзининг оиласи билан яшайдиган ва ишлайдиган Аллахабадга ўзи келиб, энди уни руҳий фаолиятга яна ҳам кучлироқ жалб этишга ундамоқчи бўляпти, шекилли. Абхай ўзи бунга бирор қўшимча ҳаракат қилмаса ҳам, унинг Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати билан бўлган ўзаро муносабатлари тобора чуқурлашиб бораётганини ҳис қиларди. Энди Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати худди Парвардигорнинг амри билан унинг олдига келаётгандай эди.

Маросим куни Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати Аллахабаддаги ўзининг шогирдлари билан Саут Маллака кўчасида учрашди. У кришна-катҳа ҳақида гапирар, шогирдларининг саволларига жавоб берар экан, Атулананда фурсатдан фойдаланиб, Шрила Бхактисиддхантa Сарасватини фотиҳа олишни истаган ваишнавлар, шу жумладан Абхай билан таништирди. Аллахабадлик ваишнавлар ҳар куни кечкурун матҳга келадиган, ажойиб бҳаджанлар куйлайдиган, маъруза тинглаб баъзан ўзи ҳам маърузалар қиладиган ва тез-тез обрўли кишиларни матҳга олиб келадиган жаноб Дэ билан фаҳранардилар. У тез-тез ўзи пул эҳсон қилар ва ўзининг ҳамкорларини ҳам матҳга эҳсон қилишга ундарди. Абхай қўлларини қовуштириб ўзининг руҳий устозига қараб турарди. Абхай билан Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати юзма-юз турардилар. Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати уни дарров таниди ва яна уни кўриб турганидан хурсанд эди. У Абхайни эслаб қолган эди: “Ҳа, - деди у Абхайнинг кўзига қараб туриб, - у тинглашни ёқтиради. У мендан кетмайди. Мен уни шогирдликка қабул қиламан”. Руҳий устознинг бу гаплари онгига етиб борган заҳоти Абхай ўзининг қалбида ғайритабиий бир бахт ҳис қилди. Атулананда руҳий устоз жаноб Дэни танишини, у ҳақда аллақачон яхши фикрда эканини кўриб хайрон бўлди. Хонада иштирок этаётган бошқа содиқлар ҳам Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати Абхай Чаран ҳақида яхши гаплар айтганини кўриб жуда қувондилар. Баъзилар руҳий устози жаноб Дэ билан қаерда учрашгани ва бу ёш аптекачи ҳақида нимага бундай фикрга келгани билан қизиқа бошладилар.

Фотиҳа бериш маросимида Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати вьясанада ўтирарди. Хона меҳмонлар ва Гаудия Матҳ аъзолари

билан лик тўла эди. Фотиҳа олишга номзод содиқлар бир саннийаси ёкиб ўтирган муқаддас гулхан атрофида ёй шаклида ўтириб олгандилар. Улар ҳаммаси ўша саннийасининг айтган мантраларини такрорлаб, оловга дон ва мевалар ташлардилар. Бу маросимга Абхайнинг укаси ва синглиси ҳам келган эди. Фақат унинг хотини бу ерда йўқ эди.

Абхай руҳий устозининг даврасида қалби бахтга тўлганидан куёшдай чарақлаб ўтирарди. “Ҳа, у тинглашни ёқтиради!” – руҳий устознинг ана шу сўзлари ва нигоҳи Абхайнинг хотирасида мангу сақфланиб қолганди. Энди Абхай руҳий устозининг гапларини жиддий тинглаш билан унга қувонч бағишлашда давом этади. “Шундагина мен яхши гапира оламан!” – деб ўйларди у. Ведавий муқаддас китобларда Худога садоқат билан хизмат қилишнинг тўққиз тури айтилган бўлиб, уларнинг биринчиси – шраванам, Кришна ҳақида тинглаш; кейин киртанам – Кришнани шарафлаш. Кошида Кришна ҳақидаги гапларни диққат билан тинглаб, Абхай руҳий устозини, Кришнанинг вакилини мамнун қилган эди, Кришнанинг вакили мамнун бўлса, Кришна ҳам албатта мамнун бўлади. Шрила Бхактисиддхантас Сарасвати уни мунтазам қилиб турган эҳсонлари учун олқишламади, уни оиласи ва ишини ташлаб у билан бирга саёҳат қилишга ҳам чақирмади, у Абхайдан буюк йоғларга ўхшаб қаттиқ риёзатларга берилишни ҳам илтимос қилмади. Лекин руҳий устози: “У тинглашни ёқтиради. Мен уни яхши эслайман” – деди. Абхай шу ҳақда ўйларди, у фотиҳа олиш маросимида ҳам руҳий устозининг гапларини диққат билан тинглади.

Ниҳоят, Шрила Бхактисиддхантас Сарасвати Абхайдан яқин келиб хари-намага фотиҳа олишни илтимос қилди. Абхай сажда қилиб, ўнг қўлини чўзди ва руҳий устознинг қўлидан зикр қилиш учун тасбеҳ олди, кейин руҳий устоз унга дарров брахманлар тақадиган зуннор ҳам берди. Одатда Шрила Бхактисиддхантас Сарасвати шогирдларига биринчи фотиҳа пайтида фақат хари-нама берарди, фақат орадан анча вақт ўтгандан кейин, шогирдининг руҳий юксалишидан мамнун бўлсагина унга брахманлик зуннори берарди. Лекин у Абхайга биринчи ва иккинчи фотиҳаларни бир вақтда берди. Энди Абхай тўла ҳуқуқли шогирд, қурбонлик маросими ўтказиш ҳуқуқига эга бўлган брахман эди; энди у эҳромда Йлоҳларга сиғиниши ва тарғибот ишларида фаол иштирок этиши мумкин. Шрила Бхактисиддхантас Сарасвати унинг номига аравинда деган иборани кўшиб қўйди; энди унинг исми Абхай Чаранаравинда бўлди.

Шрила Бхактисиддхантас Сарасвати Аллахабаддан Калькуттага кетгандан кейин Абхай энди фақат руҳий устозининг манфаатини кўзлаб ҳаракат қилиши лозимлигини тушуниб, ўзида жуда катта

маъсулият ҳис қила бошлади. Фотиҳа олиш пайтида Шрила Бхактисиддханта Сарасвати Абхайдан Рупа Госвамнинг “Бхакти-расамрита-синдху” асарини ўрганишни илтимос қилди. Унда содиқнинг руҳий ҳаётда барқмоликка эришиш йўли ва Парвардигор Кришнанинг Ўзининг содиқларига бўлган муҳаббати таърифланган. "Бхакти-расамрита-синдху" – Худога садоқат билан хизмат қилиш йўлига кирган кишилар амал қилиши лозим бўлган қонун-қоидалар тўплами, энди Абхай уни диққат билан ўрганишга киришди. У Гаудия Матхнинг Аллахабаддаги марказига кўплаб янги одамларни олиб келиш имкониятига эга бўлганидан жуда хурсанд эди. Руҳий устози билан биринчи учрашувидаёқ у Парвардигор Чаитанья таълимотини одамлар орасида тарғибот қилиш ҳақида кўрсатма олди, энди у руҳий устознинг ана шу кўрсатмасини қандай амалга ошириш ҳақида бош қотирарди. Тарғибот қилиш оиласи ва иши сингари ундан жуда катта маъсулият талаб қиларди. Энди у ўзининг уйидан ҳам иложи борича тарғибот қилиш учун фойдаланиш ҳақида ўйларди. У ўзининг режаларини хотинига айтди: уйига кўпроқ меҳмонларни таклиф қилиш, уларни прасадам билан меҳмон қилиш, уларга Кришна ҳақида гапириш. Лекин хотини унинг фикрларига қўшилмади.

Шрила Прабхупада: *Хотиним Кришнанинг содиқ хизматкори эди, лекин унинг садоқат ҳақидаги фикри бошқачароқ эди. У шунчаки уйда Илоҳга сизиниб, тинч-тотув яшасак бас, шунинг ўзи кифоя деб ҳисобларди. Лекин мен Кришнани мамнун қилиш учун бошқаларга Кришна ҳақида тарғибот қилиш керак деб ҳисоблардим.*

* * *

Абхай руҳий устози билан бирга саёҳат қила олмас, ҳатто у билан тез-тез учрашиб туриш имкониятига ҳам эга эмасди. Унинг аптека билан боғлиқ иши, иш бўйича зарур бўлган сафарлар унинг жуда кўп вақт талаб қиларди. Лекин у иш билан Калькуттага айнан у ерга Шрила Бхактисиддханта Сарасвати келадиган пайтларда келишга ҳаракат қиларди. Шунинг учун кейинги тўрт йил давомида у руҳий устози билан қарийб ўн икки марта учрашди.

Калькуттадаги Хаура деган темир йўл бекатида уни одатда Гаудия Матхдаги кутубхоначининг ёрдамчиси бўлган браҳмачари Нитьянанда Браҳмачари Гаудия Матхга қарашли бўлган икки от қўшилган чиройли каретада кутиб турарди. Нитьянанда ҳамиша Абхайни жуда камтар ва сабрли содиқ деб биларди. Одатда то матхга боргунча Абхай ундан Шрила Бхактисиддханта Сарасвати охириги вақтларда нима ишлар қилгани ҳақида сўраб суриштирарди. Унинг

каерларга боргани, қайси китобларни нашр қилгани, қанча марказлар очгани, унинг шоғирдларининг ҳаёти ҳақида синчиклаб саволлар берарди. Улар дунёвий ишлар ҳақида умуман гапирмасдилар. Одатда Абхай Гаудия Матҳда беш кун қоларди. Баъзан у Калькуттада яшайдиган опа-сингилларидан бириникига борарди, лекин барибир, унинг Калькуттага келишидан асосий мақсади – Шрила Бхактисиддханта Сарасвати билан учрашиш бўларди. Абхай унинг суҳбатини тинглаш учун ҳар қандай имкониятни қўлдан бой бермасликка интиларди.

Абхай ҳеч қачон Гаудия Матҳда бирор раҳабрлик лавозимини эгаллашга интилмаганди. Унинг руҳий устози ўн саккиз кишига саннийаси берган эди, улар миссияни ва тарғибот ишларини бошқариш учун тиниб-тинчимаёй меҳнат қилардилар. Абхай эса оила ва ўзининг бизнеси ташвишларига ғарқ бўлган оилали киши эди; агар қисқа вақт меҳмон бўлишларни ҳисобга олмасак, у ҳеч қачон матҳда яшамаган. Шунга қарамасдан унинг руҳий устози билан бўлган ўзаро муносабатлари тобора яқинлашиб, мустақамланиб борарди.

Баъзан Абхай Шрила Бхактисиддханта Сарасватини билан учрашиш учун Маяпурдаги Парвардигор Чаитанья туғилган жон – Чаитанья Матҳга борарди.

Бир куни Чаитанья Матҳнинг ҳовлисида Абхайнинг олдида бирдан катта заҳарли илон пайдо бўлиб қолди. Абхай бошқа содиқларни чақирди, улар дарров етиб келиб, ҳаммаси нима қилишни билмасдан, ҳар бири турган жойида қотиб қолдилар. Ўша пайт Шрила Бхактисиддханта Сарасвати иккинчи қаватдаги ўзининг хонасидан чиқиб қолди ва илонни кўриб дарров: “Илонни ўлдиринглар!” – деб буйруқ берди. Бир йигит калтак олиб илонни ўлдирди.

Шрила Прабхупада: *Мен ўйланиб қолдим: нимага руҳий устоз илонни ўлдиринглар деди? Мен бунга ҳайрон қолган эдим, лекин кейин*

77

мен муқаддас китоблардаги мана бу шеърни учратдим: модета садхур апи вришчика-сарпа-хатъя – “Илон ёки чаённи ўлдирсалар, бунга ҳатто садхулар ҳам қувонадилар”. Менда озгина шубҳа пайдо бўлган эди, нимага руҳий устоз илонни ўлдиринглар деди? Лекин шастралардаги бу шеър мени илон ва чаён сингари мавжудотларга шафқат қилиши ноўрин эканлигини кўрсатди.

Шрила Бхактисиддханта Сарасвати шунчалик риёзатга берилган ва бошқа фалсафаларни инкор этиш учун шунчалик кучли далиллар келтирадими, ҳатто унинг шоғирдлари ҳам, агар бирор муҳим иши бўлмаса, унга савол билан мурожаат қилишдан чўчирдилар. Лекин,

Шрила Бхактисиддханта Сарасвати жуда кам учрашган бўлсалар ҳам, Абхайга жуда мулойим муносабатда бўларди.

Шрила Прабхупада: *Мен руҳий устоз билкан неча марта учрашган бўлсам, ҳаммасида у мен билан жуда мулойим гаплашган. Руҳий оғаларим менинг руҳий устоз билан эркин суҳбатлашишимни, унинг олдида ўзимни эркин тутишимни қоралаб, менга инглизларнинг мақолини рўкач қилардилар: “Ҳатто фаришталар киришга кўрқадиган жойга сурбет нодонлар чошиб келадилар”. Мен: “Нодонлар? Ҳа, мен нодонман, менинг бор-бўлишим шу!” руҳий устоз менга ҳамшиша меҳрибон эди. Мен унинг олдида сажда қилсам, одатда у: “Дасо сми” – “мен сенинг хизматкорингман” - деб айтарди.*

Баъзан, Шрила Бхактисиддханта Сарасвати хонада у ёқдан бу ёққа юриб, мантра зикр қилиб юган бўлса, Абхай ҳам шу хонага кириб у билан бирга у ёқдан бу ёққа юриб мантра такрорлай бошларди. Бир куни Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг хонасида руҳий устоз кушеткада ўтирган экан, Абхай хонага кириб, унинг ёнига, у билан бир жойга ўтирди. Кейин қараса, бошқа содиқларнинг ҳаммаси келиб, пастга полга, руҳий устознинг оёғининг остига ўтирибдилар. Абхай эса ўрнида ўтиришда давом этаверди, Шрила Бхактисиддханта Сарасвати унга ҳеч нарса демади. Лекин, шундан кейин Абхай ҳеч қачон ўзининг руҳий устози билан бир сатҳда бўлган жойга ўтирмади.

Бир куни Худонинг содиқлари Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг маърузасини тинглаш учун бир хонага тўпландилар, уларнинг орасида Абхай ҳам бор эди. Кутилмаганда унинг ёнида ўтирган кекса содиқ унга мурожаат қилди. Абхай унинг нима деяётганини яхшироқ эшитиш учун у томонга эгилди, бирдан Шрила Бхактисиддханта Сарасвати баланд овозда бу икки қулоқсиз шогирдига қараб бакириб берди: “Бабу, - деди у аввал кекса чолга қараб, - Сен ўзингнинг ҳар ойда эҳсон қиладиган юз эллик рупий садақанг билан мени сотиб олиб қўйибман деб ўйлаяпсанми?” Кейин у Абхайга ўгирилиб: “Балки бу ерга чиқиб менинг ўрнимга сен маъруза қиларсан?” Абхай ўзининг бу ҳаракатидан жуда пушаймон бўлди, лекин у ичида руҳий устознинг танбех берганидан жуда хурсанд бўлганди.

Шрила Бхактисиддханта Сарасвати бир куни Абхай билан ёлғиз қолиб суҳбатлашганида унинг тарғибот қилишда қанчалик хатарли кийинчиликларга дуч келаётганини гапириб берди.

Шрила Прабхупада: *Руҳий устозимнинг кўрсатган энг катта хизмати шунда бўлдики, у сохта Госвамилар табақасини яқсон қилди.*

У ана шу сохта брахманизмни яксон қилган эди. У худди Чаитанья Махапрабҳуға ўхшаб уларни яксон қилган эди. киба випра киба ньяси, шудра кене найа\ еи кришина-таттва-ветта, сей гуру хайа. “Шудрами, саннийасими, брахманми – ким бўлишидан қазий назар, агар Кришина ҳақидаги илми эгалаб олган бўлса, ҳар қандай киши госвами ёки брахман бўлишига муносиб инсондир”.

Лекин, Чаитанья Махапрабҳу кетгандан кейин одамлар унинг бу кўрсатмаларини эрдан чиқариб юборгандилар. Менинг Гуру Махаражимнинг кўрсатган хизмати айнан шунда бўлди, айнан шунинг учун Госвадилар табақасига мансуб брахманлар унга жуда қаттиқ қаршилик кўрсатардилар.

Улар ҳатто бир куни суиқасд уюштириб, менинг Гуру Махаражимни ўлдирмоқчи бўлганлар. Рухий устоз менга шунчалик марҳаматли эдики, фақат иккимиз юзма-юз учрашиб суҳбатлашганимизда менга жуда кўп нарсаларни гапириб берган. Бу воқеани ҳам унинг ўзи гапириб берганди: “Улар мени ўлдирмоқчи бўлганлар”.

Улар 25 минг рупий пул тўплаб, полиция бошлиғига берганлар. “Мана бу пулни олиб қўй. Бизлар Шрила Бхактисиддханта Сарасватига қарши бир иш қилмоқчимиз, сен шунчаки бунга ҳеч қандай чора кўрмасанг бас”. Полициячи улар Шрила Бхактисиддханта Сарасватини ўлдирмоқчи эканини дарров пайқаган, у дарров Гуру Махаражнинг олдига келиб, ҳаммасини очиқ айтиб берган: “Албатта, бизлар пора оламиз, гуноҳимни яшириб нима қиламан. Лекин иш садҳулар билан боғлиқ бўлганда ҳеч қачон бундай қилмаймиз. Мен ҳеч қачон бундай ишга қўл урмайман”. Полициячи пора олишдан бош тортиб, уларнинг ниятини Гуру Махаражга айтиб берган: “Эҳтиёт бўлинг. Ҳаётингиз хавф остида”. Брахманлар унинг тарғиботига шунчалик қаршилик қилганлар.

Шрила Бхактисиддханта Сарасвати ўзининг шогирдларидаги дадилликни жуда яхши кўрарди. Абхай бир воқеа ҳақида эшитган, Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг бир шогирди жуда кўп одамлар тўпланган мажлисда машхур бир майявади роҳибнинг исмини айтиб, шунча одам олдида уни ҳақорат қилиб “эси паст от” деб атаган. Натижада мажлис тарқаб кетган, катта шов-шув бўлган. Баъзи бир шогирдлар рухий устоз шов-шувга сабаб бўлган ўши шогирдидан норози бўлади деган мақсадда бу ҳақда Шрила Бхактисиддханта Сарасватига хабар берганлар. Шрила Бхактисиддханта Сарасвати эса, аксинча бу ҳақда эшитиб, жуда мамнун бўлган: “У жуда тўғри иш қилган”. У шогирдларининг

бирортаси кўнгилчанлик қилиб нотўғри фалсафаларга ён босганини эшитса, қаттиқ хафа бўлган.

Шрила Прабхупада: *Гуру Махараж бу дунёда юрган пайтида ҳатто энг билимдон пандитлар ҳам унинг ҳатто руҳий фаолиятни энди бошлаган янги шогирдлари билан ҳам суҳбатлашишдан чўчиганлар. Менинг руҳий устозимни “тирик энциклопедия” деб атаганлар. У ҳар қандай зиёли киши билан ҳар қандай мавзуда суҳбатлаша олган. У ҳеч қачон нотўғри фикрларга ён босмаган. Сохта садҳу, сохта аватара, сохта йоглар – ана шундай иккиюзламачиларнинг ҳаммаси руҳий устозимнинг душмани бўлганлар. У бировларнинг иккиюзламачиликларига, нотўғри фикрларга ёнбосишига умуман чидаб туrolмасди. Унинг баъзи бир руҳий оғалари тарғибот қилишининг бундай йўлини “каласини олиш” деб атар ва бу йўл билан узоққа бориб бўлмайди деб башират қилган эдилар. Лекин, руҳий устозимни танқид қилган кишиларнинг ҳаммаси Худого садоқат билан хизмат қилиш йўлидан чиқиб кетдилар.*

Шрила Бхактисиддханта Сарасватини “симха-гуру” – шер-гуру деб атардилар. Баъзан, имперсонализмнинг бирор издошини учратиб қолса, дарров олдига чақириб олар ва уни сўроққа тута бошларди: “Нимага сен одамларнинг калласини майвадиларнинг фалсафаси билан тўлдириб, уларни алдаб юрибсан?” У ўзининг шогирдларига тез-тез ҳеч қачон нотўғри фалсафаларга ёнбосмаслик кераклигини уқтириб турарди. **“Нимага бизлар кимнингдир кўнглига қараб иш тутишимиз ёки кимгадир тилёғламачилик қилишимиз керак? Биз ҳеч кимга ён босмасдан ҳақиқатни очиқ айтишимиз лозим. Барибир, нима қилсак ҳам пешонамизга ёзилгани бўлади, пешонамизга ёзилган пул барибир келаверади”.**

Шрила Бхактисиддханта Сарасвати ваишнавлар фалсафасини оғзакими ёки ёзма равишдами, баён этар экан, ҳеч қачон бошқа бирор фалсафага ён босмасди: унинг барча хулосалари аниқ ва лўнда, мантиқли, ишончли ва шастраларга асосланган бўларди. Баъзан Абхай руҳий устозининг жуда оддий ва мангу насихатларини эшитиб қолар ва унинг бу гапларини ҳеч қачон эсдан чиқармаслигини тушунарди. **“Худони кўришга интилма, - дерди Шрила Бхактисиддханта Сарасвати кўпинча, - яхшиси, сен шундай ҳаракат қил-ки, Худо сени кўрсин!”**

Шрила Бхактисиддханта Сарасвати шунчаки одамларга Илоҳларни кўрсатгани учун пул олиб даромад тўплаш ниятида эҳром қуриб юрган руҳонийларни қаттиқ қораларди. “Ундан кўра кўча супуриб пул топган яхшироқ” – дерди у. У бенгал тилида шундай

рухонийларга атаб бир мақол ўйлаб топди: “шалаграм-двара бадам бханга – “Шалаграм Илоҳини бодом чақиш учун ишлатадиган рухонийлар”. Бошқача қилиб айтганда, тирикчилик қилиш учун Илоҳларни кўрсатиб пул топиб юрган кишилар Илоҳни Парвардигорнинг тимсоли деб эмас, балки пул ишлаб топиш воситаси деб биладилар.

Бир куни Абхай руҳий устозининг машхур миллатчи Шубхас Чандра Боуз билан суҳбатлашганининг гувоҳи бўлган, Боуз билан Абхай Шотланд коллежида бирга ўқигандилар. Боуз Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг кўплаб ёшларни динга жалб қилаётганидан саросимага тушиб, руҳий устознинг фаолиятига танқидий кўз билан қарарди.

Шрила Прабхупада: *Шубхас Чандра Боуз Гуру Махараж олдига келиб, унга шундай деди: “Сиз жуда кўп ёшларни динга жалб қилаясиз. Энди улар ўз миллати учун бирор хизмат қилмаяптилар”.*

Гуру Махараж унга шундай жавоб берди: *“Сизларнинг миллатчилик ҳаракатингиз учун жуда бақувват ва кучли йигитлар керак. Лекин буларга қаранг, - менинг шогирдларим заиф ва ориқ йигитлар. Шунинг учун сиз уларни тинч қўйинг. Майли, улар прасад еб Ҳаре Кришна мантра зикр қилиб юраверсинлар”. Шундай қилиб, руҳий устоз у билан суҳбатлашишдан бош тортганди.*

Шрила Бхактисиддханта Сарасвати айтардики, олий судда судьялар лавозимини пешонасига ваишнавларнинг тилакасини кўйиб олган Худонинг содиқлари эгаллаганидагина Кришнани англаш таълимотини тарғибот қилиш ҳаракати муваффақиятга эришди деб айтиш мумкин. У айтардики, Ийсо Масих шактявеша-аватара, Парвардигорнинг алоҳида қудратга эга бўлган аватараси эди. “У ҳақда бошқача ўйлаш мумкинми? У худо учун ҳамма нарсдан воз кечган”.

Баъзан у жуда илмий равишда аниқ хулоса чиқарарди: “Дунёвий ишлар илоҳий Ҳукмдорга эришиш имконини беролмайди”, баъзан эса, буни тушунарлироқ қилиб ифодаларди: “Ўзларининг кўпол моддий сезгилари ва ақлий фикрлашлари билан Парвардигорни тушуниб етишга уриниб юрган дунёвий олимлар худди асал солинган банканинг сиртини ялаб, асалнинг таъминини ҳис қилишга уриниб юрган кишига ўхшайдилар”. ***“Динсиз фалсафа – дерди у – қуруқ сафсата, фалсафасиз дин эса, шунчаки ақиданарастлик, ёки сезгилар машиқи, холос”.***

Шрила Бхактисиддханта Сарасвати айтардики, жамиятдаги одамларнинг ҳаммасини икки тоифага бўлиш мумкин: алданганлар ва алдоқчилар. У шундай мисол келтирарди: бузук аёллар, садхудан

фарзанд кўриш жуда катта омад деб ўйлаб, бирор садхуни йўлдан уриш учун муқаддас қадамжоларга келадилар. Бузуки эркаклар эса, шундай аёллардан бирортасининг қармоғига илиниш ниятида садхуларнинг либосига ўраниб оладилар. Унинг чиқарган хулосаси шундан иборат эдики, **“ҳар бир фаросатли инсон бу дунёни биратўла тарк этиб, Худонинг даргоҳига қайтишга интилиши лозим, чунки бу моддий олам фаросатли инсон яшайдиган жой эмас”**.

Шогирдлари келажакда нима бўлиши ҳақида сўраганида рухий устоз ҳеч қачон уларга: “Ҳа, албатта шундай бўлади” ёки “Биз шунга эришишимиз лозим” демаган. Аксинча, у ҳамиша: “Агар Кришна хоҳласа, шундай бўлади” – деб жавоб берган. Ёшлигида у астролог бўлиб, одамларнинг келажagini башорат қилган, лекин энди у бу ишни қилмасди.

Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати бутун умри давомида жинсий поклигини сақлаб, бир умр брахмачари бўлиб қолган ва аёллар билан ёлғиз суҳбатлашмаган. Бир марта рухий устознинг хонасида Абхай, яна бир содиқ ўзининг хотини билан бирга ўтирарди. Ўша содиқнинг хотини Шрила Бхактисиддхантa Сарасватидан шахсий муаммо бўйича ёлғиз суҳбатлашишга руҳсат сўради, лекин рухий устоз уни рад этди: “Йўқ, нима ҳақда гапирмоқчи бўлсанг, шу ерда гапиришинг мумкин. Мен сен билан ёлғиз қололмайман”. Абхай рухий устозининг гапларидан ҳайратга тушди. Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати олтмишдан ошган киши эди, бу аёл унинг невараси билан тенг эди. Лекин, шунга қарамасдан, барибир рухий устоз уни рад этди: рухий устоз ҳеч қачон бирор аёл билан шахсан ёлғиз қолиб суҳбатлашмаган.

Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати ўзининг шогирдларига саннийаси беришни ёқтирарди. Лекин, бир куни унинг саннийаси шогирдларидан бирини унинг собиқ хотини зўрлик билан уйига олиб кетди. Шунда Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати шу адашган руҳни кутқариб қола олмаганидан каттиқ афсусланганини айтиб, йиғлаб юборди. Лекин у ҳеч қачон оилавий турмушда Кришна онги билан яшашни қораламаган: “Агар Кришна онги билан яшайдиган болаларни тарбиялай олишга ишончим комил бўлса эди, мен бемалал оила куриб, жинсий алоқа қилган бўлардим”.

У брахмачари шогирдларини Гаудия Матхнинг журнал ва китобларини сотиш учун кўчага жўнатарди, агар брахмачари атиги биргина китоб ёки журнал сотган бўлса ҳам у жуда хурсанд бўлар ва уни олқишларди: “Сен жуда зўрсан!” Шогирдлари ёзган бирор мақолани журналда нашр қилишга яроқли ёки яроқсиз эканини текширар экан, у одатда мақола ичида Кришна ёки Чаитанья ибораси неча марта такрорланганини ҳисоблаб чиқарди. Агар ана шу муқаддас

номлар етарлича кўп такрорланган бўлса, у: “О, жуда яхши мақола, уни ёзиш мумкин” - дерди.

У бенгалча бир мақол ўйлаб топган эди: пран ачхе йар, се хету прачар - “тарғибот қилиш учун тирик бўлиш керак – мурда тарғибот қила олмайди”. Тағиботчи шогирдлари маърузага ҳеч ким келмагани ва мантра куйлашда ҳеч ким иштирок этмаганидан шикоят қилсалар, у уларга: “Бунинг аҳамияти йўқ. Тўрт девор сени тинглади-ку, шунинг ўзи етарли. Ҳечам ҳафсаланг пир бўлмасин. Тарғибот қилишда давом этавер” – деб жавоб берарди.

Баъзи бир шогирдларининг Худога садоқат билан хизмат қилишни ташлаб, тубанликка қулаганини тушунтириб, у шундай дерди: “Жангда албатта баъзи бир аскарлар ҳалок бўладилар”.

Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати шогирдларининг энгил ҳаёт кечиришини истамасди, бир куни у бирор иш қилмасдан бекор юрган шогирдини қаттиқ койиди. У шогирдларининг риёзатчиларга ўхшаб хилватда яшашини ҳам истамасди. У бир қўшиқ ёзиб, тез-тез ўзи куйлаб юрарди: душта мана туми кисера вайшнава? - “Эй азиз нафсим, сен қандай вайшнавсан? Сен Харидас Тхакур ва Рупа Госвамига тақлид қилиб, хилват жойда Ҳаре Кришна мантра такрорлайсан, ўзинг эса, ҳамма вақт аёллар ва бойлик ҳақида ўйлайсан. Ақлинг иллатга тўлиб кетган, шу боис сенинг барча зикринг, бҳаджанларинг – шунчаки сафсата”. У айтардики, агар содиқ хилват жойда чуқур муроқабага берилиш учун тарғибот қилишни тўхтатиб қўйса, - бу шунчаки ўзини ўзи алдаш бўлади. Аслида у бошқаларнинг унга сажда қилишига эришиш учун машҳур авлиё зотларга тақлид қилаётган бўлади. Шунинг учун Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати ҳеч қачон аҳоли кам жойларда Гаудия Матхнинг марказларини очишга ҳаракат қилмаган.

Абхай имкони бўлган пайтларда руҳий устозининг гапларини тинглашдан чарчамасди, лекин у руҳий устозига фалсафий саволларни жуда кам берган. У шунчаки руҳий устозининг гапларини тинглашни маъқул кўрарди.

Шрила Прабхупада: *Мен руҳий устозимга: “Сизга қандай хизмат қилишим мумкин?” – дегандан бошқа ҳеч қачон ҳеч қандай савол бермаганман.*

* * *

Абхай Чаран Де машҳур фармацевт бўлиб етишди. У Боузнинг лабораториясида яхши иш олиб борди, бошқа компаниялар ҳам уни

ўзларининг вакили бўлишини истарди. У бой-бадавлат бўлишдан умидвор эди.

Шрила Прабхупада: *Рухий устозим менга: “Сен шундай қил!” деб буюрди. Лекин мен: “Аввал мен бойлик орттириб олишим керак, кейин рухий устознинг буйруғини бажараман” – деб ўйладим. Аввалига мен: “Рухий оғайниларим санныйаси қабул қилиптилар. Улар садақа сўраб эшикма-эшик юрадилар. Наҳотки мен ҳам одамлардан садақа сўраб юришим шарт бўлса? Яхшиси мен кўп пул ишлаб топаман ва Кришнани англаш таълимоти тарғибот қиламан”.*

Ҳиндистоннинг энг катта компанияси “Бенгал Хемикал” унга ҳамкорлик қилишни таклиф қилди, лекин улар унинг баъзи бир шартларини бажармагани учун у улар билан ҳамкорлик қилмай қўйди, лекин кейин бу ишидан пушаймон бўлди. Лекин барибир у ўзининг келажагидан умиди катта эди. Бир астролог Абхайга Ҳиндистоннинг энг бадавлат кишиларидан бири бўлиши мумкинлигини башорат қилди. Доктор Боуз ҳам илгари унинг отасига: “Бу йигит жуда эпчил ва уддабурон!” – деб айтган эди.

Лекин, баъзи бир қийинчиликлар ҳам дуч кела бошлади. Иш бўйича сафарга чиқар экан, Абхай кредитга берган дорилар учун тўланадиган пулнинг фақат ярмисини тўплай оларди, шунча пуллари одамларда қолиб кетарди. Кредитлар вақтида тўланмасди, унинг компания олдидаги қарзи эса тобора ошиб борарди. Абхайнинг доктор Боуз Лабораторияси олдидаги қарзи ўн минг рупийга етди. Бунинг устига Абхайнинг рақобатчи душманлари ҳам кўпайди. Боузнинг Калькуттадаги расмий вакили бўлиб, Абхайнинг ўрнини эгаллаган янги бошлиқ доктор Боузни Абхайга қарши эговлай бошлади. У Абхайни жуда мустақил бўлиб кетганликда айбларди. Улар Абхайнинг “Бенгал Хемикал” билан шартнома тузмоқчи бўлиб юргани ҳақида эшитгандилар. Янги бошлиқ Абхайнинг Боуз олдидаги қарзи ошиб бораётганига сабаб унинг хиёнат қилаётганида деб тушунтирди. Карттик Боуз Абхайга аввалгидай яхши муносабатда эди. Лекин Абхайнинг қарзи жуда кўпайиб кетгандан кейин, ҳаммасини ўзи текшириб кўриш мақсадида Боузнинг ўзи Аллахабадга етиб келди. “Праяг Фармаси” да доктор Гхош унга шундай деди: “У жуда виждонли, ҳалол инсон. Бўлиб ўтган ишда унинг айби йўқ. У ишонувчанлиги сабабли бошқа аптекаларга кредитга мол улашиб берди, энди улар кредитларни тўлашни кечиктиряптилар”.

“Майли – деди доктор Боуз, - лекин мен унга пул беришда давом эта олмайман”. Абхай доктор Боуз билан бирга ҳамма кредитларни кўриб чиқдилар ва шундай хулосага келдилар: агар Абхай “Праяг

Фармаси”даги ҳамма ишларни ва ҳисоб ҳужжатларини доктор Боузга топширса яхшироқ бўлади. Шундай қилиб, Абхай қарзидан қутулди, лекин айна пайтда у ишидан ҳам айрилиб қолганди.

Атулананда браҳмачари Абхайдан сўради: “Нимага сен матхга боришни истамайсан? Ахир сен энди банд эмассан-ку?” Абхай уйига якин жойда жойлашган Рупа Госвами матхига тез-тез бориб турадиган бўлди. У ердаги браҳмачарилар унга ҳамма нарсада фақат Кришнага таваккал қилишни, дунёвий ишларни тарк этиб, уларнинг сафига қўшилишни ва тарғибот билан шуғулланишни маслаҳат бердилар. Лекин Абхай ишини ташлаб қўйишни хаёлига ҳам келтирмасди. Агар уларнинг маслаҳатига амал қиладиган бўлса, хотини ва болаларининг аҳволи нима бўлади? Энди Радхарани билан унинг учинчи фарзанди, яна бир ўғли туғилган эди, шунинг учун Абхайнинг ўз оиласи олдидаги маъсулияти яна ҳам ортган эди. Браҳмачарилар унга ҳеч қандай ёмонлик истамасдан, бегараз самимий равишда дунёвий ишларни тарк этишни таклиф қилдилар, лекин Абхай уларнинг бу таклифини жиддий қабул қила олмасди.

Ишсиз қолган Абхай бироз вақт анча қийин аҳволда қолди, лекин у ўзига ишонар ва бирор янги иш топишдан умид қиларди. Абхайни ўзларининг вакили қилиб олишга тайёр бошқа компаниялар ҳам бор эди. Унинг баъзи бир мижозлари ҳам, у энди Боуз лабораторияси билан ҳамкорлик қилмаётганига қарамасдан унга иш таклиф қилишлари мумкин эди. Абхай ўзининг шахсий лабораториясини ташкил қилиш ҳақида ўйларди. Ниҳоят у Аллахабаддан ҳам каттароқ бўлган шаҳарда ўзининг дори ишлаб чиқарадиган фабрикасини очишга қарор қилди. У Бомбей шаҳрини танлади.

У оиласини Аллахабадда қолдириб, укаси билан Бомбейдаги шароитни билиб келиш учун жўнади. Гарчи Радхарани эрининг ҳафталаб уйда бўлмаслигига кўникиб қолган бўлса ҳам, энди эри оиласини ташлаб умуман бошқа шаҳарга кетишини эшитиб, бироз саросимага тушди. Абхай унга тушунтириб айтдики, унинг ишидан айрилиши Кришнанинг режаси билан бўлган, энди эса, оиланинг эҳтиёлларини қондириш учун у жиддийроқ иш топиши, шунинг учун у ўзининг фабрикасини ташкил этиш учун Бомбейга кетиши керак.

Абхайнинг Аллахабаддаги оилавий ҳаёти вақтинча тўхтаб қолганди. У бу ерда ўзининг дори ишлаб чиқарадиган кичик лабораториясини қолдирди, уни бошқариб туришни жияни Туласига топшириб, ўзи укаси билан бирга Бомбейга жўнади.

Абхай Бомбейга келиб, Грант Роудда бир квартирани ижарага олди ва Боуз лабораториясида олган тажрибасидан фойдаланиб, ўзининг кичик фабрикасини очди. Унинг иши дарров юришиб кетди, катта бир компания, Смит Институти, унга ўзининг савдо агенти

бўлишни таклиф қилди. Абхай Смит Компаниясининг вакили сифатида пул ишлаб топиш ва айна пайтда ўзининг фабрикасини ҳам ривожлантиришни назарда тутиб, уларнинг таклифини қабул қилди. У ўзининг кучига ишонар ва дори ишлаб чиқариш саноатида етарли пул ишлаб топишига шубҳа қилмасди.

Бомбейга иш билан бориб юрган пайтларида у Гаудия Матх аъзоларини, Шрила Бхактисиддхантa Сарасватининг шогирдлари бўлган катта саннийасиларни – Бхактиракшака Шридхара Махараж билан Бхактишаранга Госвами учратиб қолди. Абхай ваишнавлар фалсафасини ва муқаддас китобларни жуда яхши биладиган бу руҳий оғаларини жуда ҳурмат қиларди. У қаерга борса ҳам Парвардигор уни ўзининг руҳий оғайнилари билан учраштириб тургани яққол сезилиб турарди. Унинг ўзи ҳам, икки руҳий оғаси ҳам шундай катта шаҳарда уларнинг тасодифан учрашиб қолиши – яхшилик аломати деб баҳоладилар. Аллахабаддаги сингари, бу ерда ҳам Гаудия Матхнинг маркази йўқ эди. Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати номидан тарғиботчилар эшикма-эшик юриб, Гаудия Матхнинг Бомбейдаги бўлимига бирор ёрдами тегадиган кишиларни излаб юрардилар.

Абхайнинг уларга жуда ёрдам бергиси келиб кетди ва уларга ўзининг ёрдамини таклиф қилди. Гарчи, саннийаси бўлгани учун улар Абхайдан устун турсалар ҳам, ҳозир уларнинг аҳволи қайсидир маънода ночор, ноилож эди, шунинг учун улар Абхайдан ёрдам сўраб турардилар. Улар Проктор Роунддаги бир кичик бинода турардилар, уларнинг бу ерда бирор жиддийроқ танишлари ҳам йўқ эди. Энди улар бир команда бўлиб олдилар: Абхай бу саннийасиларни ўзининг бизнесдаги ҳамкорлари билан таништиради, саннийасилар эса, улардан янги марказ очиш учун маблағ сўрайдилар. Маблағ тўплаш борасида Абхайга тенг келадиган киши йўқ эди, шунинг учун у бу ишга хурсанд бўлиб киришиб кетди. Руҳий оғалари яна уни ҳаётини бутунлай тарғибот қилишга бағишлашга ундаб кўрдилар.

Шрила Прабхупада: *Бизлар эҳсон йиғиши учун бир гуруҳ бўлиб олдик: Шридхара Махараж, Госвами Махараж ва мен. Мен уларни ўзимнинг танишларим – химиклар, врачлар билан таништирардим. Икки кунда бизлар беш юз рупий тўплادик. Одатда мен уларни таништирар, Шридхара Махараж суҳбатлашиб ўтирар, Госвами Махараж садақа сўрарди. Госвами Махараж мендан жуда миннатдор эди, у мени мақтаб шундай дерди: “Бу бабу жуда тажрибали, унинг жуда кўп дўстлари бор. У матх учун жуда кўп маблағ тўплади. Агар у бизларнинг матхга раҳбарлик қилиб, бизлар билан бирга яшаса яхши бўларди. Нимага у бир ўзи бошқа жойда яшайди?”*

Абхай матхнинг Проктор Роуддаги квартирасига бориб турар, Худонинг содиқлари билан киртанада иштирок этиб, "Шримад Бхагаватам"дан маъруза тингларди. Саннийасиларнинг илтимоси билан Абхай марказ учун яхшироқ жой излаб топишга киришди. Абхай қаерга борса ҳам, Гаудия Матх маркази учун бирор ер майдони излаб юрарди. Унинг ўз оиласи олдида бурчи бор эди, лекин энди у фотиҳа олган шогирд сифатида ўзининг руҳий оғайниларига ҳам ёрдам бериши керак эди. У энди тирикчилиги учун курашиб фақат дунёвий ишлар билан юрмасдан, Кришнани англаш таълимотини тарғибот қилишда ҳам иштирок этиши лозим. Лекин у вақти келиб у ҳам мана шу саннийасиларга ўхшаб яшашини тасаввур ҳам қила олмасди – на иши, на бирор маблағи бўлмасдан тақир ерда ухлаш, оддийгина овқатланиш....

25 феврал 1935 йил.

Бу кун Шрила Бхактисиддханта Сарасвати олтмиш икки ёшга тўлди. Шрила Бхактисиддханта Сарасвати яшайдиган Жаганнатха Пурида Худонинг содиқлари шу муносабат билан байрам маросимини ўтказдилар. Гаудия Матхнинг Бомбейдаги марказида ҳам Худонинг содиқлари кечқурунги сиғиниш маросимини каттароқ қилиб ўтказишни, яқин атрофдаги кўшнилари таклиф қилишни режалаштирдилар. Байрам муносабати билан Абхай руҳий устозига атаб бир шеър ёзди:

“Ҳамма, ҳамма мана шу ҳатто самодан ҳам саодатлироқ, май ойдан ҳам ширинроқ бўлган кунни, муқаддас Пурида менинг ҳукмдорим ва руҳий устозим Илоҳий Ҳазрат тугилган бахтиёр кунни олқишласин!

Эй руҳий устоз, Инжил фариштаси, йўлимизга нур сочинг, маъшалангни ўчирманг! Бутун инсоният бахти учун курашишда давом этинг; бизнинг ягона умидимиз – Ўзингиз, Ҳазрат.

Бизлар адашиб, йўлимизни йўқотдик. Бутун қалбимиз билан илтижо қиламиз, бизни қутқаринг, эй Ҳукмдор! Сиз бизларни гаройиб равишда уйқудан уйғота олдингиз. Мен Сизнинг пойи қадамларингга бош ураман, Илоҳий Ҳазрат!

Кришнани эсдан чиқариб, биз адашган руҳлар майяга жуда оғир бадал тўлаб юрибмиз. Атрофимизни зулмат қоплаган, бирор ёруғлик кўринмайди. Ягона умидимиз Ўзингиз – Илоҳий Ҳазрат!

Сиз, ҳаммадан яширин бўлган Читанья васият қилганидек, Худого садоқат билан хизмат қилиш ҳақида, ҳақиқий бахт ҳақида

хабар келтирдингиз, мана шу – маънога тўла сизнинг неъматингиздир, Илоҳий Ҳазрат!

Сиз Мутлақ Ҳақиқат фикрлашини ва ҳис қилишини исботладингиз. Сиз имперсонализмнинг қашшоқлигини бартараф этдингиз. Мана шу бизга янги ва порлоқ ҳаёт бағишлайди. Мен сизнинг пойи қадамларингизга бош қўяман, Илоҳий Ҳазрат!

Наҳот сиз, Кришнанинг амрини дадил ва баралла эълон қилиб юрган зот, келмасангиз? Сизнинг истагингиз бу, сизга шундай ваколат берилган? Мени, адашган бандани қутқаринг, Илоҳий Ҳазрат!

Сиз очган хизмат қилиш уфқлари кишини ҳудди тонг шафағидай жонлантириб ва қувонтириб юборади. Энг қадимий, ва ҳаммиша навқирон, сиз мўъжиза яратдингиз, Илоҳий Ҳазрат!”

Абхай Чаранаравинда

Шунингдек, Абхай ўша кунга атаб нутқ ҳам ёзди ва уни Гаудия Матх марказида брахмачарилар ва меҳмонлар олдида ўқиб берди. Гарчи Абхайнинг она тили бенгал бўлса ҳам, у инглиз тилида тоза ва табиий гапирар эди.

“Жаноблар, бугун биз нишонлаётган, Ачарьядевага сиғиниш маросими – шунчаки бир диний оқимнинг иши эмас, чунки, гурудева, ачарьядева қондаси ҳаммабоп қоида бўлиб одамларга тааллуқлидир. Биз бу ерда бизларнинг гуру сизларнинг гурудан ёки бошқа бирор зотдан нимаси билан фарқ қилиши ҳақидаги масалани ўртага ташламоқчи эмасмиз. Аслида фақат битта Гуру бор, ана шу Гуру менга, сизларга ва бошқа одамларнинг ҳаммасига Худо ҳақидаги илми ўргатиш учун сон-саноксиз қиёфаларда намоён бўлади. Ҳақиқий муқаддас китоблардан биламизки, Гуру, яъни ачарьядева, Мутлақ Ҳақиқат оламидан, ҳамма бирдай Мутлақ Ҳақиқатга хизмат қиладиган Мутлақ Шахснинг илоҳий даргоҳидан хабар келтиради”.

Абхай ўзининг шеърини ҳам, нутқини ҳам чин юракдан самимий гапирган эди, бунинг устига унинг гаплари ҳам, шеъри ҳам фалсафий жиҳатдан асосланган эди. Абхайнинг ваишнавлар фалсафасини шунчалик маҳорат билан таърифлаб берганини кўриб, унинг руҳий оғайнилари ҳайратдан ёқа ушлаб қолдилар. У қандай қилиб бунга эришган? Албатта, улар учун бу кутилмаган ҳол эмасди. Бошқа руҳий оғайнилари сингари Абхай ҳам ваишнавлар фалсафасини Шрила Бхактисиддханта Сарасватидан тинглаган эди. У ўзи "Бҳагавад-гита", "Шримад Бҳагаватам", "Бҳакти-расамрита-синдху"дан ўқиб олган, руҳий устозининг оғзидан эшитган гапларини ўзининг тилида баён

этганининг нимаси ҳайратланарли? Ахир у парампарада турган Худонинг содиқ хизматкори эмасми? Лекин, шу пайтгача ҳеч ким уни ваишнавлар фалсафасини инглиз тилида шунчалик равон ва тушунарли қилиб баён эта олади деб ўйламаган эди.

“Мен ўйлайманки, бу ерда ўтирганлардан бирор киши Икки Мутлақ Ҳақиқат бўлиши мумкин эмаслигига шубҳа қилмайди, демак, худди шунлай, икки гуру ҳам бўлиши мумкин эмас. Бугун бу ерга тўпланганларнинг ҳаммаси камтарин ҳолда ҳурмат эҳтиром кўрсатаётган Ачарьядева – қандайдир бир диний оқимнинг руҳий устози эмас, у - Мутлақ Ҳақиқатни ўз билганича талқин қиладиган, ҳамиша бир бирига қарама-қарши фикр билдирадиган сон-саноксиз ҳақиқатгўйлардан бири ҳам эмас. Аксинча, у – Жагад-гуру, ҳамманинг руҳий устозидир. Лекин, бировлар унга ўз ихтиёри билан бўйсундилар, бировлар эса, унга бевосита бош эгишни истамайдилар”.

Албатта, бу ерда гап бораётган гуру шабҳасиз, барча муқаддас китобларнинг бошланғич муаллифи бўлган Вьясадеванинг вакили - Шрила Бхактисиддханта Сарасвати эди. Абхай ўтирганларга қандай қилиб Парвардигор Кришна бу илоҳий илми аввал коинотни яратган Браҳмага ўргатганини гапириб берди. Бу илм Браҳмадан Нарада Мунига, Нарададан – Вьясага, Вьясадан – Мадхвага ...ўтди. Шрила Бхактисиддханта Сарасвати ўзи парампарада турган ҳолда, Ведалар илмини асл ҳолида, ҳеч қандай ўзгартишларсиз баён этгани учун у – бошқаларнинг йўлини Ведаларнинг илоҳий илми нури билан ёрита олишга кодир бўлган ҳақиқий ачарья эди.

Абхай давом этди: “Жаноблар, бизларнинг илмимиз шунчалик саёз, сезгиларимиз шунчалик номукамал, имкониятларимиз шунчалик чекланганки, бизлар Шри Вьясадеванинг ёки унинг ҳақиқий вакилининг нилуфар қадамлари пойига ўзимизни топширмасак, ўзимиз ёлғиз ҳолда Мутлақ олам ҳақида озгина бўлса ҳам тасаввурга эга бўла олмаймиз”.

Абхай тушунтирдикки, Илоҳий илм Ҳиндистонда минглаб йиллардан бери маълум, гарчи ҳозир қисман йўқолган ва ўзгарган бўлса ҳам, айнан мана шу илоҳий илм Ҳиндистоннинг бутун инсониятга берадиган ҳақиқий бебаҳо инъоми бўлади.

“Демак, ўзидан-ўзи шундай хулоса келиб чиқади, ҳозирги даврда одамларнинг жаҳолат ботқоғига ботишига сабаб моддий ютуқларнинг етишмаслигида эмас, балки бизларнинг руҳий тараққиётга олиб борадиган йўлдан четга чиқиб кетганимиздир. Айнан мана шу инсон ҳаётининг энг муҳим эҳтиёжи ҳисобланади, фақат руҳий тараққиётгина инсонлар жамиятини олий даражага кўтара олади. Самолётлардан бомба ташлашни ўрганиш – юксалиш, тараққиёт эмас.

Аслини олганда, ҳозирги одамлар ўзларининг бу иши билан қадимда душманларининг бошига тоғнинг тепасидан тош ташлаб юрган ёввойи аждодларига ўхшаб кетадилар. Одамлар бир бирларини пулемёт ва заҳарли газлар билан ўлдиришни ўрганиб олдилар, лекин улар ўзларининг бу хунари билан бир бирини камон ва пайконтлар билан ўлдира олганидан мағрураниб юрган ёввойи аждодларидан қанчалик юкори кўтарила олдилар? Фақат ўзини ўйлаш касали ҳайвонларга ўхшаб фикр юритишнинг белгисидир”.

“Шундай қилиб, жаҳоннинг бошқа давлатларидаги одамлар ўзларини унутиш зулматида юрган эканлар, Ҳиндистондаги донишмандлар маданиятнинг одамларга ҳақиқий ўзлигини англаб етишида ёрдам берадиган бошқа бир турини ривожлантирдилар. Улар аниқладиларки, бизлар аслида моддий зотлар эмасмиз, бизлар – Мутлақ Ҳақиқатнинг мангу ва ҳеч қачон йўқолиб кетмайдиган, руҳий табиатга эга хизматкорларимиз”.

Абхай гапиришда давом этиб, инсон Худони унутиб, умрини ўткинчи ташвишларга ғарқ бўлиб хазон қилса, бунинг оқибати туғилиш ва ўлишлар чархпалагида сарсон бўлиб юраверишга олиб келиши ҳақида гапирди. Абхай такрор ва такрор инсон ўзини руҳий устознинг нилуфар қадамлари пойига топшириши шарт ва зарурлигини таъкидлади. У дунёвий олимларнинг фалсафасини, имонсиз сиёсатчиларни ва ўз сезгиларининг кули бўлиб юрган одамларни қаттиқ танқид қилди. У инсон аслида ягона Парвардигорнинг ва Унинг асл содиқ хизматкорининг содиқ хизматкори бўлган улуғвор руҳий зарра эканини кўрсатиб берди. Икки йил аввал руҳий устозидан фотиҳа олган Абхай бу ерда ўзини камтарин шоғирд деб билади:

“Жаноблар, гарчи биз илоҳий оламини билишда ҳали ғофил ёш болаларга ўхшасак ҳам, Илоҳий Ҳазрат, руҳий устозимиз, дунёвий илм зулматини ёритиш учун бизнинг қалбимизда кичкина шамчирик ёкиб кўйдилар. Энди биз шунчалик ишончли ҳимоя остидамизки, дунёвий илмнинг ҳеч қандай далиллари бизни Илоҳий Ҳазратнинг нилуфар қадамлари пойида мангу қолишимиздан бир қадам ҳам силжита олмайди. Бунинг устига, биз майвадиларнинг энг кучли билимдон олимларини ҳам баҳсга чақиришга ва уларга Ведаларнинг энг улуғвор таълимоти фақат Худонинг Олий Шаҳси ва Унинг илоҳий эрмакларидан иборат эканини исботлашга тайёрмиз”.

Кейин у самимий илтижо оҳангида жаранглаган галар билан нутқини яқунлади:

“Мен ўзим келажақда миллион умрлар давомида бу дунёда сарсон бўлиб юрсам ҳам, Парвардигорга бевосита бирор хизмат қила олишимга кўзим етмайди. Лекин менинг ишончим комилки, ҳозир

Ўзим тушиб қолган бу моддий оламдаги адашишлар чангалидан қачон бўлса ҳам чиқиб кета оламан. Шунинг учун мен ўзимнинг илохий рухий устозим нилуфар қадамлари пойига бош қўйиб, ундан менга ўзимнинг аввал қилган хатоларим оқибатида келадиган барча мусибатларга сабот билан сабр қилишимга ёрдам беришини, лекин, ҳеч қачон менинг, аслида ўзим ҳар нарсага қодир бўлган Мутлақ Ҳақиқатнинг, ягона Парвардигорнинг арзимас хизматкори эканимни эсимдан чиқариб юборишимга йўл қўймаслигини самимий илтижо қиламан. Мен фақат ўзининг бесабаб марҳаматини мендан аямаган рухий устозим ёрдамида ўзим аслида Худонинг мангу содиқ хизматкори эканимни билиб олдим. Шунинг учун мен унинг олдида нилуфар қадамлари пойига бош қўйиб, эҳтиром билан сажда қиламан”.

Абхай ўзининг нутқини ҳам, шеърини ҳам Гармонист журналининг тахририятига жўнатди. Абхай ўзининг нашр қилинган биринчи шеърдан кейин ўзида инглиз тилида ажойиб асар ёзиш қобилиятини сездди. Гармонист журналининг муҳаррири Бхактипрадипа Тиртха Свами, Абхайни норасмий равишда кави, яъни, “билимдон шоир” деб атади. Абхайнинг баъзи бир рухий оғайнилари ҳам бу ном ёқиб қолди ва улар ҳам Абхайни кави деб атай бошладилар. Уларнинг кўплари, ҳатто санъасилар ҳам инглиз тилини яхши билмасдилар. Лекин Абхайнинг ёзган бу гаплари шунчаки одатдаги гаплар эмасди. Унинг рухий оғайнилари бу гапларнинг чин юракдан ёзилганини дарров сезган эдилар, бу гаплар Абхайнинг рухий устоз олдида камтарона бош эгиши бўлиб, рухий устоз қабул қилганидан жуда хурсандлигини ифодалаб турарди. Айни пайтда унинг ёзганлари муқаддас китобларнинг хулосаларига аниқ мос келарди.

Лекин, унинг рухий устозининг туғилган кунига атаб ёзган шеърининг ҳақиқий мукофоти бу поэма Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг қўлига бориб етгандан кейин келди. Рухий устоз ундан жуда мамнун бўлганди. Шеърдаги бир куплет унга жуда ёқиб қолган ва у бу шеърни ҳамма меҳмонларга ўқиб берарди:

Сиз Мутлақ Ҳақиқат фикрлашини

ва ҳис қилишини исботладингиз.

Сиз имперсонализмнинг қашшоқлигини

бартараф этдингиз.

Мана шу тўрт мисрада Абхай рухий устозининг майявадиларга қарши қилиб юрган тарғиботининг энг аниқ мазмунини ифодалаб берган эди. Шрила Бхактисиддханта Сарасвати Абхай унинг кайфиятини жуда аниқ ҳис қилишини кўрди. Ёзган шеъри рухий устозига жуда ёққанини эшитиб Абхай жуда хурсанд бўлди.

Абхайнинг бир рухий оғаси унинг бу шеърини худди Рупа Госваманинг Чаитанья Махапрабхунинг ички кечинмаларини ифодалаб ёзган шеърига ўхшатди ва бу иши билан Абхайни жазавали лаззат оғушига ғарқ қилди.

Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати Абхайнинг нутқини ҳам “ажойиб” деб баҳолади ва уни ўзининг энг ишончли шогирдларига кўрсатди. Гармонист журналининг муҳарририга эса: “У ёзган нарсаларнинг ҳаммасини нашрга чиқаринглар” – деб кўрсатма берди.

Абхай ўзининг рақобатчилари кўп эканига ҳайрон бўлмади, аксинча, бу унинг муваффақият қозонаётганидан далолат берарди. Лекин, Бомбейдаги рақобат натижасида у бадавлат кишилардан бири бўлишнинг яна бир имкониятидан маҳрум бўлди. Рақобатчи Смит Институти бошқарувчисининг ўғли бўлиб чиқди. Ота-бола Абхай Чаран Институтнинг эмас, балки кўпроқ ўзининг молларини реклама қияпти деб шикоят қила бошладилар. Бунинг натижасида Абхай Смит Институтидаги ўрнидан маҳрум бўлди, бошқарма бошлиғи унинг ўрнига ўзининг ўғлини тайинлади. Абхай яна ўзи мустақил ишлашга мажбур бўлди.

Бомбейда ўзининг рухий оғаларига, саннийасиларга ёрдам беришда давом этар экан, у Гоулия Тэнк Роудда ижарага бериладиган икки қаватли бир бино топди. Бу иморат Гаудия Матх маркази учун жуда қулай эканини ҳамма тасдиқлади, Абхай иморат эгаси билан ижара ҳақини ва бинони таъмирлашни келишиб олиб, саннийасиларнинг янги бинога кўчиб ўтишларига ёрдам берди. Абхай, рухий фаолият соҳасида қўл урган ҳар бир ишида муваффақият қозонаётганини, лекин дунёвий ишлари қанча уринса ҳам, барибир бирин кетин чиппақка чиқиб кетаётганини сизди. Албатта, бир ҳовуч рақобатчилар унинг ҳафсаласи пир бўлишига сабабчи бўлолмасди, - бизнесда ҳаммиша шундай бўлади, барибир ишбилармон одамлар орасида унинг обрўси катта эди. Уни бизнесдаги ютук ва йўқотишлар эмас, балки кўпроқ бошқа нарса безовта қиларди: рухий устозига хизмат қилиш учун унинг танлаган йўли(кўпроқ пул ишлаб топиш) ҳақиқатан ҳам тўғрими ё бошқа йўл излаши керакми? Агар бизнес рухий фаолият билан баравар ривожлансагина яхши бўлади. Парвардигор Чаитанья Ҳаре Кришнани мантрани куйлаш ҳар бир шаҳар ва қишлоқда тарқалиши кераклигини башорат қилиб кетган, Абхай рухий устозига Парвардигорнинг ана шу ниятини амалга оширишда, хусусан, кўпроқ пул топиб, янги янги марказлар очиш билан ёрдам бериш истаги билан ёниб яшарди. Унинг ишлаб топган пули фақат оиласининг харажатларига сарфланиб кетавериши керак эмас.

Аслини олганда, рухий ва оилавий ҳаёт бир бирига зарар етказмаслиги керак, аксинча, бир бирини қўллаб қувватлаши керак. Лекин асосий муаммо Абхайнинг хотинида эди. Абхайнинг ишидаги муаммолар уни каттиқ безовта қиларди, эрининг рухий юксалишдаги ютуқлари эса, уни умуман қизиқтирмасди. Унинг бутун қизиқишлари уйнинг ичида, оилада мужассам эди; Абхай шунча маслаҳат берса аҳм, у Шрила Бхактисиддханта Сарасватидан фотиҳа олмади. Шундай бўлиб чиқдики, Абхайнинг ҳаётда дуч келган энг катта муаммоси – унинг хотини эди. У энг катта қаршиликка, аксинча, унга ёрдам бериши керак бўлган жойда, - ўзининг оиласида дуч келди.

Абхай вақти вақти билан Аллахабаддаги оиласига бориб турар экан, уларни ўзининг бизнес соҳасидаги келажакдаги режалари билан таништириб, уларни овутишга ва тушкунликка туширмасликка ҳаракат қиларди. Абхайнинг Бомбейдаги савдо-сотик ишлари ўзи кутгандагидай яхши эмасди, лекин унинг янги режалари бор эди, шу боис у уйдагиларни хавотирланишга ўрин йўқлигига ишонтиришга уринарди. У кўпроқ одамларни уйига таклиф қилиб тарғибот қилишни истарди, шунда унинг бутун оиласи рухий фаолиятда иштирок этган бўларди. У меҳмонларни чақириб уйда улар билан "Бҳагавад-гита" ва "Шримад Бҳагаватам" асарларини муҳокама қилишни, киртана ўтказишни, уларни прасадам билан меҳмон қилишни истарди. У ҳам худди рухий устози ва рухий оғайнилари сингари тарғибот қилишни истарди. Тарғибот қилишнинг бундай усулида саннийаси ёки браҳамачарилар бўлиши шарт эмас. Бу ишларнинг ҳаммасини Абхайнинг ўзи ташкил қила оларди. Мана шу намунали оилавий ҳаёт кечириш бўларди. Лекин Радхаранининг фикри бошқача эди. Меҳмонлар олдида Абхайнинг айтган гапларини тинглаш ўрнига у бошқа хонада ўтириб чой ичарди.

Абхай Бомбейда Шридхара Махараж ва Бхактишаранга Махараж билан яқин муносабатда бўлди. Бу икки саннийаси ҳам жуда билимдон олимлар эди. Худонинг содиқлари Шриддхар Махаражни шастраларни чуқур билгани учун, Бхактишаранга Махаражни эса, ёзган асарлари ва инглиз тилида тарғибот қилгани учун жуда ҳурмат қилардилар. Абхай баъзан ўзининг рухий кечинмаларини улар билан муҳокама қиларди.

Абхай ҳам мустақил равишда муқаддас китобларни ўрганарди – рухий устозининг "Бҳагавад-гита" ва "Шримад Бҳагаватам"га ёзган изоҳларини, шунингдек, аввалги ачарйаларнинг изоҳларини. Вишванатха Чакраварти Тхакурнинг "Бҳагавад-гита" 2.41 га ёзган изоҳида бир гаплар Абхайнинг эътиборини ўзига тортиб, унинг қалбида мустаҳкам ўрнашиб қолди: “Рухий устознинг кўрсатмаси – шогирднинг ҳаётидаги ҳамма нарсадан энг қимматли бойликдир”. Бу

гаплар унинг Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг кўрсатмасини бажариш истагини бир неча бор кучайтириб юборди.

"Шримад Бхагаватам"нинг ўнинчи кўшиқ саксон саккизинчи бобида Парвардигор Кришнанинг ўзи айтган шундай гаплар унинг қалбининг тўрида акс садо бериб турарди:

*Ясьяхам анугриханами
Харишье тад-дханам шанайх
Тато дханам тйаджантй асйа
Сва-джана духкха-духкхитам*

“Мен кимга алоҳида меҳрибонлик қилмоқчи бўлсам, аста-секин унинг барча моддий бойлигини тортиб оламан. Ана шундай қашшоқ ва ачинарли аҳволга тушиб қолган кишидан барча дўстлари ва қариндошлари юз ўгирадилар”.

Абхай бу шеърни ўқир экан, бирдан сесканиб кетди. У Парвардигор Кришнанинг бу сўзлари айнан унга тааллуқли эканини хис қилди. Бу нима дегани? “Бу – Кришна аста-секин менинг ҳамма пулларимни тортиб олади, дегани эмасми?” – ўйланиб қолди у. Ахир унинг ҳаётида ҳам шундай ҳолат бўлаётгани йўқми? Унинг бизнесдаги барча омадсизликларининг сабаби ҳам шунда эмасми? У ўзининг ҳаёлида пайдо бўлган бу фикрларни Шридхара Махаражга айтди. “Ҳа, - деб тасдиқлади Махараж, - айнан шундай бўлиши мумкин. Парвардигор Кришна билан Абхай орасида айнан шундай муносабатлар бошланаётганга ўхшайди”.

1935 йил июлида Шрила Бхактисиддханта Сарасвати Гаудия матхнинг шу ердаги марказида Парвардигор Кришнанинг Илоҳини ўрнатиш ва Унга сиғинишни бошлаб бериш учун Бомбейга келди. У шогирдлари шунча иш қилиб қўйганини кўриб жуда хурсанд бўлди, Бхактишаранга Махараж бунга жавобан унга тушунтирдикки, бу ишларнинг ҳаммасини асосан Абхай Бабу қилди, у жуда кўп маблаг тўплади ва мана шу янги марказни очди. “Нимага Абхай бизлар билан бирга яшамаяпти – деб сўради Шрила Бхактисиддханта Сарасватидан Госвами Махараж. –Бомбейдаги марказнинг президенти албатта Абхай бўлиши керак!”

Шрила Бхактисиддханта Сарасвати унга шундай деб жавоб берди: “У сизлардан алоҳида яшагани маъқул. У ҳамма ишни қилади. Вақти келганда унинг ўзи ҳамма ишни қилади. Уни менга тавсия қилишнинг ҳожати йўқ”.

Бу суҳбатда Абхайнинг ўзи иштирок этмаганди, лекин руҳий оғалари унга Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг гапларини етказдилар. Руҳий устознинг бу гапларида сирли башорат бор бўлиб, бу Абхай учун жуда муҳим эди. Абхай руҳий устознинг бу

гапларининг аҳамияти ҳақида бош қотириб, уни қалбининг тўрига жойлаб қўйди.

1935 йил ноябр ойида у яна Вриндаванда руҳий устози билан бирга бўлиш бахтига муяссар бўлди. Вриндаванни зиёрат қилиш учун энг шарофатли бўлган Картика ойи эди, Шрила Бхактисиддхантас Сарасвати ўзининг шогирдлари билан биргаликда осойишта муҳитда, Кришна билан Радха Ўзларининг ишқий эрмакларини ўтказган радха-кунда соҳилида бир ой яшади. Бомбейдан кетгандан кейин Шрила Бхактисиддхантас Сарасвати Калькуттага борди, у ерда радио орқали тарғибот қилди, бир неча марта оммавий маърузалар қилди. Европага жўнатган шогирдларини кутиб олиб, улар билан учрашди, "Шримад Бхагаватам"ни нашр қилиш ишларини охирига етказди. Кейин, октябр ойида Радха-кунда соҳилига келди. Шрила Бхактивинода Тхакур куриб кетган бир қаватли шинам бинода жойлашиб, у вақтини Упанишадларни, "Чайтанья Чаритамрита" ва "Шримад Бхагаватам" асарларини ўқиш ва муҳокама қилиш билан ўтказди. Айнан ана шу ташрифи пайтида у Шри Кундавихари Матхдаги Илохларни ўрнатган эди.

Бу ердаги муҳит, ҳар бир нарса кишига кришна-лилани эслатиб турарди. Беш минг йил аввал мана шу жойда Радха ва Кришна Ўзларининг илоҳий эрмакларини намоён этганлар, атиги беш юз йил мукаддам Парвардигор Чайтанья унутилиб кетган Радха-Кундани топган. Парвардигор Чайтаньянинг буюк издоши Рагхунатха дас Госвами тинимсиз Ҳаре Кришна мантра куйлаб ва Парвардигор Чайтаньянинг эрмакларини муҳокама қилиб, узоқ йиллар шу ерда яшаган. Мана шу ерда, кичкина бҳаджан кутирда Кришнадас Кавираж Шрила Бхактисиддхантас Сарасватининг энг сеvimли китобини, Парвардигор Чайтаньянинг эрмакларини баён этадиган "Чайтанья Чаритамрита" асарини ёзган. Радха кунданинг кўпчилик аҳолиси бабджилар бўлиб, ўзларининг бутун вақтини бҳаджана-кутирларда, Ҳаре Кришна мантра зикр қилиш билан ўтказадилар. Руҳий устози Радха-Кундада жойлашганини эшитиб, Абхай ҳам руҳий устозини кўриш учун ўғли билан Бомбейдан йўлга чиқди. Шрила Бхактисиддхантас Сарасвати билан учрашиш Абхай учун ҳаммиша чексиз қувонч бағишларди, руҳий устози билан айнан Вриндаванда учрашиши унинг қувончини яна ҳам кучайтириб юборганди. Абхайнинг ўзининг сеvimли ва кадрдон руҳий устози билан бу галги учрашуви унинг 1932 йилдаги учрашувига умуман ўхшамасди. Энди Абхай бу ерда, хонаниннг энг чеккасида, ҳаммадан орқада ўтирадиган бегона эмас. Энди у – фотиҳа олган, бошқалар кави деб тан олган, руҳий устозига муносиб шеър ва поэма ёзган шогирд, тинглашни ёқтирадиган ёш йигит, Гаудия Матхнинг Аллахабаддаги марказига

ёрдам бериб турадиган, ҳатто Бомбейда ажойиб бир марказ очган фаол содик. Бу гал Абхай ўзининг руҳий устози билан ёлғиз қолиб суҳбатлашиш бахтига муяссар бўлди. Шрила Бхактисиддханта Сарасвати Абхайнинг ўғлини эслаб қолганди, унга бир бандхи, жакет совға қилди. Радха-қунда атрофида сайр қилиб юрганида Шрила Бхактисиддханта Сарасвати Абхайга ўгирилиб қараб, унга ўзини ташвишга солиб юрган нарсалар ҳақида гапириб берди.

У айтдики, Калькуттада ўзининг асосий шогирдлари орасида жанжал бошланган, бу унинг қалбини қаттиқ оғритяпти. Ҳатто мана шу ерда, Вриндаванда ҳам у ана шу оғир фикрлар унинг миясидан чиқиб кетмаяпти. Бир неча шогирди Калькуттадаги матхнинг биносида қайси хона кимга тегиши устида ўзаро жанжаллашиб қолганлар. Бу содиқларнинг ҳаммаси бир матхнинг аъзолари эди, матх эса, Шрила Бхактисиддханта Сарасвати раҳбарлиги остида Кришнани англаш таълимотини кенг тарғибот қилиш мақсадида қурилган эди. Шунга қарамасдан улар ҳатто руҳий устозининг олдида ҳам жанжаллаша бошладилар. Браҳман ва ваишнавлар барча тирик мавжудотларга нисбатан ҳасад қилиш туйғусидан озод бўлишлари лозим. Бир бирига ҳасад қилиш ҳақида гап ҳам бўлиши мумкин эмас. Агар улар ҳозирданоқ ўзаро жанжал қилиб юрган бўлсалар, кейин, руҳий устозлари бу дунёни тарк этгандан кейин нима бўлади? Абхай бу нарсаларнинг ҳаммасидан четда эди, у ҳатто кимлар бундай қилиб юрганини ҳам билмасди. Лекин руҳий устозининг гапларини тинглар экан, унинг ҳам дили оғрий бошлади.

Қаттиқ безовта бўлган Шрила Бхактисиддханта Сарасвати Абхайга шундай деди: “Агун джвалбе” – Ёнғин бўлади! Бир куни келиб Калькуттадаги матхда шахсий манфаатлар ёнғини бўлади, у ҳамма нарсани яксон қилади. Абхай тингларди, декин нима деб ўйлашни ҳам билмасди. Шрила Бхактисиддханта Сарасвати ҳар қандай инсон браҳман, санньяси ёки ваишнава бўлиши мумкинлигини исботлаш учун узоқ вақт давомида дадил кураш олиб борди. Лекин, унинг шогирдлари ҳатто озгина бойлик ва шон-шуҳрат таъсири остида ҳам иллатга ботиб кетяптилар, бу билан улар фотиҳа олиб поклангани ва тарбия олгани билан барибир улар аввалгидай пасткаш одамлар бўлиб қолганини исботлаяптилар. Бу билан улар руҳий устозининг тарғиботининг илдизига болта уряптилар. Агар улар дин ниқоби остида қулай жойда яшашга, шон-шуҳратга ва боғланиб қолсалар, бу фақат бир нарсани билдиради – улар руҳий устозининг берган таълимини англаб етмаганлар.

Шрила Прабхупада: *Руҳий устоз улардан қаттиқ хафа бўлиб гупирарди: “Бу одамлар шунчаки ўзларига қулай бўлган хонани*

эгаллашга уриняптилар. Улар шунчаки гишт ва тошлардан қурилган иморат устида бир бири билан таллашиб юрибдилар”. Рухий устоз уларнинг ишини қаттиқ қораларди. У жуда қаттиқ хафа бўлган эди.

Бизлар Ультадангада бир уйни ижарага олиб турганимизда – деди Шрила Бхактисиддханта Сарасвати, - жуда яхши яшардик. Агар 200-300 рупий пул тўплай олсак, биздан бахтиёр одам йўк эди. Ўша пайтларда бизлар бахтлироқ яшардик. Лекин, Багхбазарда мана шу мрамар сарой пайдо бўлганидан бери одамларимиз орасида ҳар хил жанжаллар юзага кела бошлади. Бу хонани ким эгаллайди? У хонада ким яшайди? Бу хона кимники бўлади? Агар девордаги мрамар тошларни кўчириб олиб, сотиб юбориб, тушган пулга китоб нашр қилсам яхши бўларди”.

Абхайга худди рухий устози унга ёрдам сўраб илтижо билан мурожаат қилаётгандай ёки яқинда юз беражак бир фалокатдан хабар бераётгандай бўлиб туюлди. Лекин Абхай унга қандай ёрдам бера оларди? Кейин Шрила Бхактисиддханта Сарасвати шахсан унга мурожаат қилиб шундай деди: “амар ичхча чхила кичху баи карана”:

“Мен бир неча китоб нашр қилмоқчиман. Агар, қачон бўлса ҳам, кўлингга бироз пул тушиб қолса, китоблар нашр қил!”.

Радха-кунда соҳилида рухий устозига қараб турар экан, Абхай рухий устозининг бу гаплари унинг қалбининг тўрига кириб борганини ҳис қилди: “Агар қачон бўлса ҳам кўлингга бирор пул тушадиган бўлса, китоблар нашр қил”.

* * *

1936 йил декабрь.

Шрила Бхактисиддханта Сарасвати Жаганнатха Пурида бўлиб, унинг саломатлиги ёмон эди. Абхай Бомбейда эди, у рухий устозига хат ёзишга қарор қилди. “У менга шунчалик меҳрибон, – деб ўйларди Абхай, – У менинг илтимосимни тўғри қабул қилади”.

У шундай деб ёзди:

“Ҳурматли Гуру Махараж,

Илтимос, нилуфар қадамлари пойида камтарин таъзимимни қабул қилинг. Сизнинг шогирдларингиз кўп, мен – улардан бириман, лекин бошқалар сизга шахсан хизмат қила оладилар. Уларнинг баъзилари браҳмачари, баъзилари – саннийаси, лекин мен оилали одамман. Менинг ундай имкониятим йўқ. Гарчи мен баъзан молиявий ёрдам кўрсатиб турган бўлсам ҳам, мен барибир сизга бевосита хизмат қила олмайман. Мен сизга қандай хизмат қилишим мумкин?”

Абхай икки ҳафтадан кейин жавоб хати олди:

“Ишончим комилки, сен бизнинг фикрларимизни ва далилларимизни бизнинг тилимизни тушунмайдиган одамларга тинглиз тилида тушунтириб бера оласан. Бу билан сен ўзингга ҳам, сени тинглаган кишиларга ҳам бебаҳо ёрдам берган бўласан. Агар сен Парвардигор Чаитаньянинг таълимотини оддий одамларга, файласуф ва диндорларга, уларни жалб қиладиган кўринишда тушунарли қилиб таништириши билан Худога хизмат қилиб юрсанг, инглиз тилида гапирадиган жуда яхши тарғиботчи бўлиб етишасан деган умиддаман”.

Абхай руҳий устозининг бу гапларида унинг 1922 йилда биринчи марта учрашганда берган маслаҳатларини кўрди. Руҳий устози ҳозир ўзининг берган ўша кўрсатмасини тасдиқлаган эди. Энди Абхай, бу дунёда яшар экан, олдида қандай мақсад кўйишини яхши биларди. Руҳий устозининг Калькуттада 1922 йилда айтган гаплари ҳам, уларнинг ўша учрашуви ҳам, шунчаки тасодифий нарсалар эмасди. Унинг бераётган кўрсатмалари ўзгармасдан қолганди: “Инглиз тилида гапирадиган яхши тарғиботчи бўл! Бу билан сен ўзингга ҳам, бошқаларга ҳам бебаҳо ёрдам кўрсатган бўласан”.

* * *

Шрила Бхактисиддханта Сарасвати бу ўткинчи дунёни 1937 йил биринчи январда тарк этди. У ўзининг охириги кунларини "Чаитанья Чаритамрита"ни ўқиш ва тасбеҳда мантра зикр қилиш билан ўтказди. Унинг олдида врач келиб укол қилмоқчи бўлганида у эътироз билдирди: “Нимага сиз мени безовта қиляпсиз? Шунчаки Ҳаре Кришна мантра зикр қилинг. Шунинг ўзи етарли”. Унинг охириги гапирган галаридан бири шундай бўлди:

“Мен сизларнинг ҳаммангизга бор куч ва имкониятларингиздан фойдаланиб, Рупа-Рагхунатханинг таълимотини тарғибот қилишни маслаҳат бераман. Бизларнинг олий мақсадимиз Шри Шри Рупа Госвами ва Рагхунатха Госвадиларнинг нилуфар қадамлари пойида бир гард бўлишдан иборат. Сизлар ҳаммангиз Мутлақ Ҳақиқатга, Худо Шахсига хизмат қилиш учун руҳий устозингиз раҳбарлиги остида ҳамкорлик қилиб меҳнат қилишингиз лозим. Сизлар бу ўткинчи моддий оламда фақат Худога садоқат билан хизмат қилиш учун яшашингиз ва бир бирингиз билан жанжаллашмаслигингиз керак. Илтимос, ҳар қанча хавф-хатарларга, танқидларга ва ноқулайликларга дуч келсанглар ҳам ҳеч қачон Худога хизмат қилишни тарк этманглар. Бу дунёдаги одамларнинг аксарият кўпчилиги Худонинг Олий Шахсига хизмат қилмаётганини кўриб,

хафсалангиз пир бўлмасин; Худо йўлида қилаётган хизматингизни ҳеч қачон тарк этманг; бу хизмат сизнинг ўзингиз учун; Худонинг илоҳий номларини куйлаш ва тинглаш йўлини инкор этманг. Худонинг илоҳий номларини қатъият билан зикр қилинг. Дарахтдай сабрли, хасдан паст камтар бўлинг. Сизларнинг орангизда жуда кўп ишлар қилишга қодир шогирдлар бор. Бизнинг бундан бошқа ҳеч қандай истагимиз йўқ”.

У умрининг охири дақиқаларигача ўзининг тўлиқ онгида бўлиб, шогирдларига насиҳатлар беришда давом этди. У очиқ ва аниқ васият қилиб, ўзи асос солган Гаудия Матхга Худонинг содиқлари орасидан сайланадиган, ўн икки кишидан иборат бошқарув кенгаши раҳбарлик қилишини айтди. Охирида у шундай деди: “Шу ерда иштирок этаётганлар ва иштирок этмаётганлар, ҳаммангизни дуои-фотиҳа қиламан. Ҳар бирингизнинг эсингизда бўлсин, **бизларнинг ягона бурчимиз ва динимиз – Худога ва Унинг асл содиқларига хизмат қилишни тарқатиш ва тарғибот қилишдан иборат**”. У биринчи январ куни эрталаб 5,30да охири марта нафас олди.

Бу нохуш хабар Бомбейдаги Абхайга дарров етиб келди. Бу хабарни эшитиб, Абхай бошига тушган бу мусибатдан йиғлаб юборди, - энди чексиз шодлик келтирадиган учрашувлар ҳам бўлмайди, бизнес баҳонасида руҳий устози Шрила Бхактисиддханта Сарасвати, “Инжил фариштаси” билан учрашиш учун Калькутта ёки Вриндаванга боришлар ҳам бўлмайди. Абхай энди ҳеч қачон руҳий устози билан учрашмаслигини сира тасаввурига сиғдира олмасди. Фалсафий жиҳатдан мусибат чекишга асос йўқлигини Абхай яхши тушунарди. Шрила Бхактисиддханта Сарасвати бу дунёга Парвардигор Чаитаньянинг ниятини амалга ошириш учун келган, мана энди, бу сайёрани тарк этиб, Худонинг фармонини, илоҳий хабарни етказиш учун бошқа жойга жўнаш вақти келди. Лекин барибир, бу фалсафий тушунчалар Абхайни унинг юрак бағрини тилка пора қилаётган алам, изтироб туйғусидан халос эта олмасди. У ўзини жуда ёлғиз ҳис қилиб кетди. Унинг энг яқин дўстлари, энг яхши саодатмандлари уни ташлаб кетган эдилар, аввал отаси, кейин эса – руҳий устози. Лекин у руҳий устозидан жуда миннатдор эди, чунки бу дунёни тарк этиб кетишидан атиги икки ҳафта олдин унга алоҳида марҳамат кўрсатиб кетган – ўзининг охири кўрсатмасини бериб кетган эди. Абхай руҳий устозининг охири хатини такрор ва такрор ўқирди, энди у руҳий устозидан хат ололмайди. Шахсий учрашувлар ва суҳбатларнинг ҳаммаси хотира бўлиб қолди, лекин айнан мана шу хат шарофати билан Абхай ўзининг кейини ҳаётини Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг насиҳатлари асосида ташкил этади. Хат жуда вақтида келган эди. Энди бошқаларнинг нима деб гапирганининг мутлақо

аҳамияти йўқ; у қандай қилиб руҳий устозини мамнун қилишни ва Парвардигор Кришна билан бўлган алоқани сақлаб қолишни аниқ билади. Ана шу кўрсатмага амал қилиб у ўзининг энг азиз саодатмандидан айрилиш мусибатини енгади.

Бешинчи боб

Уруш

Ҳозирги вазиятда, 1936 йилдан бошлаб, мен шунчаки фикр юритардим: мен на маблағим, на қобилиятим бўлмай туриб, бу қийин ишга қўл уришига журъат қила олармиканман? Лекин, бу нарса мени қўрқита олмагани учун мен бу ишга қўл уришига ўзимда куч топа олдим.

Шрила Прабхупада, “Худога қайтиш” журнали.

“Матхдаги ёнғин” деярли дарров ўт олиб кетди. Катта шогирдлардан бири Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг рухий меросхўри фақат бир ачарья бўлиши керак, фақат у шогирдларга фотиҳа бериши ва барча мунозараларни хал қилиши мумкин. Лекин, Шрила Бхактисиддханта Сарасвати ҳеч қачон бундай демаган. У бир ачарьяни тайинлашни илтимос қилмаган. Аксинча, у Гаудия Матх аъзоларига ўн икки кишидан иборат бошқарув органи тузишни ва жамиятни биргаликда бошқаришни буюриб кетган. Лекин шогирдлари унинг бу кўрсатмасини эсан чиқариб юбордилар; унинг ўрнига битта раҳбарни тайинлаш таклиф қилинди. Ўн икки кишининг ўрнига раҳбарликни бир киши қўлига олиши керак эди. Фақат ўша киши ким эканини аниқлаб олиш керак эди.

Шогирдлар бир бирига қарама-қарши икки гуруҳга бўлиндилар. Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг энг фаол тарғиботчиларидан бири жуда иззатталаб эди, шу боис, обрўли саннийасиларнинг қўллаб-қувватлашига ишониб, бор кучи билан ачарья бўлишга интиларди. Бошқа бир шогирд, Кунжавихари ҳам, Гаудия Матхнинг барча бойликларини қўлга киритишга ҳаракат қиларди. Шрила Бхактисиддханта Сарасвати даврида у бош директор эди, шунинг учун у ҳозир Калькуттадаги ажойиб эҳромга ҳам, Гаудия Матхнинг бутун Ҳиндистон ўйлаб жойлашган бошқа мулкларига ҳам эгалик қилишни даъво қилаётган эди. Гарчи Шрила Бхактисиддханта Сарасвати шогирдларига васият ёзиб қолдирган ва унда Гаудия Матхнинг мулкни бошқариш учун бошқарув органи сайлашни буюриб кетган бўлса ҳам, у бу васиятноманинг қонунийлигини инкор этарди. У ва унинг ҳамтовоқлари айтардиларки, Шрила Бхактисиддханта Сарасвати бу мулкнинг ҳаммасини Худодан олгани учун бу мулк аслида уники эмас, шунинг учун мулкнинг навбатдаги эгаси кимлигини аниқлашга унинг ҳаққи йўқ. У ва бошқа содиқлар аввалги

ачарьянинг ҳуқуқий ва илоҳий жиҳатлари борасида ўзаро баҳслашардилар.

Шрила Бхактисиддханта Сарасвати кетгандан кейин орадан сал вақт ўтмасдан суд жараёни бошланди. Гаудия Матхнинг кўпчилик аъзолари қўллаб-қувватлаётган Ананта Васудева навбатдаги ачарья бўлгани учун Гаудия Матхнинг ҳамма мулки ва ҳокимлиги фақат уники бўлиши кераклигини даъво қилди. Лекин, Кунжавихари томонда атиги бир неча киши бўлишига қарамасдан, у судда адвокат ёрдамида кўпчиликка қарши чиқиб, ўз ҳуқуқини даъво қила бошлади.

Кунжавихари ва унинг одамлари Майяпурдаги Чаитанья Матх ва эҳромни эгалладилар, қолган мулк Васудева гуруҳига қолди. Ўзаро баҳс ва жанжаллар бошланди. Гаудия Матхнинг тарғибот ишлари бутунлай тўхтаб қолди.

Абхайнинг Гаудия Матхнинг фаолиятида иштирок эта олмаслиги кутилмаганда унга жуда кўл келиб қолди. У ҳамиша Гаудия Матх азосидан кўра шунчаки меҳмон эди, сиртдан қараганда у миссионер эмас, оилали бизнесмен эди. Шунинг учун Гаудия Матхдаги ўзаро жанжаллардан у четда эди. Албатта, у Аллахабаддаги ва Бомбейдаги матхлар билан алоқа қилиб турарди, лекин у матхда бирор раҳбарлик лавозимини эгалламаган эди, шунинг учун унга суднинг ҳам бирор нарсага даъво қилишнинг ҳам умуман кераги йўқ эди. У ҳокимият учун бўлаётган бу курашда ҳеч кимнинг тарафини олишни истамасди. Бошқа кўпчилик шогирдлар сингари, руҳий устозининг ҳамкорлик қилиш тўғрисидаги кўрсатмасини кўпчилик шогирдлар инкор этаётганидан, руҳий устозининг ишини суддаги тортишувларга айлантириб юборганларидан унинг ҳам ҳафсаласи пир бўлаётган эди. Шрила Бхактисиддханта Сарасвати ўзининг катта шогирдларини ҳамиша ҳамкорлик қилишга чақирганини яхши биларди, шунинг учун у ўзаро жанжаллашаётган гуруҳларнинг ҳаракатларини маъқуллай олмасди. Икки томон ҳам Шрила Бхактисиддханта Сарасватини ҳақорат қилаётган эдилар.

Абхай тарғибот қилишни истади. “Инглиз тилида гапирадиган яхши тарғиботчи бўлиш” нияти ҳали амалда эмас, кўпроқ фақат унинг хаёлида эди, Гаудия Матх унинг тарғибот қилиши учун жуда яхши восита бўла оларди. У ўзининг асарларини Гаудия Матхнинг нарийётларида нашр қилган, Аллахабад ва Бомбейдаги марказларда руҳий оғайнилари билан бирга хизмат қилган эди. албатта, Абхай учун руҳий устозига хизмат қилиш – унинг миссиясига хизмат қилиш, яъни унинг ишини давом эттириш эди. Лекин, ҳамиша Парвардигор Чаитанья таълимотини соф ва дадил тарғибот қилиши билан машҳур бўлган Гаудия Матх эндиликда ўзаро жанжаллашиб юрган гуруҳларнинг жанг майдонига айланиб қолди. Гаудия Матхнинг

тарқалиб кетиши Абхайга ҳам таъсир қилди. Бундай вазиятда у қандай қилиб тарғибот қилиши, рухий устозининг кўрсатмасини бажара олиши мумкин? Аввал унинг тарғибот қилишига ўз оиласи олдидаги бурчи қаршилиқ қиларди, энди эса қаршилиқлар яна ҳам кўпайди. Энди унинг бу можароларнинг тугашини кутишдан бошқа чораси қолмади. Кришна унга нималар тайёрлаб қўйган экан?

1938 йил

Бомбейдаги ишлар яхши юришмади. 42 ёшга кирган Абхай яна Калькуттага қайтиб келди ва Сита Канта Баннерджи кўчасидаги 6-уйни ижарага олди. Бу тор кўчанинг икки томонида уч қаватли бинолар жойлашган эди. Унинг иш хонаси биринчи қаватда жойлашган бўлиб, эшиги кўчага қараган эди. Оиласи иккинчи қаватда яшарди. Абхай 7-уйни ҳам ижарага олиб, у ерни ўзининг лабораторияси қилди ва дистилланган сув, “оғриқ қолдирадиган маз Дэ”, “Вимал тоник”, “Альфа”(яралар учун дори) ва бошқа ҳар хил дорилар ишлаб чиқара бошлади. Шунингдек, у ишлаш учун ичкари ҳовлини ҳам эгаллади. Сиртқи эшик тепасига у ўзининг расмини кистириб, ёнига катта қилиб “Абхай Чаран Дэ ва ўғиллари” деган ёзувни осиб қўйди.

Абхай баъзида ёрдамга икки-уч киши ёлларди, лекин кўпинча битта ўзи ишларди. Ўзининг “Бенгал Компани”, “Глюконет” ва бошқа агентларига у тоза сув етказиб берарди. ”Оғриқ қолдирадиган маз Дэ”ни реклама қилиш учун у “подагра, ревматизм ва бошқа касалликларда оғриқни аъло даражада қолдиради” деган кичкина китобча чиқарди, агар мижоз бу касалликларнинг яна қайталашини истамаса, ўша китобчада Абхай мижозларига “маст қиладиган ичимликларни ичмасликни, овқатга фақат сабзавот ва мевалар, сут сингари пок ва ҳалол нарсаларни ишлатишни” тавсия қиларди.

Калькуттадаги янги бизнес дарров ривожланиб кетди, лекин Абхай қалбида бошқа нарса ҳақида ўйларди. Бизнес унинг бурчи эди, у оиласини боқиши учун бизнес билан шуғулланиши керак. Унинг Калькуттадаги янги танишлари уни Худонинг самимий содиғи, оила бошлиғи, лекин, бизнес ва оиладан кўра тарғибот қилиш ва ижод қилиш ҳақида кўпроқ ўйлайдиган киши деб билардилар.

Гханди Мукерджи(Абхайнинг Бихари Стритдаги қўшниси): *Уни фақат Худога садоқат билан хизмат қилиш қизиқтирарди, бизнес билан эса у шунчаки оиласини боқиб учун шуғулланарди. У бирор*

фойда кўриши учун, кўпроқ пул ишлаб топши учун ёки бадавлат бўлиши учун ишламаётгани шундай кўриниб турарди.

Чхаран Мукерджи(Абхайнинг рўпарадаги кўшниси): *Абхай Чаран Дэ ҳамиша ҳар қандай миждознинг ҳамма, ҳатто энг бемаъни гапларини ҳам, диққат билан тингларди. Фалсафани билмаганим учун мен бутунлай аҳмоқона гапларни гапирардим. Лекин жаноб Дэ ҳамиша менинг гапларимни диққат билан тингларди. У ҳеч қачон хафа бўлмасди, жаҳли чиқмасди, ҳамиша хотиржам юрарди, менга Худо ҳақида жуда кўп нарсалар гапириб берган. У фақат Парвардигор Кришна ҳақида гапирарди. У "Бҳагавад-гита"ни таржима қилар, айни пайтда бизнес билан шуғулланарди.*

Кўшнилари кўпинча уни дахлиздаги кроватда ўтирганани кўрардилар. У ўзининг рухий устозининг китобларини ўқир, баъзан санскритча шлокларни такрорларди. У уйига келган кишилар билан фалсафий мавзуларни муҳокама қилишни ёқтирарди. Одатда унинг оиласи юқоридаги хоналарда бўларди, унинг ёлғиз ўзи дхоти ва курта ёки дхоти ва жакет кийиб пастда, меҳмонхонада ўтирарди. Кўпинча у ёзарди, унинг болалари эса кўчада, шу ховлида яшайдиган кўшниси Гангулиларнинг оиласидаги болалар билан ўйнаб юрарди.

Кўшнилари жуда иноқ, худди бир оиладек яшардилар, Абхай кўпинча улар билан ваишнавлар фалсафаси ҳақида, баъзан бизнес ҳақида суҳбатлашиб ўтирарди. Жаноб Гангулининг фикрига кўра, Абхайнинг гаплари ҳамиша “ҳаёт фалсафаси ёки Худо ҳақида” бўларди. Абхай Кришнани англаш фалсафасига ғарқ бўлган эди, ҳатто жуда қисқа суҳбатларда ҳам у Парвардигор Кришна ва Унинг "Бҳагавад-гита"даги насиҳатлари – рухий ва моддий оламларнинг асосини ташкил этиши ҳақида гапирарди. Ўзининг лабораториясида ишлаганида ҳам, мусулмон савдогардан шиша идишлар сотиб олганда ҳам, дориларини сотиш учун чиққанида ҳам у фақат Худо ҳақида ўйлар ва гапирар эди.

У пайтларда Калькуттада Худо билан қизиқадиган кишини топиш қийин эмасди. Абхай ҳатто Абдулла, шиша идишлар сотадиган мусулмон ҳам жуда тақводор киши эканини сизди. Бир куни Абхай аввалига жуда қашшоқ бўлган, кейин эса, бизнеси орқали бойиб кетган Абдулладан сўради: “Энди сенинг пулинг кўп. Сен уларни нимага сарфламоқчисан?” Шиша идишлар сотувчи мусулмон унга шундай деди: “Эй ҳурматли ҳукмдорим, мен бир масжид қуришни орзу қиламан”.

* * *

Айни пайтда Гаудия Матхдаги жанжаллар авжига чиққан эди. Бир бирига қарама-қарши бўлган икки гуруҳнинг ҳам ниятлари нопок эди, икки гуруҳ ҳам ўзларининг руҳий устозининг насиҳатларини инкор этган эдилар. Уларнинг, руҳий устоз ўз васиятида аниқ кўрсатиб кетган бўлишга қарамасдан, Гаудия Матхнинг мулки кимга тегишли бўлишини суд орқали аниқлашга уринишларининг ўзиёқ уларнинг руҳий устозининг кўрсатмаларига амал қилмаганидан далолат берарди. Суд жараёни йилдан йилга чўзилиб бораверди, лекин суддаги тортишувлар шогирдларни на яқинлаштира олди, на поклай олди. Бир суд ишни Ананта Васудева фойдасига ҳал қилди, лекин кейинчалик олий суд Гаудия Матхнинг мулкининг учдан икки қисми Кунжавихарига, қолган қисми Васудевага тегишли деб қарор чиқарди. Лекин шунга қарамасдан, гарчи Васудевага Гаудия Матх мулкининг оз қисми теккан бўлса ҳам, унинг тарафдорлари кўпчиликни ташкил этарди, уларга Васудева Гаудия Матхнинг тарғиботчилик фаолиятини қайта тиклашга кўпроқ ҳаракат қилаётгандай бўлиб кўринди. Лекин орадан сал вақт ўтмасдан Васудева саннийасилар қоидасини кўпол равишда бузиб, бир аёл билан кетиб қолди, унинг тарафдорлари эса кичик кичик гуруҳларга бўлиниб кетди. кўпчилик саннийасилар қоидаларга риоя қилишда давом этардилар, аммо уларнинг кўплари, бўлиб ўтган воқеалардан ҳафсаласи пир бўлиб, бир бирига қарама-қарши бўлган ҳар икки гуруҳнинг ҳам тарафини олмай қўйдилар. Уларнинг ҳар бири ўзининг алоҳида ашрамини ташкил этди: Гаудия миссияси, Чаитанья Гаудия Матх ва бошқалар. Бутун Ҳиндистон бўйлаб марказлари бўлган миссия, сон-саноксиз эҳромлардан, бир неча босмаҳонадан ва ягона раҳбарлик остида тарғибот қилиб юрган юзлаб Худонинг содиқларидан иборат бўлган Гаудия Матхдай катта ташкилот энди ўз ишини тугатган эди. Шогирдлар Чаитанья Махапрабхунинг таълимотини Шрила Бхактисиддханта Сарасвати орқали қандай олган бўлсалар, шундайлигича риоя қила бошладилар. Лекин руҳий устоз уларга биргаликда ҳаракат қилишни васият қилгани учун, уларда энди аввалгидай, яхлит бир ташкилот сифатида ҳаракат қилган пайтлардагидай куч йўқ эди. Алдамчи шон-шуҳратга ва мол-мулкка эга бўлиш истаги, руҳий устознинг кўрсатмасини уларнинг қалбидан сиқиб чиқарган эди. Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг иши – Парвардигор Чаитанья таълимотини бутун жаҳонга тарғибот қилиш ҳаракати барбод бўлган эди.

* * * *

Абхай қаерда бўлса ҳам, у руҳий оғайнилар жамоасини ўзига жалб қилаётгандай бўларди. Бомбейда Абхай билан бирга фаолият кўрсатган, Абхай ҳамиша яхши содиқ ва билимдон олим сифатида

хурмат қиладиган Шридхара Махаражнинг бир неча издошлари Абхай билан, унинг Банерджидаги уйида учрашдилар ва бу ҳақда ўзининг Майяпурдаги ашрамида яшаётган Шридхара Махаражга гапириб бердилар. Шридхара Махараж Гаудия Матхнинг ўзаро душман гурухларнинг бирортасига кўшилмади, лекин саннийаси сифатида аввалгидай тарғибот қилишда давом этарди, у ваишнавлар адабиётини нашр қилишдан манфаатдор эди. У Калькуттада ўзининг ашрамини очишни истарди, шунинг учун у ойига 20 рупийга Абхайдан 7-уйнинг тўрт хонасини ижарага олди. Улар лабораториянинг тепасини эгалладилар.

Энди, Шридхара Махараж, Пури Махараж ва Бхактишаранга Махараж Калькуттага келганларида ана шу алоҳида хоналарда яшардилар. Ашрамда мунтазам равишда Махаражлар ва брахмачарилар меҳмон бўла бошладилар. Шридхара Махараж уйнинг кўча томонида деворга катта ҳарфлар билан ёзилган: “Девананда Сарасвати Матх” деган плакат осиб кўйди. Гаудия Матхнинг тарқалиб кетганига Шридхара Махараж шундай, Майяпурда матх очиш, кейин Калькуттада унинг филиалини очиш билан жавоб берган эди. Бошқа саннийасилар каби у ҳам, Гаудия Матх устидан бўлиб ўтаётган суд натижаларини кутиб ўтирмасдан, янги шогирдларга фотиҳа берар, тарғибот қилишда давом этар эди. Абхай Шридхар Махараж ва мана шу кичик ашрамда унинг фаолиятига кўшилган бошқа содиқларга ёрдам беришдан бахтиёр эди. Бу ерда Абхай, Шридхара Махараж ва уларнинг издошлари Гаудия Матхда бўлиб ўтаётган жанжалдан четда қолиб, биргаликда руҳий устозининг Кришнани англаш таълимоти кенг халқ оmmasига тарқатиш режасини амалга оширишлари мумкин эди.

Саннийасиларнинг ўзлари ўзларининг ошхонасида алоҳида овқат тайёрлар, пуджа ўтказар, эрталаб ва кечкурун Кришнага сиғиниш маросимларини ўтказар эдилар. Гарчи Абхай оиласи билан бирга бўлиб, улар билан бирга овқатланиб, ўзи пуджа ўтказиб юрган бўлса ҳам, у тез-тез Шридхара Махаражнинг олдига бирга "Шримад Бхагаватам"ни муҳокама қилиш учун бориб турарди. Абхай яшайдиган уйнинг тоmidан руҳий устози асос солган иморат - Багхбазардаги Гаудия Матхнинг гумбази кўришиб турарди. Гаудия Матх аъзолари ҳозир ана шу катта бино устида бир бири билан таллашиб тортишаётган эдилар.

Абхай кўпинча Шридхар Махараж ва унинг ёрдамчилари билан бирга ўтказиладиган тадбирларда иштирок этиб, киртан пайтида мриданга чаларди. Шридхар Махараж касалланиб қолган пайтларда Абхайнинг ўзи бошқа содиқларни ўтказиладиган ҳар хил тадбирларга

олиб борар, улар билан бирга кирган ўтказар, мриданга чалар, "Шримад Бхагаватам"дан маъруза қиларди.

Шридхара Махараж: Биз Абхай бор кучини пул ишлаб топшига сарфлаётганини кўрмадик. У жуда бадавлат кишига ҳам, мол-мулки жуда кўп кишига ҳам ўхшамасди. Уни оиласидан кўра кўпроқ руҳий муносабатлар қизиқтирарди. У ҳеч қачон мен билан ўзининг савдо ишларини муҳокама қилмаган. Молиявий жиҳатдан унда миссияга пул эҳсон қилиш имконияти йўқ эди.

Абхай ваишнавлар фалсафаси бўйича китоб ёзиш ҳақида жиддий ўйлай бошлади. Унинг руҳий устози ундан жуда мамнун бўлган кўринади, чунки Гармонист журналининг муҳарририга: “Унинг ёзган ҳамма нарсаларини нашр қилинлар!” – деб кўрсатма берган. Агар у бизнес билан жиддийроқ шуғулланиб, кўпроқ пул топа олса, у бу пулларни инглиз тилида китоб нашр қилишга сарфлаган бўларди. Руҳий устози унга шундай кўрсатма берган эди: “Агар сенда пул бўлиб қолса, китоблар нашр қил!” кўришиб турибдики, Гаудия Матх бу ишни қилмайди. Кунжавихари суд харажатларини кўтариш учун Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг босмаҳонасини сотиб юборди. Йўқ, Абхай мустақил ҳолда ҳаракат қилади, у бизнес билан ҳам, китоб ёзиш ва уларни нашр қилиш билан ҳам бир вақтда шуғулланади. Шрила Бхактисиддханта Сарасвати ҳам шуни тавсия қилган: “У сизлардан алоҳида яшагани маъқул. Вақти келиб унинг ўзи ҳамма ишни амалга оширади”.

1939 йилда Абхай “Гитопанишадга кириш”ни ёзди. Бу кичкина очерк эди, лекин бу очерк Абхай вақти келиб "Бхагавад-гита"ни инглиз тилига таржима қилишидан ва унга изоҳ ёзишидан дарак берарди. Албатта, шу пайтгача "Бхагавад-гита"га инглиз тилида жуда кўп изоҳлар ёзилган эди, лекин бу асарларнинг деярли ҳаммасини имперсоналистлар ёки "Бхагавад-гита"нинг бошланғич руҳини, - Курукшетра жанг майдонида "Бхагавад-гита"ни бевосита Парвардигор Кришнанинг Ўзидан тинглаган Аржуннинг руҳини аниқ таърифлаб бера олмайдиган кишилар ёзган эдилар. Лекин Абхай "Бхагавад-гита"га инглиз тилида, шогирдлар силсиласи орқали авлоддан авлодга ўтиб келаётган Парвардигор Чаитанья таълимоти асосида изоҳ ёзиб, "Бхагавад-гита"ни асл ҳолида баён этиш мумкинлигини биларди, шунинг учун у бу ишга қўл урди. У қачон вақти бўлса шунда "Бхагавад-гита"га изоҳ ёзишга ўтирарди. Гарчи унинг инглиз тилида ёзган гапларидан жиддий тилшунослар баъзи бир хатолар топиши мумкин бўлса ҳам, барибир унинг изоҳларида "Бхагавад-гита"нинг маъноси аниқ равшан баён этилган эди.

"Бҳагавад-гита"га кириш"да Абхай ҳали мактабда ўқиб юрган пайтларида "Видья-ратна" – "таълимнинг бебаҳо жавоҳири" деган маърузага кирганини эслайди. Маърузанинг мавзуси шундан иборат эдики, Худо йўқ ва бўлиши ҳам мумкин эмас. Агар Худо бор бўлса, ҳар хил диний уруш-жанжалларга чек қўйиш учун У албатта ерга тушган бўларди; Худо инсон учун шу ишни қилмадими, демак, биз Худо борлиги ҳақидаги фикрни миямиздан бутунлай чиқариб ташлашимиз керак. "Маърузага тўпланган болалар маърузачининг айтаётган гапларини охиригача тушуниб етмадилар – деб тушунтиради Абхай.- Лекин, барибир улар маърузачининг келтирган далиллари уларда чуқур таассурот қолдириб, улар шу ердан худосизлик ғоясининг мағрурлигини олиб кетдилар, кейинчалик эса, атеист ва агностикларга айландилар. Агностикларнинг келтирган далиллари Абхайни қаноатлантира олмасди, чунки, "отам мени Шри Шри Радха-Говинданинг содиқ хизматкори қилиб тарбиялаган эди". Лекин, "видья-ратна" мавзусидаги ана шу маърузадан кейин мен ичимда агностицизм билан Худонинг мавжудлиги орасида кескин кураш борлигини ҳис қилдим. Кейинчалик, Абхай руҳий устозининг гапларини тинглагандан кейин англаб етдики, Худо Шахси ҳар қандай фаолиятнинг ҳар бир жиҳатида мавжуд. "Лекин бизларда Худони кўришга қодир бўлган кўзлар йўқ – деб ёзди Абхай, - Агар Парвардигор ер юзига келса ҳам, ўзаро жанжал қилиб юрган имонсиз дунёвий одамлар жанжалдан тўхтамайдилар, ўзларининг ғофиллиги сабабли ҳеч қачон нигоҳини Худога ёки Унинг вакилига қаратмайдилар. Ҳар бир алоҳида руҳга Худонинг марҳамати билан бериб қўйилган ва ҳеч ким таҳдид сололмайдиган эркинлиги ана шундан иборат".

"Бҳагавад-гита" – ҳақиқий "видья-ратна", - "ҳақиқий илм жавоҳири" "Бҳагавад-гита"да Парвардигор Кришна ер юзида ўзаро жанжаллашиб юрган одамларнинг барчасига мурожаат қилади: Мен бу ердан, жанжанлашишни бас қилинлар". Таълимнинг бебаҳо жавоҳири ҳақида маъруза қилган имонсиз агностик бебаҳо жавоҳирдан кўзи кўр бўлиб қолган, шу боис у Худони кўра олмаган ва Худо Шахсининг муносиб кадрига етмаган. Шундай қилиб, у бошқаларни ҳам бебаҳо жавоҳир бўлишга ишонтиришда давом этарди.

Руҳий устозининг изидан бориб, Абхай ҳам Худо ҳақидаги соф таълимотга қарши чиққанларга қарши худди шундай шиддат билан аёвсиз кураш олиб борарди. У шунчаки бетараф илмий тушунчаларни таърифламасди; у, замонавий агонстикларми ёки ваишнавизмнинг эски, душманлари бўлган имперсоналист майявадиларми, ҳар қандай кишини баҳсга тортишга ва у билан баҳслашишга тайёр эди. Камдан

кам олимлар "Бхагавад-гита"да таърифланган Парвардигор Кришнага садоқат билан хизмат қилиш йўли ҳақида гапирардилар, лекин барибир, "Бхагавад-гита" – барча илмларнинг мазмуни эканини деярли ҳамма тан олади. Шунинг учун Худо ва дин ҳақидаги илми одамларга ногўғри тушунтириб юрган одамларга қарши крашда "Бхагавад-гита" мукамал қурол эди. "Бхагавад-гита" агностикларни ҳам, ўзлари ўйлаб топган Худоларга сиғиниб юрган одамларни ҳам, антроморфистларни ҳам, имперсоналистларни ҳам, генотеист(ўз миллатини Худо деб сиғинадиган киши)ларни, пантеистларни ва мутлақ монистларни бутунлай инкор этарди. Гарчи "Бхагавад-гита"га олти юзга яқин изоҳ ёзилган бўлса ҳам, уларнинг ҳаммаси қалбининг тўрида Худодан нафратланадиган кишилар томонидан ёзилган изоҳлар эди, шунинг учун бу изоҳларни муккамал деб ҳисоблаб бўлмасди. "Шундай ҳасадгўйлар – деб ёзган эди Абхай, - худди, ёғзи бекитилган банка ичидаги асалнинг мазасини тота олмайдиган пашша сингари, ҳеч қачон "Бхагавад-гита"нинг асл маъносини тушуниб ета олмайдилар".

Абхай Ҳиндистон маданиятини тубсиз океан деб таърифларди, фикрларнинг чуқурлиги ва ҳар хил хулосаларнинг аралашиб кетгани сабабли уни умуман кечиб ўтишнинг иложи йўқ. "Лекин, бу китобда – деб ёзади Абхай, - ҳинд маданияти ва фикрининг ёзма тарихи бўлган мукаддас китоблар асосида мен Кришна – Худонинг Олий Шахси эканини исботлаб бераман".

Баннержидаги 7-уйда яшайдиган саннийасилар Абхайнинг режаларининг кенглиги ва фикрларининг чуқурлигини кўриб хайратга тушгандилар. Одатга кўра энг муносиб ваишнавни ўзининг фазилатларига мос келадиган бирор унвон билан мукофотлаш лозим эди, шу боис Бхактишарангга Махараж Абхайга ҳам бхактисиддханга деган унвон беришни таклиф қилди. Лекин Шридхара Махараж эътироз билдириб, унга руҳий устози билан бир хил унвон берсак унчалик тўғри бўлмайди, деди ва унга бхактиведанта деган унвон беришни таклиф қилди. Бхакти – садоқат деганни, веданта эса - олий илм деган маънони англатади. Абхай улардан жуда миннатдор бўлди. Бу унвонда ҳақиқий динга садоқат билан Парвардигор Чаитаньянинг билимдон издошлари орқали келган жиддий фалсафага содиклик мужассам эди. У руҳий оғаларининг бу самимий кутловини Кришнани англаш таълимотини тарғибот қилишдаги руҳий фаолиятида ўзига юкланган кўшимча мажбурият сифатида қабул қилди.

У мунтазам равишда Шридхара Махараж билан учрашиб, у билан "Шримад Бхагаватам"ни муҳокама қилиб юрди. Абхай уни тарғибот ишларини тобтора кенгайтиришга ундарди, лекин Шридхара Махараж табиатан камтар олим эди, шу боис фаол тарғибот қилишга мойиллиги

йўқ эди. Абхай бир неча марта Шридхар Махаражга ўзи билан бирга Ганди ва Нерунинг олдига бориб, улардан нимага улар "Бҳагавад-гита"нинг конун-қоидаларига риоя қилмаётгани ҳақида сўрашни таклиф қилди,

Баннержи – 7 даги руҳий учрашувларнинг яна бир натижаси Шридхара Махараж ёзган “прапанна-живанамрита” китоби бўлди. Бу китобда ваишнавларнинг ҳар хил муқаддас китобларидан олинган шеърлар тўпланиб, ўзини Парвардигор Кришнага топширишнинг олти турига мос равишда олти қисмга бўлинган эди. Абхай Девананда Гаудия Матхдаги саннийасилар билан бирга, ана шу китобнинг нашрдан чиқишига моддий ёрдам берди. Шундай қилиб, бу китоб руҳий дўстларнинг биргаликдаги ҳамкорлиги натижаси бўлди.

1939 йил 3-сентябрь

Ҳиндистон вице-қироли Лорд Линлисгоу Ҳиндистонни Германия билан уруш ҳолатида деб эълон қилди. Шундай қилиб, Англия, бирор ҳинду билан маслаҳатлашмасдан Ҳиндистонни ҳам урушга жалб қилган эди. Гарчи мустақилликка интилаётган Ҳиндистон бегона давлатнинг бундай зўғумини қоралаётган бўлса ҳам, барибир уруш одамлар онгида ҳар хил аралаш ҳис-туйғуларни юзага келтирган эди. Ҳиндистон мустақилликка интиларди, лекин иттифоқчиларнинг ғарбда фашизмга қарши курашини қўллаб-қувватлар ва шарқ томондан Япония империсининг ҳужум қилиб қолишидан кўрқарди. Бир ёзувчи Дехлидаги оддий бир талабадан шундай деб сўради: “Сизлар Англиядан шунчалик нафратланасизлар, лекин сизлар Япония ҳужум қилиб, Ҳиндистонни босиб олишини истайсизларми?” “Йўқ – деб жавоб берди талаба, - лекин Ҳиндистонликлар Худога илтижо қилиб, Британия ўзи муносиб бўлган зарбага бардош бера олишини тилайдилар”.

Гарчи уруш бошланган пайтда Ҳиндистон армиясида атиги 175 минг аскар бор бўлса ҳам, инглизлар ҳинд аскарларининг сонини икки миллионга етказишга муваффақ бўлдилар. Умумий чақирув бўлмади, лекин, армияга кўпроқ йигитларни жалб қилиш учун инглизлар мамлакатнинг ҳамма жойига ўзларининг вакилларини юбордилар. Айниқса Пенжаб вилоятидаги қашшоқ одамлар учун амрида хизмат қилиш таклифи жуда қўл келди. Пенжабликлар яхши ҳарбийлар эдилар, бенгалияликлар эса, армияга фақат зобит, амалдор ёки врач бўлиб ишга кирардилар. Ҳиндистонлик аскарларни Египетга, Ироққа, Сирияга, Персияга, Малайзияга, Бирмага ва Ассамга урушга юбордилар.

Инглизлар ҳиндларни урушга жалб қилишга уринар экан, айна пайтда, охирги йигирма йил ичида вақти вақти билан ўзининг кучини кўрсатиб кўядиган миллий озодлик ҳаракати жуда кучайиб кетганди. Конгресс партияси аъзолари ҳарбий сиёсатда иштирок этишнинг ҳар қандай кўринишидан бош тортиб, Ҳиндистонга мустақиллик қафолатини беришни талаб қилардилар. Англия ўзининг бутун диққат эътиборини Германия билан урушга қаратиб турган пайтда, кўзғолон кўтариб, куч ишлатиш орқали мустақилликка эришиш керак деган фикрлар юрарди. Ганди пацифизм тарафдори бўлиб, ҳатто Ҳиндистонни ҳимоя қилиш учун ҳам куч ишлатишга қарши эди. Лекин 1942 йилга келиб, у анча қатъиятлироқ бўлиб олди, энди унинг Британияга бўлган муносабати аниқ ва дадил эди: “Ҳиндистонга озодлик!” Унинг бу чақириғига минглаб ҳиндистонликлар лозунг кўтариб кўчаларга чиқиш, ҳатто баъзи жойларда темир йўлларни бузиб ташлаш билан жавоб бердилар.

Абхайнинг мактабдош дўсти Шубхас Чандра Боуз ҳам инглизларга қарши кураш олиб борарди, лекин у бутунлай бошқа йўл тутганди. Германияга бориб у Гитлер билан музокара олиб борди ва ундан немисларга асир тушган ҳамма ҳиндларни қайтариб беришни илтимос қилди. Боуз улардан ўзининг миллий армиясини ташкил қилишни ва шу армия билан келиб Ҳиндистондан инглизларни қувиб чиқаришни мўлжалларди. Лекин, Германияда бирор натижага эриша олмагандан кейин у Японияда Тоджо билан худди шундай шартнома тузди. Шундан сўнг минглаб гуркх ва сикхалар(энг яхши ҳинд аскарлари) британия армияси сафидан қочиб, Сингапурда ташкил этилган Боуз армиясига бориб қўшилдилар. Боуз шимол тарафдан Ҳиндистонга кириб келиш учун ўзининг армиясини тайёрлай бошлади.

Кейин, 1943 йилда, инглизлар Бирмани босиб олган Япония, Бенгалия тарафдан Ҳиндистонга жуда яқин келиб қолганини сезиб қолдилар. Шунда “воз кечиш сиёсати” деган режа асосида инглизлар душман кўлига тушиб қолишидан кўркиб, ҳиндларнинг озиқ-овқат ташийдиган кўплаб кемаларини чўктириб юбордилар, кўплаб шоли майдонларини яқсон қилдилар. Бунинг оқибатида маҳаллий ҳиндлар савдо-сотик қилиш учун зарур бўлган кемаларидан ва озиқ-овқатларидан айрилиб қолди. Бенгалияда юзага келган очарчилик охирги юз эллик йил ичида мисли кўрилмаган эди. Ҳукумат озиқ-овқат маҳсулотларининг баҳосига кўйилган ҳар қандай чеклашларни бекор қилди. Баҳоси афсонавий равишда кўтарилиб кетган озиқ-овқат маҳсулотларини сотиб олишга қурби етмаган одамлар Калькутта кўчаларда очликдан ўлиб кетардилар.

Шрила Прабхупада: Мен бу нарсаларни ўз бошимдан кечирганман – ҳукумат суний равишида мамлакатда очарчиликни юзага келтирган эди. Уруш давом этарди, жаноб Черчиллнинг сиёсати одамларни очарчиликка дучор қилишдан иборат эди, шунда улар ноилож аҳволда армия сафига қўшилардилар. Ҳукумат шундай қилди ҳам. Амалдорлар бозорлардаги ҳамма гуручни сотиб олдилар. Олдин бир килоси олти рупий бўлган гуруч бирданига эллик рупийга кўтарилиб кетди. Мен бир баққолдан харажат қилаётган эдим, бирданига у: “Бўлди, энди мен ҳеч нарса сотмайман!” – деб қоди. Ўшанда гуручнинг килоси олти рупий эди. У бирдан гуруч сотишни тўхтатиб қўйди. Бир неча соатдан кейин қайтиб борсам, бир кило гуручнинг баҳоси эллик рупийга кўтарилиб кетибди.

Ҳукумат вакиллари гуруч ва бошқа озиқ-овқат маҳсулотларининг ҳаммасини сотиб ола бошладилар. Улар бу маҳсулотлар нархини истаганча кўтариши мумкин эди, чунки молия уларнинг қўлида эди. Улар минглаб қоғоз доллар чиқариб тўлашлари мумкин эди. Оддий одам: “О, менинг юз долларим бор!” - деб қувониб юради, лекин аслида у бир парча қоғоз, холос.

Сиёсат шундай эди. “Бизларнинг нулимиз ҳам, гуручимиз ҳам йўқ!” Ҳечқиси йўқ, бунинг бошқа йўли бор – армияга бориб аскар бўлинг! Жуда кўп пул оласиз!” Муҳтожлик одамларни армия сафига ёзилишига мажбур қиларди. Мен буни ўз кўзим билан кўрганман. Бозорда гуруч сотиб олишининг иложи йўқ эди. Одамлар очликдан ўлиб кетаётган эдилар.

Абхай оиласи тирик қолиши учунгина етарли бўлган гуруч сотиб олишга эришди. Лекин у кўчаларда гадойлар сони бирданига жуда кўпайиб кетганини кўрди. Кўплаб ойлар давомида у уйсиз гадойларнинг кўчаларда, дарахт тагларида ётиб юрганганини кўрди. У ахлат ташланадиган жойларда бирор егулик ахтариб юрган болаларни кўрди. Ахлатларда болаларнинг бир бурда егулик нарса учун кучуклар билан таллашиб юриши Калькуттада одатдаги ҳол бўлиб қолди. Инглизларнинг бутун вақти ва кучи урушга кетаётган эди. Улар фақат уруш учун бирор фойдаси тегадиган кишиларнигина очликдан кутқариб қолардилар. Қолган одамларнинг ҳаммасига империя фақат бир нарсани – очликни таклиф қила оларди.

Шрила Прабхупада: Ўша даврда Ҳиндистонда яшаган бир инглиз шундай деган эди: “Одамлар очарчиликда яшаптилар. Бизларнинг мамлакатда аллақачон революция бошланиб кетган бўларди”. Ҳа, лекин Ҳиндистонда одамлар шундай тарбия олганларки, сунъий равишида очарчиликка дучор қилинган бўлсалар ҳам, улар ўғирлик

қилишгача бориб етмаганлар. Одамлар очликдан ўладилар, лекин барибир буни: “Майли, Худодан келган кўргилик экан!” – деб ҳисобладилар. Ведалар маданиятининг асосий қоидаси шундай. Ҳамма нарсани Худодан деб қабул қилиш.

Агар табиат қонунларига риоя қилиб яшаса, очарчилик бўлмаслигини Абхай яхши биларди. Парвардигор мукамал қилиб яратган Ер қанча зарур бўлса, шунча озиқ-овқат етиштириб беради. Ҳамма гап одамларнинг очкўзлигида: “Бу дунёда ҳамма нарса етарли – дерди Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати, - фақат Кришна онги етишмайди”. 1943 йилги очарчиликка Абхай айнан шундай нуқтаи-назардан қараган эди. Ана шундай рухий нуқтаи-назар ҳозирги кунда ҳамма нарсадан ҳам муҳимроқ бўлган энг долзарб муаммо, биринчи навбатда керак бўлган зарурат эди. Одамларнинг очкўзлик, кизғанчилик, урушиш, одамларга керак нарсаларни яшириб қўйиш сингари бемаъни, миллионлаб одамларни аслида йўқ бўлган мусибатга дучор этадиган одатларига қарши бошқа қандай йўл билан курашиш мумкин? У ингизларнинг Ҳиндистондаги энг жирканч ишларининг гувоҳи бўлди: Ҳиндистон ҳунармандлари чиқарган кийим-кечаклар ингизларнинг саноатига рақобат қилмаслиги учун улар тўқувчиларнинг бош бармоқларини кесиб ташлардилар; бегуноҳ қуролсиз одамларни отиб ташлар, сунъий равишда очарчиликни юзага келтирар, ҳинд маданияти тош давридан қолган деган уйдирмаларни тарқатар эдилар. Лекин Абхай мустақил ҳинд ҳукумати одамларнинг аҳволини яхшилашига барибир ишонмасди. На Ганди, на Субхаш Чандра Боуз, Кришна онгидан маҳрум бўлган на бошқа бирор ҳукумат ҳеч қандай ҳақиқий кадр-қимматга эга бўлган қарор қабул қила олмайдилар. Улар фақат вақтинчалик чораларни кўрадилар, холос. Худонинг муқаддас китобларда ва буюк донишмандларнинг асарларида баён этилган қонунларига бўйсунмас экан, ҳар қандай ҳукумат фақат инсониятнинг мусибатларини кучайтиради, холос.

Кейин Калькуттада ҳар куни бомбалар портлай бошлади. Шаҳарнинг Киттапурдаги порт, Шьяма Базар сингари маълум жойлари портларди. Бу жойлар Абхайнинг уйига жуда яқин эди. Америка самолётлари Хитой ва Японияни бомбардимон қилиш учун Калькутта яқинидаги аэродромдан кўтарилар эдилар, шунинг учун японларнинг душман ҳужумига қарши Калькуттага бомба ташлаши табиий ҳол эди.

Ҳа, лекин ҳақиқатан ҳам шундай эдими? Баъзи бир одамлар бу бомбаларни Боуз армияси ташляпти деб гумон қилардилар, чунки бомбалар фақат ингизлар яшайдиган кварталларга тушарди. Лекин Калькутталиклар учун ким ҳужум қилаётганининг аҳамияти йўқ эди.

Биринчи марта бомба тушгандан кейиноқ одамлар шаҳарни ташлаб кета бошладилар. Кечалари шаҳарда бирор ёруғлик бўлмаслиги қатъий назорат қилинарди.

Шрила Прабхупада: *Калькутта бўм-бўи бўлиб қолган эди. аниқроғи мен ва яна беш олти киши қолган эдик. Мен ўзилларимни Навадвипага жўнатган эдим, қизим эрга теккан эди. хотиним Калькуттадан кетишдан бош тортди. У шундай деди: “Бошимга бомба тушса ҳам, бу ердан ҳеч қажоққа кетмайман”. Шунинг учун мен ҳам Калькуттада қолишга мажбур бўлдим. Тун бўйи мен Калькуттани бомбардимон қилганларини кузатиб тураддим. Бомбалар овози эшитилганда мен овқатланиб ўтираддим. Менинг уйим бомбадан қочадиган жой эди. Мен оч эдим, шунинг учун аввал қорнимни тўйгазиб олдим. Кейин мен ўз хонамга кириб олдим, шундан кейин бомбалар портлай бошлади: “Чиш-кйам!” Мен бу ҳам Кришна, лекин бошқачароқ қиёфада, деб ўйлаб қолдим, Кришнанинг бу қиёфаси одамни ўзига жалб қилмасди.*

* * * *

Ана шундай кулфатлар орасида Абхай Кришнани англаш таълимотини тарғибот қилиш қанчалик муҳим эканини ҳар қачонгидан ҳам чуқурроқ тушуниб етди. Уруш оқибатларидан қаттиқ қийналиб юрган бутун жаҳондаги одамларга унинг айтадиган гаплари бор эди, у тарғибот қилишнинг самаралироқ турини – қандайдир даврий нашр қилинадиган журнал чиқаришни орзу қиларди, Абхай унда жаҳон халқи дуч келаётган муаммоларни муқаддас китоблар асосида ҳал қилиш йўлларини худди ўзининг руҳий устози баён этган шаклда ёритишни истарди. Унинг мяисида ғоялар етарли эди, шунинг учун у бизнесидан ортган пулларини айнан ана шу мақсадга тўплай бошлади.

Лекин, барибир, агар ҳатто Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг катта шогирдлари, катта саннийасилар бу борада бирор иш қилмаган бўлса, қандай қилиб у ўзининг журналини чоп этишга журъат эта оларди? У ҳеч қачон руҳий оғайнилариининг орасида ўзини буюк олим деб ҳисобламасди. Гарчи руҳий оғалари уни кави, ҳатто Бхактиведанта деб атаган бўлсалар ҳам, ҳеч ким уни, ўзи грихастха бўла туриб, ўзининг шахсий журналини чиқара бошлайди деб ўйламаган эди.

Лекин замонлар ўзгариб кетди. Гармонист журнали Шрила Бхактисиддханта Сарасвати бу дунёни тарк этган пайтдан бошлаб чиқмай қўйди. Орадан деярли ўн йил ўтяпти, Гаудия Матх эса, суд

орқали тортишувлар билан бўлиб, тарғибот қилиш ҳақида ўйлашга ҳам вақтлари йўқ. Ҳозирга пайтда Гаудия Матхда ўн йил давомида ҳар куни чиқадиган Надия Пракаш газетаси чоп этилиб турган аввалги тарғиботчилик руҳи йўқ эди. Ҳиндистоннинг турли жойларида жойлашган тўрт босмаҳона энди аввалгидай Шрила Бхактисиддхантасарасвати раҳбарлиги остида илоҳий адабиётларни чоп этмай қўйган эди. Босмаҳонаарни Кунжавихари сотиб юборган эди. Замон ўзгариб кетди. Гаудия Матх ўзаро бир бири билан мулк таллашиб юрар, имонсиз одамлар эса, жаҳон урушида бир бирларини ўлдирар эдилар.

Сита Канта Баннержи 6-ўйдаги ўзининг хонасида ўтириб, Абхай ўзининг бўлғуси журнали учун мақолалар ҳақида мулоҳаза юритар, машинкада ёзар, таҳрир қилар эди. У ўзининг журналига эмблема ўйлаб топди. Саҳифанинг тепа қисмида чўзиқ тўртбурчак, унинг чап томонида юқорида Парвардигор Чаитаньянинг нур сочиб турган киёфаси, ўнг томонда пастда ана шу нурга интилаётган одамларнинг сояси туради. Парвардигор Чаитанья билан одамлар орасида худди шиор каби ҳилпираб журналнинг номи - “Худога қайтиш” ёзуви туради. Ўнг томонда пастда у бир китоб устида ишлаб ўтирган руҳий устозининг суратини қўйди. Журналнинг номи устига Абхай журналнинг шиорини ёзиб қўйди: “Худо – ёруғлик, ғофиллик – зулмат. Худо бор ерда зулматга ўрин йўқ”. Эмблеманинг остида шундай гаплар ёзилган эди:

**Илоҳий Ҳазрат Шри Шримад Бхактисиддхантасарасвати
Госвами Прабхупаданинг бевосита кўрсатмаси асосида
Таъсисчи ва муҳаррир Абхай Чаран дэ**

Абхайнинг ўзининг бизнес ишлари бўйича нашр қилиш борасида бироз тажрибаси бор эди, шунинг учун у қўлёзмалар устида ишлаб бўлгандан кейин, уларни Бенгалиядаги энг яхши босмаҳона бўлган Сарасвати Прессга олиб борди. Шунингдек у Калькуттадаги энг яхши китоб савдогарлари Такер, Спинк и Компани ва бошқалар билан ҳамкорлик қила бошлади, улар бу журнални барча китоб магазинлари ва кутубхоналарга, шу жумладан чет элга ҳам тарқатишни ваъда бердилар.

Лекин, Абхай қоғоз сотиб олиш учун борганида қоғоз сотиш ҳукумат томонидан чекланган эканини билиб қолди. Уруш сабабли қоғоз етишмас экан, рухсат бериш учун ҳукумат унинг ёзганлари миллат учун қанчалик зарур эканини баҳолаши зарур экан. Жаҳон инқирозга учраб турган бир пайтда диний журналга ким ҳам эътибор берарди.

Бу ҳақда ўйлаб ўтиришни ўзларига эп кўрмасдан ҳукумат вакиллари Абхайга рад жавобини бердилар. Лекин Абхай жуда қатъиятли эди. У амалдорларни қоғоздан Худонинг қонунларини тарғибот қилишда фойдаланиш исрофгарчилик ёки нотинч замонда долзарб бўлмаган иш эмаслигини тушинишга чақирди. Ниҳоят у ўзининг қирқ тўрт саҳифали “Худога қайтиш” журналининг биринчи сонини нашр этишга етарли қоғоз сотиб олишга рухсатнома олди.

Абхай китобхонларга журналнинг “Худо – ёруғлик, ғофиллик - зулмат” деган шиорини тушунтириб берган эди: Инсон аслида ўзи Худонинг ўғли эканини эсдан чиқариб қўйса ва ўзини тана деб ҳисоблай бошласа, у ғафлатда юрган ғофил одам бўлади. У худди ҳайдовчига эътибор бермасдан, автомобилнинг моторини жиддий ўрганаётган кишига ўхшайди.

“Ҳозирги одамларнинг асосий камчилиги мана шунда. Аслида замонавий тараққиёт ғофиллик ва алданишга асосланган, айнан шунинг учун инсонлар жамияти урушга юз тутиб турибди. Ҳамма фақат танасига ва танаси билан боғлиқ нарсалар учун қулайлик яратишга интилади, ҳеч ким ана шу танани ҳаракатга келтириб турган рух, жон ҳақида ўйламайди. Лекин, агар ҳайдовчи бўлмаса, машинанинг ҳеч қандай фойдаси йўқлигини ҳатто ёш бола ҳам тушунади. Бундай илмнинг йўқлиги жуда хатарли, ана шу ўта кетган ғофиллик, жаҳолат милитаризм кўринишидаги даҳшатли тараққиётни юзага келтирди. Ана шу милитаризм, худди миллатчилик сингари, одамларнинг ҳаммаси азалдан қон-қардош эканини тушуниб олиши йўлида катта тўсикни юзага келтиради. Ташқи кийимларнинг ҳар хил бўлиши – ўзаро уруш қилиш учун асос бўлолмайди. Шунинг учун, инсонлар орасидаги ўзаро муносабатлар тушунчаси тананинг қайси ирққа мансублигига ёки унинг рангда эканига боғлиқ бўлмаслиги керак. “Худога қайтиш” – муаллифнинг камтарин ҳолда, Гаудия Матхнинг машҳур асосчиси ва фаолиятининг ташкилотчиси Илохий Ҳазрат Шри Шримад Бхактисиддхантаси Сарасвати Госвами Прабхупаданинг кўрсатмаси асосида муаллифнинг ҳақиқий инсоний муносабатларни Худонинг Олий Шаҳси билан ўзаро муносабатлар даражасига кўтаришга бўлган уринишидир. Барча давлатларнинг раҳбарлари ўз фаолиятида айнан мана шундай адабиётга жуда муҳтожлик ҳис қиляптилар, шунинг учун журналдаги матнлар бу ишда уларга катта ёрдам беради”.

1944 йил эди, Абхай ўзининг журналида жаҳон инқирозига алоҳида аҳамият берарди. Бутун жаҳонда сиёсий арбоблар одамларнинг муҳтожлик сабабли қаттиқ изтироб чекиб юрганидан қаттиқ норози эди. Миллионлаб одамларнинг умрини ҳазон қилган тўрт йиллик урушдан кейин Ер юзи яна йигирма йил давомида уруш

оқибатларидан қаддини ростлай олмайди. Гарчи уруш охирлаб қолган бўлса ҳам, сиёсий раҳбарлар бундан хурсанд ҳам эмасдилар, бирор яхшиликка умид ҳам қилмадилар, - улар ноаниқлик олдида қаттиқ чарчагандилар. Ҳатто бу уруш тугаса ҳам, навбатдаги уруш бошланмаслигига ким қафолат беради? Наҳотки, инсон ҳалигача тинч-тотув яшаш кераклигини англаб етмаган бўлса?

Абхай Ҳиндистон архиепископининг гапларини келтирди: “Ҳиндистон бутун жаҳонни тинчлик ва ақл-фаросатга қайтара олади”. У Қўшма Штатлар Президентининг гапларини келтирди: “Қуролли тўқнашув юзага келишнинг олдини олиш мақсадида маънавий жиҳатдан қуролсизланиш дастурининг тўхтаб қолишга йўл қўймаслик керак. Ана шундай маънавий қуролсизланиш дастури самарали бўлиши учун уни бутун жаҳон миқёсида қўллаб-қувватлаб туриш лозим”. Шунингдек, Абхай ундан олдинги президент, Герберт Хувернинг гапларини келтирди: “Ҳозир жаҳонда маънавий ва рухий кадриятларга қайтиш энг муҳим зарурат бўлиб қолди”, буни Британия палаталар жамоасининг резолюцияси ҳам тасдиқларди: “Рухий қонун-қоидалар бутун инсониятнинг бойлиги бўлиб, одамлар ва миллатлар ягона Парвардигорнинг ҳукмронлигини қабул қилишлари энг муҳим заруратдир”. У Россияга қилган сафаридан қайтиб келган Вендел Уиллкснинг баёнотидан мисол келтирди, у миллионлаб ҳалок бўлган, мажруҳ бўлган ёки бедарак йўқолган руслар, муҳтожликда яшаётган ва қамоққа ташланган миллионлаб одамлар ҳақида ёзади.

“Рус халқининг чекаётган мусибатларини – деб ёзади Абхай, - бошқа халқлар ҳам чекеяпти; биз ҳиндулар ҳам худди шундай муҳтожликни, қашшоқликни бошимиздан кечиряпмиз, худди руслар сингари урушдан нафратланамиз”. У уруш келтирган мусибатлар сабабли қалби дард ва аламга тўлиб, архиепископ Кентерберийскийнинг фикрини маъқуллаган Англия ташқи ишлар вазири Энтони Эденнинг гапларини келтиради: “Ер юзининг ҳамма жойида одамлар уруш балосидан халос бўлишга ва ўзлари бошидан кечирган шафқатсизлик ва йўқотишлардан ҳеч ким ўқ отмайдиган жойларда тинч тотув яшаб нафасини ростлаб олишга интиладилар. Лекин кўпинча одамлар жаннатнинг ҳукмдорини четда қолдириб жаннат қуришга ҳаракат қиладилар. Парвардигорсиз Унинг салтанатини яратишнинг иложи йўқ”.

БИЗ ХУДОНИНГ ДАРГОҲИГА ҚАЙТИБ КЕТИШГА ИНТИЛИШИМИЗ КЕРАК. Биз миллатларнинг ўзаро тинч-тотув яшашини, фуқароларнинг хавфсизлигини таъминлаш режаларини тузамиз. Ҳақиқатан ҳам бу муҳим нарсалар, уларни эътибордан четда қолдириб бўлмайди. Лекин, токи биз Худо томонга юзланмас эканмиз, тузган режаларимизнинг ҳаммаси инсон эгоизмининг қояларига уриб

чил-парчин бўлаверади. **ХУДОГА ҚАЙТИШ** – Англия учун ҳам, бошқа ҳар қандай миллат учун ҳам энг асосий заруратдир.

Шунингдек, у англиялик Сэр Франц Юнгхасбенднинг гапларини келтирди: “Ҳамма жойда дин қаттиқ қаршиликларга дуч келаётган ҳозирги кунда биз бирор нажот ёки ишора бўлишини кутиб, Ҳиндистонга, диннинг бошланғич даргоҳига кўз тикамиз”. Охирида у Сэр Сарвапалли Радхакришнаннинг гапларини келтирди: “Агар тинчликни мустаҳкам сақлай олмасак, бу уруш, ўзи тугагандан кейин бошқа урушларга сабаб бўлади. Агар кудратли миллатлар ўзларининг заиф миллатларга зулм ўтказиш орқали тўплаган бойликлари билан мағрурланишни бас қилсаларгина ер юзида мустаҳкам тинчлик ўрнатиш мумкин”. Балки Сэр Хакорт Батлер: “Индуизм қоидалари жаҳон маданиятини кутқариб қолиш учун жуда муҳим асос бўла олади” деганида, айнан шуни назарда тутгандир.

Радхакришнаннинг гапларини Абхай журналнинг шиорларидан бири сифатида ишлатарди: “Биз фикрлаш соҳасида зўравонлик қилишга барҳам беришимиз ва саёрамызда тинчликка интилиш истагини қайта тиклашимиз лозим. Ақлни ва инсон табиатини тарбиялаш воситалари шунга муносиб ижтимоий дунёқарашни шакллантиришга қаратилиши лозим. Акс ҳолда ҳукуматнинг халқни бошқариш борасидаги уринишлари самарасиз бўлиб қолади”.

Абхай Ҳиндистоннинг руҳий мероси фақат Ҳиндистондаги одамларга эмас, балки, бутун дунё халқларига бахт-саодат келтиришига ишончи комил эканини ёзади.

Кейин у “Худога қайтиш” журнали устида ишлашга уни нима мажбур қилгани ҳақида ёзади. У руҳий устози Шрила Бхактисиддхантас Сарасвати бу дунёни тарк этиб кетишига икки ҳафта қолганида унга хат ёзади, жавоб хатида руҳий устози унга инглиз тилида тарғибот қилишни буюради.

“Ана шундай вазиятда, 1936 йилдан бери, мен на маблағим, на қобилиятим бўлмаган ҳолда бундай қийин ишга қўл урсаммикан деб ўйланиб юрардим. Бу иш менга оғирлик қилмагани учун мен бу ишга қўл уришга қарор қилдим. Ҳозирги даврда, гарчи уруш асоратлари сабабли юзага келган қийинчиликлар ўтиб кетмаган бўлса ҳам, қалбим мени ишга киришишига ундаяпти”.

Абхай таъкидлаётгани, унинг журналида фақат Ҳиндистоннинг буюк донишмандларининг, айниқса, Парвардигор Чаитаньянинг илоҳий хабарлари ёзилган бўлади ва унинг бурчи – худди таржимонга ўхшаб, фақат такрорлашдан иборат бўлади. У ўзидан ҳеч нарсани тўқиб чиқармайди, шунинг учун унинг гаплари одамларни Худога қайтишга ундайдиган илоҳий товушлар бўлади. У,

журнални онгнинг мутлақо бошқа соҳасига мансуб бўлган мавзулари, ўқувчилар учун анча зерикарли бўлиб туюлиши мумкинлигини тан олади, лекин ишонтириб айтадики, уларни диққат билан ўқиган ҳар бир инсон албатта саодатга эришади: “Сўроққанд фақат сарик касалига чалинган одамга аччиқдай бўлиб туюлади, лекин ундай беморнинг дардига фақат ширинлик даво бўлади. Агар бемор мунтазам равишда дори сифатида сўроққанд сўриб юрса, унинг ширин таъми сезиш қобилияти аста-секин қайта тикланади. Биз “Худога қайтиш” журналининг обуначиларига ҳам шу усулни таклиф этамиз”.

Абхай одамларга Ведаларнинг мангу хабарини етказишни ўз олдига мақсад қилиб қўйганди, лекин бу ишни у жаҳон инкирозга юз тутган пайтда қиларди. Ўзининг “Худо ва Унинг имкониятлари” деган эссесида, у Ведалардан мисоллар келтириб, Худо ва алоҳида руҳлар мангу, илм ва лаззатга тўла илоҳий табиатга эга зотлар эканини тушунтириш учун мантиқий далиллар келтиради. “Одамлар Худо билан ўзларининг муносабатларини эсдан чиқариб қўйганлари сабабли, улар ҳеч қачон ўткинчи ва муқаррар мусибатларга тўла бўлган бу моддий оламда ҳеч қачон қаноат ҳосил қила олмайдилар. Ҳар бир тирик мавжудот – табиатан мангу бўлган руҳдир, шунинг учун ҳар ким ҳамиша унга ҳужум қилиб турадиган ва бирин-кетин келаверадиган мусибат ва хавф-хатарлардан қутулишга интилади. Лекин моддий тана мусибат чекишга, охир-оқибатда яқсон бўлишга маҳкум.

Калькутта аҳолиси японларнинг бомбаларидан кўрққанидан шаҳарни ташлаб, бошқа жойларга кетяптилар, бунинг асосида ҳам ўша мангу тириклик хусусияти ётади. Лекин бу ердан қочиб кетаётган одамлар билмайдиларки, улар японларнинг бомбаларидан қутулиб қолгани билан, коинотнинг бирор жойида ўзининг танасини моддий табиатнинг уч турли азоб-укубатлардан иборат бомбаларидан ҳимоя қила олмайдилар.

Ҳозир, босиб олган жойлари ҳисобига ўз бахтини кўпайтириш ниятида Калькуттага ҳаводан бешафқат ҳужум қилиб турган японлар ҳам билмайдиларки, уларнинг бахти ҳам ўткинчи, буни улар ўзларининг ватанида ҳам бир неча марта бошидан кечирганлар. Бошқа томондан, ҳар хил ҳужумларга дучор бўлиб юрган тирик мавжудотлар ўзларининг табиатига кўра мангу, кўринмас, тутқич бермас ва сезилмас ва ҳоказо. Шунинг учун барча тирик мавжудотлар, ҳужум қилаётганлар ҳам, ҳужумга учраганлар ҳам Майянинг мустаҳкам чангалига тушиб қолганлар, демак ғофиллик зулматида юрибдилар”.

Абхай ёзадики, фақат ўзларининг кучига ишониб ҳеч қачон яқсон бўлишдан қочиб қутула олмайдилар. “Кўплаб йўлбошчилар инсониятни урушдан халос қилишга уриниб кўрдилар, лекин

уларнинг барча уринишлари бирор фойда бермади, чунки улар ҳаёт ҳақидаги моддий тасаввурларга таянар эдилар. Уларнинг уринишлари худди зулматни зулмат билан ёритишга ўхшайди; аслида эса, зулматни фақат ёруғлик билан ёритиб бўлади.

Ёруғлик бўлмаса, инсон ақлининг бирор фикри ҳеч қачон тирик мавжудотларга уларнинг мангу бахтини қайтариб бера олмайди. Ана шундай зулмат ичида ер юзида тинчлик ўрнатишга бўлган ҳар қандай уриниш фақат вақтинчалик енгиллик олиб келади. Ташқи Қувват яратган ҳамма нарса ўткинчи. Зулмат ичида беозорлик ҳам худди зўравонлик сингари фойдасиз, аксинча, ёруғликка чиққан жамиятда зўравонликка ҳам, беозорликка ҳам эҳтиёж қолмайди”.

Абхай фақат уруш ҳақида ёзмасди. “Худо ҳақидаги илм, теософия ваишнавизмда ниҳоясига етади” деган мақолада у Теософиянинг Мадам Блаватскаянинг издошлари Ҳиндистонда тарғибот қилган оммабоп ғояларининг нуқсонларини танқид қилади.

“Биргаликда куйлаш” мақоласида у илоҳий башорат, Парвардигор Чаитаньянинг санкиртана ҳаракати бутун сайёра бўйлаб ҳар бир кишлоқ ва ҳар бир шаҳарда тарқалиши ҳақида ёзади.

“Ана шу башоратга таянган ҳолда умид қилишимиз мумкинки, санкиртана ҳаракати яқин кунларда бутунжаҳон диний ҳаракатга айланади, Худонинг муқаддас номларини зикр қилишга, шарафлаб куйлашга ҳеч ким тўсқинлик қилмайдиган, ўзаро жанжалларга ҳожат қолмайдиган ана шу бутун олам дини, ҳақиқий муқаддас китобларда ёзилганидек, узоқ йиллар давомида мавжуд бўлиб туради”.

Кўрииб турибдики, “Худога қайтиш” журналининг асосий мавзуси Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг кўрсатмаси ҳисобланади. Журналнинг Шрила Бхактисиддханта Сарасвати чуқур фикр-мулоҳазага берилган ҳолда тасвирланган муқовасида ҳам, бағишловда ҳам, журналнинг мақсади таърифланганда ҳам, муаммоларга мурожаат қилганда ҳам, теософияни таҳлил қилганда ҳам, санкиртана ҳаракатининг кенг тарқалиши башорат қилинганда ҳам – журналнинг ҳар бир соҳасида Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг кўрсатмаси яққол сезилиб туради.

Абхай журналга бошқа муаллифларнинг ҳам тўрт мақоласини киритди, улар орасида Шридхара Махаражнинг ҳам мақлоаси бор эди.

Журнал муқовасининг орқа томонида реклама жойлашган эди:

“Худога қайтиш” журналининг муҳаррири ва асосчиси Абхай Чаран Дэнинг Гитопанишади.

Уч қисмдан иборат, 1200 бет. Катта форматда. Аъло сифатли қоғозда.

Бутун жаҳонда маълум бўлган ҳинд фалсафасининг жавоҳири – “Бхагавад-гита”нинг батафсил баёни. Шри Кришна, Брахма, Нарада, Вьяса, Мадхава, Мадхавендра Пури, Ишвара, Парвардигор Чаитанья, Рупа Госвами, Жива Госвами, Кришнадас, Нароттама, Вишванатх, Баладева, Жаганнатх, Тхакур Бхакти Винодэ, Гоур Кишорэ, Тхакур Сиддханта Сарасвати сингари руҳий устозлар силсиласининг ҳамда муаллифнинг ишончли илмий-илоҳий изохлари.

Ҳар хил ҳақиқий муқаддас китоблардан олинган кўплаб рангли ва оқ-қора расмлар билан безатилган.

Китоб тез орада нашрдан чиқади. Буюртмалар олдиндан қабул қилинади.

Баҳоси: Ҳиндистон учун 18 рупий, бошқа давлатлар учун – 1 фунт, 10 шиллинг.

Иккинчи катта китоб: икки қисмдан иборат, минг бетлик “Парвардигор Чаитанья” китоби. Бу икки китоб ҳам ҳали тугалланмаган эди, лекин Абхай, руҳий устозининг номидан ана шу жиддий ишларга қўл уришга жиддий интиларди.

“Худога Қайтиш” журналининг иккинчи сонини нашрдан чиқариш пайтида Абхай яна аввалги муаммога дуч келди. У икки марта газета қоғозини сотиб олишга руҳсат сўраб ҳукумат вакилига мурожаат қилди, лекин рад жавобини олди. 1944 йил 10-июлда Абхай учинчи хатни ёзди:

“Сизга муносиб ҳурмат-эҳтиром кўрсатган ҳолда сиздан шуни ҳисобга олишни илтимос қиламанки, гаудия вайшнавларнинг руҳий устози Илоҳий Ҳазрат Шри Шримад Бхакти Сиддханта Сарасвати Махаражнинг кўрсатмасига биноан мен “Худога қайтиш” журналини нашр қилишни бошлашим керак эди. Уни нашр қилишни айнан ҳозир, бутун жаҳон каттиқ парокандалик остида бўлган пайтда бошлаш ниятимиз журналнинг номиданоқ кўриниб турибди. Мен журналнинг бир нусхасини диққат билан ўқиб чиқишингиз учун юборяпман. Унда сиз ҳар хил давлатларнинг обрўли раҳбарларининг инсоннинг тафаккури ва табиатини тарбиялаб, уни руҳий поғонага кўтариш орқали жаҳонни соғлом фикрлаш йўлига қайтаришга қодир бўлган бундай ҳаракатни қўллаб-қувватлаган фикрларини топасиз. Бу – ҳар

бир инсоннинг энг олий эҳтиёжи. Сиз журнални, айниқса кириш мақоласини кўриб чиқасиз, деган умиддаман”.

Абхай яна айтдики, "Худога қайтиш" журналининг таҳририяти қоғоз етишмаслик муаммосига эмас, балки одамларда маданият етишмаслиги муаммосига дуч келяпти. Охир-оқибатда бу дунёдаги ҳамма нарсани Парвардигор беради, лекин, шунга қарамай, иймонсиз одамлар ўзларини ҳамма нарсанинг эгаси деб биладилар.

“Устиворликка эришиш учун бўлиб ўтган уруш сабабли ҳозирги пайтда юзага келган парокандалик ҳам сохта эгалик туйғусининг оқибатидир, шу боис, ҳамма нарсанинг ягона эгаси Парвардигор эканини ҳамма билиб олиши инсонлар жамиятида тушунтириш ишлари олиб бориш энг муҳим заруратдир”.

Балки, Ҳиндистонда қоғоз етишмаётган бўлиши мумкин. Лекин қадимда такводор инсонлар мунтазам равишда қурбонлик маросими ўтказиб, унда тонналаб ги ва донларни оловга эҳсон қилганлар. Лекин шунда ҳам одамлар бирор нарсага муҳтож бўлмаганлар. Лекин, ҳозирги даврда, Худога бирор нарса эҳсон қилишни бутунлай эсидан чиқариб юборгани сабабли одамлар ҳамиша у ёки бу нарсага муҳтож бўлиб юрибдилар.

“Шу боис, шунча қоғоз бекорга сарфланаётганини ҳисобга олиб, сиз бутун инсониятга буюк саодат келтириш учун бир неча пачка қоғоз эҳсон қилолмайсизми? Мен ҳукуматдан илтимосимни дунёвий ҳисоб-китоб юзасидан эмас, руҳий тушунча нуқтаи-назаридан кўриб чиқишни илтимос қиламан. Ҳатто Британияда ҳам ҳукумат, қоғоз камёблиги бизникига қараганда анча кучлироқ бўлишига қарамасдан, бизникига ўхшаган “Маънавий қуролсизланиш ҳаракати” деган жамиятни қўллаб-қувватлаб, унга етарлича қоғоз ажратди.

Майли, берган қоғозингиз журналнинг атиги биргина варағига етсин, мен шунга ҳам розиман. Лекин мен ҳукуматдан менинг "Худога қайтиш" журналим таклиф қилаётган энг муҳим мавзуларни муҳокама қилиш тўхтаб қолишига йўл қўймасликни илтимос қиламан. Шу боис мен сиздан, бунга шунчаки қоғозни исроф қилиш эмас, балки, бутун инсоният ва Парвардигор учун қилинаётган эзгу иш сифатида қараб, бу масалани жиддий кўриб чиқишни ва менга ҳафтасига ёки ойига бир марта ва бир варақдан бўлса ҳам журнал нашр қилишга руҳсат беришингизни илтимос қиламан”.

Хат ўз кучини кўрсатди. У энди журналнинг иккинчи сонини яширин истеҳзо билан “Ҳиндистон ҳукуматига раҳмат!” деган мавзу билан бошлади. У ҳукумат, журнал тиражини камайтиргани сабабли кўплари тушкунликка тушган журналхонларга хабар бердики, у энди журнални ҳар ойда бир марта нашр қилади. Абхай ҳукумат вакилиги ёзган хати билан унга олган жавобини ҳам журналга ёзган эди.

Бу гал мақолалар қисқарок эди. Абхай буюк маҳорат кўрсатиб, чуқур фалсафий тафаккури билан жонли ва кулгили тарзда жаҳондаги обрўли йўлбошчиларнинг оммавий ахборот воситалари орқали халққа айтаётган гапларини танқид қиларди. Бу сонда “Ганди ва Жиннинг суҳбати”, “Жаноб Черчиллнинг маънавий олами”, “Бернард Шоунинг истақлари”, ва “Худога самимий муҳаббат” деган мавзулар бор эди.

“Ганди билан Жиннинг суҳбати”: “Биз яқинда Гадининг Жин билан амалга ошмай қолган суҳбатидан қаттиқ ҳафа бўлдик. Абхай “жамият раҳбарларининг ана шундай аҳён аҳёнда бўлиб турадиган суҳбатлари”га ишончсизлик билан қарарди. Ҳатто улар бирор муваффақиятли келишувга эришсалар ҳам, бу барибир бошқа бир муаммога сабаб бўлади. Йўлбошчилар ҳиндулар билан мусулмонларни бирлаштиришга интиладилар, лекин Европада христианлар бир бирини ўлдириб ётибдилар, Осиёда эса, аҳоли асосан буддистлардан таркиб топган, улар ҳам ўзаро жанжаллашиб ётибди. “Шундай қилиб, ўзаро жанжаллар давом этаверади: ҳиндулар мусулмонларга қарши, ҳиндулар – ҳиндуларга қарши, мусулмонлар мусулмонларга қарши, христианлар христианларга қарши, буддистлар буддистларга қарши – то охирзамонгача шундай давом этаверади”. Токи одамлар онгида фақат ўз манфаатини ўйлаб, иллатли хиссий лаззатларга интилиш туйғуси сақланиб қолар экан, ака укасига қарши, ўғил отасига қарши, миллат миллатга қарши жанг қилаверади. **Фақат ягона Парвардигорга илоҳий хизмат қилиш поғонасидагина ҳақиқий бирдамликка эришиш мумкин.** “Махатма Ганди – деб ёзади Абхай, - оддий инсон эмас, биз ундан жуда миннатдормиз”. Лекин Абхай Гандига дунёвий фаолиятни тарқатишни ва руҳий поғонага кўтарилишни таклиф қилди, - фақат шундагина барча одамларни бирлаштириш ҳақида гапириш мумкин. Абхай "Бҳагавад-гита" асосида ҳақиқий махатма қандай бўлиши кераклигини тушунтирди: Ўзининг диққат-эътиборини Худонинг Олий Шахси Шри Кришнага хизмат қилишда жамлаган киши. У Махатма Гандидан "Бҳагавад-гита" таълимотига риоя қилишни ва ундаги Парвардигор Кришна ўзини топшириш хабарини оамлар орасида тарғибот қилишни илтимос қилди. Махатма Ганди ўзининг эришган юксак обрў-эътибори билан шунчаки "Бҳагавад-гита"ни тарғибот қилиш орқали бутун жаҳон аҳлига ёрдам бериши мумкин.

“Жаноб Черчиллнинг маънавий олами”: “Ҳозирги кунда ҳам жаҳондаги сиёсий партияларнинг раҳбарлари, масалан, жаноб Черчилль, бутун инсоният ҳақида қайғура бошлаганидан, миллий нодонлик ва ўзаро нафрат сингари иллатлардан халос бўлишга интилаётганидан биз жуда хурсандмиз. Нафрат – муҳаббатнинг

карама-қарши томони. Ватандошларининг Гитлерга бўлган нодонларча муҳаббати, шу муҳаббат билан ҳамиша бирга бўладиган нафратга олиб келди, бу нафрат бошқаларга қаратилган эди. Жаҳон уруши - ана шу муҳаббат ва нафрат деб аталадиган ана шу бемаъни карама-қаршиликнинг мевасидир. Шундай қилиб, агар биз бемаъни нафрат туйғусидан халос бўлишни истасак, демак, бемаъни муҳаббатдан ҳам воз кечишга тайёр бўлишимиз керак. Фақат зарур бўлган илмга эга бўлгандагина одамлар бемаъни муҳаббат ва нафратдан пок бўлган озодликка эриша оладилар. Токи одамлар ўзининг танаси ичидаги руҳни кўра билишни ўрганмас экан, бир бирига карама-қарши бўлган ўзаро муҳаббат ва нафрат давом этаверади, бундай ҳолатда одамлар орасида тинчликни сақлаб қолишнинг иложи йўқ”.

“Фақат Худога садоқат билан хизмат қилиш орқали инсон ўзининг ички ҳолатини ана шундай таҳлил қилиши мумкин. Шундай қилиб, жаноб Черчилльнинг маънавий олами шуни тақозо этадики, биз Худога қайтишимиз лозим”.

“Бернард Шоунинг истаклари”: “Жаноб Бернард Шоу Махатмани етмиш олти ёшга кириши муносабати билан шундай гаплар билан табриклаган: “Мен Ганднинг етмиш беш йиллик юбилейи ўрнига ўттиз беш йиллик юбилейини нишонлашни истардим”. Жаноб Бернард Шоунинг Махатма Гандининг умридан қирқ бир йилни кесиб ташлаш ниятини биз ҳам чин дилдан кўллаб қувватлаймиз. Лекин, афсуски, бизларнинг истаклар биз билан ҳисоблашмайди. На жаноб Шоу, на Махатма Ганди, на бошқа бирор инсон ҳеч қачон ўлим муаммосини ҳал қила олмайди.

Ҳукумат раҳбарлари кўплаб одамларни самарали ўлдиришга қодир бўлган қурооларни ишлаб чиқарадиган кўплаб заводлар қурдилар, лекин улардан бирортаси инсонни ажал домидан сақлаб қоладиган қурол ишлаб чиқарадиган завод қуриш ҳақида ўйлаб ҳам кўрмадилар, ваҳоланки, ҳеч ким ҳеч қачон ўлишни истамайди. Одамлар кўпроқ қорнини тўйғазиш учун қаердан нон топиш ҳақида ўйлайдилар, лекин аслида бу муаммони она табиатнинг ўзи ҳал қилиб қўйган. Ҳақиқий инсон ўлим муаммосини ҳал қилиш устида бош қотириши керак.

"Бҳагавад-гита" бизга хабар берадики, ўлим муаммосини ҳал қилиш мумкин. Гарчи бу моддий оламда ўлим ҳамма жойда бор бўлишига қарамасдан, “Менга эришган киши – дейди Парвардигор Кришна, - бу моддий оламда қайтиб туғилмайди”. Мангу руҳий олам мавжуд, шу жойга эришган киши бу ажал маконига қайтиб келмайди.

Нимага миллий йўлбошчиларнинг ҳаммаси ўлим муқаррар бўлган мана шу сайёрага ёпишиб олганлар?”

“Биз, - дейди, мақолани яқунлар экан, Абхай, - кексайиб қолган жаноб Шоу ва Махатма Гандининг биргалашиб, одамларга ўзларининг ҳақиқий уйига, Худонинг даргоҳига қандай қилиб қайтиб боришни ўргатишга ҳаракат қилишларини истардик”.

Журналнинг икки сонини нашрдан чиқариб, Абхай тўхташи керак бўлди. Журнал жуда кўп маблағ талаб қиларди. Лекин у Гитопанишад, янги мақолалар, муқаддас китобларга фалсафий изоҳлар устида ишлаб, бунинг учун ҳатто ўзининг дори ишлаб чиқариш формулаларини ёзадиган китобларидан фойдаланиб, мунтазам равишда ёзишда давом этди.

* * * * *

Бир куни Абхай ғалати туш кўрди. Унинг олдида Шрила Бхактисиддхантани Сарасвати пайдо бўлиб имо билан уни олдига чақирди. У Абхайдан уйини тарк этишни ва саннийаси қабул қилишни илтимос қилди. Абхай жуда кучли ички руҳий кечинма билан уйғонди. “Даҳшат!” – ўйлади у. У кўрган тушининг оддий туш эмаслигини биларди, лекин барибир, руҳий устозининг бу илтимосининг учун жуда оғир ва амалга ошириб бўлмайдигандай туюлди. Саннийаси қабул қилиш?! Ҳар ҳолда у айнан ҳозир бундай қилолмайди. Ҳозир у ўзининг бизнес ишларини тартибга солиши ва топган пулига китоб нашр қилиши керак. У ўз бурчини бажаришда давом этди, лекин бу туш ҳеч қачон унга тинчлик бермасди.

* * *

1945 йил уруш тугади, лекин Ҳиндистон аввалгидай Британия ҳукми остида эди. Абхай бизнесини ривожлантириш имконига эга бўлди. Калькуттадан олти юз чақирим узоқда бўлган Ланау шаҳрида у бир бинони ижарага олиб, ўзининг “Абхай Чаран дэ ва ўғиллари” деган хусусий корхонасини ташкил этди. Бунинг учун қирқ минг рупий бошланғич маблағ керак эди, энди Абхай бизнес билан жиддий шуғуллана бошлади. Бунинг устига у Ҳиндистон қонуни бўйича, химикатлардан тўғри фойдаланаётганини, қонунни бузмаётганини кўрсатиш учун ҳукумат инспекторларидан уч кишини ишга ёллаши лозим эди. Шунча харажатларга қарамай, барибир у миждозларни ўзига яхши жалб қилди, унинг харидорлари кўп эди. У Калькуттадаги магазинларини ёпиб, бутун кучини Лакнауга қаратди.

Маҳаллий аҳоли у ижарага олган бинони жин-арвоҳлар эгаллаб олган деб айтишди, лекин уларни гаплари Абхайни кўркита

олмади. Корхона ишлай бошлаганида баъзи бир ишчилар кўқиб, унинг олдига келдилар: “Бабу, Бабу, анави ерда арвоҳлар юрибди!” Абхай Ҳаре Кришна мантра зикр қилиб бинонинг ҳамма хоналарини айланиб чиқди, шундан кейин ҳеч кимни жин-ажиналар безовта қилмади.

Ўн учинчи ноябрда Абхай хизматкори Гаурангага Лакнаудаги баъзи бир муаммолар ҳақида ёзиб, ундан келиб ёрдам беришни илтимос қилди. Бу хатида у хотини ва болаларидан шикоят қиларди:

“Гауранга прабху, таъзимларимни қабул қил. Еттинчи ноябрда ёзган хатингни олдим. Дарров жавоб ёзишга вақтим бўлмади. Мен бу ерда бир неча ишчиларим билан яшайман. Агар мен бу ердан кетсам, ишимни бутунлай бекитишга тўғри келади. Бир марта кетиб, бизнесни ёнганим учун 10000 рупий йўқотгандим, одамларнинг менга бўлган муносабати ҳам ўзгарган, душманларим ҳам кўпайган эди. Шунинг учун мен ҳаётимни хавф остига қўйиб бўлса ҳам курашишга мажбурман. Мен бу ерда шунча муаммолар орасида бекорга юрганим йўқ. Шунинг учун мен бир неча марта сени бу ёққа чақирган эдим. Ушбу хатни олган заҳоти уни Дурбага кўрсат. Ундан камида ўн рупий ол ва бу ерга кел. Сен келгандан кейин мен сенинг қариндошингга пул юбораман. Сени у ёқда фақат уларга овқат пишириш ва уларнинг хизматини қилиш учун ушлаб туришининг нима кераги бор? Мен уларга етарлича хизмат қилдим, шунча вақт хизматкорлар, ошпазлар, чўрилар ёллаб юрдим, лекин улар ўзгаришини истамайдилар, Худога садоқат билан хизмат қилиш ҳақида умуман ўйламайдилар. Шунинг учун оилавий муносабатлар энди мени қизиқтирмайди. Сен бу ерга келгандан кейин мен Калькуттага кетаман. Агар оиламдагилар Худога садоқат билан хизмат қилишга қизиқаётганини кўрсамгина уларга моддий ёрдам бериб тураман. Акс ҳолда менинг улар билан ишим йўқ. Мен учун битта кўрпа олиб кел.

Абхай.

Икки нарса – оила ва тарғибот – бир бири билан ўзаро курашар эди. "Худога қайтиш" журнали Радхаранини умуман қизиқтирмасди. У Абхайнинг фаолиятини умуман кўллаб-қувватламасди – на рухий фаолият борасида, на бизнес борасида. Унинг корхонаси “Абхай Чаран Дэ ва ўғиллари” деб аталарди, шунга қарамасдан унинг ўғиллари ҳам унга ёрдам беришни истамасдилар. У ўзининг хизматкоридан Лакнауга келишни илтимос қилганида, “Гауранга, отамдан кўра бизларга кўпроқ керак” деб оиласи бунга қарши чиқди. Бундан нима фойда? Оиласи унинг бизнесини кўллаб-қувватламасди, Худога садоқат билан хизмат қилишни қабул қилмасди. У асосан оиласини боқиш учун бизнес билан шуғулланиб юргани учун, кераксиз оилани боқиш учун ўзининг шунча вақтини ва кучини

сарфлаб юрганидан у каттиқ қийналарди. Абхай коллежда ўрганган Маршал иқтисоди қонунида шундай дейилганди: “Оиласига боғланиш бўлмаса, эркак киши ишлаб пул топишга интилмайди”.

Албатта, оилавий ҳаёт ва Худога садоқат билан хизмат қилиш бир бири билан ҳамоҳанг бўла олади. Шрила Бхактивинода Тхакур инсоннинг икки бурчини кўрсатади: тана билан боғлиқ, руҳ билан боғлиқ бурчлари. Жамиятдаги ўрни, ақлини ривожлантириш, поклик, овқатланиш ва тирикчилик учун кураш – тана билан боғлиқ вазифалардир; инсоннинг руҳий мажбурияти – Кришнага садоқат билан хизмат қилиш борасидаги фаолияти. Инсон ана шу икки мажбуриятни ҳам параллел олиб бориши лозим. Шрила Бхактивинода Тхакур учун оила – руҳий илҳом манбаи эди, у ўзининг жамиятдаги обрўсидан Худога садоқат билан хизмат қилишни тарғибот қилиш учун фойдаланарди.

Лекин Абхайнинг ҳолати бошқачароқ эди. Унда ана шу икки йўл бир бири билан курашиб, бир бирини яқсон қилиш пайида эди. У ўзини худди ўзи каттиқ танқид қилиб юрган имонсиз дунёвий одамлардай яшаб юрганини ҳис қиларди: руҳий ўзлигини англашга вақт ажратмасдан, фақат тирикчилик учун кечаю-кундуз елиб югуриш. Гарчи унинг оиласи ундан тобора кўпроқ пул ишлаб топишни талаб қилаётган бўлса ҳам, у улар учун ишлашни тобора камроқ истарди, у кўпроқ Кришнани англаш таълимотини тарғибот қилишни истарди. У ҳозир ана шундай қийин аҳволда қолган эди. У шунчаки бизнес билан шуғулланишда, оиласини боқишда давом этиши ва тарғибот ишларини давом эттириш учун кўпроқ пул ишлаб топишдан умидвор бўлиши мумкин эди.

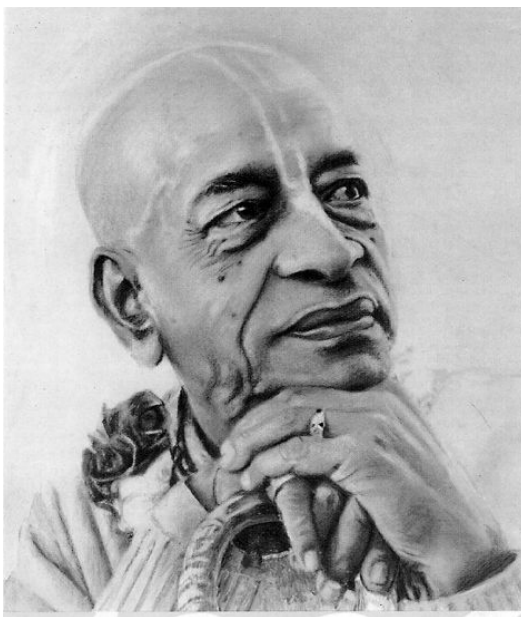
Лекин Лакнаудаги қорхонасини бир ўзи бошқара олмасди. У кўпроқ пул ишлаб топиш учун катта иш бошлаган эди. Лекин ҳар ой сайин унинг харажатлари ошиб борарди, у ижара ҳақини тўлолмай қарзга ботиб кетди, ижарачи билан судлашишга мажбур бўлди. Гарчи у Калькуттага мунтазам равишда бориб турган ва ҳар куни Лакнауға хом ашё келтириб турган бўлса ҳам, Калькуттадаги оила аъзолари унга бирор ёрдам бермасдилар. Унинг хизматкори Гауранга ҳам унинг буйруқларини ёқтирмасдан бажарар, ўзининг оиласи олдиға қайтишни ўйлаб юрарди. 23 ноябрда Абхай Гаурангага яна хат ёзди.

“Вашинавлар олдида камтарин ҳолда бош эгаман. Гауранга прабху, мен 18\11\45да юборган откриткангни олдим. Шунча пул сарфлаб бу ерга фақат бир ойға келишининг ҳожати йўқ. Дурбадан йигирма беш рупий ол ва уйингга кет. Уйингга боргандан кейин менга хат ёз, мен сенга қолган пулларингни почта орқали юбораман. Уйингга боргандан кейин бу ерга қачон кела олишингни билдир. Мен бу ерда катта бизнес бошладим. Сен буни ўз кўзинг билан кўргансан.

Агар даромад ололмасам, ким суд харажатларини кўтаради, ҳамма ишни ўзим қилишимга тўғри келяпти. Укам ва ўғилларим, худди бекорчи аёлларга ўхшаб, менинг елкамга ўтириб олиб, фақат еб-ичиб ухлашдан бошқа бирор иш қилмаяптилар.

Пуларни олган заҳоти уйингга кет, иложи борича тезроқ бу ерга келишга ҳаракат қил.

Шри Абхай Чаран Дэ”

Олтинчи боб Нотаниш дўст

Ахлоқ–одоб қоидаларига қатъий амал қилиб юрган кишилар мени адашиб юрибди деб айтаверсинлар; мен эътироз билдирмайман. Ведавий қонун–қоидаларнинг билимдонлари мени нотўғри йўл танлаган деб айтаверсинлар, қариндошларим ва дўстларим мени омадсиз деб, огайниларим эса - ақлсиз нодон деб атайверсинлар, мол–дунёга ҳирс қўйган бадавлат одамлар мени жинни деяверсинлар, билимдон файласуфлар эса мени жуда мағрур, манман деб айтаверсинлар. Буларнинг ҳаммасига қарамасдан, гарчи бунга муносиб бўлмасам ҳам, Говинданинг нилуфар қадамлари пойига хизмат қилишга бўлган қатъий интилишим озгина бўлса ҳам камаймайди.

Мадхавендра Пури

Оиласи ва бизнеси билан боғлиқ қийинчиликлардан ташқари Абхай Ҳиндистон тақдиридаги бурилиш даври – мустақилликка эришиш ва давлатнинг бўлиниши билан боғлиқ қийинчиликларни ҳам бошидан кечирарди. У сиёсатда фаол иштирок этмасди, лекин барибир миллионлаб бошқа ҳиндулар сингари Ҳиндистон мустақиллигининг зўравонлик билан шиддатли ривожланиши унга ҳам таъсир қиларди.

Ганди ва ҳиндулар таъсири остида бўлган Миллий Конгресс бирлашган Ҳиндистон давлатининг мустақил давлат бўлишига эришиш учун курашар экан, Жинна бошлиқ мусулмонлар Лигаси одамларни Ҳиндистондан ажралиб чиқиб, Покистонда алоҳида мусулмон давлати тузишга чақирарди. Ўзаро низо юзага келди. 1946 йил августида ўзининг таъсирини йўқота бошлаган Англия ҳукумати Ҳиндистон Миллий Кенгашининг президенти бўлган Жавахарлал Неруни чақириб, муваққат миллий ҳукумат ташкил этишни таклиф қилди; лекин мусулмонлар лигаси муваққат ҳукумат мусулмонларнинг талабларини қондирмайди деган баҳона билан бу таклифни инкор этди. Жинна 16 августни “очиқ ҳаракатлар куни” деб эълон қилди, бу кун Ҳиндистоннинг кўп жойларида тинч ўтди, лекин бу кун Калькуттада ҳиндлар билан мусулмонлар орасида катта тўқнашувга олиб келди. Беш кун давом этган тўқнашув пайтида беш

минг киши курбон бўлди. Минглаб одамлар жароҳат олгандилар. Кейинги ойларда бутун Ҳиндистон бўйлаб ҳиндлар билан мусулмонлар орасида тез тез тўқнашувлар бўлиб турди.

1947 йил бошида янги вице-кирол, лорд Моунтбаттен Ҳиндистон сиёсий раҳбарлари билан ҳукуматни топшириш масаларини ҳал қилиш учун учрашганида, ҳиндлар билан мусулмонлар тўқнашуви яна авж олиб кетди, чунки мусулмонлар Покистон давлатини тузишни талаб қилардилар. Фуқаролар уруши бошланиб кетишидан кўрққан Конгресс охир-оқибатда Ҳиндистон давлатининг бўлинишига рози бўлди, шундан кейин 18 июлда Ҳиндистоннинг мустақиллик қонуни бир овоздан қабул қилинди. Орадан бир ой ўтгандан кейин Ҳиндистон ва Покистон расмий равишда мустақил давлатлар сифатида ташкил этилди. Жавахарлал Неру Ҳиндистоннинг биринчи премьер министри бўлди.

Ҳиндистон учун давлатнинг бўлиниши жуда машаққатли бўлди. Покистонда беш миллион сикх ва ҳиндулар яшардилар, Ҳиндистонда ҳам шунча мусулмон яшарди. Буюк кўчиб ўтиш даври бошланди. Покистон қочоқлари билан Ҳиндистон қочоқлари бир бири билан, ҳатто бошқа диндаги ўз ватандошлари билан тўқнашардилар, ана шу тўқнашув сабабли юз минглаб одамлар курбон бўлдилар.

Шрила Прабхупада: Махатма Ганди Ҳиндистон Мустақиллик Ҳаракатини ҳар хил табақага мансуб одамларни бирлаштириши ниятида бошлаган эди. Лекин бунинг натижаси аксинча бўлди, бирлашиши Ҳиндистоннинг иккига бўлиниб кетишига олиб келди. Бўлиниши жараёни ҳамма нарсани шунчалик заҳарладики, агар авваллари ҳиндулар билан мусулмонлар орасидаги тўқнашувлар аҳён-аҳёнда, баъзи бир штатларда юзага келиб турган бўлса, эндиликда бу тўқнашувлар Ҳиндистон билан Покистон орасидаги урушга айланиб кетди. Шунинг учун аслида Ҳиндистонда одамларнинг бирлашуви эмас, бўлиниб кетиши содир бўлди.

Ҳиндулар мусулмонларнинг масжидларига бориб, уни бузиб ташлардилар, мусулмонлар ҳиндларнинг эҳромларига бориб, у ердаги Илоҳларни синдирардилар. Улар: “Ҳиндларнинг Худосини яқсон қилдик” деб ўйлардилар. Ҳиндлар ҳам шундай ўйлардилар: “Бизлар мусулмонларнинг Худосини йўқ қилдик!” Улар ҳам булар ҳам гофиллик ботқоғига ботган эдилар. Худо фақат ҳиндуларники бўлмайди. Худо фақат мусулмонларники ҳам эмас. Худо фақат христианларники эмас. Худо – ҳамма учун бир Худо, ягона Парвардигор.

Биз 1947 йилдаги ҳиндулар билан мусулмонлар орасидаги тўқнашувини кузатдик. Бир томонда мусулмонлар, бир томонда

ҳиндулар турарди. Улар бир бирларини дўппосларди; ҳар икки томондан ҳам ҳалок бўлганлар кўп эди, лекин тўполон тамом бўлгандан кейин полициячилар мурдаларнинг ҳаммасини бир жойга тўплаб олиб кетишарди – улардан ким мусулмон, ким ҳинду эканини билиб бўлмасди. Улар бир бирлари билан дўппослашарди, кейин эса, уларнинг мурдалари Бағхбазарда бир чуқурда бирга ётарди. Одам ўлганидан кейин ҳеч ким унинг мусулмон ёки ҳинду эканига эътибор бермасди. Шунчаки уни йўлдан четга олиб қўйиб ўтиб кетишарди.

Абхай Ҳиндистон эришган мустақиллик одамларга бирор яхшилик олиб келишини кутиб ўтирмади. Токи йўлбошчилар Худони англаб етмас экан, қандай ўзгариш бўлиши мумкин? Энди у чет элликларнинг ҳокимлиги сабабли келаётган мусибатлар ўрнига ўз ватандошларининг ҳукмронлиги сабабли келаётган мусибатларга айланганини кўриб турарди. Аслида муаммолар яна ҳам кўпайиб кетган эди.

Ҳиндистонда сиёсий кураш давом этган барча йиллар давомида Абхайни Кришнани англаш таълимотини тарғибот қилиш истаги бирон марта тарк этмади. У ваъда қилинган бирлашиш ва мустақиллик асосан нархларнинг ошиб кетишига, халқни бошқаришнинг ёмонлашишига олиб келганини кўриб турарди. У Ҳиндистон ва Англия дипломатларининг ўзаро келишуви оқибатида ҳиндлар билан мусулмонлар узоқ вақтлардан бери тинч-тотув яшаб келаётган жойларда ҳам ўзаро нафрат ва тўқнашувлар юзага келаётганини кўрди.

“Дунёвий ҳаётдан лаззатланиш истаги билан қўл-оёғи чамбарчас боғланган кишилар, шу боис ўзига ўхшаган сезгиларга лаззат берадиган ташқи нарсаларга боғланиб қолган кўзи кўр кишини руҳий устози ёки йўлбошчиси қилиб танлаган киши **инсон бўлиб яшашдан мақсад – ўзининг мангу уйига, "Худога қайтиш" ва Парвардигор Вишнуга хизмат қилиш** эканини тушуна олмайди. Худди бошқа бир кўр кишига эргашиб бораётган кўр киши йўлдан адашиб, чуқурга қулагани сингари, имонсиз дунёвий одамга эргашиб бораётган имонсиз одам ҳам оёқ-қўллари кармали фаолиятнинг жуда мустаҳкам арқонлари билан қаттиқ боғланган бўлади. Ана шундай бахтиқаро одамлар умрлар оша уч турли мусибатларга дучор бўлиб бу дунёда яшашда давом этавердилар.

Ваишнав руҳий устозига: “Илоҳий илм машъали билан кўзларимни очган зот” деб илтижо қилади ва руҳий устозига миннатдорчилик сифатида ўзи ҳам ана шу машъала билан инсониятга ёрдам бериши кераклигини юракдан чуқур хис қилади”

Ваишнавларнинг мангу парампараси вакили сифатида Абхай ҳам инкирозга юз тутган ҳозирги инсоният йўлини илоҳий илм машъали билан ёритишни истарди. Гарчи 1944 йилдан бери нашр қилишни давом эттира олмаётган бўлса ҳам, унинг "Худога қайтиш" журнаlining мақсади шундан иборат эди.

Лекин, нашр қилишга маблағ бўлмаса ҳам, Абхай мақолалар ёзишда давом этарди. Абхайнинг энг дадил режаси Гитопанишад, унинг "Бхагавад-гита"ни инглиз тилига таржима қилиш ва изоҳлашга киришиши эди. Ганди ва бошқалар ҳамиша "Бхагавад-гита" донишмандлигига мурожаат қилардилар, Ҳиндулар ҳеч қачон ўзларининг "Бхагавад-гита"сини эсдан чиқармасдилар, - лекин, унга изоҳ ёзган кишиларнинг кўпчилиги уни одамларга Кришна истаганидай таништирмасдилар. Улар "Бхагавад-гита"ни баён этган Парвардигор Кришнани Худонинг Олий Шахси сифатида тан олмасдилар, лекин, ўзларининг шахсий ғояларини тасдиқлайдиган шиор сифатида Кришнанинг гапларидан фойдаланар эдилар. Сиёсатчилар, дин арбоблари ёки олимлар – деярли уларнинг ҳаммаси Гитани ўз билганларича рамзий маънода талқин қилардилар. Абхай эса, одамларга "Бхагавад-гита" аслида қандай бўлса, шундайлигича, асл ҳолида тақдим этишни истарди. Ҳажми бўйича у 1200 бет, чиройли расмлар билан безатилган уч жилдли китоб бўлиши керак. Абхай учун бу китоблар ҳақиқатан ҳам деярли бор эди, бунинг учун озгина вақт бўлса бас. Охирги икки йил давомида унда асл ҳолидаги "Бхагавад-гита"нинг юзлаб қўлёзма саҳифалари пайдо бўлганди. У ўзининг блокнотида, кераксиз қоғозларда ёзар, кейин эса, уларни номерлари кўйилган варақларга машинкада кўчирар эди. Ҳали унда ўз вақтининг ҳаммасини фақат китоб устида ишлашга сарфлаш имконияти йўқ эди, лекин барибир унинг хаёлида китобнинг аниқ мавжуд ҳолати аста-секин аниқ юзага кела бошлади.

Шунингдек, у Парвардигор Чаитанья таълимотини хат орқали ҳукумат раҳбарларига, ўзининг обрўли танишларига ва газеталарни кўздан кечирган пайтда мақоласи ёки гаплари унинг эътиборини тортган кишиларга тарғибот қила бошлади. Ўзини уларнинг камтарин кули деб таништириб, уларга Ҳиндистоннинг Кришна онгидаги бошланғич маданияти ҳар қандай муаммоларни муваффақият билан ҳал қила олиши ҳақидаги ўзининг ғояларини тушунтирар эди. Баъзан Абхай хатларига жавоб оларди, агар Абхай уларнинг бирортасида салгина бўлса ҳам қизиқиш сезса, бу қизиқишни хат орқали кўздан келганида кучайтиришга интиларди.

Машҳур реформачи Махендра Пратап Раджа "Умумжаҳон Федерацияси"ни ташкил қилди. Абхай Вриндаванда чоп этилган

варақани ўқиб чиқди, унда жаноб Пратап барча миллатларни, барча одамларни бирлашишга чақирарди.

Абхай унга хат ёзиб айтдики, "Бҳагавад-гита"да баён этилган Парвардигор Кришнанинг таълимоти барча динларни бирлаштиришга кодир бўлган Худо ҳақидаги илмдир. 1947 йилда Пратап унга шундай деб жавоб ёзди: "Мен сизнинг "Бҳагавад-гита"ни чуқур ўрганиб юрганнгизга ҳавасим келади. Мен ҳам мумтоз адабиётларга жуда қизиқаман. Сизни ишонтириб айтишим мумкинки, мен қатъий равишда ана шу китобнинг кўрсатмаларига риоя қиламан". Жаноб Пратап ўзининг китобини "Муҳаббат дини" деб атади ва "Умумжаҳон федерацияси"нинг диний масалалар борасидаги фикрини билиш учун Абхайга уни ўқиб кўришни тавсия қилди. "Лекин мен – деб ёзганди жаноб Пратап, - сизнинг "Парвардигорнинг Кришна ва Говинда номлари асосида ҳар хил динларни бирлаштириш таклифингизга кўшиламан. Мен сизнинг "Худога қайтиш" журналинини нашр қилиш устида олиб бораётган ишларингизни жуда юксак баҳолайман".

Абхай унинг ёзган китобини излаб топди, ўқиб чиқди, 1947 йил июлда Канпурга борган пайтида унга жавоб ёзди. Абхай Канпурга руҳий устоз сифатида эмас, шунчаки дори сотиш учун келган эди. Лекин у ёзув машинкасини ҳаммаша ўзи билан олиб юрар, тарғибот қилишни ҳеч қачон тўхтатмас эди.

"Аввалги хатимни давом эттирган ҳолда, сизга хабар бераманки, сизнинг "Муҳаббат дини" деган китобингизни ўқиб чиқдим. Менинг фикримга кўра китобнинг мавзуси пантеизм фалсафасига асосланган, сиз муаммоларни ҳал қилиш йўли – инсониятга хизмат қилишда деб биласиз. Муҳаббат дини – ҳақиқий диний ғоя, лекин муаммоларни ҳал қилиш йўли фақат инсониятга хизмат қилишга асосланган бўлса, сиз таклиф этаётган йўл илмий ҳам эмас, тўлиқ ва мукаммал ҳам эмас.

Ҳақиқий муҳаббат дини "Бҳагавад-гита"да мукаммал ҳолда баён этилган. Бундан ташқари сиз ўз фикрларингизни баён этишда бирор ишончли манбадан далил келтирмайсиз. Шу боис, сизнинг гапларингизнинг ҳаммаси ўзингизнинг мавҳум фикрларингиздир. Агар дин ва унинг аҳамияти ҳақида ҳар хил одамлар ҳар хил мавҳум фикрларни ўртага ташлайверсалар, кимнинг гапларини қабул қилишимиз керак бўлади? Шу боис бу муаммони ҳал қилиш учун унга ишончли, илмий ва ҳаммабоп йўл билан ёндошиш керак".

Кейин Абхай ўн пунктда "Бҳагавад-гита"нинг мазмунини баён этди ва хатини шундай якунлади: "шунинг учун инсониятга хизмат қилишнинг энг яхши йўли – "Бҳагавад-гита" фалсафаси ва динини ҳамма вақт, ҳамма жойда, ҳамма одамларга тарғибот қилишдан иборат".

Лекин, одатдагидай, унинг хати узоқ вақт давом этадиган фалсафий диалогга олиб келмади. 1947 йилда Абхай янги ташкил этилган ҳукуматнинг олий мартабали амалдорларига хат ёзиб, оммавий тартибсизликларга қарши курашишнинг қулай воситасини таклиф этди, лекин улар Абхайнинг таклифини қабул қилмадилар. У ғарбий Бенгалия Губернатори билан учрашиб суҳбатлашишга имкон беришларини илтимос қилди, губернаторнинг котиби унга: “Губернатор жаноблари иши ҳаддан ташқари кўплиги сабабли сиз билан учраша олмаслигидан жуда афсусда эканини билдирадилар”. Халқ таълими вазирига ёзган хатига Абхай унинг котибидан жавоб олди: “”Ҳиндистон Ҳукумати афсус билан сизга шуни маълум қиладики, у сизнинг таклифингизни қабул қила олмайди””.

Баъзан амаалдорларнинг унга бўлган муносабати худди ёш болани алдаб бошини силашга ўхшаб кетарди: “Ишончим комилки, сизнинг мамлакатда тинчлик ўрнатиш бўйича таклифларингизни премьер-министр албатта қўллаб-қувватлайди”. Ёки: “У(Халқ таълими вазири) жамиятнинг ривожланиш йўналишини кўрсатиб беришга интилаётганингиздан жуда миннатдор, У сизга жаноб... билан учрашишни маслаҳат беради”.

Маҳаллий амалдор мулойимлик билан у билан учраша олмаслигини айтди: “Мен сизнинг ёзган хатларингиз ва билдирган фикрларингиз учун сиздан жуда миннатдорман. Сиз ташкил этмоқчи бўлган ташкилотга қўшилиб, мен бирор фойдали мақсад учун хизмат қила олишимга кўзим етмайди. Шу боис бу мавзуда сиз билан баҳслашиб ўтиришнинг ҳожати йўқ, сиз ҳам мен билан учрашишга вақт кетказиб юрманг. Лекин барибир мен сизга омад тилайман”.

1947 йил октябр ойида, Калькуттадаги тўқнашувдан кейин Абхай реабилитация комитети раисига хат ёзди ва ундан шундай жавоб олди: “Ҳари-киртана ва прасадам масаласига келсак, Сиз ўзингиз истаган дастурни амалга оширишингиз мумкин, лекин, мени бу масала қизиқтирмайди деб ўйлайман, шу боис сиз билан учрашишга зарурат йўқ”.

Абхай ваишнав тарғиботчи вазифасини бажарарди, ҳар хил ҳукумат идораларининг котиблари уни тан олиб, муносиб кутиб олардилар. Лекин улар у таклиф қилаётган "Бҳагавад-гита" фалсафасини амалда қўллаш усулини ҳамда унинг хари киртана ўтказиш борасидаги таклифини қабул қила олмасдилар. Лекин барибир вақти вақти билан кимдир унинг таклифлари билан қизиқиб қоларди. Жаноб Астхана, Олий Суд адвокати шундай жавоб берди: “Ёзган хатингиз, жамиятни ривожлантириш бўйича сизнинг аниқ ва кенг қўламли режаларингиз учун жуда миннатдорман. Сизни хат ёзишга ундаган эзгу ҳис-туйғуларни жуда кадрлайман ва менинг

саволим борасидаги муносабатингизни ҳурмат қиламан. Мен "Бхагавад-гита"ни ўргандим ва унинг баъзи насиҳатларини тан олдим, лекин ҳали мен баркамолликдан жуда олисдаман. Агар сизга ўхшаган киши менга руҳий юксалиш йўлида раҳбарлик қилса, жуда хурсанд бўлардим. Шу боис илтимос, менга ўз режаларингизни юборсангиз, кейин ўз фикримни айтишим мумкин бўларди”.

***

Табийки, Абхай Махатма Гандини Худога садоқат билан хизмат қилишга жалб қилиш ҳақида ўйламай туролмасди. Махатма Гандининг дадиллиги, риёзатга берилганлиги ва ўз ватандошларининг бахти учун қилган эзгу ишлари шарофати билан у хинд халқига жуда катта таъсир кўрсата оларди. Умумжаҳон Клинфедерациясидаги Махендра Пратапа сингари Махатма Ганди учун ҳам Худога хизмат қилиш - сиёсат ва ўзининг шахсий ғоялари ёрдамида одамларни бахтиёр қилишдан иборат эди. Бир инглиз сиёсатчиси Махатма Ганди ҳақида шундай деган эди: “Махатма Ганди ё сиёсатчилар ичида авлиё, ё авлиёлар ичида сиёсатчи”. Лекин ким бўлса ҳам, у том маънода Худога соф садоқат билан хизмат қилиш билан банд эмасди, "Бхагавад-гита"таълимотига асосан унинг қилиб юрган ишлари махатмаларнинг ишлари эмасди. "Бхагавад-гита" таълимотига кўра махатма – Кришнани Худонинг Олий Шахси деб билган ҳолда, Унинг шон-шухратини тарғибот қилиб, Унга садоқат билан хизмат қилишга ўзини бутунлай топширган инсондир. Махатма бошқаларни Кришнага ўзини топширишга илҳомлантиради.

Лекин Абхай ёшлигида Махатма Гандининг издоши эди, шунинг учун қалбида унга нисбатан алоҳида жуда илиқ муносабат ҳис қиларди. Албатта, Шрила Бхактисиддхантас Сарасвати кейинчалик Абхайни ўзини Худога садоқат билан хизмат қилишга бутунлай бахшида қилишга ишонтирган эди. Лекин, Махатма Ганди бутун жаҳон бўйлаб катта обрўга эга инсон бўлишига, Абхайни эса, бутун жаҳон нари турсин, ҳатто Гандининг ўзи ҳам танимаслигига қарамасдан, ҳозир Абхай қалбида Махатма Гандига нисбатан эски кадрдонлик туйғусини ҳис қиларди.

1947 йил еттинчи декабрда Абхай Канпурдан Махатма Гандига хат жўнатди. Махатма Ганди Деҳлининг Бирли деган жойида яшарди. Бу ерда қудратли қуролли кучлар бутун шаҳарга тарқалиб, хиндлар билан мусулмонлар орасидаги тўқнашувнинг олдини олишга ҳаракат қилардилар. Махатма Гандининг котиби Пьярелал Найар Махатма Гандининг ўша пайтдаги ҳолатини “инсон тасаввур қилиши мумкин бўлган энг маюс киши” деб таърифлаган эди.

У Ҳиндистон мустақиллиги учун курашга олиб борган кишилар – Жавахарлал Неру, Валлабхай Пател ва бошқалар миллатга йўлбошчилик қилардилар. Махатма Ганди эса, ўзининг халқни беозорлик, бирдамлик ва деҳқончиликка чақирувчи шиорлари билан энди улар билан жуда кўп масалалар бўйича келиша олмасди. У ўзини энди эскилик саркити бўлиб қолаётганини ҳис қиларди. Унинг собиқ ҳамкорлари у билан фахрланардилар, лекин унинг раҳбарлик қилишини истамасдилар. Унинг барча дастурлари – ҳиндулар билан мусулмонларни бирлаштириш, беозорлик, қашшоқ аҳолига ёрдам бериш – бутун жаҳонда олқишланар эди, лекин Ҳиндистонда 1947 йил барбод бўлган эди. Яқинда мусулмон қочоқларининг лагерига борганида, мусулмонлар унинг машинасини ўраб олиб, уни ҳақоратлар эдилар, у Қуръондан бир оятни мисол келтирмоқчи бўлганида эса, бир гуруҳ ҳиндулар ҳайкириқлар билан унинг овозини ўчириб ташлаган эдилар. Етмиш саккиз ёшга тўлган Махатма Ганди жисмонан заифлашиб, қаттиқ тушкунликка тушиб қолган эди.

Абхайнинг хати ҳеч қачон унинг қўлига бориб тушмаслиги эҳтимолга яқинроқ эди. Абхай буни яхши биларди. Махатма Гандига хат жўнатиш худди хатни шишага солиб, денгизга қўйиб юбориш билан баробар эди. У ўзининг хати Махатма Гандига келаётган минглаб хатлар оқимига қўшилиб кетишини, Ганди уни ўқишга вақти бўлмаслигини биларди. Лекин барибир Абхай унга хат жўнатди.

“Ҳурматли дўстим Махатма Ганди,

Илтимос, камтарин намаскаримни қабул қилинг. Мен сизнинг нотаниш дўстингизман. Гарчи ҳали бирон марта сизнинг жавобингизни олмаган бўлсам ҳам, вақти вақти билан мен сизга хат ёзиб тураман. Мен сизга ўзим нашр қилаётган "Худога қайтиш" журналларини ҳам юборган эдим, лекин котибингиз хат ёки журнал ўқиш учун сизнинг вақтингиз йўқлигини айтди. Мен сиз билан суҳбатлашиш имконини беришларини сўрадим, лекин котибингиз менинг илтимосимни қондиришга ҳам вақтингиз йўқлигини айтди. Нима бўлганда ҳам, сиз ҳатто мени танимасангиз ҳам, мен сизнинг эски дўстингизман, шу боис мен сизга ўзингиз муносиб бўлган жойни эгаллашингизга ёрдам бериш ниятида хат ёзаяман. Фақат сизнинг бахтингизни ўйлаб иш қилаётганим учун мен сиздай дўстим олдидаги бурчимни эсдан чиқара олмайман.

Дўстингиз сифатида, агар шармандаларча ўлиб кетишни истамасангиз, сиёсат ишларида фаол иштирок этишни ҳозирнинг ўзида тарқ этишни сиздан чин қалбимдан ўтиниб сўрайман. Сиз ўзингиз истагандай, 125 ёшгача умр кўришингиз мумкин, лекин шармандаларча ўлим сизга муносиб эмас.

Ҳозирги ҳаётингиз давомида сиз эришган обрў-эътиборга бутун инсоният тарихида ҳеч ким эриша олган эмас. Лекин сиз билишингиз лозимки, бу обрў-эътибор сохта, чунки уларни Парвардигорнинг алдамчи қуввати – Майя яратган. Мен “сохта” деганда, сизнинг сонсаноксиз дўстларингиз сизга нисбатан иккиюзламачилик қилганини ёки сиз уларга нисбатан носамимий бўлганингизни назарда тутаётганим йўқ. Мен шунчаки буларнинг ҳаммаси ўткинчи, бошқача қилиб айтганда, алдамчи эканини, алдовга асосланиб эришган обрў-эътиборингиз эса, Майянинг яратиб қўйган тузоғидан бошқа нарса эмаслигини айтмоқчиман, айнан шунинг учун улар сохта ва ўткинчи, буни сиз нима деб атасангиз атайверинг. Лекин сизлардан ҳеч ким – на сиз, на сизнинг дўстларингиз буни билмайсизлар”.

Садху олқишлаши керак эмас, садху чўрт кесиши керак. Унинг дўстлиги айнан шунга асосланган – у дунёвий кишининг алданишини чўрт кесиб ташлайди. Дўстлари ташлаб кетган Махатма Ганди Ҳиндистон мутақиллиги учун олиб борган узоқ ва оғир кураши натижаларидан ҳафсалари қаттиқ пир бўлганди. Келажакни ўйлаб қаттиқ саросимага тушиб, у ҳозир шундай ҳолатда эдики, у барча дўстлари ҳам, кўрсатган фаолияти ҳам алдовга, иллюзияга асосланган эканини англаб ета оларди. Унинг ҳозирги ҳолати, Абхайнинг хати устида чуқур мулоҳаза юритиш учун унинг ҳаётидаги энг қулай вақт эди.

“Ҳозир, Худонинг марҳамати билан ана шу алданишдан халос бўляпсиз, энди сизнинг Ачарья Крипалини сингари содик дўстларингиз сизни уларга аввалгидай, - беозорлик ҳаракати авжида бўлган пайтдагидай, бирор ижобий ҳаракат дастурини бера олмасликда айбламоқдалар. Шунингдек, сиз, сизнинг рақибларингиз юзага келтирган ҳозирги сиёсий парокандаликни тезроқ ҳал қилиш йўлини топиш мажбурияти билан банд бўлиб қолгансиз. Шу боис бу хатимни сиз ўзингизнинг арзимас дўстингиздан огоҳлантириш сифатида қабул қилинг: агар сиз фаол сиёсий ишлардан ўз вақтида четланмасангиз ва қолган умрингизни ҳақиқий махатмалар сингари бутунлай "Бҳагавад-гита" таълимотни тарғибот қилишга бағишламасангиз, сиз ҳам худди Муссолини, Гитлер ёки Ллойд Жорж сингари шармандаларча ҳалок бўласиз”.

Абхай кўп йиллардан бери Махатма Гандига шундай хат юборишни орзу қилиб юрарди. Аслида у аввал ҳам хат ёзган эди, лекин бирор натижа бўлмаганди. Лекин, энди унинг ишончи комил эдики, агар Махатма Ганди фаол сиёсий фаолиятдан четлашмаса, тез орада шармандаларча ўлиб кетишига ишончи комил эди. Худога садоқат билан хизмат қилиш илмини тарғибот қилиш ўрнига Махатма Ганди сиёсат ишларида фаол иштирок этарди, шунинг учун уни

огоҳлантириш лозим эди. Абхай бу хатни дўстини қутқариб қолиш учун ёзди.

“Сиз, дўстлик ниқобини кийиб олган сиёсий рақибларингиз нимага ва қандай қилиб сизни алдаб, қалбингизни тилка-пора қилиб, сизга ўзингиз шунча йиллар давомида оғир кураш олиб борган зулм наштарини сизга қаратиб юрганини осон тушуниб оласиз. Сиз истаган асосий нарса – Ҳиндистонда ҳиндулар билан муслмонларни бирлаштириш эди, лекин улар, аста-секинлик билан, билдирмасдан сизнинг барча уринишларингизни йўққа чиқариб, Ҳиндистондан мустақил бўлган Покистон давлатини туздилар. Сиз Ҳиндистоннинг озодликка чиқишини истаган эдингиз, улар эса Ҳиндистонни ҳамма вақтга қарам қилиб қўйдилар. Сиз бхангларнинг аҳволини яхшилашни истаган эдингиз, лекин, гарчи сиз уларнинг колониясида яшаётган бўлсангиз ҳам, уларнинг бахтиқаро аҳволи ёмонлигича қолиб кетяпти. Шунинг учун буларнинг ҳаммаси – алданиш, иллюзия, сиз буни ҳақиқат кўзи билан кўрсангиз, бу Парвардигорнинг иродаси эканини тушуниб оласиз. Сиз шунча вақтдан бери Ҳақиқат деб курашиб келган ғояларингиз шунчаки алданиш, иллюзия эканини кўрсатиш билан Парвардигор сизга Ўз марҳаматини кўрсатяпти”.

Абхай бу ўткинчи дунёда мутлақ Ҳақиқат бўлган нарсанинг ўзи йўқлигини Махатма Гандига айтишни ўзининг бурчи деб биларди. Худди нур ҳамиша соя билан бирга бўлгани сингари, ахимса, беозорлик албатта химса, зулм билан бирга бўлади. Қарама-қаршиликлар оламида бирор нарсани Мутлақ Ҳақиқат деб бўлмайди. “Сиз шуни тушунмадингиз, - деб ёзади Абхай, - ҳатто буни ишончли манбалардан билиб олишга ҳам интилмадингиз, шунинг учун сизнинг бирдамликка эришиш учун қилган ҳаракатларингиз бўлиниб кетишга, ахимса(беозорлик) учун курашингиз эса – химса(зулм)га олиб келди”.

Абхай Махатма Ганди ҳеч қачон ўзига ҳақиқий руҳий устоз танламаганини алоҳида таъкидлаб айтди, ваҳоланки, руҳий устоз танлаш – руҳий фаолиятнинг зарурий ва замонлар синовидан ўтган ишончли шартидир. "Бхагавад-гита" шогирдлар силсиласида турган гуру қабул қилиш зарурлигини кўрсатса ҳам, Махатма Ганди ҳамиша фақат ўзининг қалбига қулоқ солар, бошқа кўплаб кишиларнинг масалан, Раскин ва Торонинг, ғояларини қабул қилар ва уларни Инжил ва "Бхагавад-гита" таълимотлари билан аралаштириб юборар эди. “Гуруга мурожаат қилиб, - деб ёзади Абхай, - Махатма Ганди Мутлақ Ҳақиқат борасида ҳеч қачон адашмаган бўларди”.

“Катха Упанишад”да аниқ айтилганки, шунчаки муқаддас китобларни яхши биладиган эмас, балки, Брахманни, Мутлақ Ҳақиқатни англаб етган ҳақиқий гуруни қабул қилиш лозим, фақат шу

йўл билан Мутлақ Ҳақиқатни англаб етиш мумкин. "Бҳагавад-гита"да ҳам шунга ўхшаш кўрсатма берилган:

Тад виддхи пранипатена парипрашнена севайа

Упадекийанти ту джнанам джнанина таттвадаршина

Лекин мен биламанки, ўз мақсадингизга эришиш йўлида ўзингиз ўйлаб топган риёзатларга берилган ёки ўткинчи ҳақиқатлар устида ўтказаётган тажрибаларингиз давомида турли хил усуллар ўйлаб топган пайтларингиздан бошқа ҳолларда, сиз ҳеч қачон ўзингизда бу илоҳий таълимотнинг таъсирини ҳис қилмагансиз. Агар сиз, юқорида тавсия қилинганидек, Гуру қабул қилган бўлсангиз, осонлик билан бундай хатоларни четлаб ўтган бўлардингиз”.

Махатма Гандининг олийжаноб ва риёзатчилик фазилатларига тан берган ҳолда Абхай ундан Мутлақ Ҳақиқатга ўзини топшириш учун ўзининг руҳий юксалиши билан шуғулланишни илтимос қилди. Абхай у сиёсатни тезда тарк этиши кераклигини қатъий талаб қиларди.

“Риёзат чекши ёрдамда ўзингизда илоҳий сифатларни ривожлантиришига самимий интилишларингиз, албатта, сизнинг руҳий юксалишида анча юқори поғонага кўтарилишингизга ёрдам берди, лекин сиз ўзингизнинг ана шу ҳолатингиздан Мутлақ Ҳақиқатни англаб етиш йўлида фойдаланганингиз маъқул. Агар сиз ана шу ўткинчи ҳолатингиздан мамнуният ҳосил қилсангиз, Мутлақ Ҳақиқатни англаб етишига интилмасангиз, ҳеч шубҳа йўқки, моддий табиат қонунлари сизни эришган ана шу, бир қараишда улугвордай кўринган погонангиздан улоқтириб ташлайди. Лекин, агар сиз ҳақиқатан ҳам Мутлақ Ҳақиқатга мурожат қилишни истасангиз, агар сиз бутун, жаҳонга, бутун инсониятга ўз ичига бирдамлик, тинчлик ва беозорлик гоёларини ҳам оладиган ҳақиқий фойда келтиришни истасангиз, сиз бу гуноҳкор сиёсатчилар даврасини ҳозироқ тарк этишингиз ва ўзингизча фойдасиз талқин қилмасдан, "Бҳагавад-гита"нинг соф фалсафасини ва соф динини тарғибот қилиш поғонасига кўтарилишингиз лозим. Мен баъзан бу мавзуну "Худога қайтиш" журналида ёритганман, шу журналнинг бир саҳифасини сизга ҳам юборяпман.

Мен Сиздан бир нарсани ўтиниб илтимос қиламан – сиёсат ишларидан ҳеч бўлмаса атиги бир ойга четлашинг, шунда биз сиз билан "Бҳагавад-гита"ни муҳокама қилишимиз мумкин. Ишончим комилки, бу суҳбатимиз фақат сизнинг эмас, балки бутун дунё

халқининг манфаати учун сизнинг ҳаётингизга янги нур олиб киради, чунки биламанки, сиз ҳалол, самимий ва олижаноб инсонсиз”.

Сизнинг жавобингизни кутиб қолувчи
самимий дўстингиз Абхай Чаран Дэ.

Жавоб келмади. Орадан бир ой ўтгандан кейин Махатма Ганди Ҳиндистон бўлиниш шартномасида кўрсатилганига биноан Покистонга 550 млн рупий пул тўлашини талаб қилиб, очлик эълон қилди. Аввалига Покистондан қочиб келган ҳиндулар Махатма Гандининг деразаси олдига келиб: “Гандига ўлим!” дея бақиришиб, намойиш қилдилар. Махатма Ганди ўзининг ажалини тобора яқинлаштираётган мана шу очлик шарофати билан миллат қалбида ўзига нисбатан ташвишли ҳамдардлик туйғусини уйғотди, ҳукумат раҳбарлари Покистонга пул тўладилар. Энди Махатма Гандининг деразаси олдида одамлар гавжум бўлиб, “Яшасин Ганди!” деб бақирардилар. Айни пайтда ҳиндлар билан мусулмонлар орасида тўқнашувлар давом этарди.

30 январ куни Конгресс партиясининг янги уставини ёзиб бўлиб, Ганди овқатланди, ўзининг ип йигирув станогидида ишлади, кейин кечқурунги ибодатга йўл олди. Йўлда унинг кўксига уч марта ўк узиб ўлдирдилар. У Худонинг муқаддас номини айтиб жон берди: “Хе Рама!” Абхайнинг бир ой олдин ёзган хати худди аниқ башоратдай бўлиб янгради. Лекин, афсуски Ганди ўзига ёзилган бу хатни ўқимаганди.

* * * *

“Махатма Ганди фонди” раҳбарлари Махатма Гандининг ҳаёти ва фаолиятини қандай қилиб абадийлаштириш бўйича тавсиялар тўплай бошлаганида, Абхай уларга ва Ҳиндистон бош вазири Валлабхбахаи Пателга хат ёзиб, бойликларни тақсимлашда “Гандининг тутган йўли”ни таклиф қилди.

“Махатма Гандининг бутун умри инсониятга, айниқса, одамларнинг маънавий ҳолатини юксалтириш йўлида хизмат қилишга бағишланган эди. Унинг умрининг охириги кунларидаги фаолияти шуни кўрсатадики, у ҳамма одамларга нисбатан бир хил муносабатда бўларди, бутун жаҳон халқи уни сиёсий арбоб эмас, балки кўпроқ рухий йўлбошчи деб тан олган. Худога садоқат унинг олий мақсади эди, мен унинг табаррук хотирасини оддий йўллар билан эмас, “Ганди йўли” сифатида абадийлаштириш лозим деганда, мен фақат унинг йўлидан боришни оммалаштиришгина унинг хотирасини муносиб ҳурмат қилиш бўла олишини назарда тутяпман”.

Абхай Махатма Гандини ваишнава деб олқишларди, у жуда кам ҳолларда бундай қиларди. Ўзининг зарур сиёсий ишларига қарамасдан, Махатма Ганди ҳеч қачон кечқурунги сиғиниш маросимларида иштирок этишни тарқ этмаган. Ҳатто у ўз ажалини ҳам кечқурунга киртанга бораётган пайтида кутиб олган эди. Абхай таъкидлаб айтдики, Махатма Ганди одамларнинг маънавий, руҳий ҳолатини юксалтириш устида иш олиб бориш учун кучни айнан мунтазам равишда ўзи иштирок этиб юрган киртанлардан оларди.

“Ганди минус руҳий фаолият – оддий сиёсатчидир – деб ёзганди Абхай, - Лекин, у сиёсий арбоблар орасида ҳақиқий авлиё зот эди”. Абхай ёздики, Парвардигор Чаитанья Худонинг Кришна ва Рама муқаддас номларини биргаликда қуйлаш ҳаракатини бошлаб берди, унинг издошлари бўлган олти Госвами эса, Худо ҳақидаги илми муҳокама қилиш ва тушуниб етиш учун кўплаб китоблар ёзиб қолдирдилар. “Махатма Ганди фонди” раҳбарлари Махатма Гандининг ҳаётидан ўрнак олиб, уни кенг ривожлантиришлари лозим. Шу боис, Махатма Ганди хотирасини муносиб абадийлаштиришнинг ягона йўли – ҳамма жойда одамларнинг ҳар куни биргаликда “Бхагавад-гита”ни ўрганишини ташкил этишдан иборат. Одамлардаги табиий руҳий фазилатлар ҳар куни ўтказиладиган руҳий суҳбатлар ёрдамида мустаҳкамланиб турилса, уларда улғувор илоҳий сифатлар ривожланади”.

Абхайнинг яна бир таклифи бор эди. Махатма Ганди паст табақадан чиққан одамларга эҳромларга кириш ҳуқуқини беришга интилишлари билан машҳур эди. У оддий одамлар сиғиниши учун Ноакхалида Радха-Кришна Илоҳини ўрнатганди. Гарчи, одатда буни одамлар Махатма Гандининг иккинчи даражали фаолияти деб ҳисобласалар ҳам, Абхай Махатма Гандининг ҳаракати руҳий қадриятларга асосланганлигини исботлаб, буни Махатма Ганди ҳаётининг мазмуни деб таъкидларди. Абхай тушунтирдикки, гарчи Ҳиндистонда юзлаб, минглаб эҳромлар бўлса ҳам, уларга нотўғри раҳбарлик қилаётганлари сабабли зиёли кишилар эҳромларга бормайдилар. Ведаларнинг бошланғич маданиятида эҳромлар одамларда руҳий маданиятни тарбиялаш учун мўлжалланган. Агар Ҳиндистондаги эҳромлар ҳаётга тўла руҳий марказлар бўла оласалар эди, кундалик турмуш ташвишларига ғарқ бўлган одамлар уларга бориб, ҳаётда ўзларининг энг олий бурчларини билиб олган бўлардилар.

“Одамларни ана шу руҳда тарбиялаш ва шунга амал қилиб яшаш ҳар бир инсоннинг Худони борлигига ишонч ҳосил қилишига ёрдам берган бўларди, зеро, Махатма Ганди айтганидек, агар худо хоҳламаса, дарахтнинг япроғи ҳам шитирламайди”.

Шунингдек, Абхай Махатма Ганди ташкил этган харижонлар харакатини ҳам эслаб ўтди. Бу билан Ганди хароми одамларни харижон, худонинг бандаси деб, уларга ҳам бошқалар билан бир хил ҳуқуқ беришга интиланган эди. Кўпчилик одамлар Махатма Гандининг бу ишларини шунчаки инсонпарварлик ҳаракати деб билар эди, лекин, Абхай унинг бу ишларини ҳам руҳий фаолият деб, уни бошқа, руҳий тарафдан ёритди. Лекин Абхай кўшиб кўйдик, хароми одамларга шунчаки харижон деб тамға осиб кўйиш керак эмас, - пасткаш одамларнинг онгини юксалтирадиган таълим-тарбия тизимини тузиш керак. Ана шундай дастур "Бҳагавад-гита"да берилган, бу дастурни Парвардигорнинг асл содиғи раҳбарлиги остида амалга ошириш мумкин. Абхай "Махатма Ганди фонди" раҳбарларига бу ишни амалга ошириш ишларини унга топширишни таклиф қилди. Абхай огоҳлантириб айтдики, агар "Махатма Ганди фонди" раҳбарлари Махатма Гандининг фаолиятини ва эришган ютуқларини абадийлаштиришга ҳаракат қилиб, унинг ҳаётининг руҳий томонини эътиборсиз қолдирсалар, "тез орада унинг хотираси халқ ёдидан кўтарилиб, у ҳам бошқа кўпчилик сиёсатчилардан фарқи қолмайди".

Балки, Абхайни навбатдаги бир ақидапараст ёки авантюрист деб қарагандирлар. Лекин Абхай ўзини Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг камтарин хизматкори деб биларди. Махатма Гандининг характерида ваишнавларнинг баъзи бир сифатларини кўриб, Абхай ундан ўзининг руҳий устозининг хабарини халққа етказиш йўлида фойдаланмоқчи эди. Шу боис у Махатма Гандини Худонинг ҳар куни киртанада иштирок этиб юрган, эҳромда Илоҳларга сиғиниб, омадсиз одамларни "Худонинг бандалари" поғонасига кўтаришга ҳаракат қилган буюк содиқ хизматкори сифатида муносиб кадрларди.

* * *

Иш билан Жанубий Ҳиндистонда, Мадураи шаҳрида бўлганида у ўзи ёзган нарсаларнинг баъзиларини дори-дармон билан савдо қиладиган савдогар Мутхусвами Чхеттига кўрсатди. Жаноб Чхеттида улар жуда катта таассурот қолдирди, шу боис у бу китобларни нашрдан чиқариш учун машҳур "Жанубий Бирла" фирмасидаги дўсти Доктор Аллагапни кўндириш ҳақида ўйлай бошлади. 1948 йил жаноб Хетти Аллагапга ундан Худони мамнун қиладиган бир ишда Абхайга ёрдам беришни илтимос қилганлари ҳақида ёзади. У Абхайдан Мадрасдаги дўсти Доктор Аллагапга кўрсатиш учун "Бҳагавад-гита"нинг тайёр бўлган қўлёзмасини жўнатишни илтимос қилди. Жаноб Чхетти унга "Бҳагавад-гита"нинг 1200 бетлик ажойиб

таржимаси ҳақида гапирган ва Абхай бу китобни нашрдан чиқаришга 1946 йилдан бери ҳаракат қилиб юрганини айтган эди.

Орадан сал вақт ўтмай жаноб Чхетти Аллагапдан жавоб хати олди, унда китоб билан қизикқанини айтиб Абхайга шундай деб ёзган экан: “Мен сенга ёрдам беришга тайёрман, менга эса, фақат Худо ёрдам бера олади”. Аллагап билан учрашиш масаласига келсак, бунинг ҳолати йўқ, чунки “у бу ишни инсонпарварлик фаолияти сифатида савоб учун” қилади. Ишнинг муваффақиятли ривожланаётганидан хурсанд бўлиб, Чхетти Абхайни Мадрасга таклиф қилди, шу ерда у Аллагап билан учрашаши мумкин эди. “У сенинг Худо олдидаги бурчингни бажаришингга ёрдам беради”. Абхай Мадрасда китобнинг биринчи босмасини кўриши ва хатоларини тўғрилаши лозим эди. Абхай учун бу жуда катта муваффақият бўлиб, Абхай бундай нодир имкониятларни қўлдан бой берадиган кишилардан эмасди. Агар китоб нашрдан чиқса, бу Абхайнинг ўз руҳий устози Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг кўрсатмасини бажариш йўлида эришган буюк ғалабаси бўлади.

Лекин, афсуски энг мудҳиш нарса юз берди. Қўлёзма ғойиб бўлди. Қўлёзма ягона нусхада бўлиб, Абхай ҳамиша уни уйидаги ишончли жойда сақларди. У оила аъзоларидан ва хизматкорларидан сўраб чиқди, нима бўлганини ҳеч ким билмасди. У бир неча ой ишлаган ишларининг ҳаммаси йўққа чиққанини сезиб турарди. Гарчи бирор нарсани исбот қилиш амри маҳол бўлса ҳам, Абхай бу ишни пул ишлаш мақсадида унинг хизматкори ёки ҳатто ўғли қилган бўлиши мумкин деб ўйларди. Лекин ҳаммаси сирлигича қолди.

* * * *

1949 йил давомида Абхай бенгал тилида мақолалар ёзиб, уларни Б.П. Кешава Махаражга жўнатди, у бу мақолаларни “Гаудия Патрика” журналида чоп этарди. Абхайнинг жаҳон муаммоларига бўлган дунёқараши ўзининг руҳий устозининг дунёқарашидан фарқ қилмасди. Ҳатто ўзларининг 1922 йилдаги биринчи марта учрашувидаёқ Шрила Бхактисиддханта Сарасвати аслини олганда, жаҳонда ҳеч қандай сиёсий, ижтимоий ёки бошқа бирор моддий инқироз йўқ, фақат одамларга руҳий илм етишмайди, деб, Абхайнинг миллатчилик ғоясини қўллаб қувватлайдиган далилларини мағлуб қилган эди. Ҳозир Абхай шунчаки ана шу мавзунини давом эттирарди. У ҳеч қачон жаҳоннинг одатдаги муаммоларига нисбатан лоқайд бўлишни тарғибот қилмасди, лекин, таъкидлардики, жаҳонда юзага келган инқирозни фақат Худога ишонадиган ва Уни тан оладиган ҳукумат бартараф эта олади. Агар биринчи ўринга Кришнани англаш, Кришна онги қўйилган бўлса эди, қолган муаммолар аста-секин ўз -

ўзидан ҳал бўларди. Лекин, Кришна онги бўлмаса, Худони эсдан чиқарсалар, ҳар қандай қарорлар шунчаки вақтинчалик ва фойдасиз чоралар бўлиб қолаверади.

Абхай ўзининг бенгал тилидаги биринчи мақоласида Калькуттанинг “Амрита Базар” газетасида чоп этилган бош мақоладан мисол келтирган эди. Унда бош муҳаррир Ҳиндистон миллий озодликка эришган бўлса ҳам, ҳалигача энг оғир мусибатлар тамом бўлмаётганидан афсусланди.

“Миллий ҳафта бошланди. Жалианвалл Багх хотираси ва сиёсий куллик энди бизларга ташвиш келтирмай қўйди. Лекин бу билан мусибатларимиз тугагани йўқ. Тақдир тақозоси билан инсоният ҳалигача тинчликка эриша олмаяпти. Бир ташвиш ниҳоясига етган заҳоти навбатдаги муаммо пайдо бўлади. Сиёсий мустақилликка эришган Ҳиндистон ҳозир бегона давлат ҳукмронлиги келтирадиган мусибатлардан кам бўлмаган муаммоларга дуч келяпти”.

Муҳаррирнинг бу гапларидан фойдаланиб, Абхай аҳволни яхшилаш борасидаги жаҳондаги барча режаларнинг асосий камчилиги нимада эканини кўрсатмоқчи эди. У ёзадики, гарчи Ҳиндистон Муҳаммад Гхори давридан бери(1050йил) чет элликлар ҳукмронлиги остида бўлиб келганига қарамасдан, у ҳеч қачон ҳозиргидай куллик даражасига тушиб кетмаган эди. Ўша пайтларда Ҳиндистон халқи барибир ўзларининг иймон-эътиқодини сақлаб қолган эди. Ҳиндистоннинг таназзулга юз тутиши, унинг йўлбошчилари ўзларининг руҳий кадриятларидан, ота-боболаридан қолган маънавий меросдан юз ўгиргандан кейин бошланди.

Шундай қилиб, ҳиндлар ҳозир бошига тушиб турган мусибатларни моддий табиатнинг бешафқат ва адолатли қонунларининг ҳаққоний жазоси сифатида қабул қилишлари лозим. “Амрита Базар Патрика” газетасининг муҳаррири “бир муаммо ўрнига дарров иккинчи муаммо келади” деб ёзади. Лекин бу ҳақда миллион йиллар аввал “Бҳагавад-гита”да ёзилган”.

Мана шу мавзу Абхайнинг 1944 йилдаги "Худога қайтиш" журналининг ва кўплаб хатларининг асосий мавзуси бўлиб қолган эди. “Парвардигорнинг ҳукмронлигини тан олмайдиган кишини Унинг назорати остида ҳаракат қиладиган моддий табиат жазолайди. Инсон моддий табиатни илмий изланишлар ёрдамида енгиш учун газетага мақолалар ёзиши, учрашув ва конференцияларда иштирок этиши мумкин, лекин барибир у табиат қонунларини енга олмайди. Одамлар жазодан қутулиб қолишга интила бошласалар, Парвардигор уларни алданиш ботқоғига баттар ғарқ қилади, шунда улар бахти қаро бўлиб, мағлуб бўладилар”. Абхай бенгалияликларнинг мақолини

келтиради: “Мен Шиванинг хайкалини ясамоқчи эдим, лекин хайкал маймунга ўхшаб чиқди”.

“Жаҳонни мусибатлардан халос қилиш ва одамларга ҳақиқий бахт келтириш учун бизлар энди атом бомбаси яратдик. Атом бомбаси ҳаммани яқсон қилиб юбориши мумкинлигидан қўрққан ғарблик мутафаккирлар қаттиқ саросимага тушиб қолдилар. Кўпчилик олимлар, атом қуввати фақат тинчлик йўлида, халқ фаровонлиги учун ишлатилади деб халқни овутишга уриняптилар. Лекин, аслида буларнинг ҳаммаси алдамчи қувватнинг навбатдаги алдовидир”.

Абхай тушунтирадики, муаммонинг асосий сабаби шундаки, жаҳонда Кришна онги билан яшайдиган Худонинг содиқлари етишмайди. Моддий табиат тўрларига ўралиб қолган йўлбошчилар ҳеч қачон жаҳон муаммоларини ҳал қила олмайдилар. Моддий табиат айниқса ғарбий давлатлардаги одамларни қаттиқ алдаб қўйган, шунинг учун Ҳиндистон ҳеч қачон уларга тақлид қилиши, ёки улардан ўрнатқ олиши керак эмас. Лекин шунга қарамасдан, бир кун келиб Кришнани англаш таълимоти, Кришна онги билан яшаш турмуш тарзи ғарб давлатларидаги халқлар орасида ҳам тарқалади.

“Ҳали ҳеч қачон Ғарбий давлатларда атомар ўлчамли алоҳида руҳнинг олий онг соҳиби бўлган Худо Шахси орасидаги ўзаро қандай муносабатда эканлиги ҳақидаги масала муҳокама қилинмаган. Уларнинг фаолияти ҳам, уларнинг юксалиш жараёнидаги ҳолати ҳам ўрганилмаган. Шунинг учун ҳам, ҳатто моддий соҳада шунча катта муваффақиятларга эришган бўлсалар ҳам, ҳалигача афтини буриштириб, ҳиссий лаззатларга берилиш туйғусининг аччиқ захрини тоғиб юрибдилар. Бир кун келиб ҳиндларнинг тинч тоғув яшаш формуласи уларнинг қулоқларига ҳам бориб етишига заррача шубҳамиз йўқ”.

Абхайнинг мақолалари мунтазам равишда “Гаудия Патирка” журналида босила бошлади. Руҳий оғайнилари унинг мақолаларини юқори баҳоладилар: унинг мақолаларида ақлнинг моддий тасаввурга эга бўлган фикрларини бешафқат фош қилиши худди руҳий устозининг тарғиботларига ўхшарди. Ахайнинг тасаввурига кўра, “Бхагавад-гита”даги асур(иблис)лар ибораси қандайдир афсонавий қахрамонлар эмасди; асурлар ҳозирги даврда Гитлер, Черчилль ҳатто Ҳиндистон бош вазири қиёфасида келганлар. Абхай такрор ва такрор таъкидлаб айтардики, унинг нотўғри йўлдан бораётган кишиларни фош қилиши- ўзи ўйлаб топган гаплар эмас; у шунчаки Парвардигор Кришнанинг гапларини замонавий кўринишда такрорляпти, холос.

1950-51 йилларда у ҳар хил ташкилот ва сиёсий раҳбарларга хатлар ёзишда давом этди. У Умумжаҳон Пацифистлар Комитетига Ҳиндистон Президентига, Халқ Таълими вазирига хат жўнатди. У Ҳиндистон маданият озодлиги Конгрессига хат ёзиб, хатингиз бизларга адашиб тушиб қолибди, деган жавоб олди. У Бомбейдаги Барча Динлар Конференцияси раисига хат ёзиб, айтдики, сизларнинг дин масаласига бундай ёндошаётганингиз сабабли Конференция ҳеч қандай фойда келтирмайди: “бу муаммони амалда ҳал этиш йўли Худо Шаҳси Шри Кришнанинг илоҳий хабарида берилган бўлиб, улар "Бҳагавад-гита"да баён этилган”.

14 сентябрда у Американинг Дехлида чиқадиган “Америкен репортер” газетасининг муҳарири Даниел Бейли билан хат ёзишга бошлади. Абхай кўрсатдики, Ҳиндистонлик донишманд ва авлиё зотларнинг Мутлақ Ҳақиқат ҳақидаги тасаввури Фарб ва Шарқни бирлаштиришга уринишлардан устун туради. Жаноб Бейли жавоб бериб айтдики, Шарқнинг Фарбга кўрсатаётган фалсафий ва диний таъсиридан хабардор, масалан, Нью-Йорк ситида йога миссиясининг Америкада протестантизм ривожланишига жуда катта таъсир кўрсатган. Лекин, Абхай ўзининг мақолаларидан биттасини “Америкен Репортер газетасида нашр қилиш ҳақида сўраганида, Бейли унга шундай жавоб берди: “Агар биз “Америкен репортер”да "Бҳагавад-гита" тарғдорининг мақоласига рухсат берадиган бўлсак, адолат юзасидан биз бошқа фалсафаларга ҳам шунча жой ажратишимиз лозим бўлади. Биз эса, улардан бирортасини қоралашни ҳам, қўллаб қувватлашни ҳам истамаймиз, шунчаки яхшироқ тушуниб олишга ёрдамлашамиз холос”. Ўз навбатида Абхай унга шундай эътироз билдирди: “Ҳаётнинг барча соҳаларида ақл-фаросати пастрок одамлар юксак илмга эга бўлган кишиларга эргашадилар”.

Абхай ҳатто Детройтга, Форд Фаундейшенга ҳам хат ёзди, унинг ҳукумат ёрдамчиси унга шундай жавоб йўллади: “Афсус билан сизга хабар берамизки, биз сизнинг зиёли кишилар жамяти тузиш таклифингизни қабул қила олмаймиз. Форд Фаундейшеннинг режаларида сизниқига ўхшаган ғояларни киритиш мумкин бўлган дастурлар йўқ”.

Гарчи унинг таклифларининг аксарият кўп қисми рад этилаётган бўлса ҳам, барибир вақти вақти билан унга ижобий хатлар ҳам келиб тарарди. Аллахабад Университетининг профессори Мухаммад Саид шундай жавоб берган: “Сиз қадимий Ҳиндистоннинг ҳаммабоп таълимотини жуда яхши ўзлаштириб олибсиз, бу ишингиз билан сиз энг юксак олқишларга муносибсиз”. Уттар Прадеш вилоятининг губернатори эса, шундай жавоб ёзган: “Сиз жуда олижаноб иш

киляпсиз. Бу дунёда Худони англаб яшашдан ҳам ажойиброқ бирор нарса йўқ”.

Абхай ўзининг хатларида шунчаки маслаҳат бериб қолмасди, - у ҳар кимга ва ҳаммага амалий ёрдам таклиф қиларди. Агар унга ташкилий ишларда ёрдам берсалар, у жуда кўп нарсаларга қодир эди; машғулотлар ўтказар, эҳромларни бошқарар, эҳромда сиғиниш маросимларини ўтказишни ўргатар, Худонинг содиқларига фотиҳа берар, "Бҳагавад-гита"нинг асосий қонун-қоидаларини тарғибот қилишнинг турли йўллари ташкил қиларди. Одатда у қандай амалий ишларни қилиш лозимлигини кўрсатиб, батафсил тушунтиришларга берилиб кетмас, балки замонавий фалсафий усулларнинг камчилигини кўрсатар ва Ведаларнинг қонун-қоидаларига амал қилиб яшашнинг афзаллигини айтарди. Руҳий устозининг марҳамати билан унга "Бҳагавад-гита" таълимотини ҳар қандай вазиятда амалда қўллаш олиш қобилияти берилган эди. Агар бирор киши унинг таклифлари билан қизиқиб қолса, у унга **"Бҳагавад-гита"нинг қонун-қоидаларига асосланган ҳаётнинг афзаллигини** ошқор этарди.

Бир мажлисда машҳур саноат раҳбари ўзининг корхонасида ишчилар билан раҳбарларнинг ўзаро муносабатлари жуда яхши экани ҳақида гапирганини эшитиб, унга шу корхонада маха-мантрани биргаликда қуйлашнинг одамларга кўрсатадиган ижобий таъсирини ўрганишни таклиф қилиб узун хат ёзди. Фабрикада ишчилар клуби, дам олиш хонаси бор эди, Абхай шу ерларда ишчилар тўпланиб биргаликда мантра қуйлашни ташкил этишни таклиф этганди.

Абхай ҳар бир инсонга ўзини Парвардигор Кришнага бутунлай топширишни таклиф қилиб мурожаат қиларди, лекин одамларнинг аксарият кўпчилиги ҳаётда ўз фалсафалари билан яшар, унинг таклифларини эса, шунчаки ақидапарастлик, ёки уни ўз динига айлантириб олишга уринаётган ақидапараст деб билардилар. "Бҳагавад-гита" – ҳаммабоп илм, - деб ёзарди Абхай, - ҳатто ҳукумат ўзини дунёвий деб атаса ҳам, бирор дастурда унга Худони ҳам киритишни эсдан чиқармаслик керак. Парвардигор Кришна барча тирик мавжудотларнинг отаси, барча дастурлар, ташкилотлар ва ҳукуматлар Унинг назорати остида. "Бҳагавад-гита"нинг ғояларини айниқса ҳиндлар жуда қадрлашлари лозим.

Гарчи унинг маслаҳатлари ортида ҳамиша амалий режалар турган бўлса ҳам, барибир Абхай биринчи навбатда суҳбатдошини қизиқтиришга ҳаққат қиларди. **Унинг таклифлари аксарият ҳолларда жавобсиз қоларди, асосан унга рад жавобини берардилар, лекин у ҳеч қачон бундан ҳафсаласи пир бўлиб, тушқунликка тушмасди, у ҳеч қачон ҳамфикр киши топишга**

уринишни канда қилмасди. У барча ёзган хатларидан нусха олиб, келган жавоблар билан бирга сақлаб қўярди; агар кимдир уни салгина қўллаб қувватлаган ёки озгина қизиқиш уйғотган бўлса, у дарров чуқур маънога эга бўлган иккинчи хатни жўнатарди.

У Гаудия Матх томонидан бирор кўрсатма ёки раҳбарлик кутиб ўтирмасдан қилиб юрган ҳаракатлари билан қалбидаги Парвардигор Чаитанья миссиясига бўлган чексиз садоқатни намоён этарди. Барибир у қалбининг тўрида бир кун келиб руҳий оғайнилари яна бирга тўпланишиб, биргаликда тарғибот қилишни бошлайдилар деган умидни авайлаб сақлаб келарди, лекин у энди матхларга бирор куч сарфламасди – агар шундай қилса, у ўзаро жанжаллашиб, руҳий устозини ҳақорат қилиб юрган икки тарафнинг бирини қўллаб-қувватлаган бўларди. Гаудия Матхдаги ички тўқнашувлардан сиртда қолиб, Абхай ёлғиз ўзи, ўзини "Бхагавад-гита" тарғиботчиси ва "Худога қайтиш" журналининг муҳаррири деб таништириб, хатлар жўнатишда давом этарди.

1948 йилда Абхай Лакнаудаги фабрикасини ёпди. У ўз ишчиларига вақтида иш ҳақи беришни таъминлай олмаганди, 1946 йилдан бери қисман қарзини тўлаб келарди. Дори сотиш жуда камайиб кетгандан кейин фабрика инкирозга учраган эди. У энди ҳамма нарсасидан маҳрум бўлганди.

Шрила Прабхупада: Мен Лакнауда катта фабрика ташкил этгандим. Ўша кунлар олтин кунлар эди! Бизнесим ҳар қачонгидан ҳам гуллаб яшнарди. Кимё саноатида мени ҳамма танирди. Лекин кейинчалик аста-секин ҳаммаси барбод бўла бошлади.

Бир неча танишлари унга Аллахабадда кичик фабрика ташкил этишга ёрдам бердилар. У ўғли Бриндабан билан Аллахабадга кўчиб ўтиб дори ишлаб чиқаришни давом эттирди. Унинг оиласи Калькуттада қолган эди, Абхай саёҳат қилишда давом этарди, энди у ойлаб уйида бўлмасди.

Ўша кунлари у яна ўша тушни кўрди. Унинг олдида Шрила Бхактисиддханта Сарасвати пайдо бўлди; у яна ўзининг олдига чорларди, у яна имо-ишора билан саннийаси олиш кераклигини кўрсатди. Лекин Абхай ҳалиям унинг бу кўрсатмасини бажаришга тайёр эмасди. У оилали киши эди, унга катта маъсулият юклатилганди. Саннийаси қабул қилиш ҳаммасини ташлаб кетиш демакдир. Лекин у пул ишлаб топиши керак эди, энди унинг беш боласи бор эди. “Нимага гуру Махараж мендан саннийаси қабул қилишни илтимос қиляпти?” – деб ўйларди у. Ўша пайтда бунинг иложи йўқ эди.

Аллахабадда ишлар яхши эмасди. “Ҳозирги пайтда фабрикадаги ишлар яхши эмас, - деб ёзганди у, олдига келмоқчи бўлган хизматкори Гаурангага, - Ишларим йўлга тушиб кетгандан кейин, агар сен ўша вақтда банд бўлмасанг, ўзим сени чакираман”. У жон-жаҳди билан ишларди, лекин натижа у кутгандай эмасди.

Худди бошқа воқеа-ҳодисалар сингари, Абхай бу вазиятга ҳам муқаддас китоблар нуқтаи назаридан қарарди. Албатта, у "Шримад Бхагаватам"даги ўша шеърни ўйламасдан турулмасди:

*Ясьяхам ануग्रиханами
Харишье тад-дханам шанайх
Тато дханам тйаджантй асйа
Сва-джана духкха-духкхитам*

“Мен кимга алоҳида меҳрибонлик қилмоқчи бўлсам, аста-секин унинг барча моддий бойлигини тортиб оламан. Ана шундай қашшоқ ва ачинарли аҳволга тушиб қолган кишидан барча дўстлари ва қариндошлари юз ўгирадилар”. "Шримад Бхагаватам" 10.88.8.

У бу шеърни Шрила Бхактисиддхантас Сарасвати оғзидан эшитганди, ҳозир тез-тез шу шеър ҳақида ўйларди. У ҳозирги ҳолати ҳам Парвардигор Кришнанинг назорати остида эканини тушунарди. Кришна уни Кришнани англаш таълимотини тарғибот қилиш учун ҳамма нарсадан озод қилиш ниятида атайлаб уни шундай аҳволга солиб қўйган эди.

Шрила Прабхупада: *Барибир менинг Чаитанья Махапрабху таълимотини тарғибот қилиши истаги тобора кучайиб, айна пайтда бошқа барча истак-интилишларим сусайиб борарди. Мен ўзим унчалик истамасдим, лекин Кришна мени шунга ундарди: “Сен буларнинг ҳаммасини тарк этишинг керак”. Турган гап – ишларим тобора ёмонлашиб борарди...*

"Шримад Бхагаватам"да малика Кунтининг илтижолари бор: “Эй азизим Парвардигор Кришна, фақат барча моддий бойликларидан биратўла маҳрум бўлган кишигина осонлик билан Сенга эриша олади....”

Шрила Прабхупада: *1950 йилда мен дунёвий ишлардан четлашдим. Бутунлай эмас, барибир қолган ишларимга озгина бўлса ҳам аралашиб юрдим. Кейин деярли ҳаммаси тамом бўлди. Қолган нарсаларнинг ҳаммаси.... яхши. Истаган ишингни қилавер!*

Абхайнинг хотини оиланинг иқтисодий аҳволи яхшиланишига ишончи қолмаганини баҳона қилиб, отасининг уйига қайтиб кетишга қарор қилди.

Абхай кўп вақтини уйдан ташқарида, сафарда ўтказарди. Аста-секин у оиласидан узоқлашиб борарди. Бир неча ойдан кейин у хотини ва болаларининг олдига борганида қайнотаси унга танбех берди: “Сен ҳамиша узоқларда юрасан. Сен фақат Худога сизгинасан, лекин менинг оила аъзоларимга ғамхўрлик қилмаяпсан”. Абхай иложини топган пайтларида оиласига бироз пул жўнатарди.

Жаноб Судхир Кумар Датта(Абхайнинг жияни): *Мен у ҳамиша жуда кўп нарсалар ҳақида қайғурганини кўрардим: оиласи, ўзининг мақолалари, бизнес. “Нима қилсам экан? Нима қилсам экан?” У ўзининг бизнеси орқали иложи борича кўпроқ пул ишлаб топши йўлларини жиддий изларди. Лекин бунинг учун бизнесга жуда кўп вақт сарфлаш керак эди. У ўзининг ёзув ишларини ҳам қолдирмасди. У тобора кўпроқ вақтини ёзишга, ижодга кетказарди. Баъзан одамлар уни койирдилар: “Ҳой, сен фақат диний шеърлар ёзасан, фақат Худо ҳақида ўйлайсан! Сенинг оилангни ким боқади? Сен оиланг учун нима қилдинг?” Баъзан у бунга эътироз билдирарди: “Оилам менга нима берди? Нимага мен Худони унутишим керак экан? Мен тўғри иш қиляпман, сизлар буни тушуна олмайсизлар”.*

Калькуттага борганида Абхай қайнотасининг уйида қолди, унга алоҳида хона ажратдилар. Хотини унга овқат олиб келганида, у овқат магизиндан сотиб олинганини кўрди. “Нимага? – деб сўради у хотинидан. “Ошпазимиз касал” – деди Радхарани.

Абхай ўйланиб қолди: Бизлар бу ердан, унинг отасининг уйдан тезроқ чиқиб кетганимиз маъқул, акс ҳолда у баттар тубанликка юз тутади. Шунинг учун улар тез орада бошқа жойга, Четла Стритга кўчиб ўтдилар. Шу ерда у оиласи билан баъзан бир неча ой қолиб, вақтини мақолалар ёзиб билан ўтказарди, лекин у кўпроқ вақтини асосан Аллахабадда ўтказарди.

Эллик тўрт ёшга кирган Абхай Аллахабадда худди, оилавий ишлардан четлашган ванапрастхалардай яшарди. Уни энди оиласи ҳам, бизнеси ҳам қизиқтирмасди. Одатда, оилавий кишилар оила ва бизнесни ўзининг энг асосий бурчи ва бахт келтирадиган асосий манбалар деб биладилар.

Абхай ўз мақолаларида Ведавий жамиятда руҳий юксалишнинг руҳий босқичлари бўлган тўрт ашрам мавзусини бир неча бор муҳокама қилганди. Умрининг аввалги босқичи(брахмачари)да ота-онаси ёш боласини гурунинг уйига,

гурукулага юборади, шу ерда оддий турмуш тарзи билан яшаб, гуру раҳбарлигида муқаддас китобларни ўрганади. Шундай қилиб, у ёшлигида риёзат чекишни ва руҳий илмни ўрганади, айнан мана шулар унинг келажакдаги бутун ҳаётининг йўналишини шакллантиради.

21 ёшда брахмачари уйланиши ва руҳий юксалишнинг навбатдаги босқичига – грихастха ашрамга ўтиши мумкин. Ёки Шрила Бхактисиддханта Сарасвати Тхакурга ўхшаб, бутун умри давомида брахмачари бўлиб қолишга қасам ичиши мумкин. Абхай болалигидан жинсий поклигини сақлаб юрган, ота-онасидан қалбига Кришнага садоқат қоидаларини сингдириб олган эди. Гарчи у ўз уйида яшаган бўлса ҳам, у брахмачари бўлиб тарбияланган эди.

21 ёшида уйланганидан кейин у, айнан ўз вақтида, грихастха ашрамга кирди. Абхай Ўзининг отаси Гоур Мохан мисолида кўрдик, ҳатто оилавий турмуш тарзи билан яшаб юриб ҳам, Кришнинг содиқ хизматкори бўлиб қолиш мумкин. Ваишнав бўлган ҳолда Абхай ҳам, унинг хотини ҳам, ҳеч қачон оилавий ҳаёт қоидаларини бузмадилар.

Эллик ёшида инсон дунёвий фаолиятдан воз кечиши лозим, - инсон ҳаётининг бу даври ванапрастха деб аталади.и Ванапрастха ашрамида эр ҳам, хотин ҳам жинсий алоқалардан воз кечишга қарор қиладилар; улар бирга яшашда давом этишлари мумкин, лекин энди уларнинг мақсади – бир бирига руҳий юксалишда ёрдам беришдан иборат. Ванапрастхалар моддий оламни ташлаб кетиш муқаррар эканини тушуниб, шунга муносиб тайёргарлик кўриш учун биргаликда Ҳиндистоннинг муқаддас қадамжоларини зиёрат қилишлари мумкин.

Шундай қилиб, ведавий ашрамлар инсоннинг моддий истакларини амалга оширишга, кейин эса, туғилиш ва ўлишлар чархпалагини тамом қилишига ва мангу руҳий оламга қайтишига ёрдам беради. Инсон эллик ёшга киргандан кейин, кексайиб бораётган танаси унга муқаррар ажалнинг яқинлашаётганини эслатиши лозим, шундан кейин у ана шу муқаррар жараёнга ўзининг онгини тайёрлаши лозим.

Руҳий юксалишнинг ҳамда инсон умрининг охириги поғонаси бўлган саннийаси ашрамда эркак киши хотинини вояга етган ўғлининг қарамоғида қолдиради ва ўзининг қолган ҳаётини бутунлай Худога садоқат билан хизмат қилишга бағишлайди. Қадимда саннийаси ашрамда одамлар Ҳимолай тоғига кетиб, умрининг охиригача тавба-тазарруларга берилиб яшаганлар. Лекин гаудия ваишнавларнинг урф-одатларида Шрила Бхактисиддханта Сарасвати Кришнани англаш таълимотини одамларга тарғибот қилишга катта аҳамият берган.

Гарчи Абхай расмий равишда бирор ашрамга ҳам мансуб бўлмаса ҳам, унинг турмуш тарзи грихастхаларникидан кўра кўпроқ ванапрастхаларнинг турмуш тарзига ўхшаб кетарди. Бизнесининг барбод бўлишини ва оиласидаги муҳитнинг жуда ёмонлигини у Кришнанинг кўрсатаётган марҳамати деб билди. Парвардигор Кришна уни оилавий ташвишлардан халос этиб, бутун қалби билан ўзини Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг кўрсатмасини бажаришга – Кришнани англаш таълимотини тарғибот қилишга ундаётган эди.

* * *

Аллахабадда Абхай қандайдир мўъжизавий йўллар билан "Худога қайтиш" журналинини нашр қилишни давом эттириш учун зарур бўлган маблағ тўплашга муваффақ бўлди ва 1952 йил унинг ҳам уйи, ҳам иш жойи бўлган хонасидан журналнинг охириги саккиз йил ичидаги биринчи сони босмадан чиқди. Худди аввалгидай, у "Худога қайтиш" журналининг ҳамма ишларини ўзи қиларди: мақолаларни ўзи ёзар, уларни машинкада печат қилар, таҳрир қилар, босмахона эгаси билан музокара олиб борар, босмадан чиққан журналларни ўзи тарқатар эди. У кўп нусхаларни шахсан ўзи обрўли кишиларга олиб бориб берар, бутун Ҳндистон бўйлаб сиёсий ва ижтимоий арбобларга почта орқали жўнатар эди. У Аллахабаддаги ёки бошқа бирор жойдаги ҳаётининг асосий мазмуни шундан иборат эканини ҳис қиларди, мана шу – топган пулларини энг муҳим ишга самарали равишда сарфлаш эди, мана шу – ўзини Парвардигорни шарафлаш билан бутунлай банд қилиш - унинг инсон сифатидаги ҳаётига чуқур маъно бериб турарди. Қолган бошқа ишларнинг ҳаммаси вақтинчалик ўтқинчи нарсалар эди – эртами кечми – барибир йўқолиб кетади.

У Калькуттага келганида эски дўстлари унинг хонасида тўпланардилар, шунда у уларга тарғибот қилиб, "Бхагавад-гита"дан маъруза қиларди. Абхай ўзининг хотини ва болаларини ҳам ана шу маърузаларга таклиф қиларди, лекин улар ўжарлик билан тепадаги хонада қолганча, унинг қилиб юрган тарғибот ишларини менсимаслигини намойиш этаётгандай бўлиб, чой ичиб ўтирардилар. Абхай барибир уларнинг эҳтиёжларини қондиришда ва улар билан бирга бўлишда давом этарди, лекин барибир у фақат бошқаларга Кришнани англаш таълимотини тарғибот қилиш билан шуғулланишни истарди, оиласидигилар эса, унга ўзининг уйида тарғибот қилишига халақит бериш учун кўлидан келганча ҳаракат қилардилар. Агар бу ҳақиқий оила бўлса эди, унинг хотини ва ўғиллари унинг шундай етук тарғиботчи бўлиб етишганидан хурсанд бўлган бўлардилар.

Улар рухий устозига хизмат қилиш - отасининг ҳаётининг мазмуни эканини тушунишлари лозим эди. Улар отасида рўй бераётган ўзгаришларга шунчаки эътибор бермай юраверишлари керак эмасди. Улар уни аввалгидай оддий инсон деб ҳисоблай олмасдилар. Абхай, вақти келиб аста-секин мени тушуниб етар деган мақсадда ўз хотинини тарғибот ишларига жалб қилишга уринишда давом этарди. Лекин эрининг айтган гаплари аввалгидай унга заррача таъсир қилмасди.

Нимага энди у ўзининг умрини оиласига ғамхўрлик қилишга, дориларга, пул топишга сарфлаши керак? Майли, қариндошлари уни танқид қилаверсинлар, лекин "Худога қайтиш" журналини нашр қилиш – катта оилага – бутун инсониятга ҳақиқий хизмат қилишдир. Мадхавендра Пури, Парвардигор Чаитаньядан олдин келган буюк рухий устоз дунёвий одамларнинг танқид қилишларига шундай жавоб ёзади: "Ахлоқ–одоб қоидаларига қатъий амал қилиб юрган кишилар мени адашиб юрибди деб айтаверсинлар; мен эътироз билдирмайман. Ведавий қонун-қоидаларнинг билимдонлари мени нотўғри йўл танлаган деб айтаверсинлар, қариндошларим ва дўстларим мени омадсиз деб, оғайниларим эса - ақлсиз нодон деб атайверсинлар, мол-дунёга ҳирс қўйган бадавлат одамлар мени жинни деяверсинлар, билимдон файласуфлар эса мени жуда мағрур, манман деб айтаверсинлар. Буланинг ҳаммасига қарамасдан, гарчи бунга муносиб бўлмасам ҳам, Говинданинг нилуфар қадамлари пойига хизмат қилишга бўлган қатъий интилишим озгина бўлса ҳам камаймайди.

Эй фаришталар, эй аждодларим, илтимос, мени кечиринглар! Энди мен сизларни мамнун қилгудай бирор нарса таклиф эта олмайман. Мен энди шунчаки ҳамиша ва ҳамма жойда Ядавалар хонадонининг буюк авлоди ва Камсанинг буюк душмани бўлган Кришнани эслаб юриш билан аввал қилган барча гуноҳларимдан покланишга қарор қилдим. Ўйлайманки, мен учун шунинг ўзи кифоя. Бошқа ишлар ҳақида бош қотириб ўтиришнинг нима маъноси бор?"

Бутун Ҳиндистон ва бутун инсониятнинг муаммоларини ҳал қилиш йўллари била туриб, нимага у ўзининг вақтини оилавий ташвишларнинг майда-чуйда муаммоларини ҳал қилишга сарфлаши керак? **"Бҳагавад-гита" билимдони сифатида у ўзининг энг биринчи вазифаси жаҳондаги энг мушкул инқироз, Худосизликнинг, иймонсизликнинг энг тубан кўринишлари бўлган – урушлар, очарчилик, ахлоқсизлик, жиноятчилик сингари иллатларни йўқотиш йўллари кўрсатишдан иборат эканини ҳис қиларди. Ана шундай фаолият натижасида аҳамиятсизроқ вазифалари бажарилмай қолса, бунинг ҳечам кўрқинчли жойи йўқ.**

* * * *

1952 март ойида Абхай "Худога қайтиш" журналининг иккинчи сонини нашрдан чиқарди. Журнал асосан Шрила Бхактисиддхантасарасватининг ва унинг отаси Шрила Бхактивинода Тхакурнинг ҳаёт фаолиятига бағишланган эди. Шрила Бхактивинода Тхакур ўша пайтда Парвардигор Чаитанья номидан ҳаракат қилиб юрган сохта илоҳиётчилар учун ашаддий кураш олиб борган эди. Ҳали ҳукумат таркибида хизмат қилиб юрган пайтларидаёқ Шрила Бхактивинода Тхакур бхакти йўлини реформа филиш ишларини бошлаб юборган эди. Оилавий ҳаёт билан яшаб, олий суд раиси бўлган ҳолда у бенгал, инглиз ва санскрит тилларида жуда кўп китоблар ёзиб, Парвардигор Чаитаньяга бутунлай ўзини топшириш қандай бўлишини аниқ таърифлаб берган.

Шрила Бхактисиддхантасарасвати ёшлигиданоқ отаси Шрила Бхактивинода Тхакурнинг қилаётган ишларидан хайратга тушиб, унинг бошлаган ҳаракатига кўшилган эди. У Шрила Бхактивинода Тхакурнинг котиби бўлган, отаси унга Парвардигор Чаитаньянинг ишини давом эттириш учун руҳий ваколат берган. Шрила Бхактивинода Тхакур кетгандан кейин Шрила Бхактисиддхантасарасвати ана шу реформа ишларини бошқаришни ўз қўлига олган эди.

Ўзининг ойлик журналини чиқариш ишларига бутунлай ғарк бўлган Абхай бошқа фаолиятларга умуман эътибор бермай кўйган эди. Баъзан у ишлари бўйича саёҳат қилар, баъзан кечки поездга ўтириб, оиласидан хабар олиш учун Калькуттага борарди. Агар купеда одамлар кўп бўлмаса, у чирокни ёқиб мақола ёзишга тушарди. Тунги поездларда саёҳат қилиш чуқур мулоҳазаларга берилиш, ҳатто ёзиш учун жуда қулай эди. Баъзан у бир неча соат ухлаб олар, кейин ўрнидан туриб, яна фикр-мулоҳазаларга ёки ёзишга берилиб кетар эди.

Тонг отиши билан поездда чой сотувчиларнинг овозлари эшитила бошларди: "Чай! Чай! Чай!" Дарров вагоннинг ичи ҳар куни эрталаб албатта бир пиёла иссиқ чой ичишга ўрганиб қолган одамлар ичаётган чойнинг ҳиди билан тўларди.

Поездда саёҳат қилиб юрган пайтларида Абхай эътибор бердики, одамларнинг аксарият кўпчилиги сигарет чекишни ўрганиб олганлар, ёлғиз ўзи саёҳат қилиб юрган аёлларни тобора кўпроқ учратиш мумкин. Ҳиндлар ғарб давлатларидаги одамларнинг урф-одатларини ўзларига тобора кўпроқ сингдириб боряптилар. Миллат йўлбошчилари бунинг учун одамларга тобора кўпроқ қулай шароит яратиб бераптилар, кўрларга эргашган кўрлар. Улар худосиз Худонинг салтанатини куришни истайдилар. Улар Ҳиндистонни

саноати ривожланган илғор, лекин Кришнасииз мамлакатга айлантирмоқчилар. Вагон ойнасидан у ишланмай ётган катта катта далаларни кўрарди, айна пайтда мамлакатда шунча одамлар очарчиликдан қийналиб юрибдилар.

Абхай баъзан газеталарни ўқир, улардан янги мақола ёзишга ёки янги ғоялар таклиф этишга туртки бўладиган гапларни қирқиб оларди. У ёрдам сўраб одамларга мурожаат қилиш кераклиги, қандай йўл билан Кишна онги билан яшайдиган содиқлар жамиятини ташкил этиш ҳақида ўйларди. Фақат Ҳиндистонда эмас, балки бутун жаҳон бўйлаб одамлар Кришна онги билан яшаш турмуш тарзини қабул қила оладилар. Чаитанья Бхагаватада башорат қилинганки, бир кун келиб жаҳоннинг ҳар бир қишлоқ, ҳар бир шаҳрида одамлар Парвардигор Чаитаньянинг номини тилга оладилар. Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати ҳам шуни истаган. Айнан шу мақсадда у ўзининг бир неча саннийаси шогирдини Англияга юборган эди. Лекин улар расмий равишда қирол оиласига ташриф буюрдилар, фахрий сафда турдилар ва ҳамма қатори қиролнинг тожига сажда қилиб, одамлар онгига бирор таъсир ўтказма олмасдан қайтиб келдилар. Абхай "Худога қайтиш" журналинини ғарбий давлатларга юбориш ҳақида ўйларди. Унинг агентлари бўлган "Такер, Спинк ва К" компаниясининг Америка ва Европада бўлимлари бор эди. Бутун жаҳонда одамлар инглиз тилида ўқийдилар, уларнинг баъзиларини "Бхагавад-гита" ва "Шримад Бхагаватам" ғоялари қизиқтириб қолишига ҳеч шубҳа йўқ. Шрила Бхактисиддхантa Сарасвати айнан шуни истаган эди. Кришнани англаш таълимоти фақат Ҳиндистон учун мўлжалланган эмас. Бу Ҳиндистоннинг бебаҳо неъматини ва у ҳамма, бутун инсоният учун мўлжалланган.

Еттинчи боб

Жханси: Содиқлар жамоаси

Барча амалий мақсадларга эришиши йўлида "Бҳагавад-гита" таълимотини бутун жаҳон бўйлаб тарғибот қилиши учун ўзида ҳақиқий браҳманларнинг илоҳий фазилатларини ривожлантиришини истаган, ҳар қандай миллатга мансуб бўлган номзодлар таклиф қилинади. Муносиб номзодлар бепул турар жой ва овқат билан таъминланади.

Содиқлар жамоасининг асосчиси ва раҳбари А.Ч.
Бҳактиведантага мурожаат қилинг. Бҳарат Бхаван. П.О. Жханси(У.П.)
Абхай Чаран Дэ.

Бу яна кўплаб тўхташ жойлари бўлган, поездда ўн икки соатлик сафар эди. Вагон ғилдираklarининг тақиллаши, вагоннинг ҳар томонга тебраниши ёзишга халақит берарди, лекин Абхай, учинчи класс вағонида, бошқа йўловчилар билан тўла ёғоч ўриндиқда ўтирганча ёзишда давом этарди.

Абхай Жхансига кетиб борарди – бу гал савдо иши билан эмас, тарғибот қилиш учун. Бир ой олдин, 1952 йил октябрда Абхай савдо ишлари билан Жхансида бўлганида, Жхансидаги шифохона эгаси жаноб Дубай Абхайни Гита Мандирга маъруза қилиш учун таклиф қилганди. Жхансида жуда кўп одамлар ваишнавларнинг, теософларнинг, майвадиларнинг, сиёсатчиларнинг ёки истаган бошқа бировларнинг ғоялари билан, диний ва маънавий фанлар билан кизиқадилар. Улар жамиятга фаровонлик ёки одамларни тақводорликка олиб келадиган ҳар қандай йўлни “дхарма” деб қабул қилардилар. Бир вақтлар жаноб Дубай "Худога қайтиш" журналидан бир неча мақола ўқиган эди, шунинг учун у Абхайдан бу ерда маъруза қилишни илтимос қилган эди. Абхай эса, айнан шундай таклифларни кутиб юрган эди. У юздан ортиқ кишиларнинг Кришнани англаш таълимоти билан жиддий кизиқишини кўрди, уларнинг асосий қисми талабалар ва шу ердаги аюрведа коллежини битирган ёшлар эди.

Абхай эллик олти ёшда эди, унинг Кришнани англаш таълимотини уларга жонли ва қудратли кўринишда таништириши

Жхансидаги диний дунёқарашга эга бўлган соғлом фикрли кишиларнинг кўпчилигида жуда кучли таассурот қолдирди. Санскрит коллежининг ректори, Жхансидаги Аюрведа Университетининг бошқарувчиси, йигирма беш ёшли Прабхакар Мишра Абхайдаги Кришнани англаш таълимоти кенг халқ оммаси орасида тарқатишга бўлган кучли истакни кўрди. Гарчи Абхай оқ либос кийиб юрган бўлса ҳам, доктор Мишра унда ўзига хос гуруни кўриб турарди. “У қанчалик камтар – ўйлади у, - ҳақиқий садху!” Аюрведа бўйича ўзининг фаолиятини энди бошлаган ўрта бўйли, тўладан келган доктор Шастри жуда фаол йигит эди. Абхайнинг қалбининг поклиги ва унинг **Кришнани англаш таълимотини бутун жаҳонга тарғибот қиладиган халқаро жамият** тузиш ҳақидаги орзулари унда жуда катта таассурот қолдирган эди. Каттароқ тингловчилар, масалан, идиш-товоқ сотадиган, худди Неруники сингари оқ қалпоқ кийиб юрадиган, ўзи шеърлар ёзиб турадиган Рамчаран Хайхаран Митра ҳам Аббайдан Парвардигор Чаитанья ҳақида жуда кўп нарсаларни билиб олишни истарди. Гита Мандирнинг раҳбари доктор Маллик, Университетдан доктор Сиддхи ўзларининг хотинлари билан бирга маърузадан кейин Абхайга самимий мурожаат қилиб, ундан Жхансига яна бир марта ташриф буюришни илтимос қилдилар.

Абхай бу ерда дори-дармон сотадиган савдогар ёки оила ташвишларига ғарқ бўлган киши сифатида эмас, балки Парвардигор Чаитаньянинг содиқ хизматкори сифатида келган эди. Гарчи Кришнани англаш таълимотининг Шрила Бхактисиддханта Сарасвати талқин қилган баъзи жиҳатлари бу ерда тўпланганларга нотаниш бўлса ҳам, барибир унинг насиҳатлари уларда қизиқиш уйғотди. Абхай бу таълимотни уларга қанчалик кўп баён этган сайин, Парвардигор Кришнанинг хабарини кенг халқ оммасига тарқатишга интилиб, ўзининг келажакдаги режалари ҳақида уларга гапириб берган сайин ўтирганлар орасида уни қўллаб-қувватлайдиган одамлар тобора кўпайиб борарди. Уларнинг баъзилари Жхансида ўзининг миссиясини очишни таклиф қилиб, бу ишда унга ёрдам беришга тайёр эканини айтдилар. Доктор Шастри ҳатто Абхайни ўзининг уйида яшашга таклиф қилди. У Абхайни шаҳарнинг бир неча обрўли кишилари билан таништирди ва Жхансининг ҳар хил жойларида унинг маъруза қилишини ташкил этди.

Бу ерда ўн кун бўлгандан кейин Абхай Аллахабадга қайтиб келди, лекин Жхансида олган таассуротлари унинг яна бизнес билан шуғулланишни давом эттиришига халақит берарди. Унинг ақли энди анча муҳимроқ мавзу: **Кришнани англаш таълимотининг назарий ва амалий илмини бутун жаҳон бўйлаб тарғибот қиладиган Худонинг содиқлари жамиятини** ташкил этиш билан банд эди.

Гаудия Матх парчаланиб, бўлиниб кетган эди - унинг рухий оғайнилари бир неча жойда ўзларининг шахсий ашрамларини ташкил этдилар, улар бирлашишга бўлган ҳар қандай таклифга қарши эдилар. Лекин, бутун дунёда худосизликнинг тобора авж олиб бораётган иллатларига қарши қандайдир бир чора кўриш керак эди. Шрила Бхактисиддханта Сарасвати башорат қилганидек, **бутун жаҳон бўйлаб ҳаракат қиладиган тарғиботчилар бирлашмаси** пайдо бўлиши керак эди.

Дунё давлатлари Миллатлар Бирлашмасини, кейин эса, Бирлашган Миллатлар Ташкилотини тузиб, бирлашишга интилардилар. Бирлашма инқирозга учради, агар одамлар барча тирик мавжудотларнинг Худонинг Олий Шахси билан ўзаро муносабатларда ҳақиқий, рухий жиҳатдан тенглигини ва бирлигини тан олмасалар, БМТни ҳам инқирозга учраши аниқ. Абхай бундай ташкилотлардан бирор яхшилик кутмасди: улар бирдамликка ва тинчликка интилаётганига қарамасдан, уларнинг уринишлари Худосизликнинг намоён бўлишининг яна бир кўриниши эди, холос. Йўқ, **бутун жаҳон миқёсида тинчлик ва бирдамликни қайта тиклаш - ваишнавларнинг вазифасидир.**

Абхай ана шундай ташкилотга асос солиш учун Жханси қулай жой бўлиши мумкин. Шаҳар унчалик катта эмас, лекин, унда бу муаммога бефарқ қарамайдиган одамлар топилди. Талабалар унинг гапларини шунчаки тинглаб ва қабул қилиб қолмасдан, унга бу ишда ёрдам беришга тайёр эканини билдирдилар. Абхай уларда ҳали ҳақиқий самимийлик ва чуқур тушунча етишмаслигини тушунарди, у баъзан уларнинг онги ҳиссиётлар поғонасида эканини сезар, шу боис уларнинг гапларининг жиддийлигига бироз шубҳа ҳам қиларди, - лекин, агар у шу ердан бир неча, ёки атиги биттагина жиддий тингловчини топа олса, ишни бошлаш учун шунинг ўзиёқ етарли эди. Абхай тарғибот қилишни истарди – бу унинг **инсон бўлиб яшашдан олдига қўйган ягона мақсади** эди. Бунинг устига у кексайиб боряпти, агар у бирор муҳим иш бошламоқчи бўлса, орқага сурмасдан, хозирнинг ўзида бошлаши керак. Шунинг учун у Жхансига бир ўзи боради, кейин у ёқда қанча зарур бўлса шунча қолади. Аллахабаддаги ишлари ҳақида унчалик безовта бўлмасдан, у ишларнинг ҳаммасини ўғли ва жиянига топширди ва уларга Жхансига кетиб бораётганини эълон қилди.

Жханси станциясига келиб, Абхай узоқдан унга қўлларини силтаб турган доктор Шастрини кўрди. Улар биргаликда тангада доктор Шастрининг диспансерига йўл олдилар. Жуда ҳаракатчан ва фаол бўлган доктор йўл бўйи унга маърузалар қилиш, суҳбатлашиш учун жуда кўп имкониятлар борлиги ҳақида гапириб борди. У Жханси

шаҳрининг тарихи ҳақида ҳам гапириб берди: Жхансининг ўрнида аввал, Парвардигор Рамачандранинг ўзи риёзатга берилган ўрмон бўлган экан, ўша ўрмонда қувғинда бўлган пайтларида Пандузодалар яшаган, жуда кўп донишмандлар шу ерда ўзларининг кулбаларини курган эканлар. Жханси, шунингдек, 19 аср ўрталарида инглизлар ҳукмронлиги остидан Ҳиндистонни озодликка чиқариш учун кураш олиб борган ҳинд қаҳрамон аёли Лакшми Бхайнинг ватани экан. Бу ерда Лакшми Бхайнинг от устида кўлига қилич ушлаб турган хайкалини ва расмларини жуда кўп учратиш мумкин. Лекин ҳозир, 1952 йилда Жханси – одамлар билан тўла, қулайликлар кам, кўчалари тор қашшоқ шаҳар.

Доктор Шастри Сипри Базар мавзесидаги икки қаватли бинода бир ўзи яшарди. Биринчи қаватда унинг шифохонаси жойлашган эди, иккинчи қаватда унинг бир хонали квартираси бўлиб, Абхай ҳам шу ерга жойлашди. Ёш, лекин машҳур ва обрўли доктор айнан Абхайни Жханси шаҳрининг қизиқувчан одамлари билан таништира оладиган киши эди, унинг ўзи ҳам шуни қаттиқ истарди. У жуда чаққон ва очик чеҳрали бўлиб, шаҳар аҳолиси билан дарров тил топишиб кетарди. У ёши ўзидан икки марта катта бўлган Абхайни **ваишнавларнинг турмуш тарзи билан яшагани, ўз фалсафасида жуда қаттиқ туриб олгани учун** жуда ҳурмат қиларди. Доктор Шастри Абхайга ёрдам беришни ўзининг бурчи деб билар, шу боис уни ўзининг ишлари билан таништираш ва ҳар хил жойларда маърузалар уюштирарди.

Абхай ва доктор Шастри бирга овқат тайёрлаб, худди бир оила аъзолари сингари бирга овқатланардилар. Абхай унга “Содиклар жамоаси”ни, бутун жаҳон бўйлаб фаол ҳаракат қиладиган, лекин Жхансида жойлашадиган ташкилот тузиш режаси ҳақида гапириб берди. Жхансининг бутун аҳолиси бутун жаҳон бўйлаб Парвардигор Кришнанинг миссиясини тарқатишга ёрдам беришлари керак. Парвардигор Чаитанья айтган эдики, ҳинд халқига алоҳида бир вазифа юкланган – Кришнани англаш таълимотини бутун Ҳиндистонга ва бутун жаҳонга тарқатиш.

Доктор Шастри: *Унинг қалбини ҳамиша бутун жаҳонда одамлар ҳаёт ҳақида “еб-ичиб, ўйнаб-қулиб қол!” деган моддий тасаввурга эга бўлганлари сабабли мусибатларга дучор бўлиб юргани ҳақидаги фикр қаттиқ қийнарди. Шунинг учун у, Чаитанья Махапрабху ва ўзининг руҳий устозининг кўрсатмаларини амалга ошириб, кун бўйи одамлар орасида юриб тарғибот қиларди. Унинг ўз ишига бўлган ишончи жуда мустаҳкам ва ўзгармас эди. У олдига қўйган мақсадига албатта эришишига заррача шубҳа қилмасди. У дридха-врата(ўзгармас қатъий қарорга эга) эди. Аслини олганда у бетиним тарғибот*

қиларди: харер нама харер нама харер намаива кевалам\ калау насти эва насти эва насти эва гатир аниятха. – “Харе Кришна намадан бошқа ҳеч қандай йўл йўқ!” У бу ҳақда ҳамма вақт, баъзан тун бўйи гапириб юрарди. Баъзан ҳатто менинг жонимга тегиб кетарди, шунда мен ундан: “Илтимос, мени безовта қилманг. Илтимос, мен озгина ухлаб олай!” У эса, кекса ёшли киши, меҳнаткаш, миссионер – худди ёш йигитдай шижоатли эди. Мен унда ҳали ёш йигит эдим, у менга худди дўстимдай, акамдай эди. У менинг раҳбарим, ўқитувчим эди. Ўқитувчи – ҳам дўст, ҳам файласуф, ҳам йўлбошичи.

У ҳамшиша "Бҳагавад-гита" ва "Шримад Бҳагаватам" асосида жуда ёқимли муҳит яратишига интиларди. Унинг кундалик турмушида бутун "Бҳагавад-гита" мужассам эди. Унинг миссияси фақат тарғибот қилиши эмас, балки амалий фаолиятга ўргатиши ҳам эди. У мени ҳам шу миссияга хизмат қилиши билан машғул қилишига ҳаракат қиларди, лекин мен бош тортишига ҳаракат қилардим. Мен у бутун жаҳон халқининг онгини ўзгартириб юбориши учун бирор мўъжиза кўрсатади деб ўйламаган эдим, лекин у бизларни айнан шунга чақирарди.

Доктор Шастри шифохонасида ишлар экан, Абхай унинг мижозлари билан суҳбатлашарди. Вақти вақти билан уларга баъзи бир дорилар тавсия қилар, лекин кўпинча тарғибот қиларди. Ҳозир у Жхансида ўзининг ҳаётидан, тарғибот қилиб юрганидан мамнун эди. бу ерда у ҳақиқий ҳаёт билан яшаётган эди – одамлар унинг Ҳаре Кришна мантра зикр қилишга ундайдиган тарғиботларига муносиб жавоб бераётган эдилар. Унинг қалбида ҳамма нарсдан воз кечиб, бирор натижага эришишда фақат Кришнага таваккал қилиб, туну-кун тарғибот қилиш истаги тобора кучайиб борарди.

У шаҳарнинг турли жойларида мунтазам равишда ҳар хил тадбирларда иштирок этиб, баъзан кунига бир неча марта маърузалар қилиб, киртаналар ўтказга бошлади. Якшанба кунлари у Садхана Мандирда маъруза қиларди, бошқа куни Гита Мандирда, кейин Теософлар жамиятида, мунтазам равишда шаҳарнинг ҳар хил фуқаролари уйида Кришнага сиғиниш дастурини ўтказарди.

Магазин эгаси ва шоир жаноб Рам Митра уйининг ёнида маъбуд Шиванинг эҳромини таъминлаб турарди, шу ерда Абхай мунтазам равишда маъруза қилиб, киртана ўтказга бошлади. Баъзан жаноб Митра Садахана Мандирда "Бҳагавад-гита" бўйича ҳинд тилида фикр алмашиш тадбирини ўтказарди, бу тадбирларда Абхай ҳам иштирок этарди. Баъзан Абхай жаноб Митранинг Жханси бозорида одам гавжум жойда жойлашган идиш-товоқ магазинига борарди. Абхай магазинда бир бирининг устига тахлаб қўйилган, челак, лаган ва

бошқа идиш-товоқлар орасида худди бир харидордай ўтириб олиб, жаноб Митра ва унинг дўстларига "Чаитанья Чаритамрита" ҳақида гапириб берарди. Баъзан эса у жаноб Митранинг янги нашрдан чиққан шеърлар китоби ва унинг шуҳрати ҳақида тингларди.

Жаноб Митра Абхай олдига жуда катта мақсад қўйганини – бутун Жханси шаҳрини Кришна онги билан тўлдиришга қатъий ишонч билан самимий интилиётганини кўрди. Абхай "Чаитанья Чаритамрита"ги бир шеърни мисол келтирди: “Нодир омад соҳиби бўлиб, Ҳиндистондай табаррук заминда туғилиш бахтига эришган киши биринчи навбатда ўзининг ҳаётини баркамол қилиши, кейин эса, бошқаларнинг бахт-саодати учун Кришнани англаш таълимотини бошқаларга тарғибот қилиши лозим”. “Шунинг учун, жаноб Митра – кўшиб кўярди, одатда Абхай – бутун жаҳон мана шу маънавий революцияни орзиқиб кутяпти”. Жаноб Митра унинг гапларини маъқуллар, унинг Неруникага ўхшаган чиройли юзида дарров табассум пайдо бўларди. Лекин у Абхай одамлардан фақат унинг гапларини тинглаб ўтираверишдан ҳам кўпроқ нарса кутаётганини, уларнинг ана **шу олий мақсад йўлида бирор нарса қилишга ҳаракат қилишини** истарди.

Бир куни жаноб Митра Абхайга ўзининг китобини кўрсатди, у жуда машхур киши ёзган кириш сўзига эътибор беришни илтимос қилди ва унинг шеърлари буюк садха Виноба Бхавага жуда ёққанини бир неча марта таъкидлади.

Абхай мунтазам равишда сут ичишини билгандан кейин, жаноб Митра уни ҳар куни ўзининг қора сигирининг сутидан меҳмон қила бошлади. “Қора сигирнинг сути алоҳида яхши сифатга эга бўлади” – дерди жаноб Митра. Абхай жаноб Митрадан ўзи билан бирга яқин қишлоқларга тарғибот қилиш мақсадида бир гуруҳ содиқлар билан киртана куйлаб боришга таклиф қилди, лекин у магазинда ўрнига қоладиган одам тополмагани учун унинг илтимосини рад этишга мажбур бўлди.

Абхайнинг Кришнани англаш таълимотини бутун жаҳон бўйлаб тарқатиш режалари билан қизиқиб қолган яна бир Аюрведа доктори жаноб Сиддхи эди.

Доктор Сиддхи: У менинг олдимга бир неча марта келди. Уйимнинг томида киртан ўтказиши жойи бор эди, у ўзининг киртанларини шу ерда ва Гита Мандирда ўтказарди. Бизлар ҳар куни Теософлар Жамиятига бориб турардик. У ерда жуда осойишта ва руҳий муҳит, киртана ўтказиши, маъруза ўқиши ва тарғибот қилиши учун шароит жуда яхши эди. Одатда у Гармонияда ўйнарди. У одамларга ўзининг миссияси ҳақида гапириб берадиган учрашувларда

бизлар у билан бирга бўлардик. Одатда у киртана ўтказар ва "Бҳагавад-гита"дан маъруза қилар, Парвардигор Кришнанинг кароматларидан гапириб берарди. Чаитанья Махапрабху унинг Худоси эди. Мен уни жуда севардим.

Гита Мандир ва Садхана Мандир раҳбари Радхелал Маллик Абхай билан мунтазам равишда учраша бошлади.

Радхелал Маллик: *У менга жуда катта таъсир қилди. Одатда мен ҳар куни у билан суҳбатлашиб уч-тўрт соат ўтирардим. Унинг жуда кўп катта-катта китоблари бор эди. У ўша кунлари ҳаммадан кўпроқ Чаитанья Махапрабхуга бағишланган китоблар ҳақида ўйларди. У ўша пайтларда ижод ҳам қиларди. Бизлар Гита Мандир раҳбари билан унга овқат тайёрлардик.*

* * *

Радхелал билан эрталаб сайр қилиб юрган кунларининг бирида Абхай биринчи марта Бхарата Бхаванга, Антъя деган катта кўлнинг нариги томонидаги эҳромнинг катта иморатига эътибор берди. Бу мавзу Антъя тал деб аталарди, Сипри Роуд деб аталадиган Жханси ва Сипри Базарни бирлаштириб турган катта йўлга яқин жой бўлиб, одам кам яшайдиган тинч ва сўлим маскан эди.

Абхай Малликдан ана шу эҳром ҳақида сўраб-суриштирди ва улар иккиси сўкмоқ бўйлаб эҳромнинг асосий дарвозаси томон юра бошладилар.

Мана шу ерда манго ва ним дарахтлари орасида улар бир неча бўш ер майдонларини кўрдилар. Эҳром биносида энг катта иморат Радха Мемориали эди. У худди соат минораси сингари кичик эди, лекин пишиқ ғиштдан чиройли қилиб қурилган эди. Мемориал саккиз киррали тош асос устида осмонга бўй чўзиб турар, унинг гумбазини нақшинкор безатилган саккиз мрамар устун кўтариб турарди. Кирадиган катта эшик олдида ўзларининг хартумида омад фариштаси Лакшми кўтариб турган икки фил ҳайкали безаб турарди. Кираверишда тепага “Радха-смарак” деган сўзлар ёзилган бўлиб, инглиз тилида унинг таржимаси тошга ўйиб ёзилган эди – “Радха Мемориали”.

Мрамар тошдан қурилган эҳромнинг деворига санскрит тилида ёзилган Харе Рама Харе Рама Рама Рама Харе Харе деган ёзувларни кўриб, Абхай Радхелал Малликка ўгирилиб қаради ва қатъий ишонч билан шундай деди: “Парвардигор бу бинони айнан мен ундан

фойдаланишим учун қурдирган!” Ана шу пайтдан бошлаб Абхай шу бинони қўлга киритиш ҳақида бош қотира бошлади.

Жаноб Маллик гапириб бердики, бу эҳром 1939 йилда, бадавлат ер эгаси ва ваишнава Радха Бхай хотираси учун қурилган бўлиб, ҳозирги даврда ундан ҳеч ким фойдаланмаяпти. Абхайга таниш бўлган ва бир неча марта учрашган Доктор Прабхакар Мишра эҳромнинг бир неча хонасини эгаллаб олган эди, лекин унинг бошқа кўплаб хоналари бўш турибди. Жаноб Маллик Абхай билан бирга доктор Мишрани унинг асосий бинодаги квартирасидан излаб топдилар. Доктор Абхайнинг қанчалик ихлос билан ёниб турганини кўриб, ундан шу ерда қолишни илтимос қилди. Доктор Мишра айтдики, бу ерда фақат бозор кунлари эрталаб у "Бҳагавад-гита"дан маръуза қилади, бошқа вақтларда бу хоналар бўш туради. Шунинг учун у Абхайни ўзининг ижод ишлари билан шу ерда шугулланишни таклиф қилди.

Унинг таклифи Абхайга ёқди. У бу бинодан қандай мақсадларда фойдаланиш кераклиги ҳақида ўйлай бошлади. Абхай хаёлан қайси хонадан қандай фойдаланиш режаларини туза бошлади: мана бу хонада жуда кўп одалар иштирокида киртана бўлади ва маърузалар тингланади; мана бу хонада Чаитанья Махапрабҳунинг Илоҳи ўрнатилади; мана бу хонада саннийаси ва брахмачарилар жойлашади; меҳмонлар бу хонада бўладилар; мана бу хона –иш хонаси бўлади; босмаҳона мана бу хонада жойлашади. Бу ерда ҳатто сигир бокса бўладиган яйлов ҳам бор эди. Бу - ҳамма қулайликларга эга бўлган катта комплекс эди. Бу ерда юзлаб одамлар киртан қуйлашлари, прасад қабул қилишлари ва маъруза тинглаб, суҳбатлашишлари мумкин. Кўчада одамларга "Худога қайтиш" журналини тарқатадиган одамлар эрталаб ман шу ердан чиқиб кетишлари мумкин. Баъзи бировлар Парвардигор Чаитанья таълимотини тарғибот қилиш учун ҳатто чет элга ҳам чиқишлари мумкин.

Абхай ва унинг ҳамроҳлари бу бино шу ерда ашрам ташкил қилишга қанчалик ярқли эканлигини режалаштириб, эҳромни айланиб юрар экан, ҳамроҳлари Абхайнинг қатъиятини яна ҳам ошириб, унга аайтдиларки, агар шу ерда қолиб иш олиб бораман деса, Радха Бхайдан мерос қолган барча кўчмас мулкларнинг бошқарувчиси жаноб Рева Шанкар Бхаял бу бинони унга беришга эътироз билдирмайди. “Бу бинонинг эгаси бу эҳромни менга берса бўлмайдами? – сўради Абхай. -Ҳозир у шунчаки бўш туриб ишдан чиқиб борапти. Агар бу ҳақиқатан ҳам Радхега ёдгорлик бўлса, ундан Радхаранининг севимли Ҳукмдори бўлган Парвардигор Кришнага хизмат қилишда фойдаланиш лозим”.

Абхайнинг қарори қатъий эди, дўстлари ҳам унга бу ишни амалга оширишда ёрдам бершга ваъда бердилар. Биринчи навбатда улар Рам Митра билан учрашдилар, у айтдики, жаноб Бхаял билан шунчалик яқин дўстки, унинг илтимоси билан у бу ерларни шу заҳотиёқ Абхайга беради. Доктор Шастри ҳам жаноб Бхаялнинг олдига бориб, унга Абхайнинг мана шу ерда яшаши Жханси аҳолиси учун қанчалик муҳим эканини тушунтиришини айтди. Рева Шанкар Бхаялнинг ўз дўсти Рам Митра билан бўлган учрашувида шунингдек, Абхай, Доктор Шастри, Радхелал Маллик, Прабхакар Мишра ва ёш зиёли аёл Сурьямуқхи Шарма ҳам иштирок этдилар.

Улар вазиятни бир неча нуқтаи назардан тушунтириб бердилар, жаноб Бхаял уларнинг ҳар бирининг гапини диққат билан тинглади. У ҳозирги пайтда бинодан ҳеч ким фойдаланмаётганини тан олди, шу боис уларнинг бу таклифи унга ёқди. У Абхайга бу ерда “Содиклар Жамоаси”ни ташкил этиш учун бинони чекланмаган вақтгача бериб туришга розилик билдирди. Абхайнинг илтимоси билан у ҳам Жамоа аъзоси бўлишга рози бўлди. Улар бир бирлари билан қўл қисишиб, “шартномани тасдиқладилар”. Бутун хонадони номидан жаноб Бхаял Бхарати Бхаван ер майдонини Абхай Чаранга ва “Содиклар Жамоаси”га эҳсон қилди.

* * *

Абхай декабрь ва январь ойларида “Содиклар Жамоаси”нинг уставини тайёрлади. У ўзининг руҳий устозидан ўрناق олиб, кенг халқ оммасига шиддатли равишда тарғибот қилишни бошламоқчи эди. У ўзининг режаларини қоғозга кўчиришга киришиб қараса, унинг тарғибот қилиш дастури дарров кенгайиб, Жханси, Ҳиндистон чегараларидан ҳам чиқиб кетди. Албатта, “Содиклар Жамоаси” Жханси ёшлари учун мўлжалланган эди, улар Кришнани англаш таълимотига жуда қизиқиш билдирган эдилар – лекин, Абхай ёзган устав, шунчаки кечкурунги киртан ва маърузадан бошқа жуда кўп нарсаларни ўз ичига оларди. У жамиятнинг тўрт табақаси ҳақидаги тушунчаларни ҳамда бутун жаҳон диний Ҳаракатининг фаоолиятини батафсил режасини ўз ичига олган катта дастур тузган эди. Уставда бўлғуси аъзолар учун кўйиладиган синов даври, руҳий фотиҳа бериш қоидалари, Жамоа билан унинг ҳар бир аъзосининг молиявий муносабатлари, тарғиботчиларни турар жой билан таъминлаш тартиби ҳам, таъқиқланган нарсалар қатъий тартибда белгиланган эди: “Аёллар билан ноқонуний алоқа қилиш, маст қилувчи нарсалар истеъмол қилиш, вегетариан таомлардан бошқа овқатлар истеъмол

килиш, қимор ўйинлари ва ҳар хил бемаъни спорт ва эрмак турлари” катъиян ман қилинади.

Юридик манзили Лакнауда бўлган “Содиклар Жамоаси”ни ташкил этиш учун Абхай Жамоанинг барча аъзолари имзо чеккан “Жамоанинг Меморандуми”ни ёзиши керак эди. Ташкилотнинг асосий вазифалари кўрсатилган бу ҳужжатда Абхай ўзининг рухий устозининг миссиясини қандай давом эттиришни кўз олдига келтирганди. Худди **Гаудия Матх тарқалиб кетгандан кейин, ҳар ким ўзининг матхларини ташкил этган рухий оғайниларига ўхшаб, Абхай ҳам, Гаудия сампрадаининг янги шохобчасини** ташкил этиб, уни “Содиклар Жамоаси” деб атаган эди. У шунчаки бир неча бинога эгалик қилишга интилаётгани йўқ эди, у Кришнани англаб етган кишилар жамоасини ташкил этган, бу жамоа кейинчалик Халқаро Ҳаракатга айланиб кетиши керак. Унинг режалари чексиз бўлиб, бутун жаҳон бўйлаб “рухий юксалиш марказлари”ни очишга қаратилган эди. Абхай шундай деб ёзади: “Парвардигор Чаитанья Худонинг Олий Шахси билан алоқа ўрнатишнинг илоҳий жараёнини очиб берди, Унинг таълимотида соғлом фикр нуқтаи назарида бирор бемаъни гаплар ҳам, соғлом фикрли инсонлар ва зиёли кишилар тан оладиган бирор ҳақиқий дин қоидаларига зид келадиган жойи ҳам йўқ”. Жамоанинг мақсадларидан бирини у бутун жаҳон бўйлаб марказлар очиш деб белгилади ва шу тариқа Жамоани “ҳар қандай миллатга, этноқодга ва табақага мансуб одамларни аъзо қилиб оладиган ва таълим, маданият орқали рухий юксалиш Халқаро ташкилоти” деб атаган эди. Жамоа кўплаб тилларда Худо ҳақидаги илмни тарғибот қиладиган адабиётлар ва "Худого қайтиш" ойлик журналинини нашр қилиши керак эди.

Абхай Жамоа Меморандумига керакли имзоларни тўплаб бўлгандан кейин Лакнауға йўл олиб, шу ерда 4-феврал куни эллик рупий бадал тўлаб, ариза бланкасини тўлдирди ва яна Жхансига қайтиб келди.

* * *

Абхай Радха Мемориалидаги ўзининг хонасида ҳар куни эрталаб соат тўртда уйғонар ва қўшниси Прабхакар Мишрани уйғотарди. Соат бешгача у ёзарди, бешда Антъя Талга сайр қилгани чиқарди, беш яримда ювинарди, кейин соат еттигача мантра зикр қиларди, кейин "Бҳагавад-гита" ёки "Шримад Бҳагаватам"дан маъруза қиларди. Одатда маъруза тингловчи фақат Прабхакар Мишра бўларди. Соат саккизда у яна ёзишга ўтирарди, соат ўнгача у машинкада ёзарди, кейин овқат тайёрлагани киришарди. Тушлиқдан кейин у Жханси бўйлаб айланиб, одамлар билан учрашарди, тарғибот қиларди,

“Содиклар Жамоаси”га аъзо бўладиган янги кишиларни изларди. Кейин кеч соат еттигача у яна ёзишга ўтирарди, кейин шаҳарнинг уни таклиф қилган турли жойларида бўладиган маъруза ва киртанга тайёргарлик кўрарди. Гарчи "Худога қайтиш" журналини нашрдан чиқаришда давом эттиришга ҳозир Абхайнинг пули бўлмаса ҳам, у барибир журнал учун мақолалар ёзишда давом этарди. У тахминан йигирма тўрт минг сўздан иборат бўлган “Худонинг амри” деган катта бир очерк ёзди. Шунингдек у "Бҳагавад-гита"нинг бир неча бобларини жаҳон муаммолари нуқтаи назаридан таҳлил қилиб чиқди, ва Рупа Госвамнинг "Бҳакти-расамрита-синдху" асарининг қисқача баёни бўлган “Садокат Лаззати” китобини тайёрлади.

* * *

1953 йил 16 май куни “Содиклар Жамоаси”нинг расмий равишда очилиш маросимини эрта тонгдан то қоронғу кечгача давом этган узок вақт маъруза ўқиш, киртана ва прасад тарқатиш билан катта тантана қилиб ўтказди. Кечқурун, айниқса кўп иштирокчилар тўпланганида Абхай "Бҳагавад-гита"нинг Раджа-гухйа йога деб аталадиган тўққизинчи бобидан маъруза қилди. Прабхакар Мишра олов ёқиб қурбонлик маросими ўтказди, бир неча брахманлар “Брахма-самхита”дан мантралар ўқидилар. Ҳар бир келган меҳмон “Содиклар Жамоаси” ва унинг мақсадлари кўрсатилган ўн олти варақли проспект оларди. Абхай Проспектларга “Оум Тат Сат. Абхай Чаранаравинда Бхактиведанта, “Содиклар Жамоаси”нинг асосчиси ва Раиси” деб имзо чеккан эди. “Содиклар Жамоаси”нинг очилиш маросими Жханси шаҳрининг ҳаётида ёқимли в саховатли кун бўлди, шаҳарнинг юзлаб одамлари кечқурун Абхайнинг маърузасини тинглаш учун йиғилдилар. Жамоанинг фахрий аъзоси Доктор Шарма ва Жханси кундалик газетасининг муҳаррири бу тантана ҳақида олдиндан эълон бериб, кейинчалик уни батафсил таърифлашни режалаштирган эди. “Содиклар Жамоаси”нинг очилиши ҳақида “Гаудия Патрика”да ҳам мақола бор эди.

“Теософия Жамияти” журналининг муҳаррири Шри Лакшминараян Раджапати ҳам маросимда иштирок этарди; Бхактиведанта Прабху билан унинг фалсафий дунёқарашлари бир биридан фарқ қилса ҳам, у бу Ҳаракатни қўллаб қувватларди; маросимда тилга олишга муносиб бўлган жуда кўп обрўли кишилар иштирок этдилар. Намойиш иштирокчилари Раджапати Шри К.М.Муншидан қурбонлик маросими ўтказишни илтимос қилдилар. Бу марказ жамиятларни қайд қилиш актида рўйхатдан ўтган эди. Шри Бхарати Бхаван – “Содиклар Жамоаси” жойлашган бинонинг номи,

унда маъруза қилиш учун катта зал, саройга ўхшаган катта эҳром бор. Жамият бу марказда ҳар хил фаолият билан шуғулланади, Бхарати Бхаванда жамоа аъзолари учун турар жойлар ҳам бор”.

Энди Бхарати Бхаван “Содиклар Жамоаси”нинг ўзгармас манзили бўлиб қолишига Абхайнинг ишончи комил эди. Жамоанинг очилиш маросими фақат унинг шахсий иши эмас, балки шаҳарнинг энг обрўли кишилари учун ҳам катта байрам бўлганини кўриб жуда бахтиёр эди.

* * * *

Унинг аввалги ҳаёти ундан тобора узоқлашиб бораётгандай кўринарди. Лекин бир куни, у Жхансида олти ойдан кўпроқ вақт ўтказганидан кейин, унинг аввалги муносабатларини эсига тушириб қўйган бир нохуш хабар келди. Келган телеграммада унинг Аллахабаддаги корхонаси талон тарож қилинган эди. Унинг хизматкорлари корхонадаги пулларни, дори дармонларни ва бирор қийматга эга бўлган нарсаларнинг ҳаммасини олиб кетган эдилар. Етказилган зарар етти минг рупийча бор эди. Абхай телеграммани ўқиб кулиб юборди ва яна "Шримад Бҳагаватам"даги шеърни эслади:

Ясьяхам анугреханами

Харишье тад-дханам шанайх

Тато дханам тйаджантй асйа

Сва-джана духкха-духкхитам

“Мен кимга алоҳида меҳрибонлик қилмоқчи бўлсам, аста-секин унинг барча моддий бойлигини тортиб оламан. Ана шундай қашшоқ ва ачинарли аҳволга тушиб қолган кишидан барча дўстлари ва қариндошлари юз ўгирадилар”.

Абхайнинг ўғли, Бриндабан орадан сал ўтмай Жхансига келди ва отасидан эски “Абхай Чаран Дэ ва ўғиллари” деган корхонани оёққа турғазиш учун Калькуттага қайтиб келишни илтимос қилди. Радха Мемориалидаги ўзининг хонасида Абхай ўғлига энди оиласига қайтиб боролмаслигини тушунтирди. У ўғлидан шу ерда қолишни ва машинкада ёзиб, унга ёрдам беришни илтимос қилди, лекин ўғли унинг илтимосини рад қилиб, Калькуттага қайтиб кетди.

Биринчи марта учрашган кунидан бошлаб Абхай зиёли ёш йигит Прабхакарни “Содиклар Жамоаси”нинг фаолиятида фаол иштирок этишга ундарди. Гарчи ўқитувчи ва тиббиёт ишчиси сифатида Прабхакарнинг Университетда ишлари жуда кўп бўлса ҳам, у Абхайга қўлидан келганча ёрдам берарди. Сал ўтмасдан у Абхайнинг энг яқин ёрдамчисига айланди. Абхай уни Жамоанинг котиби қилиб тайинлади ва бир неча ойдан кейин унга фотиҳа берди. Шундай қилиб, Абхай

Прабхакарнинг руҳий устози бўлди, Прабхакар эса, унинг биринчи шогирди бўлди. Тарғиботчи сифатида Абхай ўзига шогирдлар қабул қилиши, уларга Харе Кришна маха мантра бериши ҳамда парампара кўрсатмаларини ўзи руҳий устозидан қандай олган бўлса, шундайлигича уларга етказиши шарт эди. Лекин Прабхакар ўзини руҳий устозига бутунлай топширган шогирд эмасди, у мустақил ҳаракат қилиб, кўпинча ўзини унинг шогирд эмас, балки кўпроқ ёрдамчисидай тутарди. Университет ректори, санскритолог, тиббиёт доктори сифатида у ўзининг ишлари билан ҳам шуғулланишда давом этарди.

Шрила Прабхупада: Содиқлар Жамоасида мен бир ўзим эдим. Бир неча талабалар бор эди, лекин улар унчалик фаол эмасдилар. Ҳамма ишни бир ўзим қилардим. Мен ташиқлотга Прабхакар Мишра ва бошқаларни жалб қилмоқчи эдим, лекин уларни келажакда бу ишга ўзларини бутунлай бағишлаш унчалик қизиқтирмасди. Агар мен ундан жамоанинг фаолиятига ўзини бутунлай бағишлашни илтимос қилсам, у бунга кўнмаган бўларди. Лекин барибир у мenden фотиҳа олди. Уларнинг ҳаммаси санскритолог олимлар эди.

Шунинг учун, “Гаудия Патрика”нинг Жамоанинг очилиш маросими ҳақидаги мақолада Прабхакар олий мартабали киши сифатида ҳурмат билан тилга олинди, “Содиқлар жамоаси”да Абхайнинг ҳамкори деб айтилган эди. Лекин аслида у Шрила Бхактиведантанинг шогирди эди. “Бхактиведанта Прабху машҳур Ачарья, кавья(шоир), व्याкарна(грамматик), веданта(файласуф)тиртха, санскрит бакалаври, тиббиёт магистри Шримад Прабхакар Мишра Шастрини қурбонлик маросими ўтказишга таклиф қилди. У – Веда ва Ведангалар ўрганиладиган ва илмий унвонлар бериладиган коллеж ректори, шунингдек, у – “Содиқлар Жамоаси” бошлигининг ёрдамчиси.

Абхай бу ёш йигитни макон ва шароитга қараб Худога садоқат билан хизмат қилиш билан машғул қилганди. Абхай ўзига кўплаб шогирдлар орттиришга эмас, балки “Содиқлар жамоаси”ни ташкил этишга интиларди. Бунинг учун эса, унга ёрдамчилар керак эди.

Прабхакар Мишра: Биринчи марта учрашганимиздаёқ Сваמידжи менга: “Сен брахман ва прабхакарсан, лекин ресторанда овқатланасан? Меникига юр, мен ўзим сенга овқат пишириб бераман”- деди. Шундай қилиб, бизлар парсадам тайёрладик, Парвардигорга таклиф қилдик ва бхагават-прасадамни бирга қабул қилдик. Шундай қилиб, унинг марҳамати билан мен прасадамдан тоттиш бахтига муяссар бўлдим. Шунингдек у менга: “кеша-хин(сочингни олдир!)” – деди. Шундай

килиб, мен сочимни қириб олдириб, ўзим дарс берадиган коллежга бордим, ҳамма устимдан куларди. Мен вазиятни Сваמידжига тушунтирдим, кейин у: “Сен тиббиёт ходимисан, шунинг учун соч ўстириб юришинг мумкин” – деди.

Мен дикша олганимда Сваמידжи менга Ачарья Прабхакар деган ном берди. Аввал менинг исмим Прабхакар Мишра эди, лекин у: “Мишра деб ёзма. Сен – Ачарья Прабхакарсан” – деди. У менга ном, туласи-мала берди, пешонамга тилака қўйди, бўйнимга кантхи-мала боғлади. У “Содиклар Жамоаси”ни рўйхатдан ўтказиб, мени Кришнани англаш таълимотини бутун жаҳон бўйлаб тарғибот қилишда ўзининг котиби қилиб тайинлади. Бизлар ҳамиша киртана ўтказиш ва "Бҳагавад-гита"дан маъруза қилиш учун ҳар хил қишлоқларга борардик.

* * *

Абхай Жхансида санкиртана Ҳаракатини бошлаган эди. Аввалига у фақат Ачарья Прабхакар билан бирга Найбхастии туманига бориб Ҳаре Кришна куйладилар. Лекин у ўзининг бу ишини давом эттирди, аста-секин унинг атрофида одамлар кўпая бошлади, ниҳоят улар эллик киши бўлдилар, улар энди парикрамага чиқиш, биргаликда Ҳаре Кришна куйлаш ва эҳромларга бориш учун мунтазам бир жойга тўпланишиб турардилар. Кейин улар одатда Радха Мемориалида кечқурунги маърузани тинглаш учун тўпланардилар.

Одатда, Абхай кўшни қишлоқларга тарғибот қилгани борганида, ўзи билан бирга Жамоа аъзоларидан бўш вақти бўлган бир кишини олиб юрарди. Бир куни Ачарья Прабхакар билан бирга у Жхансидан 20 чақирим узоқда жойлашган Чхиргоан қишлоғига пада-ятра(пиёда саёҳат қилиб юриб тарғибот қилиш)га борди. Чхиргоанда ўша пайтда машҳур халқ шоири Майтхили Шаран Гупта яшарди, у Абхай билан унинг шогирдини ўзиникига тушликка меҳмонга чақирди. Абхай мезбонга айтдики, у халққа танилган маданиятли шоир бўлгани учун энди у Парвардигор Кришнани шарафлайдиган шеърлар ёза бошлаши лозим, шоир унинг гапларига рози бўлди. Чхиргоанда тарғибот қилишни тугатиб, Абхай билан Прабхакар йўлдаги ҳар бир қишлоқда бир кун тўхтаб, яна Жхансига қайтиб келдилар. Кечқурунлари маҳаллий аҳоли тўпланарди, Абхай киртан ўтказарди. У Прабхакарга тушунтирдик, гарчи бу қишлоқи одамларнинг кўплари "Бҳагавад-гита" ёки "Шримад Бҳагаватам" билимдони бўлмаса ҳам, барибир, киртанда иштирок этиб ўзлари учун жуда катта руҳий фойда оладилар. Қишлоқ одамлари Абхайни хурсанд бўлиб кутиб олардилар ва ундан қишлоққа яна бир марта ташриф буюришни, лекин, уни

муносиб кутиб олиша тайёргарлик кўришга улгуришлари учун қачон келишини олдиндан хабар беришни илтимос қилардилар.

Жханси атрофида тарғибот қилар экан, Абхай ўзи асос солган “Содиклар Жамоаси”нинг фаолиятини халқаро микёсга кўтаришга ҳам ҳаракат қиларди. У ўзи бошлаган жиддий таълим дастурини кенгайтиришга ёрдам беришларини сўраб, ҳукумат органларига мурожаат қилди, шунингдек, тарғибот ишларига ўзининг эски дўстларини ҳам жалб қилишга ҳаракат қила бошлади. У Калькуттага, ўзининг мактабдош дўсти Рупен Митрага хат ёзиб, уни бутун жаҳон микёсидаги миссионерлик фаолиятида иштирок этишни таклиф қилди.

“Бу миссия учун мен қирқта шогирд тайёрламоқчиман, ана шу таълим тарбия дастурига ёрдам беришларини сўраб Ҳукумат раҳбарларига мурожаат қилдим. Мен сенинг ана шу шогирдлардан бири бўлишингни истардим; Картиқдадани ҳам бу ишда бизларга кўшилишни илтимос қил. Менг сенга юбораётган газеталардан бизларнинг қандай яшаб, нима билан шуғулланиб юрганимизни билиб оласан. Шундан кейин бу иш сенга тўғри келадими йўқми ўзинг хал қиларсан. Биринчи навбатда бизлар дунёвий ишлардан четлашган бир неча ёши ўтган кишиларни ванапрастха турмуш тарзига, бир неча ёш болаларни браҳмачари турмуш тарзига ўргатмоқчи эдик. Қизил либос кийиб олган саннийасилар руҳий ҳаётнинг бу тарзининг обрўсини ерга уриб бўлдилар. Рупен, илтимос, қуйидаги эълонларни инглиз ва ҳинд тилида бизларнинг газеталарда босиб чиқариш қанча туришини аниқлаб, менга хабар бер.

Таклиф қиламиз

Барча амалий мақсадларга эришиш йўлида "Бхагавад-гита" таълимотини бутун жаҳон бўйлаб тарғибот қилиш учун ўзида ҳақиқий браҳманларнинг илоҳий фазилатларини ривожлантиришни истаган, ҳар қандай миллатга мансуб бўлган номзодлар таклиф қилинади. Муносиб номзодлар бепул турар жой ва овқат билан таъминланади.

**Содиклар жамоасининг асосчиси ва раҳбари А.Ч.
Бҳактиведантага мурожаат қилинг. Бҳарат Бхаван. П.О.
Жханси(У.П.)**

Абхай Чаран Дэ.”

Абхай Бхарати Бхаван ҳақиқатан ҳам “Содиклар Жамоаси”га тегишли эканини тасдиқлайдиган ҳужжат бўлишини истарди. Ҳозир бу бино фақат оғзаки равишда унга тегишли эди. Жхансида Жамоанинг марказини узоқ вақтга жойлаштириш учун у бино ҳақида ёзма ҳужжатга эга бўлмоқчи эди. У Рева Шанкар Бхаялга мурожаат қилиб, бинони Жамоага эҳсон қилгани ҳақида ҳужжат беришни илтимос қилганида, у бинони рўйхатдан ўтказиш учун беш юз рупий сўраб, унга ҳужжат берди. Лекин Абхай яқинда етти минг рупий бойлигидан маҳрум бўлган, тарғибот қилиш (асосан Жамоанинг очилиш маросими харажатларига)ишларига уч минг рупий сарфлаган эди, шунинг учун ҳозир беш юз рупий тўплаш Абхай учун жуда катта муаммо эди. Ачарья Прабхакар, гарчи академик лавозимини эгаллаб турган бўлса ҳам, жуда кам маош оларди, ота-онаси унга кунига уч рупий пул берардилар. Абхайнинг кўпчилик шогирдлари асосан талабалар бўлиб уларда пул йўқ эди, келадиган меҳмонлар ҳам бадавлат кишилар эмасди. Жаноб Бхаялнинг беш юз рупий тўлаш ҳақидаги илтимоси айнан ҳозир қилиш шарт бўлган иш эмасди, шунингдек у агар Абхай шу пулни тўламаса нима бўлишини ҳам айтмаганди. Лекин, орадан сал вақт ўтмасдан у бошқа бир таклиф билан мурожаат қилди: жаноб Абхай Чаран Дэ Бхарати Бхаванни беш минг рупийга сотиб олиши керак.

Унинг бу таклифи Абхайни бутунлай саросимага солиб қўйди. Олийжаноблик билан қилинган эҳсон бирданига сотиб олиш учун таклифга айланди. Шаҳардаги одамлар бу ерни аллақачон Абхай Бхактиведантанинг ашрами деб атардилар, унинг деворига катта ҳарфлар билан “Содиклар жамоаси” деб ёзиб қўйилганди. Абхайнинг дўстларининг тазйиқи остида жаноб Бхаял уларни ишонтириб айтдики, Абхай шу ерда яшашда давом этиши мумкин. Лекин, барибир охир оқибатда у ер майдонини сотиб олиши керак бўлади. Жаноб Бхаял “Содиклар Жамоаси” учун бинонинг баҳосини жуда кам қўйишига ваъда берди.

Абхай эр эгаси яна нима гапларни ўйлаб топишини тасаввур қила олмаганидан қаттиқ қийналарди. Албатта, “Содиклар Жамоаси” учун энг яхшиси бу жойни сотиб олиш эди. Лекин у ҳозир беш минг рупий нари турсин, беш юз рупий тўплашга ҳам қодир эмасди. Абхай ўзининг бирлашмасида ўзини моддий томондан қўллаб-қувватлайдиган манбани тополмади. Жамоада ўзини бутунлай шу миссияга бағишлайдиган бирор одам йўқ эди. Унинг ҳар бир аъзоси жамоа фаолиятида фақат ўзининг **шахсий истакларини амалга оширишдан қолган** имкониятига яраша иштирок этарди.

У шунча пулни тўплашнинг фақат бир йўлини биларди: бу унинг ўзининг аввалги иши, дори-дармон ишлаб чиқариш билан

шуғулланиш. Ҳали унинг бир неча савдо-сотик ҳаракатлари сақланиб қолган бўлиб, уларни Калькуттада ўғли бошқариб турган эди. Авваллари Абхай ойига уч минг рупий пул ишлаб топарди. У ёрдам сўраб ўзининг руҳий оғайнилариغا мурожаат қилиш ҳақида ўйлаб кўрди, лекин унга ўзининг пул ишлаб топгани маъқулроқ кўринарди. У ўттиз йил давомида дори-дармон билан савдо қилиб пул ишлаб топган эди, ҳозир ҳам у пул сарфлашга муносиброқ бўлган олий мақсад йўлида шу иш билан шуғулланиб пул ишлаб топиши мумкин эди.

* **

1954 йилда у Калькуттага келганида унинг ҳеч қандай пули йўқ эди. Шунда у оиласи яшайдиган жойга яқин бўлган Чхетлдаги Гаудия Сангадаги руҳий оғайниларининг ёнида яшашга қарор қилганди. Унинг пули бўлмагани учун ашрам бошлиғи унинг барча харажатларини ўз зиммасига олган эди. Абхай ҳар куни "Шримад Бхагаватам"дан суҳбатлар олиб борарди, Гаудия Сангадаги оғайнилари унинг суҳбатларига жуда катта баҳо берардилар.

Кришна Кумара Браҳмачари: Ҳатто у кетгандан кейин ҳам унинг ёқимли овози анча вақтгача қулогимдан кетмай юрганди. У чет элга чиқиб тарғибот қилиш истаги борлигини жуда кўп гапирарди.

Абхайнинг ўғилларидан бири унчалик катта бўлмаган "Лаборатория Вималтон" деган бир корхонани бошқарар ва шу йўл билан оилани тебратиб турарди. Абхай ўзининг Жхансидаги фаолияти хотинини қизиқтирмаслигини биларди; ўғли Жхансида бўлганди, лекин отасининг қилиб юрган ишлари унда катта таассурот қолдирмаганди. Қариндошлари унинг Жхансидаги тағибот ишларини оиласининг фаровонлигига раҳна солиш деб биларди. Абхай эса, Кришнани англаш таълимотини тарғибот қилиш орқали бутун жаҳонни ўзгартириш ғояси билан яшарди, энди унинг бу режаси унга аниқ амалга ошадигандай бўлиб кўрина бошлаганди. У ҳатто "Содиқлар жамоаси"нинг бир бўлимини Калькуттада очиш ҳақида ҳам ўйлаб қўйганди.

Лекин у яна оила ташвишларига ғарқ бўлиши керак эди: унинг болаларидан баъзи бирлари ҳали оила қурмаганди, кватиранинг ижара ҳақи ва бошқа харажатлар ҳали тўланмай ётганди. Ҳатто у "Вималтон Лабораторияси"ни бошқаришни ўз қўлига олса ҳам, оиласи у ишлаб топган пулларнинг ҳаммасини ундан олиб қўяди. Ҳатто у уларнинг талабини қондириб, улар билан бирга яшашга рози бўлса ҳам, барибир унинг олдида катта тўсиқ – оила аъзоларининг

Худога садоқат билан хизмат қилишга бўлган ёмон муносабати - ўзгармай қолаверади. Абхай уларни ўзгартира олмади.

Агар оила аъзолари Худонинг содиклари бўлмаса, улар билан биргаликда бизнес билан шуғулланишдан нима фойди? У оиласига борди, лекин яна аввалги аҳвол такрорланди. Унинг дўстлари меҳмонга келишди, Абхай уларга тарғибот қилди, худди Жхансидагидек "Бҳагавад-гита"дан маъруза қилди. Унинг хотини ва болалари эса, бу пайтда бошқа хонада чой ичиб ўтирардилар.

Шрила Прабхупада: Мен хотинимга ёрдам бериш учун уни ҳам Кришинани англаш таълимотини тарғибот қилиш ишларига жалб қилишга қўлимдан келганча ҳаракат қилиб кўрдим. Лекин у жуда ўжар чиқди. У Кришинани англаш таълимотини тарқатишда менга ёрдам бермади. Ниҳоят, орадан шунча йил ўтгандан кейин тушуниб етдим – у ҳеч қачон менга ёрдамчи бўлолмайди.

У чой ичишни яхши кўрарди. Мен шунча марта ундан чой ичмасликни илтимос қилдим, чунки мен ҳақиқий вашинавлардай тартибли оилада яшашни истардим. Мен бу ҳақда унга бир неча марта гапирдим, ниҳоят бу гал мен унга шундай дедим: Етар, энди ўзинг иккисидан бирини танла: ё мени, ё чой ичишни. Ё чой ичишни ташлайсан, ё мен бутунлай кетаман”. Мен ҳатто оиламнинг бошқа аъзоларини ҳам койирдим. Лекин, улар мени отам, эрим деб ҳисобласалар ҳам, менинг айтганларимни қилмасдилар. Шунда хотиним шундай деди: “Чойдан ёки эрдан воз кечиш? Албатта, мен эрдан воз кечаман”. У мени ҳазиллашяпти деб ўйлаган бўлса керак.

Бир куни Радхарани тузатиб бўлмайдиган хатога йўл қўйди. Ҳиндистонда шундай савдо тури бор: бунда харидор тарозининг бир палласига ўзи олиб келган бирор кадрли нарсани кўяди, иккинчи палласига эса, сотувчи унинг истаган нарсасидан то тарози паллалари тенглашгунча кўя бошлайди. Бир куни уйда Абхай йўқ пайтда, хотини унинг ўқиб юрган "Шримад Бҳагаватам" китобини бозорга обориб чой билан ичадиган печеньега алмашиб келди. Абхай келиб китобини излай бошлаганида, хотини унга китобни печеньега алмашиб келганини айтди. У бўлиб ўтган воқеага жиддий эътибор бермаганди – шунчаки унинг чой билан ичадиган печеньеи тамом бўлганди, шунга китобни печеньега алмашиб келган эди, шунгаям ота гўри қозихонами? Лекин бундан Абхайнинг фигони фалакка чиқиб кетди. Аввалига у оғир тушкунликка тушганди, лекин кейинроқ сабр косаси тўлиб, оиласини бутунлай тарк этишга қатъий қарор қилди: хотинининг ана шу иши уларнинг оилавий ҳаётига чек қўйган эди.

Абхай уйидагиларга бутунлай кетмоқчи эканини айтганида, улар унинг нимани назарда тутаётганини тушунмадилар. Ўттиз йил давомида у шунча марта сафарга кетиб, кейин яна қайтиб келганди. У: “Кетаман!” – деб эшик олдига келганида, улар: “У яна қаергадир кетяпти” – деб ўйладилар. Бу улар учун одатдаги ҳол эди. Буни ҳамма кўрди, ҳатто кўшнилари ҳам – жаноб Дэ яна кетяпти. У уйида эди, энди кетяпти. Лекин, Абхай энди уйига ҳеч қачон қайтиб келмаслигини биларди.

Шрила Прабхупада: *Оиламни ташлаб кетишдан аввал мен болаларимни уйлантириб қизларимни эрга бермоқчи эдим. Лекин уларнинг баъзилари бунга кўнмадилар. Кейин эса... Кейин бунга вақтим бўлмади. Улар оила қуришдими, йўқми, бу ҳақда ўйлашга вақтим йўқ эди. Энди ҳаммасини ўзлари ҳал қилаверсинлар. Агар мен ҳозироқ ўлиб қолган бўлсам, қизимга ким гамхўрлик қилган бўларди? Бундай пайтларда одатда шундай дейдилар: “Худонинг ўзи гамхўрлик қилади”. Нимага мен ҳам шундай деб ўйламаслигим керак? Худонинг ўзи гамхўрлик қилади. Рухий устозим оилани одатда: “Фуқаронинг ўзини ўзи ўлдириши” – деб атарди. Ўзини ўзи ўлдириши - оғир жиноят. Лекин менинг ишим(оилани тарк этиши) худди ўз ихтиёри билан ўзини ўлдиришига ўхшайди: энди мен ўлганман. Истаган ишингизни қилаверинглар!*

Кришна: *сарва дхарман паритїаджна – “Ҳамма динларни тарк эт” - дейди. Оила – грїха-дхарма – оила дини. Кришна: уни тарк эт, деган. Лекин бизнинг қабимизда боғланиши бор. Биз боғланиши тўғусидан аста-секин халос бўлиши керак деганда, бу дегани, биз оилавий ришталарни бирданига узиб ташлай олмаслигимизни назарда тутамиз. Чунки қалбимизда ана шу боғланиши сақланиб қолган. Декин, мен тўсатдан ўлиб қолсам, оиламга Худонинг ўзи гамхўрлик қиладиган бўлса, нимага У ҳозир ҳам оиламга гамхўрлик қилмас экан?”*

Унинг рухий кечинмалари шунчалик туғёнга келган эдики, у ҳатто Жхансига боришни ҳам истамасди. У поездга ўтириб истаган, боши оққан томонга кетишни истарди. У ўзининг эски дўстларини, рухий оғайниларини, Калькуттага яқин жойда, Жарграмдаги ашрамда яшайдиган Худонинг содиқларини эслади. У бир дўстидан ўн рупий қарз олди ва Жарграмгача чипта сотиб олди.

Бу унча катта бўлмаган матх эди. Абхайни Парамахамса Махараж, Дамодара Махараж ва бошқалар кутиб олишди. Парамахамса Махараж Абхайнинг биринчи марта Шрила Бхактисиддхантас Сарасвати билан учрашганида ҳам иштирок этган, ва

ўша пайтда Абхай қандай либосда эканини ҳам эсларди – оқ кхадии кийиб олган, Гандининг издоши бўлган “анархистлар”га ўхшарди. Абхай уларга шундай деди: “Мен оиламнинг эҳтиёжларини қондира олмадим. Энди Парвардигор Чаитанья таълимотини тарғибот қилмоқчиман”. Абхай қандай қилиб бизнесда омади юришмай қолгани, қандай қилиб оиласини тарк этгани ва энди бир тийинсиз кўчада қолгани ҳақида гапириб берди.

Парамахамса Махараж: Абхай келганида жуда оч ва қашшоқ кўринарди. Унинг бир тийин ҳам пули йўқ эди. У ёлғиз ўзи келганди, у фақат Харе Кришна мантра зикр қиларди.

Абхай Жаргармда Худонинг муқаддас номларини такрорлаб, оиласини тарк этиб янги шароитга кўника бошлади. Бир неча кун давомида у деярли тинмасдан мантра зикр қилди. Парамахамса Махараж кечқурунлари маъруза қиларди, кейин Абхай "Бҳагавад-гита"дан маъруза қиларди. Орадан анча вақт ўтгандан кейин у яна Жханси ҳақида ўйлай бошлади, кейин яна ўзининг “Содиклар жамоаси”га қайтишга тайёр эканини ҳис қила бошлади. У жамоага тегишли бинони сақлаб қолиши ва тарғибот қилишни давом эттириши лозим эди.

Жхансига кетишдан олдин, Абхай Бхарати Бхаванда ўрнатишга мўлжаллаб Парвардигор Чаитаньянинг катта муртисини сотиб олди. У аслида у Калькуттага пул ишлаб топиш учун келган эди, лекин, тақдир тақозоси билан энди унинг пули ҳам, иши ҳам, оиласи олдидаги мажбуриятлари ҳам йўқ эди. У ўттиз олти йил давомида оилавий турмуш тарзи билан яшаганди. Мана энди, эллик саккиз ёшида у тўлалигича ванапрастха бўлиб олди. Энди у ўзининг бутун ҳаётини Кришнани англаш таълимотини тарғибот қилишга бағишлай олади.

* * *

Абхай ванапрастхалар киядиган шафран либос кийиб ўтирмади, оқ дхоти ва курта кийиб юраверди. Жхансилиқлар уни, бир ярим йил аввал биринчи марта бу ерга келгандан бери, ҳамиша оиласи йўқ тарғиботчи деб билардилар. Энди у бу ерга Парвардигор Чаитанья Илоҳини олиб келган ва Жхансида Парвардигор Чаитаньянинг эҳромини ташкил қилишга жиддий ният қилган эди. Ачарья Прабхакара ва бошқалар Абхайни жуда яхши кутиб олдилар. Лекин, айни пайтда у Радха Мемориалига эга бўлишда каттик қаршилиқларга ҳам дуч келган эди.

Ҳаммаси Жхансида санскрит бўйича ўтказилган конференциядан бошланган эди. Уни вилоят ҳоқими К.М. Мунши ва унинг хотини Лилавати ўтказган эдилар. Лилавати жамиятнинг ижтимоий ҳаётида фаол иштирок этарди, у “Махила Самити Сангх”нинг, яъни, аёлларнинг ижтимоий аҳволини яхшилаш, уларга котиба бўлишни ва инглиз тилини ўргатишни мақсад қилиб қўйган ташкилотнинг бир неча бўлимларини очган эди. Жхансилик икки зиёли аёл, Чандрамукхи ва Сурьямукхи, Жхансида ҳам аёлларнинг ижтимоий аҳволини яхшилаш дастурини амалга оширмоқчи эдилар, улар фурсатдан фойдаланиб, ўша конференция пайтида ёрдам сўраб Лилавати Муншига мурожаат қилган эдилар. У буларнинг ташаббусини қўллаб қувватлади ва энди улар Жхансида қаерда аёлларнинг ижтимоий марказини очиш мумкинлиги ҳақида ўйлай бошладилар. Улардан бири Бхарати Бхаванни таклиф қилди. Гарчи Сурьямукхи Шарма бир вақтлар Абхайнинг номидан Бхараати Бхаванни Абхайга беришни илтимос қилиб жаноб Бхайалга мурожаат қилган кишилардан бири бўлса ҳам, энди у аёлларнинг аҳволини яхшилаш иши муҳимроқ деб ҳисоблар ва бунинг устига, Абхайнинг бу бинога бўлган ҳуқуқи ҳали расмий равишда тасдиқланмаганидан хабардор эди. Аёллар бир овоздан Абхай Чараннинг қилиб юрган ишидан кўра аёллар муаммосини ҳал қилиш муҳимроқ ва ана шу бино аёллар ташкилоти жойлашиши учун жуда қулай деган қарорга келишди.

Сурья мукхи, ҳокимнинг хотинининг қўллаб-қувватлашига ишончи комил бўлган ҳолда, А. Ч. Бхактиведантага мурожаат қилди. У Абхайга у ҳеч қачон бутун жаҳон ваишнавлар жамоасини амалда ташкил қила олмаслигини тушунтирди. Абхай яхши инсон, Сурьямукхи ҳам уни ёқтиради, лекин у ҳеч қачон ўзининг жуда фантастик бўлган ғояларини амалга ошира олмайди. У Абхайга Бхарати Бхаванни вилоят ҳокимининг хотини ташкил этган аёлларнинг ижтимоий марказини жойлаштириш учун бўшатиб беришни маслаҳат берди. “Сиз саёҳат қилиб, эҳром куриш учун жой ахтаришингиз мумкин – деди у Абхайга, - Лекин Жхансидаги бечора аёлларнинг ҳеч нарсаси йўқ, шунинг учун бу биноларни уларга бериш керак”. Абхай қатий равишда унинг таклифини рад этди: “Йўқ, - деди у – бошқа бино изланглар!” Абхай унга ўзи бошлаган бу иши муайян бир гуруҳ одамлар учун эмас, балки барча тирик мавжудотлар учун мўлжалланганини тушунтира бошлади. Лекин Сурья мукхи ундан ҳафсаласи пир бўлиб кетиб қолди. Абхай энди “Содиклар Жамоаси”нинг аъзолари вилоят ҳокимининг хотинининг қўллаб-қувватлаши остида унга қарши чиқа бошлаганини кўриб хайрон бўла бошлади.

Мунши хонимнинг сиёсий арбоблар билан алоқаси кучли эди, бу масалани ҳал қилиш учун унинг Абхай билан учрашиб ўтириши ҳам шарт эмасди. Абхай унинг энди қандай ҳаракат қилишини ҳам билмасди. У жаноб Бхайал билан суҳбатлашди, Бхайа унга Абхай Бхарати Бхаван биносига даъво қилмаслиги учун унга тазйик ўтказишни бошлашини ваъда берди. Жаноб Бхайалнинг Жхансида бир кинотеатри бор бўлиб, суҳбат пайтида агар Абхай Чаран Раджа Мемориалини бўшатиб бермаса, жаноб Бхайалнинг кинотеатрда кино кўйиш ҳуқуқи хавф остида қолиши ҳақида гап борганди.

1954 йил декабрда Мунши хоним Абхайга хат ёзиб, бинони сотиб олиш учун унинг беш минг рупий тўплай олганини эслатиб қўйди. “Ҳурматли Бхактиведанта, - деб ёзганди у, - Сиз бу ерда ўзингизнинг жамоангизни очмоқчи эдингиз, лекин бу иш қўлингиздан келмади. Мен Махила Самити ташкилотини очишим керак. Бу бинони менга берсангиз бўлмайдами?” Абхай бўш келмасликка қарор қилди. Унинг адвокат дўстлари бор эди, улар айтдиларки, ҳатто ҳокимнинг хотини қўллаб турган бўлса ҳам, судда Абхайнинг ютиб чиқиш эҳтимоли кўпроқ. Диний биноларга нисбатан ҳурмат кўрсатишни тақозо этадиган Ҳиндистон маданияти Абхай томонда эди.

Абхай ўзини “Содиклар Жамоаси”нинг асосчиси ва раҳбари деб таништириб, Мунши хонимга жавоб ёзди. У жамоанинг мақсадлари ҳақида ёзди, уставини хатга қўшиб юборди ва жуда кўп обрўли кишиларнинг, ҳатто унинг эри, вилоят ҳокимининг айтган гапларини ҳам келтирди. У яна шуни билдирдики, яқинда жамоа президенти Калькуттада Ҳокимдан, унинг эри жаноб Муншидан юзлаб рупий эҳсон олганини ҳам қўшиб қўйди. Абхай унга тушунтирдикки, Жхансида ўзининг иши билан секин бўлса ҳам, тинчгина шуғулланиб юрганди, лекин энди унинг ақли Мунши хоним билан бўладиган мунозаралар билан тўлиб кетган. У хонимдан уни Бхарати Бхавандан чиқиб кетишга мажбур қилиш учун ҳеч кимга тазйик ўтказмасликни илтимос қилди ва қўшиб қўйди: “агар сиз ёки сизнинг вакилларингиздан бирортаси жиддий тазйик ўтказа бошласа, мен албатта бунга қаршилиқ қила олмайман”.

Абхай, агар жамоанинг мақсадларини унга батафсил тушунтириб берсам, балки у жамоанинг иши Махила Самитидан муҳимроқ эканини тушунар деб умид қилган эди. У "Бҳагавад-гита"нинг тўртинчи бобидан биринчи уч шеърни келтирди, унда Парвардигор Кришна қадимги бҳакти-йога илми парампара орқали авлоддан авлодга ўтиб келгани, шоҳлар Кришнани англаш таълимотининг одамлар орасида тарқалишини назорат қилиши лозимлигини айтади. У яна тушунтирдикки, "Бҳагавад-гита"да айтилишича, минглаб одамлар орасидан фақат биргина киши руҳий ўзлигини англашга

интилади. “Содиклар Жамоаси” эса, ўзининг аъзоларини айнан рухий ўзлигини англашга ундайди, демак, **жамоа инсонлар жамиятида энг нодир ва энг муҳим ишни амалга оширяпти.** У Мунши хонимга шу вилоятда яшайдиган ўн беш саннийаси билан учрашиб кўришни, улар билан ҳамкорлик қилишни ва жамоанинг фаолияти жуда муҳимлигини тушунишни таклиф қилди. Содиклар жамоаси жамиятдаги барча табақаларга мансуб одамларнинг бахтини ўйлаб фаолият кўрсатади. Парвардигор Кришна "Бхагавад-гита"да айтганидек, “Хатто энг пасткаш одамлар ҳам Парвардигорнинг паноҳи остига кириши мумкин”. “Лекин, Махила Самити, - деди Абхай, - ҳаёт ҳақида ўзини тана деб биладиган дунёқарашга – одамларнинг табақасига, динига, танасининг рангига, жинсига қараб фаолият кўрсатадиган ташкилот, шунинг учун унинг фаолияти унчалик муҳим эмас”. Шунинг учун, Абхай Мунши хонимдан “Содиклар Жамоаси” олижаноб ва олий мақсад учун фойдаланиб юрган Радха Мемориали биносини улардан тортиб олмасликни илтимос қилди. Хатга у “А.Ч. Бхактиведанта, “Содиклар Жамоаси”нинг асосчиси ва раҳбари” деб имзо чекди.

Ўзи билмаган ҳолда қандай вазиятга тушиб қолганини англаб етган Абхай фикрини бир ойга тўплаб, ўзининг Бхарати Бхаванда бўлган кунларининг асосий воқеаларини қоғозга тушира бошлади.

Қисқача тарих

Мен Жхансига 1952 йил октябрда келдим.

7. Гита Мандирда Ганди Жаянти кунига аталган маросимда бир неча марта маъруза қилдим.

8. Прабхакар шастри билан танишдим.

9. “Содиклар Жамоаси”ни ташкил қилиш ғоям амалга ошди.

10. У Бхарати Бхаван борасида музокара олиб бориш учун мени Рева Шанкар билан учраштирди.

11. Шри Рева Шанкар Бхарати Бхаванни “Содиклар Жамоаси”га фойдаланиш учун эҳсон қилди. Бу учрашувда Прабхакар, Митраджилар ҳам бор эдилар.

1. Мен Аллахабаддан буни тасдиқлаш учун хат ёздим.

2. Хатим тасдиқланди. 10.12.52.

3. Прабхакар Рева Шанкарнинг истагини эслатиб қўйди. 1.1.53.

4. Мен содиклар жамоасини ташкил этиш учун зарур бўлган ҳужжатларни тайёрладим ва жамоа аъзоларининг имзоларини тўплаш учун Жхансига келдим. Рева Шанкар ҳужжатга имзо чекди ва жамоанинг бошқарув аъзоси бўлишга рози бўлди.

5. “Содиклар Жамоаси” Лакнауда 4.2.53да рўйхатга олинди. 10.10.53да Жхансига қайтиб келдим.

6. 16.5.53да тантанали равишда “Содиклар Жамоаси”нинг очилиш маросими бўлиб ўтди. Шундан бери бинода “Соиклар жамоаси” фаолият кўрсатиб келади.

Абхай шу орада бўлиб ўтган воқеаларни – берилган эълонларни, олинган табрик хатларини ва бошқа янгиликларни – эслаб, хотирасида қайта тиклаб, 30 дан ортиқ воқеани рўйхатга олди. У бошидан ўтган ишлар тарихини ёза бошлади: “Бизнес ва оиламни қурбон қилиб бу ерга келдим. Аллахабаддан телеграмма олдим, унда корхонам талон-тарож қилингани ҳақида хабар берилган эди. Мен бу ерда фаолият кўрсатаётганим сабабли бизнесим билан шуғуллана олмадим, натижада корхонам талон-тарож бўлиб, етти минг рупий зарар кўрдим”.

Абхай ёрдам сўраб баъзи бир руҳий оғайниларига мурожаат қилиш ҳақида ўйлаб кўрди. Агар у ёки улар бу иморатни сотиб олсалар, ракобатчилар жим бўлиб қолардилар. У бу бинони сотиб олиш руҳий оғайнилари учун фойдали бўлиши ҳақида ўйларди, шунда улар бу бинодан ўзларининг миссияси учун фойдаланардилар.

Вриндаван унчалик узоқ эмас,- Матхурагача поездда тўрт соатлик йўл, кейин у ёғига тангада озгина юрилади. У 1953 йил октябрида Вриндаванга зиёратга борган, ҳатто шу ерда Кеши-гхат ёнидаги эҳромда бўш хона ҳам топган, келажакда шу ерга жойлашишни режалаштирган эди. Жхансига кўчиб ўтгандан кейин Абхай Вриндаванга бир неча марта бориб келган эди. Бу гал у Имлитала эхромига борди, у руҳий оғаси Бхактишаранга Госвами билан учрашмоқчи ва унга Шрила Бхактисиддханта Сарасвати васият қилганидек, Кришнани англаш таълимотини тарғибот қилишда фойдаланиш учун Бхарати Бхаванни сотиб олишни таклиф қилмоқчи эди. Лекин Бхактишаранга Махаражни унинг таклифи қизиқтирмади. Бу таклиф Дамодара Махаражни ҳам қизиқтирмади, кейин у тангага ўтириб, Кешава Махараж билан учрашиш учун Матхурага қайтиб келди. Кешава Махараж Матхурага ўзининг бир гуруҳ шогирдлари билан шу ерда марказ ташкил қилиш учун келган, лекин ҳалигача бирор қулай жой топмаган эди. Шу боис, Абхай унга Жхансидаги бино ҳақида гапирганида, у бинони бориб кўришга ваъда берди. Абхай билан Кешава Махараж биргаликда жаноб Бхайалга хат ёзиб, ўзларининг ташкилотларининг мақсади билан таништириб, бинони уларга беришни илтимос қилдилар. Кейин Абхай, Кешава Махараж ва унинг шогирдлари биргаликда Жхансига йўл олдилар.

Кешава Махараж ва унинг шогирдлари Жхансида бир неча кун меҳмон бўлдилар, хар куни кирган ўтказиб, маърузалар қилдилар.

Улар жаноб Бхайал билан учрашмоқчи эдилар, лекин жаноб Бхайал шу куни улар билан учрашишдан бош тортди, кейин улар учрашувни эртаси кунига кўчирдилар. Айти пайтда Кешава Махаражда Жханси шахри ҳақида бироз тасаввурга эга бўлиш, Абхай билан Жхансида асосий марказни ташкил қилиш ҳақида суҳбатлашиб олиш имконияти пайдо бўлди. У айтдики, маҳаллий халқ Кришнани англаш таълимоти билан яхши қизиқяптилар, лекин, бу жой анча узоқда жойлашган. Шу боис, у ҳали жаноб Бхайал билан учрашмасдан олдинок унга Жхансида ўзининг бутун миссиясини жойлаштириш унчалик ёқмай турганди. Абхай унинг гапларига рози бўлди, чунки у Шрила Бхактисиддхантани Сарасватининг тарғиботчиларга катта-катта шаҳарларга боришни, хилват жойда бҳаджан билан шуғулланмасликни маслаҳат берганларини эслаганди. Шу боис у икки йил давомида Жханси шахрида битта кишини ҳам ўзининг издоши қила олмаганини тан олди.

Ниҳоят, улар жаноб Бхайал билан учрашганларида, у иморатни қачон сотиб олиш мумкинлиги ҳақида бирор аниқ гап айтмади. У бинони сотиб олишларингиз мумкин, лекин ундан қандай фойдаланишни ўзи белгилаб беришини айтди: у бу ерда ўтказиладиган тадбирларга ўз таъсирини ўтказа олиш ҳуқуқини сақлаб қолмоқчи эди. Абхай унинг бундай муносабатидан бу еда қандайдир ноҳақлик бўлаётганини, у каттиқ тазйиқ остида эканини англаб етди: у бу бинони Махила Самитига бериши керак. Кешава Махараж бинони сотиб олишдан бутунлай воз кечиб, Матхурага қайтиб кетди, Абхайни ҳам унга қўшилишни таклиф қилди.

Лекин Абхай шу ерда қолди. Жаноб Бхайал тезроқ ундан кутулишни ўйларди, у ҳатто Абхайнинг берган 220 рупий пулига ҳам чек ёзиб бердида, Абхайга энди Бхарати Бхаванда яшашга ҳеч қандай асоси йўқлигини айтди.

Абхай қисқача тарихига қуйидаги пунктларни киритиб қўйди:

29. У менга икки юз ўн рупий учун чек ёзиб берди, лекин банкга борганимда унинг ҳисобида пул йўқлигини айтиб, чекни бекор қилишди.

30. Мендан олган пулни жаноб Бхайал ноқонуний равишда ўз манфаати учун ўзлаштириб юборган, шунинг учун у банк билан келишиб, менга сохта чек ёзиб берган экан.

31. Мен буни бошидан охиригача фирибгарлик деб биламан.

32. Токи ҳамма пулларимни қайтариб бермагунларича мен бинони бўшатиб бермайман.

Лекин Абхай бунда Парвардигор Кришнанинг англаб бўлмас иродасини кўриб турарди. Атрофидаги воқеа-ҳодисалар ҳам, у ҳақидаги фикрлар ҳам, ҳаммаси у ўзининг миссиясини Жхансида

амалга оширишига қарши эди. Бу аломатлар бу ердан бирор яхшилик чиқмаслигидан далолат берарди.

Шрила Прабхупада: Мен ўз миссиямни шу ердан бошламоқчи эди. Бу ер жуда яхши эди, катта иморат. У менга биратўла берилмаган бўлса ҳам, мен уни эгаллаб олгандим. Ўша аёл ҳам бу иморат жуда ажойиб эканини тушуниб етган эди. У аёл вилоят ҳокимининг хотини эди, шунинг учун солиқ йиғувчилар ёки ҳукумат амалдорлари орқали тазйиқ ўтказа оларди. Албатта, менинг ҳам таниши дўстларим бор эди. Улар менга: “Бўш келма!” – деб маслаҳат бердилар. Мен эса ўйланиб қолдим: “Мен уйимни тарк этиб кетганман. Энди бировлар билан судлашиб юришининг нима кераги бор? Йўқ, менга бу бинонинг кераги йўқ”.

Гаудия Матхдаги тағиботчилар қанча кучларини судларга сарфлаганини эслади. У узок вақт давом этган оила ва бизнес ришталаридан эндигина халос бўлган эди, шу боис у судда тортишиб юришни истамасди. У бинони эгаллаш учун курашишни бошлаши мумкин эди, лекин Кешава Махараж Жхансидан унчалик умид қилмаётган эди. Албатта, миссияни бошлаш учун яхши шгароитлар бор эди, акс ҳолда Абхай ҳеч қачон ўзининг халқаро жамоаси учун шундай чет бир шаҳарни танламаган бўларди. Зиёли ёш йигит қизлар унга ҳам, аёллар ташкилотига ҳам, Теософлар жамиятига ҳам, Арья Самаджга ва бошқа кўплаб ижтимоий ҳаракатларга ҳам муваффақият тилардилар. Лекин, шубҳа йўқки, уларнинг бу яхши ниятлари соф садоқатга асосланган эмасди: ҳатто унинг шогирди ҳам унга фақат ўз ишларидан бўш вақтларидагина ёрдам берарди. Лекин барибир, ҳақиқат шу эди: уни четлаб, бу ердан чиқариб юбордилар.

Шрила Прабхупада: Агар мен ўзим кетишни истамасам, ҳеч ким мени қувиб юбормасди. Бу аниқ. Лекин мен ўйлаб қолдим: “Қаршилиқ қилишининг ҳожати борми? У ҳокимнинг хотини, истаган кишига тазйиқ ўтказа олади. Бу бинонинг эгасининг кинотеатри бор, у ўзининг лицензиясининг амал қилиш вақтини узайтириши керак. Шунинг учун солиқ идорасидагилар уни бинони бўшатишга мажбур қилдилар. Акс ҳолда улар унга лицензия бермай қўярдилар. Мен бу одам мен сабабли қийналиб қолади, деб ўйладим. Мен бино учун жуда катта пул тўлашим керак бўлади, у эса ҳокимнинг хотини”.

У бу ердан кетишга қарор қилди. У дўстларидан ўзи йўқлигида жамоани қўллаб туришни илтимос қилди. У кетаётганидан улар қаттиқ хафа эдилар, лекин унинг баъзи бир дўстлари очиқдан очик

аёллар жамиятини олқишлардилар. Улар Абхай бир ўзи бинони сотиб ололмаслигини кўриб турган бўлсалар ҳам, унга бинони сотиб олишда ёрдам бермадилар. Унинг яқин дўстлари ҳақиқатан ҳам унинг кетишидан қийналаётган эдилар, лекин у уларни ишонтириб айтдики, дўстона муносабатлари давом этади. У Ачарья Прабхакарга, Радхелал Малликка, жаноб Митрага, доктор Шастрига хат ёзишни ваъда берди ва улар нима қилишлари кераклиги ҳақида маслаҳатлар берди. У Ачарья Прабхакарга жамоа котиби сифатида ҳаракат қилишда давом этишни, ҳамма вақт у билан алоқа қилиб туришни топширди. Лекин шунга қарамай, уйма-уй, кишлокма-кишлок юриб тарғибот қилиш, санкиртана ўтказиш, "Бҳагавад-гита"дан маърузалар қилиш, парсад тарқатиш билан шуғулланадиган Халқаро Ҳаракат ташкил этиш режасининг бу ердаги босқичи шу билан тамом бўлгани кўриниб турарди. Унинг яна Жхансига қайтиб келишига ва Жханси аҳолиси яна уни учратиши амри маҳол эди. Абхай бино тепасига икки метрлик катта ҳарфлар билан "Содиклар Жамоаси" деб ёзилган Бхарати Бхавандан кетар экан, қалбини оғир бир тушкунлик эгаллаб олди. Абхайнинг Жхансида эришган муваффақияти жуда осон ва ўткинчи бўлган эди. Жхансининг зиёли ёшлари аввал бошданок унга жуда катта ҳурмат-эҳтиром кўрсата бошлаган эдилар, агар бино сабабли орада бўлиб ўтган можаролар бўлмаса, у ҳеч қачон бу ердан кетмаган бўларди. Лекин у ҳозир кетишдан бошқа иложи йўқлигини сезиб турарди. У оилали киши сифатида бу ерга бизнес ишлари бўйича келган эди, лекин бу ерда уйсиз ванапрастха бўлиб кетяпти. Энди унинг ягона паноҳи Парвардигор Кришна. Энди у нима билан машғул бўлишини тасаввур ҳам қила олмасди, лекин унинг аниқ мақсади ва мустаҳкам сиҳат-саломатлиги бор эди. Шунинг учун у ўзи билан бирга Парвардигор Чаитаньянинг Илоҳини олиб, Матхурага йўл олди.

Саккизинчи боб

Нью-Дели. “Сахрода ёлғиз қолган кишининг нолалари”

Мен Ҳақиқат йўлини топдим. Мен ҳозирги моддий танамни тарк этгандан заҳоти қандай қилиб “Худога қайтиш” йўлини биламан. Мен билан бирга яшаёган замондошларимни, эркагу-аёл ҳаммасини ўзим билан бирга олиб кетиш учун, бунга эришиши воситаларидан бири сифатида ўзимнинг “Худога қайтиш” журналимни чиқара бошладим. Илтимос, ўзимнинг ҳозирги моддий танамни ташлаб, Худонинг даргоҳига қайтиб кетаман, деганимда мени қандайдир бир хайлпараст ёки ақлдан озган телба деб ўйламанг! Бу ҳар кимнинг ва ҳаммамизнинг қўлимиздан келади.

Ҳиндистон Президенти Жаноб Раджендра
Прасадга ёзган хатидан

Абхай Матхурага келгандан кейин, шу ерда ўзининг матхини очишга уриниб юрган Кешава Махаражни излаб топди ва унга Парвардигор Чаитаньянинг Илоҳини совға қилди. Кешава Махаражнинг илтимосига кўра Абхай уникида қолишга ва “Гаудия Патрика” газетасини таҳрир қилишга рози бўлди. Абхайга бир хона ажратиб бердилар, энди у биринчи марта матхда руҳий оғайнилари билан бирга яшай бошлади. Катта тажрибали содиқ сифатида Абхай маъруза ўқир, ёш, саводсиз ва тарбия кўрмаган брахмачариларга Худога садоқат билан хизмат қилиш илмини ва “Бҳагавад-гита” фалсафасини ўргатарди.

Орадан сал вақт ўтгандан кейин саннийаси ва Абхайнинг руҳий оғаси, Бхактишаранга Госвами ундан ўзининг Нью-Делидаги Гаудия Санга ашрамида унга ёрдам беришни илтимос қилди. Кешава Махараж сингари Бхактишаранга Махараж ҳам Абхайнинг ажойиб ёзувчи ва муҳаррир эканини билар, шу боис у билан бирга ишлашни истардилар. Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг шогирдлари орасида ҳамма А.Ч. Бхактиведанта Прабхунининг инглиз, ҳинду ва бенгал тилларида гапиришни ва ёзишни биладиган ажойиб тарғиботчи эканини тан оларди. Кешава Махараж Абхай ўзининг ёнида қолишини

ва Гаудия Патрикани таҳрир қилишини истарди, Бенгалияга кетиши керак бўлган Бхактишаранга Махараж эса, ундан Дехлига бориб, Гармонист(ҳинд тилида Саджжана тошани) газетасини чиқаришни илтимос қилганди. Абхай Бхактишаранга Госвамнинг илтимосини бажаришни танлади, Кешава Махараж унинг бу қарорига рози бўлди, фақат, почта орқали бўлса ҳам, Гаудия Патрикани ҳам таҳрир қилишни давом эттириш шартини қўйди. Таҳрир қилиш Абхайнинг жони дили эди, шу боис у ўзининг руҳий оғайнилари билан биргаликда ҳамкорлик қилиб тарғибот қилиб юрганидан бахтиёр эди. Гарчи Абхай ўзини етук ёзувчи ва олим деб ҳисобламаса ҳам, Шрила Бхактисиддхантасарасвати унинг ёзган нарсаларидан мамнун эди ва уни ижод қилишни давом эттиришга ундаган эди. Энди эса, унинг катта руҳий оғалари, саннийасилар, Шрила Бхактисиддхантасарасватининг шогирдлари ёрдам сўраб унга мурожаат қилаётгандилар. Улар Абхайнинг хизматидан ким фойдаланиши устида бир бири билан тортишардилар. Абхай руҳий оғаларининг раҳбарлиги остида қилиб юрган ана шу камтарин хизмати унинг қолган ҳаёти давомида қиладиган асосий иши бўлиб қолса керак деб ўйлади.

Унинг Жхансидан чиқиб кетиши қайсидир маънода омадсизлик эди; нима бўлса ҳам у маълум бир вақтгача Кришна уни қандай хизмат билан машғул қилишни истаётганини билмай гаранг бўлиб юрди. Лекин, энди, унинг ана шу саволларига руҳий оғалари жавоб бергандай бўлиб кўриняпти. Браҳмачари ва саннийасилар ашрамида яшаш ва ишлаш – бир вақтлар Абхай жуда қаттиқ риёзат деб ҳисоблаган турмуш тарзи эди. Шрила Бхактисиддхантасарасвати ҳам шу ҳақда гапирганди: “Яхшиси, у сизлардан алоҳида яшасин!” Лекин, у ҳозир ё бир ўзи ёлғиз яшаб, ҳеч нарсаси бўлмаган ҳолда бир ўзи курашиши керак эди, ё Гаудия Матхдаги дўстларининг қаноти остида қолиши керак эди. Балки, у ўзининг Кришнани англаш таълимотини тарғибот қилиш истагини руҳий оғаларининг ашрамида амалга оширар?

Яқинда Саджжана Тошани журналининг редактори бўлиши аниқ бўлгандан кейин у журнални кенгайтириш йўллари ҳақида ўйлай бошлади. Билимдон кишилар учун мўлжалланган бу арзон журналнинг сони жуда кам эди. Абхай Саджжана Тошани журнали Ҳиндистонда оқ қоғозда чиқадиган Иллюстрейтед Уикли деган журналдан ҳам кўпроқ нусхада чиқишини орзу қиларди. Бу журнал халқ орасида Американинг Лайф ёки Тайм журналларидан ҳам кўпроқ таниқли бўлиши керак. Нимага шундай бўлмаслиги керак? Ахир Кришна қашшоқ эмас-ку! Абхай Нью-Делининг бадавлат ва обрўли кишилари орасида журналга обуна қилиш дастурини амалга ошириш

хақида ўйлай бошлади. Шунда, Кришнанинг марҳамати билан у Саджжана Гошани журналини тез орада сифатли оқ қоғозда, рангли суратлар билан нашр қила бошлайди. Кришнага таваккал қилган ҳолда у бунинг учун бор кучини ишга солиб ҳаракат қилади. Кейинчалик эса, у обуначилар билан келишган ҳолда у ўзининг кўлёмаларини ҳам нашрдан чиқара олади. Жанубий Ҳиндистонлик Доктор Агалатпа унинг Гитопанишадини нашр қилмоқчи эди; шубҳа йўқ-ки, унга ўхшаган одамлар кўп. Балки, Бхактишаранга Госвами Абхайнинг китобларини Гаудия Санга ҳисобидан нашр қилишни истаб қолиши мумкин.

Орадан сал вақт ўтмасдан Абхай Бхактишаранга Госвамининг котибидан хат олди, у Дехлига қандай қилиб энг кам пул сарфлаб етиб келиш мумкинлигини батафсил тушунтириб ёзибди. Учинчи класс вагонда Дехлигача, кейин тангада матхгача. Вокзал олдида турадиган тангалар жуда қиммат бўлгани учун, Абхай вокзалдан ўнг тарафга қараб юз метрча пиёда юриши керак, шу ерда арзонроқ танга топиш мумкин. Агар тангани Абхайнинг бир ўзи ёлласа, унга тўланадиган ҳақ бир рупий ўн икки анндан ошмаслиги керак. Шунинг учун у ўзи билан бирга бирор йўловчи топса яхши бўлади, шунда йўл пули арзонроқ бўлади. “Чап томонда турадиган крематориядан ўтгандан кейин - тушунтирганди котиб, ўнг тарафга қарсангиз, матх устида турган қизил байрокни ҳамда ҳинд ва инглиз тилида ёзилган матх номини кўрасиз. Сиз матхнинг тўғрисига келганингизда бизлар тангага йўл ҳақини тўлаймиз”.

Абхай Гаудия Сангада ишлар жуда ёмон аҳволда эканини кўрди. Рухий устози Бхактишаранга Госвамининг йўқлигида брахмачарилар бир бири билан жанжаллашиб, ўзларининг вазифаларини бажаришдан бош тортардилар, натижада тағибот ишлари ва эҳсон тўплаш оқсоқланиб қолган эди. Тозалик даражаси, Илоҳларга сиғиниш, прасад тайёрлаш ва ҳатто Худонинг содиклари орасидаги ўзаро муносабатлар ҳам жуда ёмон аҳволда эди. Абхай бу ерга журнални таҳрир қилиш учун келган эди, лекин бунинг ўрнига бир гуруҳ ўзаро жанжаллашиб юрган ёш брахмачариларга дуч келди. У кўчада тарғибот қилишга маъсул бўлган брахмачари умуман тарғибот қилмай қўйганини, одамларнинг уйларида киртана ўтказиб юрган содиклар ўзларининг ишига жиддий эътибор бермаганларини, велосипедини йўқотиб қўйгани учун хабарчи ўз вазифасини бажаришдан бош тортаётганини кўрди.

Бир Брахмачари Абхайга Бхактишаранга Госвамидан бир хат олиб келди. Госвами ундан матх ишларини бошқаришни ўзининг кўлига олишни илтимос қилган экан.

“Хаммани Худога садоқат билан хизмат қилишга илҳомлантир, акс ҳолда бизлар қандай қилиб инглиз тилида журнал чиқаришимизни тасаввур қила олмайман. Етарлича пулимиз бўлмагани, браҳмачарилар ҳеч нарсани ўйламай юрганлари учун Акинчана Махараж матхни бошқаришни эплай олмаслигини айтиб хат ёзди. Агар сен матх ишларига бош-қош бўлиб турсанг, яхши бўларди”.

“Саджжана тошани”ни нашрдан чиқаришнинг бошқа қийинчиликлари ҳам бор эди: печат машинкасининг йўқлиги ва босмаҳона билан бўлган муносабатларнинг ёмонлиги.

Бир неча кундан кейин Абхай Бхактишаранга Госвамидан яна бир хат олди, унда Госвами унга журналга қайси мақолаларни ёзиш, журналнинг асосий мавзуларига ўзгартириш киритмасликни таъкидлаб, унинг вазифаларини эслатган экан:

“Акинчана Махараждан сенга менинг хонамнинг калитини беришни илтимос қилдим, сен ундан фақат хизмат бўйича фойдаланишинг мумкин. Сен шу ерда яшаётганинг учун ашрамда ўзаро тотувлик муҳитини яратишга ҳаракат қил, ҳар бир браҳмачарига зарур бўлган кўрсатмаларни бериб тур”.

Токи ашрамда ўзаро низолар бартараф бўлиб, ишлар жойига тушиб кетмас экан, журналга муҳаррирлик қилиш ҳақида гап ҳам бўлмаслигини Абхай тушунарди. Бхактишаранга Госвамининг кўрсатмасига амал қилиб, у браҳмачарилар орасидаги ўзаро муносабатларни яхшилашга ёрдам бермоқчи бўлганида, бир неча браҳмачарилар қарши чиқдилар, ҳатто руҳий устозларига унинг устидан шикоят қилиб, хат ёздилар.

Шунча қийинчиликларга қарамасдан журналнинг 1955 йил август сонини Абхай ўз вақтида тайёрлашга улгурди. Шунга қарамасдан, босмаҳонанинг айби билан журнал то сентябргача босмадан чиқмади. Ниҳоят биринчи нусхаларни олгандан кейин, Абхай уларнинг бир иккитасини Калькуттага Бхактишаранга Госвамига юборди ва ундан журнал ҳақидаги фикрини билдиришни сўради.

Кейинги кўрсатмаларни Абхай бевосита руҳий оғасидан эмас, балки унинг котиби Раманандадан олиб турди. У журналнинг бир икки хатосини кўрсатган, лекин журнал руҳий устозига ёққан ёқмагани ҳақида бирор гап ёзмаганди. Кўрсатилган хатолар асосан журнални безаш билан боғлиқ бўлган техник хатолар эди: Абхай журналнинг мавзуларини бошқача жойлаштирган, Бхактишаранга Госвамининг исминини барча мақолаларда Махараж истаганидан бошқачароқ ёзганди. Абхайнинг печат машинкаси олиш ҳақидаги илтимосига келсак, Рамананда ёзганки, “кўлёмалар тушунарли бўлса, уларни босмаҳонага оқ қоғозга машинкада кўчирилган ҳолда

беришнинг ҳожати йўқ”. “Саджжана тошани”га келсак, Бҳактишаранга Госвами муқовага қўйилган қоғознинг сифатини яхшилашни, журналини янги ускуна олган босмахонада оқ қоғозга нашр қилишни маслаҳат берди. Абхай унинг гапларига рози бўлди, лекин, журнални яхшилаш билан боғлиқ бўлган бу ишларнинг ҳаммаси қўшимча маблағ сарфлашни талаб қилар эди.

“Мен “Саджжана тошани”ни Калькутта қоғозидида чиқаришга розиман. Лекин мен, Парвардигор Чаитаньянинг таълимотни барча асосий тилларда, айниқса ҳинд ва инглиз тилларида тарғибот қила олишимиз учун Калькуттада ёки Дехлида яхши ускуналар билан жиҳозланган ўз босмахонамизни очсак яхши бўларди. Ҳинд тилидаги журналнимиздан Ҳиндистонда, инглиз тилидаги журналнимиздан эса бутун жаҳон бўйлаб тарғибот қилишда фойдаланардик”. Яна Абхай ёздики, босмахонага мақолалар қўлёзма шаклида берилгани учун, улардан буюртмани тез бажаришни талаб қила олмаймиз, шу боис у печат машинкасини прокатга олган. Шунингдек, у обуначилар сонини кўпайтириш фикрини ҳам билдирди.

* * * *

Абхайнинг ўғли Бриндаван отаси билан бирга бир неча ой Гаудия Сангада яшаш учун келди. Абхайнинг оиласига қайтиб кетиши ҳақида гап ҳам бўлиши мумкин эмасди, шу боис Бриндаван матхдаги кун тартибига амал қилиб, отасига ўз вазифаларини бажаришда ёрдам бериб, шунчаки отаси билан бирга бўлиб юрди.

Бир куни Гаудия Сангага қутилмаганда бир обрўли адвокат ташриф буюрди. Матхда деярли ҳеч ким йўқ эди, тайёр прасад ҳам йўқ эди, шунинг учун Абхай билан Бриндаван бу машҳур адвокатни яхши кутиб олдилар, унинг учун прасад тайёрладилар, уни яхши меҳмон қилиб, Санганинг иш фаолияти билан таништирдилар.

* * *

Абхай тартибга келтирилмаган матхнинг ишларини бошқаришдан бўш пайтларида “Гаудия Патрика” ва “Саджжана-тошани” журналларини таҳрир қилар, “Чаитанья Чаритамрита”ни ҳинд тилига таржима қиларди. Гарчи у инглиз тилида ёки бенгал тилида ёзишга одатланиб қолган бўлса ҳам, одамлар ҳинд тилида гапирадиган мамлакатда тарғибот қилар экан, ҳинд тилида ёзиши керак, чунки одамларга айнан шу тилдаги китоблар керак.

Бҳактишаранга Госвами ўзининг жавоб хатида ёздики, журналнинг сентябрь сонини фақат беш юз нусхада нашр қилишни истайди. Лекин Абхай кўпроқ нусхада нашр қилмоқчи эди. Босмахона

билан беш юз нусха ўрнига шу пулга минг нусха нашр қилишни келишиб, Абхай унга ана шу хушxabарни етказди. Абхай яна унга яқинда эҳсон қилинган қоғозни тежаб қолганини, почта тўловларини 25 фоизга камайтиришни келишиб олганини хабар берди. Шунинг учун фақат озгина қоғозни тежаб қолиш учун фақат беш юз нусха нашр қилишнинг нима фойдаси бор? Менимча, бизлар хар ойда ҳатто минг нусхадан ҳам кўпроқ нашр қилиб, уларни кўпроқ тарқатишимиз лозим.

Лекин Бҳактишаранга Госвами кичкина откритка орқали улар фақат беш юз нусха нашр қилишлари кераклигини айтди.

Абхай “Саджжана-тошани” журналини яхшилаш устида ишлашда давом этди. Бу унинг учун шунчаки расмий вазифа эмас, балки ҳамма нарсани ўз ичига оладиган тарғибот эди. Бҳактишаранга Госвами хат ёзиб, Абхай ундан журналнинг навбатдаги сони учун мақолалар кутаётганидан ташвишланаётганини айтди. Матхнинг маблағи жуда оз эди, шунчалик оз эдики, Абхайнинг ҳатто яхшироқ дхотиси ҳам йўқ эди, шунга қарамасдан у хаёлида “Саджжана-тошани”нинг келажагини порлоқ деб тасаввур қилишда давом этарди.

“Мен бу журналнинг жуда кўп рангли иловалари бўлишини, уни ҳамма ўқий олиши учун журналнинг тиражи борасида “Иллюстрайтед Уикли”дан кам бўлмаслигини истардим. Бунинг учун мен ўзим унга кўплаб обуначиларни излаб топишга, ҳатто реклама берадиган кишиларни ҳам топишга тайёрман. Шу мақсадда мен иши юришиб турган бизнесменлар, суғурта компаниялари ва ҳукумат комитетлари билан учрашишим керак. Лекин менда кўчага чикқанда кийгудай кийимим йўқ. Ана шу муҳим иш учун менга бир жуфт яхши кийим керак, бу ҳақда сизнинг қарорингизни билсам хурсанд бўлардим. Мен бу журналнинг обрўсини энг юксак даражага кўтаришга самимий интилоқчиман”.

Абхай Бҳактишаранга Госваидан унинг "Чайтанйя Чаритамрита" китобини ҳинд тилида нашрдан чиқаришга ёрдам беришини илтимос қилди. Баъзи бир ҳинд жаноблар Абхайдан бу китобни сўрадилар ва китобнинг хар бир жилди учун 25 рупий беришга ваъда бердилар. Абхай китобнинг биринчи қисмини нашрдан чиқариш учун Бҳактишаранга Госвамига хар тарафдан фойдали бўлган шарт билан олти юз рупий қарз сўради. “Агар китобнинг биринчи қисмини тарқатсак, - деб ёзди Абхай, қолган қисмларини нашр қилиш учун қарз сўраб ўтиришга зарурат қолмайди.”

Лекин, Гаудия Сангада яшаш, Бҳактишаранга Госвами раҳбарлиги остида “Саджжана-тошани” журналини таҳрир қилиш Абхай учун жуда оғир бўлгани сингари, Абхайнинг журнал тиражини кўпайтиришга бўлган интилишлари ва таҳрир бўйича журналнинг хар

хил хатоларини кўрсатаверишлари Бхактишаранга Госвамнининг ҳам жонига тегиб кетган эди. Абхайнинг ёзган хатига Бхактишаранга Госвамнининг котиби, Рамананда жавоб ёзди. Хатда Бхактиведанта Прабхуга аталган чиройли гаплар кўп эди, лекин, айти пайтда бу хатда уни Гаудия Сангадаги барча вазибаларидан озод қилинганлигига ишора бор эди.

“Вашинав Шримат Бхактиведанта Прабхунинг нулуфар қадамлари пойига камтарин ҳолда сон-саноксиз саждалар қиламиз.

Биз сизнинг Шри Гуру Махаражга 1955 йил 5-октябрда ёзган хатингизни олдик. Сиз режалаштирган лойиҳа – жуда юксак мақсад, сиз бизнинг жамиятимизнинг энг олий саодатманди экансиз; биз буни ҳам тушуниб олдик.

Охирги икки ой ичида, шунча қийинчиликларга қарамасдан, - прасад билан боғлиқ муаммолар, содиқлар орасидаги тушунмовчиликлар ва бошқа кўплаб муаммоларга қарамасдан, Сиз фақат сиздай улугвор вашинав кўрсата оладиган гайрат-шижоат намунасини кўрсатдингиз.

Сиз – Шрила Прабхупаданинг севимли вашинависиз, Шрила Прабхупаданинг барча ҳамроҳларининг дўстисиз. Деҳлидаги Гаудия Санга Ашрамида яшайдиган содиқларнинг кўплари тарбия кўрмаган янги вашинавлар. Улар сиздай улугвор вашинавни, айтиқса сизнинг улугвор гояларингизни муносиб ҳурмат қила олмайдилар. Ҳозирги шароитда бизларнинг жамиятимизда бундай гоялар жуда кам. Ишончимиз комилки, шундай улугвор сифатларга эга бўлган ҳолда, яқин кунлар ичида сиз мустақил ҳаракат қила бошлайсиз, Шрила Прабхупаданинг истагини амалга ошириш ниятида жуда кенг миқёсда тарғибот ишларини бошлаб юборасиз. Сиздай нодир қобилиятли ва ҳурматли вашинав учун Гаудия Санганинг Деҳлидаги матҳида яшайдиган саводсиз ва илми саёз содиқлари орасида узоқ вақт қолиб кетишининг иложи йўқ деб ўйлаймиз. Бунинг устига, сиз Шримат Кешава Махаражнинг Веданта Самитида “Гаудия Патрика” ва “Бхагавата Патрика”нинг бош муҳарририсиз, шунинг учун, агар сиз кўп вақтингизни бизларнинг матҳда ўтказсангиз, бу уни ранжитиб қўйиши мумкин. У ўзининг кўплаб содиқлари билан Брэджа Заминини айланиб чиқишга ҳозирлик кўряпти, шунинг учун, ишончимиз комилки, бу парикрамада унга сизнинг ёрдамингиз жуда зарур бўлади. Шу боис, буни ҳар томонлама ўйлаб кўринг, агар сиз унинг ташилототидаги ўзингизнинг раҳбарлик бурчингизни бажарсангиз, бизлар жуда мамнун бўлардик.

Журналнинг октябр сони учун бир неча мақолаларни юбордик, балки яна юборармиз. Агар сиз журналнинг октябр сонини нашрдан чиқариш ишларини Кешавананда Прабхуга ўргатсангиз, сиздан жуда

миннатдор бўлардик. Ўйлаймизки, Шри Шри Гуру Махараж журналнинг ноябр ва декабр сонларини шахсан ўзи нашрдан чиқара олади. Бизлар уни Калькуттага январда юбормоқчимиз. Шри Шри Гуру Махараж жуда кексайиб қолган, кўпроқ вақтини бизларга суяниб ўтказишга мажбур. Сизнинг "Чайтанья Чаритамрита"ни ҳинд тилида нашрдан чиқариши учун жуда қаттиқ муҳнат қилиб юрганнгиздан жуда хурсандмиз, лекин ҳозирги шароитда сизнинг китобингизни нашрдан чиқариши учун Гаудия Санга фондидан олти юз рупий ажрата олмаймиз. Шри Шри Гуру Махараж ҳозир ҳар хил лойиҳаларни режалаштириб қўйгани учун унга жуда кўп маблағ керак бўляпти, шу боис у сизнинг китобингизни нашр қилишга рози бўлолмайди.

Кешавананда Прабху хат ёзиб хабар бердики, сизнинг дхотингиз йиртилиб қолган, шунинг учун эҳромнинг пулидан ўзингизга икки жуфт кийим сотиб олинг, Агар эҳромдаги Худонинг содиқлари узоқни кўра олмаслиги сабабли сизнинг нилуфар қадамлари пойингизни ҳақорат қилиб қўйсалар, илтимос, уларни кечиринг”.

Имзо. Ваишнавларнинг хизматкорининг хизматкори Шри Рамананда дас.

Аслини олганда, Кешава Махараж Абхайни парикрамага раҳбарлик қилишга таклиф қилгани йўқ эди, лекин барибир бу Рамананда учун Абхайдан Гаудия Сангадан чиқиб кетишни илтимос қилиш учун яхши баҳона эди. Шундай қилиб,, Кешава Махараж ва Бхактишаранга Махаражнинг ашрамларида сидкидилдан хизмат қилгандан кейин, Абхай яна бир ўзи ёлғиз қолди.

* * *

На бирор даромади, на бирор ташкилотда бошпанаси бўлмаган ҳолда Абхай Дехлида ўзини таклиф қилган кишиларнинг уйларида бир ҳафталаб яшаб юрди. Бошпана, кийим-кечак ва озиқ-овқат борасида бу даврлар Абхайнинг бутун умри давомидаги энг оғир кунлар эди. У ёшлигидан ҳеч қачон кийим-кечак ва овқатга муҳтожлик сезмай яшаганиди, у ҳеч қачон қаерда яшашини ўйлаб, ташвишга тушмаган эди. У отасининг суюкли фарзанди эди, Шрила Бхактисиддханта Сарасватидан ҳам илоҳий муҳаббат билан бирга алоҳида насихат ва кўрсатмалар олиб юрганди. Лекин Абхай ҳозир баъзи пайтларда ўзини жуда ёлғиз ҳис қилиб кетарди.

Бошпанасиз ҳолда, ёши ўтиб қолган Абхай Дехли шаҳрида вақтинчалик бир бошпанадан иккинчи бошпанага ўтиб юрди – Вишнунинг эҳромиди, Капурнинг коммерция коллежидаги бир хонада... Лекин у ўзига хомийлар кидирар, "Бхагавад-гита"ни

тарғибот қилар, китоб ёзарди. У ўзига бошпана топишга ҳаракат қилмасди, - у илоҳий китобларни нашрдан чиқаришга ва Кришнани англаш таълимотини тарқатиш учун соф ва қудратли ҳаракат бошламоқчи ёки ўзининг интилишларини шундай Ҳаракат билан бирлаштирмоқчи эди.

Абхай нашрдан чиқармоқчи бўлган китобларининг рўйхатини тузди:

1. "Чайтанья Чаритамрита" - 2000 бет;
2. Гитопанишад (инглиз тилида)(1200 бет);
3. Садоқат илми(инглиз тилида)(300 бет);
4. Парвардигор Чайтаньянинг санкиртана ҳаракати(300бет);
5. Худонинг амри(инглиз тилида)300бет;
6. Бхагаванер катха(бенгал тилида) 50 бет;

Лекин бу китобларни нашрдан чиқариш учун унга ҳомийлар керак эди. У бадавлат кишилар билан уларнинг иш хоналарида, уйларида учрашар, уларга қўлёмаларини кўрсатар, ўзининг миссияси ҳақида гапириб берар эди. Унда ҳомийларининг рўйхати бор эди, лекин фақат улардан бир иккитасигина ёрдам беришга рози бўлдилар, уларнинг қилган эҳсонлари ҳам беш-ўн рупийдан кўп бўлмасди. Вақти вақти билан у ўзининг ишларига олқиш хатлари ҳам олиб турарди.

Шундай хатлардан биттаси истефодаги мухандис, Бирла Мандир Траст котиби Нараин Дас Раи Бахадурдан келганди. У Абхай ташкил этган машҳур гуру Анандамои Она иштирокида ўтган оммавий китоб ўқиш мажлисида Абхайнинг маърузасини тинглаган экан. Абхайнинг ҳинд тилидаги "Чайтанья Чаритамрита"дан ўқишидан олган кучли таасуроти таъсири остида Анандамои Она Абхайга беш юз рупий эҳсон қилган ва унга ҳозир касалхонада ётган машҳур садху Шри Хари Бабуни бориб кўришни маслаҳат берганди. Абхай Нараин Дас билан бирга Хари Бабуни бориб кўрди, у Абхайнинг "Чайтанья Чаритамрита"дан ифодали ўқиши уни рухий жазавага ғарқ қилганини айтди. Шундан кейин Нараин Дас Абхайга ёрдам бермоқчи бўлди. Декабр ойида хат ёзиб, унда ҳар кимга "Ҳинд, бенгал ва инглиз тилларидаги ҳар хил китобларини нашрдан чиқаришда Шри А.Ч. Бхактиведантага ёрдам қўлини чўзишни маслаҳат берди. Мен бундай олижаноб ишида унга муваффақият тилайман".

Абхай ана шу ва шунга ўхшаш бошқа хатларни ўзининг ҳомийларига кўрсатарди. Дехлида у ҳеч қийналмасдан ҳукумат вазирлари, судьялар, адвокатлар, компания раҳбарлари, дин пешволари билан учрашиш имкониятига эга бўлди; ҳамиша унинг гапларини жиддий тинглайдиган, баъзан эса, унга ёрдам беришга

тайёрлигини айтадиган кимдир топиларди. Шундай қилиб, фақат Гаудия Сангадаги содиклар эҳсон қилган икки дхотиси, икки куртаси бўлган, тарғибот қилиш ва одамларни ишонтира олиш қобилятига эга, лекин на бошпанаси, на қўллаб-қувватлайдиган бирор ҳомийси бўлган Абхай, ҳеч нарсадан кўркмасдан тарғибот қилишда давом этарди.

Китоблар ёзиш ва уларни нашрдан чиқаришга ҳаракат қилиш – Абхай қилиб юрган ишнинг фақат ярми эди. Унинг ҳаракатларининг бошқа ярми “Содиклар жамоаси”га ўхшаган умумжаҳон Ҳаракат ташкил этишга бағишланган эди. Абхай Нараин Дасдан Бирла Мандир(Дехлидаги энг катта эҳромлардан биттаси) қаноти остида бирор иш билан машғул бўлишнинг имкони бор ёки йўқлиги ҳақида суриштирди. Абхай Ҳиндистон ичида ёки чет элларга инглиз тилида тарғибот қилиш ишларини бошқара олиши айтди. Нараин Дас ўзини санатана-дхарма издоши деб билгани учун, Абхай унга хат ёзиб, "Бхагавад-гита"да ҳақиқий санатана–дхарма қандай таърифланганини тушунтирди. Агар Нараин дас унга ёрдам берса, санатана-дхармани, барча тирик мавжудотларнинг мангу динини қандай қилиб кенг тарқатиш ва амалда қўллаш бўйича Абхайнинг бир неча ғоялари бор эди.

“Мен қирққа яқин зиёли ёшларга илоҳий илмнинг ана шу фанини ўргатмоқчи ва уларни бошқа давлатларда мисионерлик фаолияти билан шуғулланишга тайёрламоқчи эдим.

Дарров инглиз тилида газета чиқаришни ёки ўзимнинг "Худога қайтиш" журналимни Ҳиндистонда чиқадиган “Иллюстрайтед Уикли” журнаliga ўхшатиб, кенг қўламда нашр қилишни давом эттиришни бошлаб юбормоқчиман.

Шунчаки яхши мусиқачи ва ашулачилардан эмас, балки, садханага амал қилиб яшайдиган ва руҳий ўзлигини англашга жиддий интиладиган ёш йигитлардан санкиртана гуруҳини ташкил қиламан”.

Абхай ваъда бердики, яхши тайёргарлик кўриб олгандан кейин, ўзининг одамлари ва зарур бўлган нарсаларни олиб, мисионерлик ҳаракатини бошлаб юбориш учун бошқа давлатларга йўл олади. У ҳозир ўзининг жуда ночор аҳволда эканини ҳам тан оларди: “Илтимос, орқага сурмасдан, юкорида кўрсатилган ишларни ташкил қилишга ёрдам беринг ва менга яшагудай бошпана беринг. Мен ўзим турган вақтинчалик бошпанадан душанбагача чиқиб кетишим керак”.

Бирла Мандирнинг бошқарувчилари Абхайнинг таклифларини қабул қилмадилар. Лекин у улар билан ҳамкорлик қилишнинг бошқа шаклини ўйлаб қўйди: у одамларни “Содиклар Жамоаси”га аъзо бўлишга қизиқтириш учун Бирла Мандирда катта мажлислар ўтказиши мумкин. У Дехли шахрининг бошқарув раиси Р.Н.

Агарвалга мурожаат қилиб, уни шахарнинг обрўли кишилари билан бўладиган учрашувга раислик қилишни илтимос қилди, у учрашувга келадиган обрўли кишилар рўйхатини кўриб чиқиб, розилик билдирди. Абхай учрашув вақтини 22 декабрга белгилаб, беш юз эълон ва икки юзта таклифнома нашр қилди.

У эълонда шундай деб ёзганди: “Парвардигорнинг марҳамати билан, Дехли шаҳри маданий учрашувлар марказига айланиб борапти. Россия ва Ҳиндистон раҳбарлари яқинда барча миллатлар орасида маданий ҳамкорлик бўлиши кераклигини айтдилар. Аммо энг юксак маданият илмий руҳий илмни ўрганишдан иборат. Шунинг учун жаҳон маданиятининг энг яхши ўчоғи Ҳиндистондир. Ана шу маданиятни сақлаб қолиш, шунчаки ўзаро бирлашмаган садху ва саннийасиларнинг иши бўлиб қолмаслиги керак. Бу маданият расмий равишда жамиятнинг энг обрўли кишилари томонидан қабул қилиниши лозим”.

22 декабр куни “Ҳиндустан Таймс” газетаси бугунги учрашувлар матни остида Ротари клубининг, Тагор жамиятининг, жаҳон муаммолари бўйича Ҳиндистон кенгашининг ва Ҳиндистон Фармацевтлар конгрессининг мажлислари билан бир қаторда “Содиклар Жамоаси”нинг учрашуви ҳақида эълон қилди.

“Жамоанинг мажлиси профессор Х. Чанд ўтказган киртан билан бошланди, шундан кейин А.Ч.Бхактиведанта, Жамоанинг асосчиси ва раҳбари, ўзининг Ҳаракатининг мақсади ва вазифалари ҳақида гапирди. Кейин Нараин Дас сўзга чиқди, у Жамоанинг раҳбари таклиф қилаётган ва Ҳиндистон Ҳукуматига бу Ҳаракатни Махатма Ганди қоидаларига амал қиладиган Ҳаркат сифатида қабул қилишни тавсия қиладиган резолюция пунктлари билан таништирди. Резолюция қабул қилингандан кейин учрашув яна бир киртан ва прасад билан ниҳояига етди”.

Абхайнинг ишончи комил эдики, агар унинг ҳамфикрлари ва маҳаллий инсонпарвар одамлар уни қўллаб-қувватласа, у бутун жаҳонда мустақкам тинчлик ўрнатиш йўлида Парвардигор Кришна садоқат билан хизмат қилиш қоидаларига асосланган Ҳаракат ташкил қила олади. Лекин унинг вазифаси Кришнани англаш таълимотини кимга бера олса, шуларга тақдим этишдан иборат эди. Натижа фақат Кришнанинг Ўзига боғлиқ. Бирла Мандирда ўтган катта мажлисда иштирок этган кишиларнинг кўпчилигининг билдирган яхши ниятлари мана шу мажлис билан тамом бўлишини Абхай яхши биларди. Лекин бу ҳолат унинг ҳафсаласини пир қила олмасди. У ўзининг тарғибот билан шуғулланган бутун умри давомида кувнок фалсафий кайфиятини сақлаб қола олган эди. Қайсидир маънода у

Ўзининг ҳаётидан деярли тўла мамнун эди: у руҳий устозининг номидан ҳаракат қилаётганидан ўзини жуда бахтиёр ҳис қиларди.

Гарчи унинг манзиллари жуда тез ўзгариб турса ҳам, почта барибир келган хатларни унга етказишга улгурарди. У уйларга бориб таълим бериш ҳақида газетага эълон берди.

Ўргатаман

"Бҳагавад-гита"нинг руҳий сирларини уйда, сиртқи курс бўйича ўрганиб, сизга иродаси кучли инсон бўлиб етишасиз. Тўла курс – 50 рупий. Таълим "Бҳагавад-гита"нинг ишончли шогирдлар силсиласи, парампара талқини асосида олиб борилади. Сиз бундан ўзингизни қийнаб юрган ҳар қандай саволга жавоб оласиз. Ҳамма миллат ва жамоа вакиллари

қабул қилинади.

А.Ч Бҳактиведантага мурожаат қилинг.

* * * *

1952 йилдан бери, тўрт йил давомида Абхай "Худога қайтиш" журналини нашрдан чиқармай юрган эди, энди у журнални нашрдан чиқаришни давом эттиришга қарор қилди. "Худога қайтиш" бутунлай у билан машғул бўлишга арзийдиган иш эди. Абхай журналга ўзининг бутун куч-қувватини бағишлаган эди: нашр қилиш учун маблағ топиш, мақолалар ёзиш, босмаҳонада нашр қилишни назорат қилиш, кейин минг нусхани тарқатиш. У журнални нашр қилиш учун керак бўлган маблағни шахсий учрашувларда ҳомийлардан сўрарди. Мунтазам равишда унга журнал учун эҳсон қиладиган кишилардан бири, унинг дўсти Бипин Чандра Мишра, Нью-Дехлининг Олий Суди судьяси эди.

Мишра: Одатда у менинг олдимга ойда бир марта келарди. Мен унга журнал нашр қилиши учун пул эҳсон қилардим. Журнал атиги тўрт варақ эди, лекин унинг мазмуни муаллиф мазуни жуда чуқур билишини, чуқур тафаккур соҳиби ва Парвардигор Кришнанинг асл содиги эканини кўрсатиб турарди. У жуда содда ва камтар инсон эди. У билан суҳбатлашни ҳамиша ёқимли эди. У ҳамиша кулиб юрарди. Унинг энг асосий фазилати камтарлиги эди. У меҳр ва ишонч билан гапира оларди, бизлар у билан Худо ҳақидаги мавзуларни муҳокама қилардик, шунинг учун у билан бўлган ҳар бир суҳбатимиз руҳимизга озуқа берарди.

Ўша пайтларда мен диний масалаларда катта обрўга эга эдим. Ўша пайтларда ҳеч ким уни Дехли шаҳрининг диний ҳаётига сезиларли таъсир қила оладиган бирор иш қила олишига ишонмасди, чунки унинг мақсади ҳинд тилида гапирадиган одамларнинг ҳаммасига эмас, балки фақат инглиз тилида гапирадиган зиёли кишиларга мурожаат қилиш эди. Унинг етарли маблағи ҳам, мустаҳкам обрў-эътибори ҳам бўлмагани учун, унинг журнали обрўли одамлар орасида кўп тарқалмаган эди. Бошқа дин пешволарининг имкониятлари жуда катта эди. Ундаги одамларни ўзига жалб қиладиган ягона фазилати– унинг соддалиги ва Худонинг муқаддас номларига ва Унинг миссиясига бўлган қатъий ишончи эди.

Мақолалар ёзиш қийин иш эмасди. Рухий устозининг марҳамати билан Абхай ғоялар етишмаслигидан ҳам, уларни баён қилолмасликдан ҳам қийналмасди. Вашнавларнинг асарларининг таржимаси ва уларга изоҳлар унга ўзидан ўзи келаверарди. **Нашриёт мўъжизаси, брихад-мриданга** уни ҳайратга солиб, илҳом бағишларди. **Ўзининг айтмоқчи бўлган гапларини қоғозга тушириш, кейин уни, фақат Дехли ёки Ҳиндистонда эмас, балки бутун жаҳон бўйлаб бевосита ҳар бир инсонга мурожаат қилиш лозимлигини чуқур англаган ҳолда, минглаб тиражда босмадан чиқариш** Абхайни жазавали муроқаба ҳолатига солиб кўярди. У "Худога қайтиш" журналининг соғлом фикрли одамларнинг одамларнинг қўлига бориб тушишини, улар миннатдорчилик билан уни ўқиб чиқишларини хаёлан тасаввур қиларди.

Ўзининг тирикчилигини таъминлаш ҳам қийин эмасди. "Шримад Бхагаватам"да Шукадева Госвами айтадики, Худонинг содиқ хизматкори ўзи учун овқат, кийим кечак ва бошпана излаб қийналиб юрмайди. Кроват йўқ бўлса, у қўлини ёстиқ қилиб, тақир ерда ҳам ухлаб кетаверади. Кўчадаги одамларга кераксиз бўлиб қолган бирор кийим-кечак ҳамиша топилади. Дарахтларда пишиб турган мевалар билан озиқланиб юриш, тоғдаги бирор ғор ичида яшаб кун кечириш мумкин. Она табиат инсонни ҳаёт учун зарур бўлган ҳамма нарса билан таъминлаб қўйибди. Авлиё инсон ўзининг тирикчилигини таъминлаш учун дунёвий одамларга лаганбардорлик қилиб ўтирмайди.

Албатта, Абхай тоғда ёки қалин ўрмонда эмас, балки Нью-Дехлида яшарди, шунга қарамадан у Шукадева таърифлаган таркидунёлик турмуш тарзи билан яшарди. Лекин у бу ишни ўзининг танасини жазолаш ёки ўзининг поклигини ёки қанчалик риёзатга берилган садху эканини кўрсатиш учун эмас, балки "Худога қайтиш"

журналини нашрдан чиқаришда давом этиш имкониятига эга бўлиш учун кашшоқликда яшашга мажбур бўлганидан қиларди.

Абхай учун бу қийинчиликлар **буюк муҳаббат йўлидаги машаққатлар** бўлиб, унинг учун журнал чиқариш учун қоғоз сотиб олиш егулик сотиб олишдан анча муҳимроқ эди. Гарғибот қилиш учун ўзининг **шахсий истакларидан воз кечиш** унинг **Кришнага бўлган чуқур ишончининг амалда намोён бўлиши** эди, унинг ана шу ишончида эса бирор нуқсон йўқ эди. У ўзгармас мустақкам иймон билан ишонардики, **агар Кришнага хизмат қилиб юрса, ҳаёт учун зарур бўлган ҳамма нарса етарли бўлади**. Ёлғиз ўзи фаолият олиб бориши унинг учун енгиб бўлмас катта муаммо эмасди; қайтанга шундай бўлгани ёқимли ва осон эди – Гаудия Санганинг саводсиз, браҳмачариларига раҳбарлик қилгандан анча яхши. У руҳий устозига хизмат қилиш йўлида бор кучини ишга солиб меҳнат қилишдан кўркмасди. У бутун жаҳон аҳлининг ҳозир қанчалик жаҳолат ботқоғига ботиб кетган аҳволи кўрқитарди.

Шастраларда таърифланишига кўра, ҳозирги давр, Кали-югада одамларнинг тубанликка юз тутиши муқаррар. Бунинг исботини Абхай ҳар куни Дехли кўчаларида кўриб юрарди. Қадимда Дехлининг номи Хастинапур бўлиб, шоҳ Юдхиштхиранинг пойтахти эди. Шоҳ Юдхиштхира Парвардигор Кришнанинг паноҳи остида жаҳоннинг энг бадавлат шаҳаншоҳи бўлиб, унинг фуқаролари бирор нарсада муҳтожлик нималигини билмаганлар ва шоҳнинг ишончли ҳимояси остида бўлганлар. Энди, чет элликлар ҳукмрон бўлган минглаб йиллар ўтгандан кейин, Ҳиндистон яна пойтахти Дехлида жойлашган мустақил давлат бўлди.

Шунга қарамай, ҳатто ўзининг олтмиш йиллик умри тажрибасида Абхай ҳинд маданияти қанчалик инқирозга учраганини кўрди; ҳатто унинг болалик даврида ҳинд маданиятида ведавий даврлардаги пок маданиятнинг кўп қисми сақланиб қолган эди. У нотўғри ташвиқотнинг кучли таъсири остида ватандошларининг **қаттиқ алданиб, ўзларининг моддий истакларини амалга ошириш билан бахтга эришамиз деб адашиб юрганини** кўрди. Инглизлар бу юртга чой, тамаки, гўшт ва заводларни олиб келган эди, ҳатто мустақил бўлгандан кейин ҳам ана шу нарсалар Ҳиндистоннинг турмуш тарзининг бир қисми бўлиб қолаверди. Британияликларни ҳайдаб юборгандан кейин ҳам ҳиндлар ғарбий халқларнинг турмуш тарзига тақлид қилишда давом этяптилар. Ҳиндистон раҳбарлари эса, атайлаб Худони англаб етишнинг Ведавий қонун-қоидаларига эътибор бермаяптилар. Айнан ана шу ведавий қадриятлар Ҳиндистоннинг ҳақиқий бойлиги бўлиб, у бу маънавий бойликни бутун жаҳонга тарқатиши керак эди. Ҳиндистон ўзининг бебаҳо руҳий маданият

меросини четда қолдириб, замонавий Ғарб маданияти изидан эргашипти, - лекин, ваъда қилинган моддий фаровонлик қани? Мустақилликка эришгандан кейин ҳинд халқи Британия ҳукмрон бўлган даврдагидан бахтлироқ бўла олдими? Одам гавжум шаҳар Абхайга худди безорилар ва нодонлар тўла дўзах бўлиб кўринарди. Гарчи минглаб қашшоқ одамлар кўпайиб кетган темир қуйиш ва машина ишлаб чиқариш заводларида ишлаётган бўлсалар ҳам, уларнинг ҳаёт шароити тобора ёмонлашиб борарди.

Абхай ўзининг она ватанида кўзга ташланиб турган ана шу ҳолатлардан ташвишга тушаётганини "Худога қайтиш" журналида ўртага ташларди. Қашшоқ одам завод-фабрикаларда чиқарилаётган болт ва гайкаларни еб қорин тўйғаза оладими? Одамлар фильмлар, телевидения ёки радиодан берилаётган беҳаё кўшиқлар билан қорин тўйғаза оладиларми? **Рухий қонун-қоидаларга етали эътибор бермаслик оқибатида** жамиятда улар расмий равишда курашиб юрган муаммолар – **эркалаб**, кулоқсиз бўлиб кетган ёшлар, ижтимоий ҳаётнинг барча соҳасини қамраб олган порахўрлик, иқтисодий инқироз ва муҳтожлик каби иллатлар тобора кўпайиб кетаётганини раҳбарлар кўра олмаяптилар. Абхай ёшлигида Калькуттада яшаганида ҳеч қандай жинсий эркинликни реклама қиладиган киноафишалар бўлмасди. Энди эса, кино ишлаб чиқариш бўйича Ҳиндистон жаҳонда учинчи ўринга чиқиб олди, кино-афишалар бутун шаҳар бўйлаб ҳамма жойга ёпиштириб ташланган. Бирин-кетин гўшт ва ароқ сотадиган магазинлар очилапти. Газеталарнинг бош мақолаларида муаллифлар ҳар куни кўчаларда аёлларни ҳақорат қилиб, жаҳлини чиқариб ёки уларга тегажоғлик қилиб юрган ёш ҳинд йигитларининг тобора пасткаш бўлиб бораётганидан нолиб ёзадилар. Аёллар ҳуқуқини ҳимоя қиладиган ташкилотлар ёш йигит-қизларнинг бефаросатлигидан, фильм ва рекламаларда аёлларга нисбатан ёмон муносабат билдирилаётганидан шикоят қиладилар. Лекин, афсуски, бу аҳволни яхшилаш ҳақида ўйлайдиган муносиб браҳманлар ёки авлиё кишилар йўқ.

Абхай жамиятда маънавий кадриятларни, руҳий маданиятни қайта тиклаш – кечиктириб бўлмайдиган зарурат эканини кўриб турарди. Лекин жамият шиддат билан қарама-қарши йўналишда ҳаракат қиларди. Феврал ойида, айнан Абхай "Худога қайтиш" журналини нашрдан чиқаришга ҳаракат қилиб юганида, Ҳиндистон бош вазири Жавахарлал Неру, жамиятдаги "маънавий инқироз"дан шикоят қилиб, айни пайтда мамлакатни тез индустриялаштиришнинг беш йиллик режасини эълон қилди. Жамиятдаги ҳар бир соғлом фикрли инсон, бош вазирдан то оддий ишчигача, тобора кўпайиб бораётган муаммолардан шикоят қиларди, лекин ҳеч ким жамиятдаги

хакикий муаммо одамларда Худога ишонч етишмаслигида эканини тушунмаяпти, шекилли.

Абхай жамиятдаги одамларга Кали-юга касалига қарши қўлланиладиган дори таклиф қилиши лозим эди. У ҳозир, одамлар у таклиф қила олишига қараганда анча кўп бўлган дорига муҳтож эканини тушунарди: "Худога қайтиш" журналининг биргина сонини нашрдан чиқариш ҳам унинг учун ҳал қилиб бўлмас муаммо эди. Мақолалар ёзиш, уларни машинкада қоғозга кўчириш, уларни босмаҳонага олиб бориш, кейин тайёр журналларни кўчама-кўча юриб одамларга тарқатиш ёлғиз, биргина қашшоқ содиқнинг иши эмасди. Лекин, руҳий оғайнилари билан ҳамкорлик қилишга интилиб, Абхай уларнинг чидаб бўлмас даражада тартибсизлигига ва кенг миқёсда шиддат билан **тарғибот қилишга умуман истаги йўқлигига дуч келди**. Бҳактишаранга Госвамнинг "Саджжана-тошани" журналинини кенгайтириш режаси йўқ кўринади, унинг матҳи эса, бошқа кўплаб матҳлар сингари, янги аъзоларни қабул қилишга қодир эмасди. Айнан ана шундай тор фикрлаш тарғибот ишларининг илдизига болта урганди. Шунинг учун у ҳозир бир ўзи ёлғиз ҳаракат қиларди. Гарчи бундай руҳий инсонпарварлик фаолияти Абхайга чексиз бахт келтираётган бўлса ҳам, у ўзи нашр қилаётган тўрт варақлик журнал худди саҳродаги бир томчи сувдай оз эканини биларди.

1956 йил февралда – Қўшма Штатлар Инсон ҳуқуқлари қонуни лойиҳаси устида ишлаётган, Хрушчев ва Эйзенхауер қуролланиш пойгаси авж олаётганидан қаттиқ афсусланаётганини очиқдан–очиқ эълон қилиб, айна пайтда маккорлик билан қуролсизланишда бир бирини алдашга уринаётганларида, Эрон шоҳи Ҳиндистонга расмий равишда ташриф буюрганида - Абхай "Худога қайтиш" журналинини нашрдан чиқаришга ҳаракат қилиб юрарди. Қишнинг салқин кунларида у эрта тонгда Деҳли кўчалари бўйлаб босмаҳонага, Сурендра Кумар Жайн олдига босмадан чиққан қоғозларни текшириш учун борарди. Пиёда юришлар унинг пулларини тежаб қоларди. У фақат магазиндан типографияга қоғоз олиб бориш учунгина рикша ёлларди. Унинг чадари ҳам йўқ эди, у фақат дхоти билан курта кийиб юрар, оёғига эса, резина туфли кийиб олганди. Бошига у шамол ва совуқдан ҳимоя қилиб, кулоқларини ёпиб турадиган, иягининг тагида кистириладиган тугмаси бор шапка кийиб юрарди.

Кумар Жайн: *Биринчи учрашувдаёқ у ҳақида менда ҳалол ва яхши одам деган таассурот қолдирди. Мен унинг қандай аҳволда келганини кўрганымда, унга қаттиқ ачиниб кетдим. Унинг ҳатто йигирма беш пайс ҳам пули йўқлигини билардим. У ҳатто нонушта қилмасдан, шунча йўлни пиёда босиб келган. У босмаҳонага эрталаб келарди. Мен*

ундан: “Свамижи, бугун бирор нарса едингизми?” – деб сўрасам, у: “Йўқ, йўқ, жаноб Жайн, мен фақат босмадан чиққан варақларни текиширгани келдим” – деб жавоб берарди. “Майли, мен сизга ҳозир нонушта олиб келаман” – дердим мен. Мен котибага нонушта олиб келишни буюрардим, кейин у варақларни текиширишига ўтирарди.

Одатда варақларни унинг ўзи текишириб чиқарди. Мен босмадан чиқарардим, то босмадан чиқариб бўлганча у ёнимда турарди. У эрталаб соат еттида келиб, то ҳамма қоғозларни текишириб бўлмагунча кетмасди. Деярли ҳаммиша шундай бўларди – у келарди, нонушта қиларди, кейин бир неча соат столнинг икки тарафида юзма-юз ўтириб ишлардик. У фақат диний мавзуларда гапирарди. Лекин бизлар варақнинг босмадан чиқишини кутиб ўтирганимизда ҳар хил мавзуларда суҳбатлашардик. Мен унинг жуда кўп китоб ўқиганини, жуда ўқимлиши, жуда кўп нарсани биладиган киши эканини сезардим. У жуда содда, ҳалол, хулқ-атвори пок инсон эди. У мен учун буюртмачидан кўра кўпроқ дўст эди. Ўша пайтларда унинг асосий вазифаси “Худога қайтиши” журнални нашр қилишни давом эттиришидан иборат эди. Унинг молиявий аҳволи жудаям оғир эди. Баъзан журнални босмадан чиқаришининг иложи бўлмай қоларди, чунки у қоғоз сотиб олгани пул тополмай қоларди. Мен ундан жуда кўп марта сўраганман, журнал чиқариши шунча қийин бўлса, нимага уни тўхтатмайсиз? Лекин у: “Йўқ, бу менинг миссиям, мен бу ишни ҳаммиша давом эттиришига иложи борича ҳаракат қиламан”. Мен иложим борича унга ёрдам берардим. Лекин у ҳақиқий қашшоқ эди.

Мен фақат босмадан чиқарардим. Қоғозни унинг ўзи топиб келарди. Баъзан мен унга: “Майли, сиз шунча ҳаракат қиляпсиз, мен ўзим қоғоз олиб келаман!” – дердим. Лекин кўпинча қоғозни унинг ўзи топиб келарди. Одатда у қоғозни рикшага юклаб олиб келарди.

Бизлар бир биримиз билан ҳаммиша дўстларча суҳбатлашардик, лекин баъзан у босмаҳона пулларини узоқ вақтгача тўлай олмай юрарди. Мен ундан иложи бўлса тезроқ тўлашни илитмос қилардим. Шунда у одатда: “Хавотирланманг, шиончингиз комил бўлсинки, сиз пулингизни албатта оласиз”. Мен ҳеч қачон ундан қандай йўл билан пул топиб юрганини суриштирмасдим, бу унинг шахсий иши эканини ҳис қилардим. Пулларни ўз вақтида тўлай олмай юрган пайтларида у ўзини жуда ноқулай ҳис қиларди. Мен ҳеч қачон уни ноқулай аҳволга солиб қўймасликка интилардим. У агар пул тополмай қолса қандай қилиб журнални нашр қилишида давом этаман деб қаттиқ таъвишланиб юрарди. У қандай қилиб бўлса ҳам журнални нашр қилишни давом эттиришни истарди.

У “Бҳагавад-гита” хабарини одамларга етказишни истарди. У ўзининг қилиб юрган ишини одамларга тинчлик ва осойишталик олиб

келадиган ягона йўлни кўрсатиб берадиган ўзига хос бир Ҳаракат деб биларди.

Босмахонадан тайёр журналларни олиб кетиб, Абхай одатда шахар бўйлаб уларни сотиб юрарди. У чойхона эшиги олдида турар, кимдир чойхонага кириб ўтирса, унга "Худога қайтиш" журналини сотиб олишни таклиф қиларди. У бир вақтлар унга эҳсон қилган ёки у билан учрашишга рози бўлган кишиларнинг иш хоналарига, уйларига борарди, баъзан танишларининг тавсиялари билан, баъзан "шу ердан бирор соғлом фикрли киши топилиб қолар" деган умид билан ўзи бирор ишхонага ҳеч қандай таклифсиз кириб бориб, янги одамлар билан танишарди. Мунтазам журнал сотиб оладиган кишилар олдида бориб, улар билан келгуси сонларнинг фалсафий мавзуларини муҳокама қиларди, баъзан улар таклиф қилган мавзуларни ёритиб мақола ёзарди: "Ҳурматли дўстимиз, Шри Бишан Прасад Махешвари, Олий Суднинг ҳурматли адвокатларидан бири, биздан айниқса Зулм ва унинг имконияти нуқтаи назаридан бирор натижа кўзлаб фаолият кўрсатиш мавзусини муқаддас китоблар асосида тушунтириб беришни илтимос қилди". Баъзан садақа берадиган кишилар у билан уни ёқтирганидан ёки Ведалар билан қизиққанидан эмас, балки, шунчаки ўз бурчи юзасидан у билан учрашишга рози бўлардилар: хиндлардаги анъанага кўра тарбия кўрган киши садху билан учрашиши ва ундан газета олиши, у ҳақда яхши фикрда бўлиши лозим, лекин унинг журналини ўқиш шарт эмасди. Бир куни у бир бадавлат хонадон эшиги олдида борди, уй эгаси иккинчи қаватдан балконга чиқиб, унга қичқирди: "Йўқолинг бу ердан! Сизни бу ерга ҳеч ким таклиф қилгани йўқ!"

Журнал таклиф қилганида одамларнинг баъзан унга шундай кўпол муомала қилишларини кўриб, у "Худога қайтиш" журналининг март ойи 16 сониди: "Вақтим йўқ! – оддий инсонларнинг сурункали касаллигидир" деган мақола ёзди.

"Биз бирор жанобга "Худога қайтиш" журналига обуна бўлишни таклиф қилиб мурожаат қилсак, одатда у: "Вақтим йўқ!" – деб жавоб беради.

Улар танада жон сақлаб туриш учун пул ишлаб топиш билан жуда банд эканини пеш қиладилар. Лекин улардан "жон" деганда нимани назарда тутасиз?" – деб сўрасангиз, улар жавоб беролмай қоладилар.

Доктор Мегхнатх Саха, буюк олим, режалаштириш бўйича мажлисга шошиб бораётган эди. Афсуски, йўлда ўзининг автомобилида ҳалок бўлди. У ҳозир вақти йўқлиги айтиб, Ўлимдан бироз сабр қилиб туришни илтимос қила олмади.

Буюк конгрессен доктор Ансари, уйига қайтиб келаётанда поездда жон топширар экан шундай деди: “Мен ўзим врачман, деярли оиламдагиларнинг ҳаммаси ҳам тиббиёт ходимлари, лекин шунга қарамасдан, Ажал шунчалик бешафқатки, мени бирор тиббий ёрдамсиз ўлишга мажбур қияпти.

Шунинг учун Ажал "Шримад Бхагаватам"да “чарчамайдиган зот” деб таърифланади. **Ҳар биримизни Ажал кутиб турибди, лекин, ҳар бир инсон “мен ўлишим мумкин эмас” деб ўйлайди. Ўлгандан кейин ҳаёт давом этади. Вақти йўқ одам шуни яхши билиб олиши керак. У яна шуни билиб олиши керакки, ўлгандан кейин қаерга боради? Ҳозирги ҳаёти унинг мангу саёҳатининг шунчаки бир кўналғаси холос. Фаросатли киши ўзининг бутун диққат-эътиборини чексиз узоқ йўлидаги сон-саноксиз кўналғалардан фақат биттасига қаратиб ўтирмайди. У мангу ҳаётини кўпроқ ўйлайди.** Тананинг саломатлигини сақлаб туриш лозим ва шарт эканини ҳеч ким инкор этмайди, лекин ҳар бир соғлом фикрли киши билиб олиши лозимки, "Бхагавад-гита"да айтилганидек, тана – шунчаки ташқи қобиқ, кийим, холос, Жон(руҳ) эса, - ана шу кийимни кийиб юрган ҳақиқий шахсдир. Шунинг учун, агар биз фақат кийимни парваришлаб юрсагу, шу кийимни кийиб юрган шахснинг ўзига эътибор бермасак, бу ҳақиқий аҳмоқлик ва вақтни бекорга кетказиш бўлади”.

Абхай оддий журнал сотувчи эмасди. У баланд овозда ўзининг журналининг номини айтиб бақриб юрмас, сотиш учун уларни киоскаларга ҳам бермасди. У чой ичиб ёки шунчаки дам олиб ўтирган, ёки ишхонасида ўтирган ҳар бир инсонга бевосита мурожаат қиларди. У кўлидаги бир даста журналдан биттасини олиб, кўринишидан оддий журналга ўхшаган журналнинг катта ҳарфлар билан ёзилган бир неча сарлавҳасини кўрсатарди: “Одамлар ичида энг қашшоқ”, “Ижтимоий онгнинг фалсафий муаммолари”, “Инсониятнинг мусибатлари”, “Миллатчиликнинг пок онги”. Шунчаки сарлавҳаларга кўз югуртириб чиққан киши ҳам дарров бу журнал оддий журналлардан эмаслигини тушуниб етарди. Абхай ҳали улар: “Вақтим йўқ!”- дей айтишга улгурмасдан, уларни журнал сотиб олиш кераклигига ишонтириш учун бир икки оғиз гапирарди. Ўзининг руҳий устози ва аввалги ваишнав-устозлар номидан у ҳозир хушмуомала, ҳамиша кулиб турган журнал сотувчи вазифасини бажариб юрарди. Йўқ, бу оддий журнал эмас, одамлар уни қизиқиб сотиб олардилар, ўзи атиги олти пайс туради. Шундай қилиб, у одамларга Ведаларда берилган Ҳақиқат илмини улар тушунадиган тилда ёзилган журнал сифатида тарқатиб, Парвардигор Чаитаньянинг марҳаматини тобора кенгайтириб юрарди.

Унинг жуда қашшоклигига ва у келтирган хабар одамларга жуда зарур эканига қарамасдан, унинг мақолалари ҳеч қачон жуда аччиқ, ўткир, қўпол ёки тор фикрли эмасди. У соғлом фикрли фалсафани тинглашга ва мантиқий ва муқаддас китоблар асосида тушунтирилган Ҳақиқат илмини қабул қилишга қодир бўлган ҳамфикр ўқувчини топиш мақсадида ёзарди. Гарчи унинг Дехли кўчаларида олган тажрибаси кўрсатиши бўйича, одамларнинг ақли жуда чекланган, адашган, ўзининг кимлигини, ҳақиқий ўзлигини англаб етиш билан қизиқмайдиган бўлсалар ҳам, у яхши билардики, барибир уларнинг кўпчилиги **ҳеч бўлмаса умрида биргина марта** энг муҳим масалалар ҳақида ўйлаб кўрган: **Худо борми ўзи? У қандай Зот? Шахсми? Нимага одамлар мусибат чекиб юрибдилар?** Шунинг учун Абхай уларнинг ана шу энг буюк туйғуларига мурожаат қиларди.

1956 йил баҳорида Ҳиндистонга Қўшма Штатларнинг давлат котиби Даллес келди, бир кундан кейин Ҳиндистоннинг собиқ генерал-губернатори Лорд Моунтбаттен келди. Уни аэопортда кўпминг сонли одамлар кутиб олишди. Кейин болалар кўчадан ўтганларга ҳар хил бўёқлар сочадиган муқаддас Холи байрами бўлиб ўтди. Бош вазир Жавахарлал Неру Дехли шаҳрининг кўчаларини айланиб, одамларнинг қанчалик қашшоқ яшашини кўриб ҳайратга тушди. У Ҳиндистон ядровий энергетикани ривожлантиришини айтиб, ундан фақат тинчлик йўлида фойдаланишини ваъда берди. Мамлакатда сиёсий муҳит чигаллашиб борарди. Покистон билан Ҳиндистон чегарасида тўкнашувлар бўлиб турарди. Дехлида темирийўлчилар иш ташлаш эълон қилдилар. Абхай эса тарғибот қилишда давом этарди.

У қандайдир йўллар билан пул топиб, 1956 йил 20-май куни "Худого қайтиш" журналининг олтинчи сонини нашрдан чиқарди. Биринчи саҳифада шундай сарлавҳали мақола босилган эди:

Қоидага риоя қилиш учун

Марҳамат қилиб "Худого қайтиш" журналининг ўқинг ва ўз шахсиятингизнинг уйқуда ётган томонини уйғотинг. Бу журналда ўзимизнинг номукамал сезгиларимиз орқали қабул қилган нарсаларга асосланган хом хаёллар ёзилган эмас. Журналдаги ҳамма гаплар – руҳий озодликка эришган донишмандларнинг гапларидир. Биз шунчаки уларнинг эркак ва аёлларга ҳозирги куннинг оддий тилида яна бир марта мурожаат қилишига ёрдам бераймиз, холос. Шу боис, эркакми, аёлми - маъсулият ҳис қила оладиган ҳар бир инсон обуна баҳоси бир йилга 2,4 рупий, бир ойга атиги 0,2 рупий бўлган бу

журнални мунтазам равишда ўқиб бориши лозим. Бундай нодир имкониятни қўлдан бой берманг. Бу сизнинг манфаатингиз. Бу – инсонлар жамиятини бахтиёр қилади.

"Бҳагавад-гита" илмини қандай етказиш керак?" деган мақолада у жамият ҳаётини руҳий жиҳатдан ташкил этиш зарурлиги ҳақида ёзади. У "Гита-нагари" ("Бҳагавад-гита" куйланадиган қишлоқ) деб атаган намунали жамоа "Бҳагавад-гита" қонунлари асосида яшайди ва "Бҳагавад-гита" таълимотини бутун жаҳон бўйлаб тарғибот қилади. Махатма Гандининг ваишнавларга хос бўлган фазилатларини олқишлаб, Абхай ёзадики, Махатма Ганди ҳам гита-нагари қондасини жуда юкори баҳолаган. Мана шу – иблисларга хос қонун-қондалар асосида ҳаракат қиладиган, шу боис, инқирозга юз тутган ҳозирги инсониятни нотўғри йўлдан олиб келган жамият раҳбарлари келтирган мусибатлардан халос бўлишнинг ягона йўлидир.

У замонавий одамларнинг нотинч ақлини қандай қилиб ўзига жалб қилиш ҳақида ўйларди. У Парвардигор Кришнанинг таълимотини кенг миқёсда аниқ ва тўғридан-тўғри тарқатишни истарди; у ишончли муқаддас китоблардан келтирилган далиллар соғлом фикрли, зиёли ва изланувчан кишилар учун муҳим ва ишончли бўлади, деб ҳисобларди, лекин улар бу мавзуга аввалига унчалик қизиқмасликлари мумкин. У билардики, қандай қилиб бўлса ҳам, у уларнинг қалбида қизиқиш уйғотиши керак, лекин бунда у ўзи хотиржам қолган ҳолда, мутлақ қонун-қондаларни ўзгартирмаслиги керак. Одамлар динни китоб жавонидан турган, ўзлари ҳеч қачон ўқимаган, ёки тушунмаган, ўзлари ишонмаган бир китоб деб пастга уриб ташлаганлар; Абхай эса, ана шу динни уларга муқаддас китоблардан фарқ қилмайдиган газета шаклида тақдим этипти. Албатта, улар газетадан дин ҳақида маълумот олишни сира кутмаган эдилар, лекин барибир улар газетани ўқиб кўришлари мумкин. Худонинг муқаддас номларини зикр қилиш – "Худога қайтиш" журналининг мақсади, - албатта, бу – миллий газеталарда ва бадий асарларда ёзилган эркак ва аёлнинг ўзаро муносабатлари ҳақидаги мақолаларни излаб юрган калтафаҳм одамлар учун мўлжалланмаган. Лекин бу – лаззатга тўла мангу руҳий ҳаётга олиб борадиган ягона йўлдир.

Абхай "Худога қайтиш" журналини кўчаларда сотиш билан бирга Ҳиндистон ичида ва унинг ташқарисидаги обрўли кишилар ва ташкилотларга бепул жўнатарди. Абхай кўп йиллар давомида чет эллардаги инглиз тилида гапирадиган одамларга Кришнани англаш таълимотини етказиш ҳақида ўйлаб юрарди. Чет эл кутубхоналари, университетлари, маданият ва ҳукумат китоб магазинларининг манзилларини топиб, молиявий аҳволи қанча китоб юборишга имкон

берса, шунча журналларни ўша манзилларга почта орқали юборарди. У ғарб давлатларидаги журналхонларига мурожаат қилиш учун хат тайёрлади. У ўз ватандошларидан кўра улар Кришнани англаш таълимоти билан кўпроқ қизиқиб қолар деб умид қиларди.

Гарчи "Худога қайтиш" журналидаги барча хабарлар – Ҳиндистоннинг қадимий, ҳақиқатан ҳам Мутлақ Ҳақиқатни англаб етган донишмандларининг бутун инсониятга бераётган бебаҳо неъматидан бўлса ҳам, ҳозирги даврдаги ҳинд халқининг йўлбошчилари ғарбдаги ривожланган дунёвий илмга ҳаддан ташқари ҳавас қиладилар. Улар буюк донишмандлар қолдириб кетган ҳақиқий илмлар жавоҳирини бутунлай эсан чиқариб юборганлар.

Сизлар, ғарб давлатларининг фуқаролари, моддий илм соҳасида жуда катта тажрибага эгасизлар, лекин, барибир сизлар ҳалигача бутун дунёда тинчлик ўрнатишга эриша олмадинглар. Балки, сизлар гарчи моддий жиҳатдан ҳеч нарсага муҳтож бўлмасанглар ҳам, кўпчилик ҳолларда муаммоларни тинчлик йўли билан ҳал қилиш кераклигини ҳис қиларсизлар. Ҳиндистоннинг калтафаҳм йўлбошчилари материализмнинг ана шу асосий муаммосини англаб етолмайдилар, шунинг учун инсон ҳаётининг энг муҳим мақсади бўлган "Худога қайтиш" ғоясини қабул қилмаяптилар.

Ўз ватанида ҳам фаол ҳаракат қилиб, Абхай "Худога қайтиш" журналининг кейинги сонларини Ҳиндистон президенти Раджендра Прасадга ҳам юборди, журналга кўшиб у иймонсиз асурлар йўлбошчилик қилаётган жамият оғир мусибатларга дучор бўлишини огоҳлантириб хат ҳам ёзиб юборди – “шунинг учун, илтимос, уларни буюк инқироз ва тубанликдан сақлаб қолинг!”

21-ноябрда ёзган хатида Абхай ўз фикрини ошқора баён этган эди: “Мен Ҳақиқат йўлини топдим. Мен ҳозирги моддий танамни тарк этгандан заҳоти қандай қилиб “Худога қайтиш” йўлини биламан. Мен билан бирга яшаётган замондошларимни, эркагу-аёл ҳаммасини ўзим билан бирга олиб кетиш учун, бунга эришиш воситаларидан бири сифатида ўзимнинг "Худога қайтиш" журналимни чиқара бошладим. Илтимос, ўзимнинг ҳозирги моддий танамни ташлаб, Худонинг даргоҳига қайтиб кетаман, деганимда мени қандайдир бир хаёлпараст ёки ақлдан озган телба деб ўйламанг! Бу ҳар кимнинг ва ҳаммамизнинг кўлимиздан келади”.

Абхай жаноби Олийларидан ҳеч бўлмаса, хат билан бирга юборган "Худога қайтиш" журналининг бир неча сонининг фақат сарлавҳаларига кўз югуртириб чиқишни ва журнал муҳаррири билан учрашиш имконини кўриб чиқишни илтимос қилди. Ҳиндистоннинг руҳий мероси жуда кўп ишларни амалга оширишни талаб қилади, ана шу мақсадда махсус руҳий муносабатлар вазирлигини ташкил этиш

лозим. “Ҳозирги даврда мен худди саҳрода ёлғиз йиғлаётган одамга ўхшайман” – деб ёзганди Абхай. Лекин Жаноби Олийлари барибир бирор жавоб бермади.

"Худога қайтиш" журналида Абхай атеистик дунёқарашга қарши тарғибот қиларди. “Охирги умид” мақоласида у ошқора тан оладики, у "Худога қайтиш" журналини тарқатиб юриб учратган кишиларнинг 80 фоизи иймонсиз атеистлар эдилар.

Баъзан биз замон билан бирга қадам ташлаётган кишиларни учратамиз ва уларни "Худога қайтиш" журналимиздаги мақолаларнинг мавзулари биан қизиқтиришга ҳаракат қиламиз. Шунда уларнинг кўпчилиги, Худо ҳақидаги мавзулар билан қизиқмаслигини, бунинг устига: “Одамларни "Худога қайтиш"га уриниб юрган кишиларнинг ҳаракатларини ҳам қоралаймиз” – деб очик айтадилар.

Ана шундай одамларнинг фикрига кўра, ҳиндларнинг иқтисодий аҳволи улар Худога жуда қаттиқ ишонганлари сабабли ёмонлашиб борапти, шу боис, улар Худони ва Худо билан боғлиқ бўлган нарсаларни қанчалик тез эсдан чиқариб юборсалар, улар учун шунчалик яхши. Лекин биз ана шундай Худобехабар замонавайи одамларнинг атеистик хулосаларини тан олмаймиз.

Абхай бунга эътироз билдириб айтдики, мустақил Ҳиндистон ҳозирги даврда ўз фуқароларига Худосиз, атеистик таълим берапти, лекин шунга қарамай, мамлакатнинг иқтисодий аҳволи яхшиланмаяпти. Кўпчилик ҳиндларда ҳатто тирикчилик қилиш учун энг зарур бўлган энг муҳим нарсалар ҳам йўқ. Биргина Дехлининг ўзида 120 минг ишсиз одам бор.

Балки, баъзи бир ҳукуматда катта лавозим эгаллаб олган кишилар ёки омадли бизнесменлар ўзларини жуда бахтиёр ҳис қиларлар, лекин уларнинг ватандошларининг 90 % и зўрға кун кечиряптилар, шунинг учун давлатнинг иқтисодий аҳволи яхши эмас.

У Қўшма Штатларнинг собиқ президенти Труменнинг гапларини келтирди: “Миллий мустақиллик фуқароларга турмуш фаровонлигини олиб келиши лозим”. Агар шундай бўлса, деб ёзади Абхай, Ҳиндистоннинг мустақиллиги нимада? Бу гапларнинг маъноси шундан иборатки, токи одамлар бу дунёдаги ҳамма нарса ягона Парвардигорнинг мулки эканини тан олмагунларича уларнинг бахт ва фаровонликка эришиш йўлидаги барча уринишлари бекор кетаверади. Атеистик маданият ҳеч қачон тинчлик олиб кела олмайди.

“Илғор мақсад ва тўймас эҳтирос” деган мақолада Абхай шундай деб ёзади: Жаҳонда пул танқислиги йўқ, фақат тинчлик ва одамларнинг ўзаро тотувлиги етишмайди. Инсоннинг бутун куч-қуввати пул ишлаб топишга кетади, бу эса, одамларда осон йўл билан

топиладиган пулга бўлган интилишни кучайтирди, лекин, чекланмаган ва ноқонуний пул инфляцияси иқтисоднинг ёмонлашувига олиб келди ва одамларнинг, осон бизнеснинг сунъий сиёсати оқибатларини яқсон қилиш учун кўплаб қимматбаҳо қурол ишлаб чиқаришига имкон берди. Гуллаб-яшнаётган давлатларнинг раҳбарлари тинчлик ҳукм сурган ҳаётда лаззатланиб яшаш ўрнига, ҳозир замонавий яқсон қилувчи қуроллардан ўзларини ҳимоя қилиш режаларини тузиш билан овора. Ана шундай оммавий қирғин қуролларини ишлаб чиқариш мақсадида ўтказиладиган синовларга ажратиладиган шунча маблағ, шунчаки пулни шамолга совуришдан бошқа нарса эмас. Бундай ҳарбий синовларда одамларнинг тер тўкиб топган шунча пуллари бекорга сарфланиб қолмасдан, сон-саноксиз бегуноҳ тирик мавжудотлар қирилиб кетади, бунинг оқибатида ўша давлатлар бешафқат Карма қонунлари чангалига тушиб қоладилар.

Ноқонуний равишда керагидан ортиқча пул тўплаб юрган одамлар ўз пулларидан солиқ кўринишида ҳарбийларга, “врачлар, адвокатлар, солиқчилар, оила, Садхулар жамияти, зилзила ва бошқа офатлар кўринишида келадиغان алдамчи қувват вакиллари”га тўлаб айриладилар. "Худога қайтиш" журналинини сотиб олишга 6 пайс пулини қизғанган бир ҳасис бойвачча Парвардигорнинг алдамчи қувватининг амри билан ҳар ҳафтада даволанишга 20 минг рупий тўлашга мажбур бўлиб, охир-оқибатда бу оламдан кўз юмди. Худди шундай, Худога хизмат қилиш йўлида олти пайси эҳсон қилишни истамаган бошқа бир ҳасис ўзининг қариндошлари билан бўладиган суд харажатларига ўттиз минг рупий тўлашга мажбур бўлди. Табиат қонуни шундай.

Дехлидаги бир почта хизматчиси Абхайнинг чет элга юбормоқчи бўлаётган журналининг номини кўриб қолиб, имкониятдан фойдаланиб, Абхайга ўзининг иймонсиз атеистик ғоялари билан қарши чиқишга уринди. У Абхайга шундай деди: “Агар биз ўз бурчимизни тўлиқ бажариб юрган бўлсак, Худога сиғиниб сажда қилишнинг нима кераги бор? Агар биз ҳалол ишласак, одоб-ахлоқ доирасидан чиқмасак, ҳеч кимга ёмонлик қилмасак, Худога сажда қилишнинг нима кераги бор?”

Бизнинг журнал "Худога қайтиш" деб аталгани учун, аслида у ўзининг бу гаплари билан биз қилиб юрган ишлардан норозилигини билдираётган эди: “Аар биз ҳамма ишимизни тўғри ва ҳалол қилиб юрган бўлсак, Худо ҳақида гапиришнинг, тарғибот қилишнинг нима кераги бор?” Бу Арья Самаж таълимоти издошларининг – Худодан қандай кутулиш мумкин деган нуқтаи-назари эди. “Мен унга жавоб бериб айтдимки, агар инсон Худога ишонмайдиган бўлса, у одобли инсон бўлолмайди, у ҳалол яшай олмайди, ростгўй бўлолмайди –

бизнинг нуқтаи-назаримиз шундай. Бутун жаҳон одамларининг ҳаётини мана шу учта мезон асосида ўрганиб кўринг – одоб, ҳалоллик ва бурч. Сиз, агар Худога ишонмайдиган бўлса, инсон одоб-ахлоқ, ҳалоллик ва бурч нималигини умуман билмаслигини англаб етасиз. Жамиятдаги одамларда ана шу эзгу фазилатларни ривожлантириш учун сиз аввал уларнинг қалбида Худони англаш ва Унга ишониш туйғусини уйғотишингиз керак бўлади.

Бир ишбилармон, Абхайнинг "Худога қайтиш" журнаlines сотиб юрганlines кўриб, унга: “Қани ўша Худо? Сиз менга Худони кўрсата оласизми?” – деди. Абхай унинг саволига жавоб берди, лекин бу саволга чуқурроқ ва аниқроқ жавоб бериш учун бу ҳақда Деҳли кўчалариди журнал сотиб, кун бўйи ўйлаб юрди. Кечкурун хонасига келиб, “Худо қани? Худони кўриш мумкинми?” деган мақола ёзишга киришди.

Нью-Деҳлининг маъмурий биносидидаги мрамр тошди шундай гаплар ёзи қўйилган: “Озодлик одамларга ўзидан ўзи келмайди – озодликдан лаззатланишдан олдин унга эришиш керак”. Ҳақиқатан ҳам бу тўғри гап, Ҳиндистон халқи Сваражга эришиш учун қанча қон тўкишга мажбур бўлганини ўз кўзимиз билан кўрганмиз. Лекин, баъзи бир бефаросат иймонсиз одамлар: “Худо қани? Сиз менга Худони кўрсата оласизми? Сиз Худони кўрганмисиз?” деган саволларни берадилар. Аслида бундай саволларни ўзи бирор иш қилмасдан ҳамма нарсага осонликча эришишга интиладиган такасалтанг одамлар берадилар. Агар бу моддий оламди алдамчи ва ўткинчи бўлган озодлик, эркинлик туйғусига эришиш учун шунча меҳнат қилиш ва шунча қурбонлар бериш керак бўлса, ҳар нарсага қодир Худони, Мутлақ Ҳақиқатни осонгина кўришнинг иложи борми? Худони кўриш учун инсон аввал барча сохта ўзликлардан, адашиб ўзини бошқа нарсаларга қиёслаб юришлардан халос бўлиши лозим. Наҳотки, Худони – сиз қақирган заҳоти олдингизга чопиб келадиган оддий бир хизматкор деб ўйласангиз? Лекин, иймонсиз одамлар айнан шунди истадилар: Худо унинг хизматқори, унинг ҳар қандай истагини амалга ошириши керак. Шу боис, баъзи одамлар ўйлайдиларки, Худо – ўйлаб топилган нарса, акс ҳолди У биз қақирган заҳоти олдимизга қелиши керак эди.

Бир қуни, Абхай одам кам кўчалардан бириди, журнални нашрдан чиқариш ишлари билан банд бўлиб кетиб бораётганиди Ҳиндистон кўчалариди кўп учрайдиган эгасиз сигирлардан бири шохи билан унинг биқинидан сузиб юборди ва у йиқилиб тушди. Аввалига у ўрнидан туролмай қолди, ҳеч ким унга ёрдамга келмади. Ерди, ўрнидан туролмай ётар экан, у “нимага бундай бўлди экан?” – деб ўйлаб бошлади.

Ёз кириб келган, харорат кирк градусдан ошиб кетгани учун деярли кўчага чикишнинг иложи бўлмасди. Шахар кўчаларида чанг тўла иссиқ шамол эсарди. Кундуз кунлари сотувчилар дўконларини ёпиб қўядилар. Май ойининг бошида, иссиқ 45 градусга кўтарилганида, бир киши кўчада йиқилиб тушиб, иссиқ ўтганидан халок бўлди. Лекин Абхай иссиққа ҳам, инсон танасининг имконият чегараларига ҳам эътибор бермасди.

Бир куни Абхай "Худога қайтиш" журналини ҳар хил манзилларга тарқатиб юрарди, бирдан боши айланиб бораётганини ҳис қилди ва иссиқдан деярли ҳушидан кетиб қолди. Ўша пайтда кўчадан унинг бир таниши машинада ўтиб борарди, Абхайнинг ҳушидан кетиб йиқилганини кўриб, у дарров уни врачга олиб борди. Врач унга иссиқ урганнини айтиб, ўрнидан турмай ётишни буюрди.

Йигирманчи июнда Абхай ўзининг "Худога қайтиш" ҳафталик журналининг саккизинчи сонини босмадан чиқарди. У журналнинг биринчи саҳифасида дунёвий оилавий турмуш тарзини ҳам, оилавий турмуш тарзини тарк этиб, сохта зоҳид бўлиб юрган кишиларни ҳам қоралаб ёзганди. У уйини биратўла ташлаб, ванапрастха турмуш тарзи билан яшаётганига роппа-роса икки йил бўлган эди. Шунинг учун у оилавий турмуш ҳақида деярли ўзининг ҳаёт тажрибасидан далиллар келтириб гапирарди, айти пайтда унинг ҳар бир гапи муқаддас китоблардан келтирилган мисоллар билан тасдиқланарди. У "Шримад Бхагаватам"дан Прахлад Махаражнинг гапларини келтирди: "Ақли ҳамиша оиласининг ташвиш ва эҳтиёжлари билан банд бўлиб юрган кишилар, мангу рух учун худди тубсиз қудуқ сингари ҳалокатли бўлган ўткинчи дунёни тарк этишлари ва Худонинг Олий Шаҳси паноҳига кириб, ўрмонга йўл олишлари мумкин". Абхай тан олиб айтадики: "Оилани бошқариш бутун бир салтанатни бошқаришдан ҳам анча қийинроқ".

Лекин, қалбида ҳақиқий таркидунёлик туйғусини ривожлантирмасдан, қалин ўрмонда яшаб, оилавий ҳаётдан узоқда юришга уриниш – "маймунларга хос таркидунёлик" деб аталади. Ўрмонда жуда кўп маймунлар яшайдилар, улар устига бирор либос киймайдилар, фақат мевалар билан тирикчилик қиладилар, лекин улар ўзларининг жуфтлари билан яшайдилар.

Ҳақиқий дори – Парвардигорнинг нилуфар қадамлари пойига хизмат қилиш. Фақат мана шу йўл бизни барча турмуш ташвишларидан ва муаммолардан халос қилади ва ҳамиша, ва ҳамма жойда Парвардигорни кўриб юриш имконини беради.

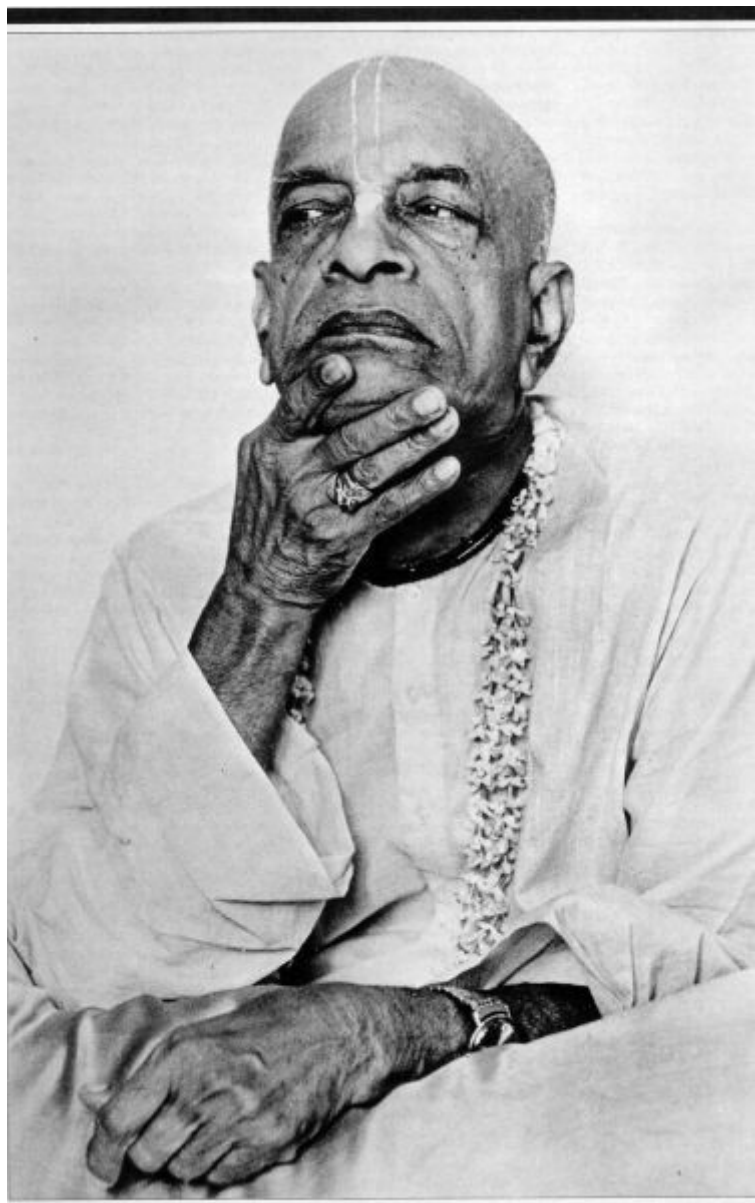
Шу боис, ҳақиқий таркидунёлик руҳи билан яшаш учун, албатта ўрмонга кетиш шарт эмас. Ҳатто оилавий кишилар киядиган либос

кийиб юриб ҳам, инсон Худога садоқат билан хизмат қилишга ўзини бутунлай бағишлаб, ташвиш ва муаммолардан озод яшаши мумкин.

1 сентябрда АҚШ президенти Эйзенхауэр Совет Иттифоқи яширин равишда ўтказган, қуввати миллион тонна тринитротолуолга тенг бўлган водород бомба синовларини қоралаб гапириб, советларнинг тинчликни сақлаш ҳақидаги баландпарвоз гаплари устидан кулди. Яқин Шарқда Миср шоҳлиги Суэц каналини халқ мулки деб эълон қилди, натижада халқаро муносабатлар инқирозга учради. 20 сентябрда Бирлашган Миллатлар Ташкилотига 81 давлат вакиллари тўпландилар ва атом энергиясидан фақат тинчлик йўлида фойдаланишни назорат қиладиган ташкилот(НАСО) туздилар. Абхай газеталарнинг сарлавҳаларини кўрар, ўзи ташриф буюрган ҳар хил жаноблардан халқаро хабарларни эшитиб юрарди. У очикдан-очик эълон қилардики, агар, одамлар Худонинг борлигини тан олмасалар, яъни Кришнани англаб етмасалар, сиёсатчиларнинг ўзаро ҳамкорлик ҳақидаги ваъдалари шунчаки куруқ сафсата(фантасмагория) бўлиб қолаверади.

Шрила Бхактисиддханта Сарасвати: **“Агарда атиги биргина жонзот Худонинг асл содиқ хизматкори бўлиб етишса, ўзимнинг миссиямни муваффақият қозонган деб ҳисоблардим”** – деб айтарди. Шунга қарамасдан, Абхай ҳамиша ўзининг жуда ношудлигидан, ҳали Кришна учун қилиш керак бўлган ишлар жуда кўплигидан, атиги биргина шартланган руҳни Худога ишонтириш ҳам қанчалик мушкул эканидан нолиб, қаттиқ қийналиб юрарди.

Ўнинчи боб

“Бу – энг муҳим синов даври”

“Албатта, бизнинг бу илми инглиз тилида баён этиш қобилиятимизни истаганча танқид қилиш мумкин: мавзунини тўғри баён қилишга қанчалик самимий интилсак ҳам, биз жуда кўп бадий ноаниқликларга йўл қўйишимиз мумкин. Лекин, ишончимиз комилки, Парвардигорни олқишлашга бўлган самимий интилаётганимизни кўриб, йўл қўйган хатоларимизга қарамай, жамият раҳбарлари бу мавзунинг қанчалик жиддий эканини тушуниб, уни албатта эътиборга оладилар.

"Шримад Бхагаватам"
Биринчи Қўшиқ, биринчи том.

Бхактиведанта Свами Кешаваджи Матхдан бир неча содиқлар хамроҳлигида Агра, Канпур, Жханси ва Дели шаҳарлари бўйлаб Кришнани англаш таълимотини тарғибот қилишга бағишланган қисқа сафар уюштирди. Орадан кўп вақт ўтмай у ўзининг уйига, Вамши-гопаладжи эхромига қайтиб келди. Энди уни ҳеч ким Абхай бабу деб чақирмайди. Ҳатто унинг дўстлари ҳам уни Сваמידжи ёки Махараж деб атадилар. Унга кўпинча Свами Бхактиведанта, Свами Махараж, А.Ч. Бхактиведанта Свами деб мурожаат қилардилар. Одамлар дарров унинг ҳақиқий садху эканини тан олган ва унга муносиб ҳурмат-эҳтиром кўрсата бошлаган эдилар. Шунга қарамасдан, у дуч келиб юрган асосий қийинчиликлар ҳали сақланиб қолганди. У китоблар ёзишга ва уларни нашрдан чиқаришга интиларди, лекин бунинг учун унинг маблағи йўқ эди. У одамлар орасида Худонинг хабарини тарқатмоқчи эди, лекин **одамларнинг аксарият кўпчилиги унинг гапларини тинглашни истамасди.** У свами бўлгани билан мана шу қийинчиликлар йўқолиб кетгани йўқ.

Бир кутубхоначи унга бир марта ўқиб ташлаб юборадиган газетанинг ўрнига, одамлар кўлида анча узоқ сақланиб қоладиган китоблар ёзишни маслаҳат бергандан кейин, у мана шу киши оғзидан унга руҳий устози кўрсатма бераётганини ҳис қилди. Анча вақтдан кейин айнан шундай маслаҳатни "Худога қайтиш" журналинини бир ўқишда ёқтириб қолган бир ҳарбий зобит ҳам берди. Бхактиведанта Свами буни руҳий устозидан келган илоҳий кўрсатма сифатида қабул қилди. Ўзини ҳаммиша илоҳий ҳукмдорининг истақларини амалга оширишга интилиб юрадиган итоаткор хизматкори деб биладиган Бхактиведанта Свами руҳий устози ҳаммиша унинг ёнида юрганини ва ҳаммиша уни дуои фотиҳа қилиб турганини ҳис қилди. Итоаткор

хизматкор сифатида у ҳамиша рухий устозининг истаклари ҳақида ўйлаб юрар, ундан кўрсатмалар кутиб юрарди. У Шрила Бхактисиддханта Сарасвати билан ҳамиша илоҳий алоқада бўлиб юргангани тобора кучлироқ ҳис қилар, энди эса, у ҳукмдорининг амри билан китоб ёзиш ҳақида ўйларди. У китоб ёзишни "Шримад Бхагаватам"дан бошлашни истарди, чунки "Шримад Бхагаватам" ваишнавларнинг энг ишончли ва энг муҳим китоби. Гарчи "Бхагавад-гита" – барча ведавий илмларнинг мазмуни қисқача ва содда қилиб тушунтирилган китоб бўлса ҳам, "Шримад Бхагаватам" - Мутлак Ҳақиқатни анча батафсилроқ тушунтириб беради. Шрила Бхактисиддханта Сарасвати ҳам, Шрила Бхактивинода Тхакур ҳам бенгал тилида "Шримад Бхагаватам"га изоҳ ёзганлар. Амалда ваишнавларнинг барча буюк ачарйалари "Шримад Бхагаватам"га изоҳ ёзганлар. Парвардигор Чаитаньянинг ўзи "Шримад Бхагаватам"ни бенуксон ведавий асар деб олқишлаган. "Шримад Бхагаватам"га ёзилган изоҳлар бир кун келиб, бутун жаҳондаги тирик мавжудотларнинг қалбини ўзгартириб юбориши мумкин. Агар у "Шримад Бхагаватам"ни атиги бир неча нусхада нашрдан чиқарса ҳам, бу унинг тарғибот қилишига ёрдам берарди: у тарғибот қилиш учун чет элга дадил чиқиши мумкин, унинг қўлида китоблар бўларди.

Бир куни Радха-Дамодара эҳромининг эгаси Гаурачанд Госвами Бхактиведанта Свамига Радха-Дамодара эҳромига ўтиб яшашни таклиф қилди; бу эҳром Жива Госвами билан Рупа Госвамининг мангу уйи эди, шу боис таржима ва ижод билан шуғулланиш учун жуда шарофатли жой эди. Бхактиведанта Свамини бу таклиф жуда қизиқтириб қолди. У мунтазам равишда бу эҳромга бориб турар, Парвардигор Чаитаньянинг санкиртана ҳаракатининг буюк йўлбошчилари бўлган Жива ва Рупа Госвадиларнинг самадхилари олдига борганида ҳамиша жуда илҳомланиб кетарди. Лекин, унга таклиф қилинаётган икки бўш хонанинг аҳволини бориб кўрганида, бу хоналар анча вақтдан бери бўш турганини, уларга ҳеч ким қарамаганини тушунди. Лекин барибир, бундай нодир имкониятни қўлдан бой бермаслик учун у Бхактиведанта Свами бу икки хонани ойига беш рупий тўлаб ижарага олишга рози бўлди. У ҳисоблаб кўриб, беш рупийга бу хоналарни таъмирлаб, ҳатто электр токи ҳам ўтказиб олса бўлади, шундан кейин унга кўчиб ўтса бўлади. Бхактиведанта Свами бу таклиф унинг "Шримад Бхагаватам"ни инглиз тилига таржима қилиш ва унга изоҳ ёзишига жуда катта ёрдам беришини ҳис қиларди. Вриндавандаги барча эҳромлар ичида Радха-Дамодара эҳромининг кутубхонасида олти Госвами ва уларнинг издошларининг қолдириб кетган асарлари жуда кўп сақланиб қолган эди. Бу асарларнинг баъзилари 300-400 йилдан бери сақланиб

келаётган нодир қўлёмалар эди. Бҳактиведанта Свами Радха-дамодара эҳромига кўчиб ўтадиган ва Шрила Рупа ва Шрила Жива Госвамилар даврасида Худога садоқат билан хизмат қилишни бошлайдиган кунлар етиб келишини орзиқиб кута бошлади. Ҳозирча у Вамши-гопалджи эҳромиде яшаб туради, топган пулларига ўша хоналарни таъмирлай бошлайди.

* * * *

Шрила Бҳактисиддханта Сарасватининг асосий шиорларидан бири шундай эди: тарғиботчи муқаддас хилват жойда ўтирмасдан катта шаҳарларга бориб тарғибот қилиши лозим. Гарчи Дехли шаҳри унга дўзах бўлиб кўринса ҳам, бунинг устига унинг Дехлига борганда тунаб қоладиган бирор маълум жойи бўлмаса ҳам, Бҳактиведанта Свами ҳам шундай рух билан Дехлига бориб туришда давом этарди. Кўпинча уни баъзи бир бизнесменлар меҳмонга чақирарди; ҳиндлар маданиятида ҳар бир оилали киши садхуни уйга чақириб меҳмон қилишни ўз бурчи деб билиши лозим. Ҳар бир тарбия кўрган киши агар Худони рози қиламан деса, садхуни уйига таклиф қилиши ва унинг қорнини тўйғазиши лозим. Лекин ана шундай одобли ҳиндулар асосан бу ишни шунчаки одоб-ахлоқ юзасидан қилардилар, уларнинг қилаётган яхши муомалалари ҳам юзаки эди. Улар Бҳактиведанта Свамининг қилиб юрган ишларини муносиб қадрлай олмасдилар. Лекин Бҳактиведанта Свами ундай кишиларнинг олдига ялиниб борадиган зотлардан эмасди.

У “Радха” босмаҳонасининг раҳбари Хитсаран Шарма билан танишди. Авваллари жаноб Шарма “Содиклар Жамоаси” учун таклифномалар, эълонлар ва расмий бланкаларни босмадан чиқариб берган ва Бҳактиведанта Свами вақти-вақти билан унинг уйида тунаб қоларди. Жаноб Шарма Бҳактиведанта Свамини браҳманлар табақасидан чиққан, фаол дин арбоби, Дехлидаги юз йиллик диний жамият “Шри Навал Прем Сабхи”нинг котиби Сами Пандит Шри Кришна Шарма билан таништирди. Бҳактиведанта Свамининг ёзган асарларини ёқтириб қолганидан, у ўзининг Эски Делининг Чиппивада туманида жойлашган Радха-Кришна эҳромидан бир хона ажратиб берди. Шундай қилиб, Бҳактиведанта Свамининг Дехлида ҳам шахсий иш жойи пайдо бўлди.

Матхурадан чиққан поезд Эски Дехлининг Чанди Чоук деган серкатнов катта кўчасига яқин жойга келарди. Кўчада ҳар хил транспорт воситалари жуда кўп қатнади: пиёдалар, рикшалар, от аравалар, тангалар, машиналар ва ҳоказо.

Одам гавжум Чанди Чоук кўчасидан борар экан, Бҳактиведанта Свами Чиппиваде тарафга юриб, Қизил Форт, кўчанинг чап томонида

коладиган Гаура-Шанкара эҳроми ёнидан ўтарди. Кейин параллел кўчадан юриб, катта Жоме масжиди олдида ўтарди. Чиппивадега яқинлашган сайин кўчалар торайиб борарди. 1947 йилда Покистон ажралиб чиқмасдан аввал, минглаб панжоблик ҳиндлар келиб ўрнашмасдан олдин, шаҳарнинг бу қисмида асосан мусулмонлар яшардилар. Чиппиваде шаҳарнинг ҳинд-мусулмон қисмининг бир бўлагида жойлашган эди. Бу ерда аҳоли шунчалик зич жойлашган эдики, ҳатто машина кириши таъқиқланиб қўйилганди. Одам билан тўла тор кўчалардан фақат рикша ва аравалар зўрға юра оларди. Баъзи бир тротуарларга ҳатто, рикшалар ўтишига тўсқинлик илиш учун катта темир қозиклар қоқиб қўйилганди. Бу тор кўчаларда ҳатто оддий велосипедчи ҳам кўча ҳаракатининг тўхтаб қолишига сабаб бўлиши мумкин эди. Кўчалар шунчалик тор эдики, кўчанинг қарама-қарши томонида турган уйларнинг балконлари орасида бир неча сантиметр очиқ жой қоларди, шу боис, кўчадан бораётган киши тепасида фақат торгина жойдан осмонни кўра оларди. Магазинларнинг тепасига ҳиндча, инглизча, баъзан арабча ёзувлар осиб қўйилганди. Одам кўплигидан магазинлар, ҳовлиларни бир биридан фарқ қилиб бўлмасди. Юзига паранжи бостирган аёлларни бу ерда тез-тез учратиш мумкин. Шаҳар ҳаёти қайнаган ана шу тор кўчада Кришна Пандитнинг фаришта Ганеш расми қистирилган, нақ кириш дарвоза аркасининг устида каптар жой қўйган эҳроми жойлашган эди.

Бир неча оила яшайдиган эҳром худди меҳмонхонани эслатарди. Гарчи меҳроб жойлашган хона қоронғу бўлса ҳам, Радха Кришна Илоҳлари жуда яхши ёритилган эди. Радхарани оқ рангли эди, Кришна эса қора мрамрдан ясалган бўлиб, баландлиги ярим метрча келарди. Улар жуда чиройли безатилган ва чиройли либослар кийиб олгандилар. Илоҳлар турган хонанинг тепаси меҳмон хона бўлиб, Бҳактиведанта Свами шу ерга жойлашганди. Хонанинг деворлари ва ва полга ҳеч нарса тўшалмаган, тақир эди. Хона ўртасида пастдаги хонада худди шу ерда Илоҳлар турганини кўрсатиб, бир метрча гумбаз чиқиб турарди.

Орадан сал вақт ўтгандан кейин, Бҳактиведанта Свами ўзи жойлашган хона унчалик тинч жой эмаслигини билди: унинг хонаси бошқа хоналарга ёндош экан. Эҳромнинг томида бирорта дарахт кўринмас, кўз олдингизда бир бирига гипс жойлашга ҳовлиларнинг томларини кўриниб турарди. Агар улардан бир бирига ўтиб бораверсангиз, то Жоме Масжидигача етиб борасиз.

Кришна Пандит пахтадан тикилган, фасони Пандит Нерунинг шарофати билан бутун оламга машҳур бўлган енгил қора пальто кийиб олган эди. Кришна Пандит инглиз тилида равон гапирар, жуда хушмуомала киши эди. Маҳаллада уни ҳамма танир ва ҳурмат

қиларди. Пандит Бхактиведанта Свамини садху, Худонинг вакили, деб билар, шу боис, ҳинд маданияти қанчалик улуғвор ва тақводорликка асосланган эканини кўрсатиш учун у Бхактиведанта Свамига ғамхўрлик қилишни ўзининг бурчи деб биларди. У Бхактиведанта Свамини ёқимли киши деб биларди; оддий, тарбия кўрган, содда, хушмуомала, бунинг устига жиддий ва билимдон ваишнава. Кришна Пандит битта шол, кичик стол ва тўшак олиб келди. У Бхактиведанта Свамига хонадаги чирокдан қандай фойдаланиш кераклигини тушунтирди; электр лампочкаси шипга осилган панжара ичида бўлиб, унинг баландлигини истаганча ўзгартириш мумкин эди.

Пандит Жайпурдаги Гуру Махаражи совға қилган Радха-Кришна Илоҳини келтирди ва уни девордаги меҳробга қўйди ва Бхактиведанта Свамининг уларга фақат асл содиқларга хос бўлган меҳр-муҳаббат билан қараб туришини кўриб илоҳий лаззат олди.

Бхактиведанта Свами ғарб давлатларига кетиш олдидан бир неча китоб ёзиш учун тинчгина бир жой излаб юрганди, мана, Кришна унинг истагини амалга оширди. Энди у Вриндаванда ҳам ишлай олади, Деҳлида ҳам. У шу заҳотиёқ яна "Худога қайтиш" журналини чиқаришга киришди. У журнал учун аввалдан тайёрлаб қўйган мақолаларини чиқара бошлади, айни пайтда "Шримад Бҳагаватам"ни инглиз тилига таржима қилиш устида ишлай бошлади.

"Худога қайтиш" журналини чиқариш Бхактиведанта Свамига қанчалик қийин эканини кўриб, Кришна Пандит унга амалий ёрдам беришга қарор қилди. Бхактиведанта Свами унинг бераётган самимий ёрдамидан шунчалик мамнун бўлдики, унинг номига Харибхактанудаса, яъни "Худонинг содиқ хизматкорига хизмат қиладиган зот" деган унвон қўшиб қўйди. Чиппивадеда олти ой яшагандан кейин Бхактиведанта Свами ўзининг миннатдорчилигини билдириб, меҳмонлар китобида шундай деб ёзиб қолдирди:

"Мен бу китобга шу ҳақда ёзишдан мамнунманки, мен Уттар Прадеш, Вриндаван, Кеши Гхат 1/859 даги штаб-квартирамдан бу ерга Худога садоқат билан хизмат қилиш маданиятини тарғибот қилишдан иборат илоҳий вазифа билан келганман. Мен шуни таъкидлашдан яна ҳам бахтлироқманки, Шриман Шри Кришна Шарма Харибхактанудас менинг ижод қилишим учун ажойиб бир хона ажратиб берди. Бу ерда ва "Навал Прем Шабха"да мен "Худога қайтиш" деган, ойда икки марта чиқадиган журнал нашр қиламан. Котибим ҳар куни менинг "Шримад Бҳагаватам"дан маъруза қилишимни ташиқил этади.

Кришнадаснинг отаси, марҳум Пандит Джйоти Шарма ҳам мени танирди, у ҳам тириклигида, ҳар гал Деҳлига келганимда, тунаб қолишим учун менга бир хона ажратиб берарди. Унинг ўғли ҳам

олийҳиммат отасининг изидан боряпти, у “Навал Прем Шабха”нинг котиби сифатида у Парвардигор Раманинг муқаддас номларини бутун шаҳар бўйлаб тарғибот қилиш йўлида жуда катта хизмат қиляпти”.

Бҳактиведанта Свами ўзининг чиройли дастхати билан ёзишда давом этиб, кўрсатдики, унинг фикрига кўра, эҳромлардан уларда фақат одамларни руҳий кадриятларга ўргатиш учун фойдаланиш лозим, унинг бу дунёдаги вазифаси ҳам айнан Худога садоқат билан хизмат қилиш учун эҳромлар ташкил қилишдан иборат.

Эҳромлар шунчаки ўзларининг ҳайвоний эҳтиёжларини қондириб юрган оддий оилали кишилар учун мўлжалланган эмас. Эҳромда фақат ҳақиқатан ҳам Худога, эҳромнинг ҳақиқий Эгасига садоқат билан хизмат қилиб юрган кишилар яшаши керак. Бошқа бирор кишининг эҳромда яшашга ҳаққи йўқ. Чиппивадеда шовқин сурон қилиб яшайдиган, дунёвий нарсаларга боғланиб қолган оилалар орасида "Шримад Бҳагаватам" устида ишлар экан, Бҳактиведанта Свами эҳромдан шунчаки оилали кишилар яшайдиган бошпана сифатида фойдаланмаслик қанчалик муҳим эканига яна бир марта ишонч ҳосил қилди.

****

Бҳактиведанта Свами, ўзи учун доимий яшаш жойи излаш ва "Шримад Бҳагаватам" устида ишлашни бошлаш режаси билан юрганига қарамасдан, у Худога садоқат билан хизмат қилишни тарғибот қилишнинг бошқа йўллари ҳам эсдан чиқармасди. 1959 йилда у “Тайм оф Индия” журналидаги бир мақолага эътибор берди. Унда америкалик икки олим антипротон кашф қилгани учун Нобел мукофотига сазовор бўлган эди: “Янги назариянинг тахминига кўра, - деб ёзилган эди мақолада, - бошқа олам, антиқа материядан таркиб топган антиолам мавжуд бўлиши мумкин”. Ана шу “бошқа олам”, “антиолам” Бҳактиведанта Свамига дарров "Бҳагавад-гита"да таърифланган руҳий оламини эслатди. У бу олимларнинг антиолам деганда мангу “руҳий олам”ни назарда тутмаётганини билса ҳам, уларнинг шу ибораларидан илм-фанга ишонадиган одамларни руҳий илмга жалб қилиш учун фойдаланмоқчи бўлди. У бир мақола ёзди, унда "Бҳагавад-гита"да таърифланган руҳий олам ҳақидаги илм олимларнинг “антиматерия”, “антиолам” деган тушунчалари асосида тушунтириб берилган эди.

У пайтларда ҳамманинг оғзида космосга учиб ҳақидаги гаплар юрарди. Икки йил аввал Ҳиндистон оммавий ахборот воситалари Совет Иттифоқининг космосга сунъий Ер Йўлдоши чиқаргани ҳақида хабар берган эди. Шундан кейин космосни ўзлаштириш долзарб

мавзулардан бирига айланган эди. Ҳамма космик учишлар билан қаттиқ қизиқа бошлаганини кўриб, Бҳактиведанта Свами инсоннинг руҳи, жони бҳакти-йога ёрдамида коинотнинг энг олис жойларига ва ҳатто руҳий оламнинг илм ва лаззатга тўла мангу сайёраларига ҳам бора олиши ҳақида мақолалар ёзди. У бу мақолага "Бҳагавад-гита"дан ўзи яқинда таржима қилган шеърларни ҳам киритиб, уларни физик олимлар ишлатадиган антизарра антимодда, антиолам иборалар ёрдамида тушунтирди. Ўн беш минг сўздан иборат бўлган ўзининг "Бошқа сайёраларга енгил саёҳат" деб аталган кичкина китобининг кўлёмасини у "Радха" нашриётининг ходими Хистаран Шармага кўрсатди. Лекин бу китобни нашрдан чиқаришга унинг пули йўқ эди.

1960 февралда бс бу китобни "Худога қайтиш" журналининг икки сонида босиб чиқаришга қарор қилди. Мақола босилиб чиққан заҳоти, почта орқали "Худога қайтиш" журналининг олган Гуджарат Университетининг физик олими Й.Г. Наик унга жавоб ёзди. Унинг фикрига кўра, Бҳактиведанта Свами антиматерия қондасини ажойиб тушунтириб берган. "Бу ҳақиқий классик мақола"- деб ёзади у. Доктор Наик физика ва илоҳий олам ҳақидаги илмни муҳокама қилишни давом эттиришни истарди, Бҳактиведанта Свами унга дарров жавоб бериб, анча фикр алмашувлардан кейин уни Ҳиндистоннинг маданий меъросини бутун жаҳон ўйлаб тарқатиш ишида ҳамкорлик қилишга қақирди.

Бу мақола инглиз тилида гапирадиган кўплаб одамларнинг эътиборини жалб қилиши мумкинлигини ўйлаб, Бҳактиведанта Свами "Бошқа сайёраларга енгил саёҳат" китобини чиқариш учун одамлардан эҳсон йиға бошлади. Ниҳоят 1960 йилда у бу китобчани нашрдан чиқаришга эришди. Деҳли Университетининг вице-канцлери Н.К. Сиддхантга ёзган сўзбоши кечикиб келди, лекин, барибир Бҳактиведанта Свами сўзбошини нашрдан чиққан китобларга ёпиштириб чиқди. "Бу китоб ҳаммага бирдай фойдали, лекин мен айниқса талабаларга уни диққат билан ўрганишни ва бҳакти-йога билан жиддий шуғулланишни тавсия қиламан, чунки бҳакти-йога инсоннинг ақлини мустаҳкамлайди ва унда ижобий хулқ-атворни шакллантиради. Агар бу китобни талабалар билан бир қаторда ўқитувчилар ҳам ўқисалар, нур устига аъло нур бўларди".

Бир неча ҳинд олимлари бу китобга тақриз ёзиб, бу китоб "илмий ва руҳий дунёқарашни бирлаштиришини" ва "коинотни механик усуллар эмас, балки ақлий интилишлар ва руҳий баркамолликка эришиш ёрдамида забт этиш" ҳақида маълумот беради. Гарчи китоб атиги ўттиз саккиз саҳифадан иборат бўлса ҳам, бир босма табоқ ҳажмда чиқадиган "Худога қайтиш" журналининг ҳисобга олмаганда, бу китоб, Бҳактиведанта Свамининг нашрдан чиққан биринчи китоби

эди. Бҳактиведанта Свами бу китобни тарқатиш учун бор имкониятини ишга солди. Китобнинг бир нусхасини у Дехли миллий музейи доктори П. Баннержига совға қилди.

Доктор Баннержи: “ У кутубхонага келиб, баъзи бир китобларни кўздан кечирарди. Мен уни шу еда учратдим. У менга “Бошқа сайёраларга энгил саёҳат” китобини совға қилди, кейин яна бир неча нусха бериб, бошқаларга ярим рупийдан сотишни илтимос қилди. Мен уни ёқтириб қолгандим. Мен уни соф садоқатли садху деб билардим, унда мағрурлик ёки димоғдорликдан асар ҳам йўқ эди. У шон-шуҳрат орттириш ёки яхши ном қолдириш учун одамларни ўзига жалб қилишга интилмасди. Унга деярли ҳеч ким ёрдам бермасди. У Чиппивадедаги кичкина бир хонада яшарди. У муқаддас китобларни ўрганишга ўзини бутунлай бағишлаган эди. Шунинг учун мен унга шундай дедим: “Жаноб, агар вақтингиз бўлса, агар ўзингиз бизларникига боришга қаришлик билдирмасангиз, ҳар якишанба куни уйимизга келиб, шу ерда “Шримад Бҳагаватам” ўқий оласизми?” У менинг таклифимни қувониб қабул қилди. У жуда билимдон бўлиб, муқаддас китоблар жуда чуқур билар, ўз фикрини бошқалар билан ўртоқлашишни жуда ёқтирарди. У жуда яхши воиз ва жуда ёқимли суҳбатдош, бунинг устига жуда хушмуомала инсон эди. У жуда аниқ ва лўнда-лўнда гапирарди. У бенгал тилида гапирар ва шеърларнинг маъносини тушунтириб берарди. Баъзан менга кўпроқ маълумот бериш учун у изоҳларга ҳам қараб қўярди. Бошқалар учун “Шримад Бҳагаватам”нинг қийин мавзуларини ёки изоҳларни тинглаш унчалик қизиқ эмасди, лекин у мен ҳам шу мавзунини ўрганиб юрганам учун, у фақат мен учун ёки меҳмонга келган бир икки зиёли кишилар учун шеърларни батафсил изоҳлаб берарди.

Менинг уйимдаги мажлисларда 20-30 киши иштирок этар, у бир-икки соат “Шримад Бҳагаватам”дан маъруза қиларди. Кейин у Ҳаре Кришна мантра куйларди, биз ҳам каратала ва фисгармония чалиб унга жўр бўлардик. Бу жуда ажойиб учрашувлар эди, чунки ҳаётдаги энг қийин муаммолар ҳам унинг шарофати билан жуда осон ҳал бўларди. Бирор нарсани бизга тушунтиришга ҳаракат қилар экан, у ҳамини бизларнинг эҳтиёжимизни назарда тутарди. У кимга қанча илм бериш кераклигини жуда яхши биларди: бунга шунча керак, унга шунчагина, бошқаларга шунча керак.

Учрашувдан кейин у одатда бизникида қолиб дам оларди. Мен унга бирга овқатланишни таклиф қилардим, лекин у бошқалар тайёрлаган овқатни емаслигини айтиб, эътироз билдирарди. Лекин, у менинг хотиним билан учрашганда, хотиним унга: “Сиз учун бирор егулик пишириб берсам ўзимни жуда бахтиёр ҳисоблардим!” – деди,

шундан кейин у овқатланишга рози бўлди: “Майли, мен сизларникида овқатланаман”. Шундан кейин хотиним ҳар якшанба куни, Бҳактиведанта Свами келадиган пайтларда унга атаб овқат пиширадиган бўлди.

Баъзан у мендан мана шу тадбирларга тобора кўпроқ одамларни жалб қилишни илтимос қиларди. Лекин ҳукумат лавозимини эгаллаб турганим учун мен очиқдан-очиқ бировларни уйга келишга таклиф қила олмасдим. Шунингдек, унга ёрдам бериш учун бирор каттароқ тадбирларни ташкил қилишга ҳам вақтим йўқ эди. Лекин у Худо йўлида эришган натижалари билан қаноатланиб қоладиган киши эмасди. У мендан мана шундай тадбирларни каттароқ кўламда ташкил қилишни илтимос қилди. У меникига келадиган кишиларнинг деярли ҳаммаси ишдан қолган кексалар, биттаси ҳатто тўқсон ёшли чол эканини биларди.

Бу тадбирлар бир йилча давом этди. Шундан кейин у бошқа бирор жой топишга ҳаракат қилишни айтди. У мендан шундай мажлисларни ўтказишни давом эттиришни илтимос қилди. Мен унга: “Мен фотиҳа олмаганман!” – дедим. У барибир мен маъруза қилишим мумкинлигини, чунки бунинг учун браҳман оиласида тузилганимнинг ўзи етарли эканини айтди. У менинг шу хайрли ишимни давом эттиришимни тилаб дуо қилди. Лекин мен мажлисларни давом эттира олмадим, чунки тез-тез сафарда бўлардим. Мен ҳукумат таркибиди ишлардим”.

* * *

“Бошқа сайёраларга енгил саёҳат” китоби Бҳактиведанта Свамининг "Шримад Бҳагаватам"ни нашрдан чиқариши олдидан дебоча бўлган эди. У энди Кришнани англаш таълимотини тарғибот қилиш учун китоблар зарур эканлигига яна бир марта ишонч ҳосил қилди. Тарғибот қилиш учун, айниқса, агар у ғарбий давлатларга борадиган бўлса, унга китоблар керак бўлади. Шу китоблар ёрдамида у инсонлар ҳаётида рухий инқилобни амалга оширади. Ғарбий давлатларда сон-саноксиз китоблар бор, лекин бунга ўхшаган, инсон қалбидаги рухий бўшлиқни тўлдира оладиган биронта ҳам китоб йўқ. Кўпроқ вақтини "Шримад Бҳагаватам" устида ишлашга бағишлашни истаётган бўлса ҳам, у "Худога қайтиш" журнали устида ҳам ишлашни давом эттирарди, бунда у баъзан мақолалар ўрнида ўзининг кўлёмаларидан фойдаланарди. Лекин, вақти вақти билан у алоҳида журналга атаб мақолалар ҳам ёзарди. “Долзарб муаммолар” деган мақолада у шундай деб ёзади: “Биз, камтарин ҳолда "Худога қайтиш" журналини тарқатиб, бутун инсониятни ҳалокатдан қутқариб қолишга ҳаракат қиляпмиз. Биз тарғибот қилишни ўзимиз ўйлаб топганимиз

йўқ. Агар Ҳақиқат бор бўлса, "Худога қайтиш" журналини тарқатиш – ана шу Ҳақиқатнинг бошланишидир”.

“Худосизлар жамяти” мақоласида Бҳактиведанта Свами Ҳиндистон бош вазири Нерунинг дин ниқоби остида баъзи бир диндорлар томонидан давлат фондлари талон-тароҷ қилинаётганидан қилган шикоятини мисол келтиради. Бҳактиведанта Свами ёзадики, албатта, диндорлар ичида ҳам жиноятчилар топилади, лекин, агар таққослаб кўрадиган бўлсак, **сиёсатчилар орасидаги жиноятчилар сони диндорлар орасидаги жиноятчилар сонидан бир неча баробар кўп.** Гарчи Пандит Неру диндорлар орасидаги фирибгарлардан бизни огоҳлартириб, тўғри иш қилаётган бўлса ҳам, биргина шунинг ўзи етарли эмас. Ҳукумат билан ҳамкорликда руҳий ташкилотларни бутунлай қайта қуриш керак. Бҳактиведанта Свами ўзининг бош вазирга ёзган хатидан мисол келтириб, ундан "Бҳагавадгита" ўрганишни илтимос қилганини айтади; лекин Пандит Неру унга жавоб хати ёзмади. “Руҳий илми етишмагани сабабли жаноб Неру бу ташкилот (“Содиклар жамоаси”) ҳам унга шунча бош оғриғи келтирадиган матх ва эҳромларнинг биттаси бўлса керак деб ўйлаган”.

Бҳактиведанта Свами Пандит Нерунинг ҳар қандай руҳий ташкилотни “шунчаки аҳолидан пул тўплаш ва улардан шубҳали мақсадларда фойдаланиш” йўли деб ҳисоблашига қаттиқ норозилик билдирган эди. Лекин, жаноб Неру ижтимоий фаолият билан шуғулланадиган ва ҳар хил бемаъни нарсаларни руҳий илм деб кўрсатиб юрган садхуларни олқишларди. Ўзи браҳман ва пандит бўлишига қарамасдан, Нерунинг ўзи руҳий илм нима эканини билмагани сабабли у шундай нотўғри фикрларни билдирыпти. Руҳий масалаларни билмаслиги кишининг шудра, яъни ишчилар синфига мансублигидан далолат беради.

У жаноб Нерудан “Худо” ёки “Кришна” деган гаплардан кўрқмасликни илтимос қилди: “...биз уни ишонтириб айтишимиз мумкинки, бундан кўрқишнинг ҳожати йўқ, чунки Кришна – ҳар бир тирик мавжудотнинг дўсти ва У ҳар кимга амалий ёрдам беришга қодир”. Бҳактиведанта Свами мақола охирида ёзадики, бундай бемаъни ишлар ҳақат Ҳиндистон эҳромларида эмас, балки бу моддий оламнинг ҳамма жойида кенг тарқалган. У бунга олтмишинчи йиллардан бошлаб жуда кучайиб кетган ёшлар орасидаги конунбузарликларни келтирди.

Врач аввало ўзини даволаса яхши бўларди. Ҳозирги даврда оммавий равишда ҳамма иймонсиз бўлиб бораётгани сабабли, матх ва эҳромда яшайдиганлар дин ниқоби остида Неруга ташвиш келтираётган бўлса, Европа ва Осиёнинг давлат арбоблари ҳам бошқа бир ниқоб остида унга ташвиш келтиряптилар. Англияда “қўча

безорилари”, Америкада “бесабаб кўзғолонлар”, Германияда ”Ярим кучлилар”, Швецияда “чарм курткалилар”, Японияда “Қуёш болалари”, Совет Иттифокида “Стилягалар” ниқоби остида жамиятда ҳар хил тартибсизликлар келтириб чиқараётган тартибсиз ёшлар, Худосизлар жамияти юзага келтирган маҳсулотлар эди. Аслини олганда барча бош оғриқларининг манбаи Худосизликнинг авж олишидир. Буларнинг ҳаммаси тубдан даволаш лозим бўлган иллатлардир.

* * *

Чаппивадеда ҳам Бҳактиведанта Свами худди Вриндавандаги Кеши-гхатдаги кун тартиби бўйича яшарди. Фақат бу ерда у "Худога қайтиш" журнали учун баъзи бир ишларни Кришна Пандит билан биргаликда қилгани учун, кўпроқ вақтини "Шримад Бҳагаватам"га бағишлай оларди.

Кришна Пандит: Одатда у "Шримад Бҳагаватам"ни эрта тонгда, соат учларда таржима қиларди. Аввалига унинг печат машинкаси йўқ эди, кейин у қўлда олиб юрадиган кичкина машинка сотиб олди. Таржима қилиб бўлгандан кейин у ўзига овқат тайёрларди. Мен унга озиқ-овқат маҳсулотлари олиб келардим. Баъзан у меникига келиб, хотинимдан баъзи бир масаллиқларни сўраб оларди. Баъзан у кечқурун соат олти ёки еттиларда ҳам ювиниб оларди. У ҳар куни таржима қиларди. Шунингдек, у ўзи учун ҳам "Шримад Бҳагаватам" ўқир, эҳромга даршанга бориб турарди. Кейин у кўчага чиқиб кетар, тушдан кейин соат икки ёки тўртларда қайтиб келарди. Кейин у яна машинкада ёзишни бошларди, тайёр саҳифаларни типографияга юборар, у ердан босмадан чиққан қоғозларни олиб келарди. Кун бўйи у асосан машинкада ёзиб ўтирарди.

Бҳактиведанта Свами санскрит тилидаги "Шримад Бҳагаватам"дан, Шрила Бҳактисиддханта Сарасвати нашрдан чиқарган бенгал тилидаги "Шримад Бҳагаватам"дан ва ўн икки ачарйанинг "Шримад Бҳагаватам"га ёзган изоҳлари тўпланган катта китобдан фойдаланарди. Унинг таржимаси шундай тартибда келтирилган эди: аввалига у деванагари санскрит тилида ёзилган матннинг ўқилишини лотинча ҳарфлар билан ёзарди, кейин ҳар бир сўзнинг инглиз тилига таржимаси, кейин инглиз тилига адабий таржима, кейин шу матнга ўзининг инглиз тилида берган изоҳлари. У матнни изоҳлашдан олдин аввалги ачарйаларнинг, айниқса, Шрила Бҳактисиддханта Сарасватининг, Вмшванатха Чакравартининг, Жива

Госвамининг, Виджайадхваджа Тиртха ва Шридхара Свамининг изоҳларини ўқиб оларди.

У ўзи режалаштирган ишнинг қўламини ҳисоблаб чиқди. "Шримад Бҳагаватам" ўн саккиз минг шеърдан иборат эди. Биринчи Қўшиқнинг ўн етти боби ҳар бири тўрт юз саҳифалик уч жилдли китоб бўлади. Иккинчи қўшиқнинг ўн боби эса, икки жилдли китоб бўлади. Биринчи тўққиз Қўшиқ тахминан ўттиз жилдли асар бўлади, тўқсон бобдан иборат Ўнинчи Қўшиқ тахминан йигирма жилд бўлади. "Шримад Бҳагаватам" ўн икки Қўшиқдан иборат бўлгани боис, унинг инглизча таржимаси ҳаммаси бўлиб тахминан олтмиш жилдли асар бўлади. У "Шримад Бҳагаватам" асарини беш ёки етти йил ичида таржима қилиб бўлсам керак деб ўйларди. "Агар Парвардигор кучкуват бериб турса, Шрила Прабхупаданинг амрини бажариб, мен бу ишни ниҳоясига етказа оламан".

У "Шримад Бҳагаватам"нинг биринчи жилдини "Шримад Бҳагаватам"нинг намунали тарғиботчиси бўлган Парвардигор Чаитанья ҳақидаги қисқача очеркдан бошлашга қарор қилди. Парвардигор Чаитаньянинг ҳаёти мисолида "Шримад Бҳагаватам"нинг амалда қўлланилишини кўrsa, китобхон уни муносиб кадрлай олади. Парвардигор Чаитаньянинг "Шримад Бҳагаватам" таълимотини тарғибот қилишни қанчалик истагани Унинг қуйидаги васиятидан кўриниб турибди: "Ҳиндистон заминида туғилиш бахтига муяссар бўлган ҳар бир инсон "Шримад Бҳагаватам" таълимотини жаҳоннинг ҳар бир бурчагида тарғибот қилиши лозим". Парвардигор Чаитанья "Шримад Бҳагаватам"ни "бенуксон пурана" деб, "Шримад Бҳагаватам"ни тинглаш ва такрорлашни эса, Ҳаре Кришна маха-мантрани такрорлаш билан биргаликда – инсон қалбида Худога соф муҳаббат уйғотишнинг мукамал илмий жараёни деб атаган.

Шрила Бхактисиддхантас Сарасватининг "Чаитанья Чаритамрита"га берган изоҳларидан фойдаланиб, Бҳактиведанта Свами "Шримад Бҳагаватам"га эллик саҳифадан иборат бўлган, Парвардигор Чаитанья ва унинг санкиртана ҳаракати ҳақида кириш сўзи ёзди. У Парвардигор Чаитаньянинг илоҳий ҳис-туйғуларини, Унинг ўз даврининг етук олимлари билан бўлган фалсафий суҳбатларини таърифлади, Унинг Худонинг муқаддас номларини биргаликда куйлаш, санкиртана ҳаракатини бошлаб бергани ҳақида ёзди. Жумладан, Бҳактиведанта Свами Парвардигор Чаитаньянинг ҳаёти ва таълимотини инсониятнинг руҳий ривожланиш тарихида бурилиш нуқтаси деб атади.

Ведалар адабиёти, айниқса "Шримад Бҳагаватам" "мана шу энг муҳим синов даврида" инсониятга ёрдам беришга қодир.

“Биламизки, ғарбий босқинчилар Ҳиндистоннинг баъзи бир тарихий ёдгорликларини вайрон қилдилар, лекин улар комил инсонлар маданиятини яқсон қила олмадилар. Улар ҳозиргача ведавий донишмандликнинг санскрит тилидаги матнларида яширин ҳолда сақлаб келинган. Бу махфий сир минглаб йиллар давомида санскрит тилида сақланиб қолган, лекин энди бу сир бутун жаҳон халқиға ошкор этилиши лозим”.

"Шримад Бхагаватам"нинг биринчи шеърини изоҳлашга киришар экан, Бҳактиведанта Свами "Шримад Бхагаватам"нинг мақсадини тушунтиради. Шеърда айтилган эдики, фақат "Шримад Бхагаватам" инсониятни Кали-юганинг зарарли таъсиридан сақлаб қола олади. "Шримад Бхагаватам" бу даврда яшаётган одамларни Худонинг асл содиқ хизматкорлари оғзидан Худонинг Олий Шахси, Парвардигор Кришна ҳақидаги ҳикояларни тинглашга чақиради.

"Шримад Бхагаватам" беш минг йил муқаддам, Кали юга даври энди кириб келганида, Наимишаранйя ўрмонида тўпланган донишмандлар мажлисида ҳикоя қилинган эди. Инсониятнинг таназзулга юз тутганини кўриб, донишмандлар мажлисида иштирок этаётган обрўли донишманд Сута Госвамидан сўрадилар: “Энди, барча дин қонунларининг манбаи бўлган Парвардигор Кришна Ўзининг руҳий даргоҳига қайтиб кетгандан кейин, дин қонунлари қаерда қарор топади?” Сута Госвами жавоб бериб, айтдики, “худди куёшдай порлаб турган” "Шримад Бхагаватам" – Парвардигорнинг бадий тимсолидир, шу Кали-юганинг тим қоронғу зулматида адашиб юрган одамларга тўғри йўл кўрсатиб туради.

"Шримад Бхагаватам"нинг бошида, Шрила Вйасадева, руҳий устози Нарада Мунининг кўрсатмаси асосида чуқур муроқабага ғарқ бўлади. Жазава ҳолатида у Худонинг Олий Шахсини, Унинг қувватларини ва Кали-йугада мусибат чекиб юрган одамларни кўрди. Шунингдек, у Худога соф садоқат билан хизмат қилиш одамларни барча мусибатлардан халос этишини кўрди. Илоҳий жазава ҳолатида ана шу кўрганлари ҳамда, руҳий устозининг берган кўрсатмаси уни Кали-юга даврида яшаётган **бахтиқаро жонларга энг буюк саодат келтириш** ниятида "Шримад Бхагаватам"ни ёзишга ундади. Ғарбий давлатларда яшаётган халқларнинг бахт-саодати учун уларга Парвардигорнинг бадий тимсоли бўлган "Шримад Бхагаватам"ни тақдим этишга киришар экан, Бҳактиведанта Свами Шрила Вьясадева изидан бориб, ўз зиммасига жуда катта масалани ҳал қилишни ўз зиммасига олганини англади. Худди, баддий асар ёзишга киришишдан аввал Шрила Вьясадева Кришнани кўргани ва руҳий устозидан кўрсатма олгани сингари, Бҳактиведанта Свами ҳам Парвардигор ҳақида ўзининг дунёқараши бор эди, китоб ёзиш ҳақида

рухий устозидан кўрсатма олганди. Бҳактиведанта Свами Шрила Вясадеванинг китоблари оммавий равишда тарқалиб кетишини кўрганди. У бу китобларни шунчаки таржима қилиб қўймайди: у бу китобларни шахсан ўзи ғарбий давлатларга олиб боради, уларни ғарбий халқларга таништиради, уларга – бу китоблар ёрдамида, ўзи шахсий ўрناق кўрсатиб - қандай қилиб ўзларининг қалбида Худога мухаббат уйғотиш мумкинлигини ўргатади.

Шрила Прабхупада: *Коммунистлар фақат ўзларининг китобларини кенг тарқатганари учун ҳаммага танилдилар. Калькуттада коммунистлар дўстларини уйига меҳмонга таклиф қилар ва уларга ўзларининг китобларини ўқиб берардилар. Руслар ҳеч қачон Ҳиндистонга келган эмаслар, лекин ўзларининг китобларини барча тилларда одамлар орасида тарқатиб, улар ўзларига шунча издошларни орттирдилар. Агар ҳатто учинчи нав дунёвий адабиёт орқали шунча одам тўплаш мумкин бўлса, нимага энди илоҳий адабиётлар ёрдамида бутун дунё бўйлаб ҳамма жойда Худонинг содиқларини тайёрлашнинг иложи бўлмасин? Бу китобларни ҳар бир қишлоқда фаол тарқатиш мумкин. Бҳагавата-дҳарма – инсонлар жамиятининг бошланғич динидир. Дин деб аталадиган бошқа нарсаларнинг ҳаммаси ведавий китоблардан келиб чиққан. Одамларга бу китоблар жудаям керак. Улар бу китобларни кутиб юрибдилар. Парвардигор Чаитанья айтганки, ер юзининг ҳар бир шаҳар, ҳар бир қишлоғидаги одамлар санкиртана ҳаракатининг келтирган хабари билан танишадилар. Демак, жаҳоннинг ҳар бир қишлоқ, ҳар бир шаҳарида мана шу хабарни кутиб юрган кишилар бор. Бу илоҳий китоб. Ҳеч ким уни инкор эта олмайди. Бу шундай ажойиб китобки, ундан бирор камчилик йўқ, бу – бенуқсон пурана.*

Бошқа барча миссионерлик фаолиятини тўхтатиб, Бҳактиведанта Свами ўзининг бутун умидини "Шримад Бҳагаватам"га тиккан эди. У ўзининг рухий устози ва Парвардигор Чаитаньядан ўрناق олиб, уларнинг маслаҳатларига амал қиларди. Уларни қимматбаҳо эҳромлар қуриш ёки қўплаб янги шогирдлар орттириш қизиқтирмаган. Шрила Бҳактисиддханта Сарасвати Кришнани англаш таълимотини тарғибот қилишга жуда катта аҳамият берган. **Тарғибот дегани – китоблардир, энг яхши китоб эса – "Шримад Бҳагаватам". Одамларга рухий илм бериш мақсадида "Шримад Бҳагаватам"ни таржима қилиш ва нашрдан чиқариш – Худога ҳақиқий садоқат билан хизмат қилишдир.** Шрила Бҳактисиддханта Сарасватининг фикри шундай эди. У эҳромлар қургандан китоблар нашр қилишни афзал билган. У ўзининг шогирдларига китоб ёзишни алоҳида

таъкидлаб кўрсатма берган. **Етук, ваколат олган содиқлар китоб ёзишлари, уларни нашр қилишлари ва кенг халқ оммасига тарқатишлари шарт.** Илоҳий китобларни тарқатиш дастури Европа ва Америка халқининг ҳаётига ижобий таъсир кўрсатади. Агар Европа ва Америка халқи Кришна онги билан яшаш турмуш тарзини қабул қилса, бутун дунё улардан ўрнак олади. Бҳактиведанта Свами Кришна ҳақидаги хабарни аввал ҳеч қачон бўлмаган, мисли кўрилмаган микёсда тарқатиш ҳақидаги ўйларга ғарқ бўлиб, ўзининг Чиппивадедаги хонасида ёлғиз ўзи ишлашни давом этарди.

Баъзан у, ғарбий давлатларнинг ведалар маданиятидан жуда узоқ бўлган халқи Кришнани англаш таълимотини қабул қилиши мумкинлиги ҳақида ўйларди. Улар гўштхўр, млечхалар эди. Унинг руҳий оғайниларида бири Англияга борганида, Маркиз Шетланд, гуноҳ ишларни таъқиқлайдиган тўрт қоида ҳақида эшитганида, жирканганидан истехзо билан кулиб, “Бунинг иложи йўқ!” – деган экан. Лекин “Шримад Бҳагаватам” нима қилишни ўзи билади.

“Содиқнинг қалбида, агар тўғри тингласалар ва такрорласалар, албатта бахт келтирадиган Худонинг хабарларини тинглаш зарурати пайдо бўлганида, Шри Кришна - Худонинг Олий Шахси – ҳар кимнинг қалбида мавжуд бўлган Параматма(Олий Рух) ва ҳалол содиқнинг саодатманди, - содиқнинг қалбини моддий лаззатларга интилиш истагидан поклайди”.

Гарчи Бҳактиведанта Свамини кўпинча инглиз тилида гапирадиган тарғиботчи сифатида билсалар ҳам, Худонинг бу хабарини чет тилда баён этар экан, у албатта хатоларга йўл қўйиши мумкинлигини биларди; унинг хатоларини кўрсатадиган муҳаррири ҳам йўқ эди. Лекин, “Шримад Бҳагаватам”ни таржима қилиб нашрдан чиқаришда йўл қўйилиши мумкин бўлган техник хатолар уни китоб чиқаришдан тўхтата олмасди. Бу ҳақда “Шримад Бҳагаватам”нинг биринчи бобларида ҳам ёзилган эди: **“Чексиз Парвардигорнинг номлари, шон-шухрати, шакллари эрмакларини илоҳий улуғворлигини таърифлайдиган асарлар – бутунлай бошқача асарлардир. Улар илоҳий сўзлардан таркиб топган, уларнинг мақсади – йўлдан адашган одамларнинг гуноҳларга тўла ҳаётида инқилоб ясашдан иборат. Бенуқсон ҳалол кишилар, ҳатто улар шаклан номукамал бўлса ҳам, бундай илоҳий асарларни тинглайдилар, куйлайдилар ва қабул қиладилар”.**

Бҳактиведанта Свами бу шеърни изоҳлаб шундай деб ёзади: **“Бу буюк асар билан таништиришга самимий уринар эканмиз, бу ишда жуда кўп қийинчиликларга дуч келишимизни тан оламиз. Албатта, биз унинг маъносини тил билан тўлиқ тушунтира**

олмаймиз, бунинг устига инглиз тили бизнинг она тилимиз эмас, шу боис албатта, уни муносиб тақдим этишга қанча ҳаракат қилсак ҳам, бизнинг таржимамизда камчиликлар бўлади. Лекин, ишончимиз комилки, бу камчиликлар одамларга унинг мазмуни жуда жиддий эканини тушуниб олишларига тўсқинлик қилмайди. Унда ҳар нарсага қодир бўлган Парвардигорни шарафлашга самимий ва ҳалол интилаётганимизни кўриб, жамият раҳбарлари барибир уни қабул қиладилар.

Агар уйга ёнғин кетса, уйдагилар ёрдам сўраб қўшниларга югурадилар, улар эса чет эллик бўлишлари мумкин. Ҳатто уларнинг тилини билмаса ҳам, уйига ўт кетган киши уларга бошига тушган мусибатни тушунтира олади. "Шримад Бҳагаватам"нинг илоҳий хабарини ҳозирги замоннинг булганган муҳитида тарқатишда ҳам худди шундай ҳамкорлик руҳи керак бўлади. Охир оқибатда, бу – руҳий кадриятларни англаб етиш усули ҳақидаги илмдир, шу боис бизни баён қилиш тилидан кўра, унинг мазмуни кўпроқ қизиқтиради. Агар бутун жаҳонда одамлар бу буюк асар тақлиф этаётган усулни тушуниб етсалар, Худони англаш йўлида муваффақият кафолатланган бўлади”.

Шубҳасиз, Кали даври айнан шундай фавқулодда ҳолат эди – уй ёнғин ичида қолган. Вазиятнинг қалтислигини тушунадиган кишилар, унда кўплаб “техник ва шаклан хатолар борлигига” қарамасдан, "Шримад Бҳагаватам"ни хурсанд бўлиб қабул қиладилар. Шрила Вьясадевага бўлган чуқур ҳурмат-эҳтироми юзасидан Бҳактиведанта Свами "Шримад Бҳагаватам"ни ҳеч қандай ўзгаришсиз таржима қилди. Унинг қилган энг катта хизмати мана шунда эди. У ўзини ўзидан аввалги руҳий устозлардан устун кўрсатишга уринмасдан, фақат ўз тушунчасини киритди, холос. Мавзунини парампара фикрига мос равишда баён қилишга келсак, Бҳактиведанта Свами бу ерда ҳеч қандай техник хатога йўл қўймади. Агар "Шримад Бҳагаватам"га ёзилган изох парампарага мос келмаса, унинг сариқ чақалик қадри қолмаслигини у яхши биларди. У шипдан осилиб турган чироқ тагидаги стол ёнида ўтириб кечаю-кундуз ёзув машинкасида ишларди. У кичик тўшакча устида елкасини хона ўртасида кўтарилиб турган гумбазга қаратиб ўтирарди. У устига тош қўйиб қўйган ёзилган варақлар сони кун сайин ортиб борарди. Танаси учун зарур бўлган еб-ичиш, ухлаш сингари эҳтиёжларни у камдан кам ҳолларда қондирарди. Ўзининг ёзаётган "Шримад Бҳагаватам" китоблари йўлдан адашган одамлар ҳаётида революция қилишига унинг ишончи комил эди, шунинг учун у ҳар бир иборани, ҳар бир изохни бутун фикру-

хаёлини бир жойга жамлаганча диққат билан таржима қиларди. Лекин, бу асарни иложи бориचा тезроқ таржима қилиш лозим эди.

*****

1961 йил, Вьяса-пуджада, Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг туғилган кунда Бҳактиведанта Свами яна Вриндаванга келди. Руҳий устозининг шарафига Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг шогирдларидан баъзилари бирга тўпланишиб, руҳий устознинг расмига гуллар тақдим этиб, эҳромда биргаликда кирган ўтказдилар. Лекин Бҳактиведанта Свами улар **бундан анча кўпроқ ишлар қилишлари лозим** деб ҳисобларди: улар биргалашиб, Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг истагини амалга ошириб, бутун жаҳон бўйлаб тарғибот қилиш миссиясини режалаштиришлари ва амалга оширишлари лозим эди. Бунинг ўрнига улар ҳозир бир неча мустақил шогирдлар гуруҳини ташкил этардилар. Уларнинг ҳар бири ўзининг камтарин ғоясига эга, ҳар бирининг алоҳида кичкина матҳи ёки эҳроми бор, ёки бирор марказда яшайди. Лекин тарғибот қилиш бўйича тадбирларни бутун жаҳон бўйлаб эмас, ҳатто Ҳиндистонда ҳам ҳеч ким ўтказмаяпти. Уларнинг аксарият кўпчилигининг жонини танасида сақлаб юришдан бошқа бирор режаси ҳам, нияти ҳам йўқ. Шрила Бхактисиддханта Сарасвати ўзининг тарғиботчилик ҳаракатини бошқариш учун бошқарув органини сайлашни илтимос қилган эди, лекин бошқарув органи йўқ эди, аслида ҳатто тарғиботчилик ҳаракатининг ўзи ҳам йўқолиб кетган эди. Ораларида бўлиб ўтган шунча можаролардан кейин яна руҳий оғайнилари билан бир даврага тўплана бошлаганидан хурсанд бўлган шогирдлар, бирор ташкилот тузишга бўлган ҳар қандай интилиш эски низоларни қўзғашидан қўрқардилар. Ахир улар ҳеч бўлмаса бир жойга тўпланиб, руҳий устозига гул тақдим қиляптиларку!

Руҳий оғайнилари орасида Бҳактиведанта Свами кичик саннийаси эди. Гарчи у ҳамма тан олган ёзувчи ва муҳаррир бўлса ҳам, унинг эҳроми ҳам, шогирдлари ҳам йўқ эди. Шунга қарамасдан, у ўзини Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг изидан боришга ҳаракат қиляпман деб ҳисобларди. Майянинг тубсиз чуқур ва чексиз уммонида у ўзини ёлғиз ва жуда ночор ҳис қиларди. Унинг руҳий оғалари Майяга қарши курашда бирлашадиган катта кўшин эмасди; улар кўпроқ бу дунёнинг ишларидан четлашган роҳибларни эслатардилар; тобора кексайиб бораётган, диний қонун-қоидаларга ёпишиб олган ҳолда улар тирикдан кўра кўпроқ ўликка ўхшардилар. Йўл қўйган хатоларини самимий тан олиш ва “ҳеч бўлмагандан кеч бўлгани яхши” деб, ўз хатоларини тузатиб олишга уринмасдан, улар

қандай қилиб руҳий устозига сажда қилиш учун бир жойга тўпланиб ўтирибдилар?

Вьяса-пуджа куни одатга кўра ҳар бир шогирд руҳий устозига ёзма равишда миннатдорчилик билдириши ва уни руҳий оғалари даврасида ўқиб бериши керак бўлгани учун, Бҳактиведанта Свами ҳам хат ёзиб, камтарин ҳолда уни руҳий оғайнилари эътиборига такдим этди. Унинг хати руҳий устозини олқишлашдан кўра кўпроқ портлашга ўхшаб кетганди.

“Эй оғайнилар, ҳатто ҳозир ҳам сиз бу ерга руҳий устозимизнинг кўрсатмаси бўйича келгансизлар ва бизлар биргаликда мана шу пуджани ўтказаямиз.

Лекин руҳий устозга сажда қилиш шунчаки унга гуллар ва мевалар тақдим қилишдан иборат эмас. Руҳий устознинг айтганини қилиб юрган киши руҳий устозига ҳақиқий сажда қилаётган бўлади.

Эй азиз оғайнилар, сизларда уят борми ўзи? Сизлар ўзингизга қулайлик яратиб учунгина шогирдлар қабул қиляпсизлар.

Руҳий устозимиз бизлардан тарғибот қилишни илтимос қилган эди. Фақат янги келган гофил одамларгина эҳромда қўнғироқ чалиб ўтирадилар.

Атрофингизга бир назар ташланг: қандай даҳшатли вазият! Тарғибот ишлари умуман тўхтаб қолган, ҳамма фақат ўз сезгиларини лаззатлантириб юрибди.

Бирлашинглар, денгиз, океанлардан ўтиб, бутун жаҳон, бутун коинот бўйлаб Кришинани англаш таълимотини тарғибот қилинглар!

Шундагина руҳий устозимизнинг Худога қилган хизмати баркамолликка эришган бўлади. Шу бугуноқ унга ваъда беринг. Ҳар қандай сиёсат ва ўзаро можароларни йўқотинг!

Агар Шрила Бхактисиддханта Сарасватининг шогирдлари бирлашиб, биргаликда тарғибот қилсалар, гуноҳга ботган бу дунёда руҳий революцияни амалга ошириш учун уларда ҳамма нарса етарли бўлади. Шрила Бхактисиддханта Сарасвати ана шундан умидвор бўлган эди, Бҳактиведанта Свами эса ўзининг Вьяса-пуджага атаб ёзган шеърисида сизларга шуни эслатиб қўйди, холос.

Қачон келар экан ўша кун: бутун ер юзи бўйлаб ҳар бир уйда эҳром бўлса!

Қачон олий суднинг судьяси пешонасига чиройли тилака қўйган Гаудия вашинав бўлади?

Қачон давлат президентига вашинав сайланиб, ҳамма жойда одамлар Кришинани англаш таълимотини тарғибот қилади?”

У ўзининг аччиқ ҳақиқат баён этилган шеърини ўқир экан, баъзи бир кекса саннийасилар унинг гапларини маъқуллаб бош силкидилар, бошқа оғайниларининг эса ғазаби қайнади. Лекин уларнинг бу

учрашуви уларнинг рухий устозининг кўрсатмаларига бўлган муносабатини ўзгартирмади. Улар Бҳактиведанта Свами ялиниб ёлворса ҳам, биргаликда тарғибот қилиш дастурини тузмадилар, Бҳактиведанта Свамининг ёзган хатини, мурожаатини улар шунчаки бир шеър ёки унинг шахсий фикри деб қабул қилдилар. Рухий оғайнилар шунчаки вақт ўтиб ораларидаги ўзаро жанжаллар эсан чиқиб кетганидан хурсанд эдилар. Лекин, миссияни Шрила Бхактисиддханта Сарасвати тирик қандай бўлса, шундай ҳолга қайтариш, катта катта тадбирларни амалга ошириш, - наҳотки бунинг иложи бўлса? Улар энди кесайиб қолганлар. Кўплари Вриндаван паноҳини ташлаб кетишни истамасдилар. Улар Шрила Бхактисиддханта Сарасватига мана шу муқаддас заминда сажда қилишни истардилар. Агар Бҳактиведанта Свами қандайдир бошқа, бирор каттароқ иш қилмоқчи бўлса, - бемалол ўзи қилаверсин!

Бҳактиведанта Свами Кеши гхатга қайтиб келди; у чуқур фикр-мулоҳазаларга берилган эди. Кўп йиллардан бери у миссияда бирор раҳбар лавозимини эгаллай олмай келди, чунки оиласи олдидаги бурчи бор эди. 1935 йилда Бомбейдаги оғайнилари ундан Матхга раҳбарлик қилишни илтимос қилган эдилар, лекин Шрила Бхактисиддханта Сарасвати Абхай Чаран бундай қилиши шарт эмас деди: “у ўз йўлидан боради”. Энди эса, рухий устозининг марҳамати билан саннийаси ашрамининг обрўсини ҳимоя қилишга тайёр. У ўзининг шеърда таърифлаган Кришна онги билан яшаш турмуш тарзини қабул қилган бутун жаҳон аҳли – шунчаки, рухий оғайнилари олдида ўзининг гапга чечанлигини намойиш қилиш учун айтилган баландпарвоз гаплар, хом-хаёл, эришиб бўлмайдиган орзу эмасди. Бу эришиш мумкин бўлган орзу эди. Нима бўлганда ҳам у Кришнани англаш таълимоти ҳақида китоблар ёзиши, уларни нашрдан чиқариши ва чет элларда тарғибот қилиши лозим. Шрила Бхактисиддханта Сарасвати шунини истаган эди. Агар унинг рухий оғайнилари ҳаммаси биргалашиб рухий устозининг ана шу истагини амалга оширишни истамасалар, бу ишни унинг бир ўзи амалга оширади.

*****

1961 йил январидан Бҳактиведанта Свамининг Деҳлилик танишларидан бири 10-20 майда “инсон руҳини юксалтириш орқали бутун жаҳонда тинчлик ўрнатиш” деган мавзуда Токио шаҳрида бўлиб ўтадиган инсон руҳини юксалтириш бўйича Конгресс ҳақидаги эълонни кўрсатди. Конгрессга чет эллик иштирокчилар ҳам таклиф қилинган эди. Бу эълонни кўрган заҳоти Бҳактиведанта Свами унда иштирок этишни итсаб қолди. Гарчи у асосан Қўшма Штатга боришни режалаштириб юрган бўлса ҳам, агар унга бундай имкониятни Япония

давлати бериб турган бўлса, нимага у бундан воз кечиши керак? Эълон инглиз тилида эди. Агар унинг конгрессда иштирок этиш таклифини қабул қилсалар, уни Японияда турар жой билан таъминлайдилар, лекин барибир у йўл пулини топиши керак. Бҳактиведанта Свами Халқаро Ташкилотнинг ҳомийларига хат ёзиб, “Инсон руҳини қандай ривожлантириш керак?” деган мавзуда маъруза қилишни таклиф қилди. Орадан сал вақт ўтмасдан Кеши-гхатта ташкилотнинг бош котиби Тошихиро Наканодан жавоб хати келди. Бҳактиведанта Свамининг илтимосига кўра, Накано хат билан бирга унинг конгресснинг таклиф қилинган меҳмони эканини ва унинг Япониядаги барча харажатлари тўланишини кафолатлайдиган ҳужжат юборган эди. Бу ҳужжатда тегишли амалдорларга мурожаатнома бўлиб, унда Бҳактиведанта Свамининг Японияга 10-майдан олдинроқ етиб келиши учун паспорт ва визалар олишига ёрдам бериш илтимос қилинган эди.

Кейин Бҳактиведанта Свами съезд учун махсус дастур тузди. "Шримад Бҳагаватам"нинг Ўнинчи қўшиқ ўн иккинчи бобида Вриндаванга куз келиши тасвирланган. Табиатнинг ҳар бир кўринишини "Шримад Бҳагаватам" Ведалардан олинган таълимотларга қиёслайди. Масалан, куз пайтидаги ёмғир палласида қоронғу туша бошлаган ғира-шира вақт ҳозирги Кали юга даврига қиёсланади, чунки бунда ведавий донишмандлик илмининг ёрқин юлдузлари(авлиё зотлар ва муқаддас китоблар) худосилар маданияти билан вақтинча тўсиб қўйилган. Бу бобда ўнлаб ана шундай қиёслашлар келтирилган, Бҳактиведанта Свами ана шу бобдаги элликта тасвирга элликта изоҳ беришни ва уларни Конгриессда намойиш этишни таклиф қилди. У шу заҳотиёқ Вриндаван тасвирларини изоҳлашга киришди ва бу китобни “Бҳагавата машъали” деб атади. У Вриндаваннинг куз палласини эллик турли кўринишда тасвирлаш учун рассомга зарур бўлган кўрсатмаларни берди. Бҳактиведанта Свамининг фикрига кўра элликта катта картина ва уларга ёзилган изоҳлар съезд меҳмонлари учун катта таассурот қолдирадиган манзара бўлади. Съезд ташкилотчиларига унинг бу таклифи жуда маъқул бўлди.

“Сизнинг тавсияларингиз асосида рассом чизадиган картиналарга келсак, конгресс раҳбарияти дарров бу иш учун маъсул кишиларни тайинлашга тайёр. Бунинг учун сиз картиналар борасидаги бир неча ғояларингизни тезроқ бизларга тақдим этишингиз лозим. Шу боис мен сиздан уларни иложи борича тезроқ юборишингизни илтимос қиламан”.

Бҳактиведанта Свами дарров ўз ишини тугатди – йигирма минг вараққа ёзилган изоҳлар: элликта тасвирга элликта изоҳ. Расмлар

ёмғир палласидаги Вриндаваннинг осмонини, далаларини, ўрмонларини тасвирлаши лозим эди. Унга ёзилган изоҳларда баъзан иймонсиз ҳукумат арбоблари, дунёвий одамлар ва сохта диндорлар танқид қилинса, баъзида одоб-ахлоқ қоидаларига амал қилиш, Худони англаб етиш зарурлиги айtilар, баъзида эса, Парвардигор Кришна ва Унинг Вриндавандаги мангу ҳамроҳлари таърифланар эди.

Бҳактиведанта Свами билан конгресс раҳбарияти орасидаги муносабатлар силлиқ бўлаётган эди. Лекин, йўл харажати учун зарур бўлган пул тўплаш муаммо эди. У Ҳиндистондаги шунга ўхшаш Комитетга – илмий текширувлар ва маданий алоқалар вазирлигига хат ёзиб, жаноб Наканодан келган хат ва ҳужжатни тақдим қилиб, ўзининг саннийаси ҳолатини тушунтирди. Март ойининг охирида вазирликдан анкета келди, Бҳактиведанта Свами уни тўлдириб яна вазирликка қайтариб бериши лозим эди. Унинг вақти жуда оз қолган эди. 29-март куни у ўзи аввалдан таниш бўлган ва фалсафий жиҳатдан дунёқараши бошқачароқ бўлган бош вазир Радхакришнанга хат ёзди.

“Биласизки, мен саннийасиман, шу боис банк билан ҳам менинг тирикчилигимни таъминлаши мумкин бўлган бирорта ташкилот билан ҳам ҳеч қандай алоқа қилмайман. Лекин, Япониялик Конгресс ташкилотчиларига ишларим ёқиб қолиб, мени бу анжуманда иштирок этишга таклиф қилишяпти”.

У тушунтирдик, қадимда буюк ачарьялар бутун олам халқларининг бахт-саодати учун ўз илмларини бутун жаҳонга тарқатганлар, шу боис ҳозирги Ҳиндистон ҳукумати ҳам шу ачарьяларнинг вакилларини Атма ва инсон руҳи ҳақидаги илоҳий илм хабарини етказиш учун чет элларга юбориши лозим. Шунингдек, у “Синдия” пароход компанияси раҳбарига хат ёзиб, Америкага тўланадиган йўл пулини ярим баҳога сотишга ваъда берганини эслатди ва уни жаноб Накано Японияга таклиф қилганини, Японияга бориш пули Америкага бориш пулининг ярмидан ҳам озроқ бўлишини айтди.

Бир вақтнинг ўзида барча имкониятларни излаб кўришга интилиб, конгресс очилишига бир ярим ой қолганида у яна бир ҳомийга, жаноб С. Мохаттага мурожаат қилди. У бир вақтлар Бҳактиведанта Свамини Жанубий Америкага юборишга тайёрлигини билдирган эди, лекин ўша вақтда Ҳиндистон ҳукумати Бҳактиведанта Свамига зарур бўлган ҳужжатни бермаган эди. “Лекин ҳозир, - тушунтирди Бҳактиведанта Свами унга, Ведалар таълимотини халқаро анжуманда бунга маъсул кишиларга тақдим этиш имкони пайдо бўлди; бунинг устига Япониягача билет нархи Жанубий Америкагача билет нархидан анча кам туради”.

Бхактиведанта Свами шу куниёқ вазирликка тўлдирилган анкетани жўнатди. Анкетадаги: “нимага эҳсон сўраяпсиз, аввал эҳсон сўраганмисиз?” - деган саволга у шундай жавоб берди: “Мен аввал ҳеч қачон вазирликдан ёрдам сўрамаганман, чунки бунга зарурат йўқ эди. Саннийаси сифатида мен фақат энг зарур бўлган пайтлардагина ёрдам сўрашим мумкин. Саннийасиларнинг ҳаёти бутун инсониятга хизмат қилишга, одамлар қалбида мудраб ётган руҳий онгни уйғотишга қаратилган”.

Айни пайтда у Япония билан жуда яқин ҳамкорлик қила бошлади. У жаноб Наканога ўзининг “Бҳагавата машъали” кўргазмасининг биринчи йигирма варағини юборди.

“Япония ўзининг тасвирий санъати билан машхур, - деб ёзганди у, - Ҳиндистон эса, ўзининг руҳий маданияти билан машхур. Энди бизлар уларни бирлаштиришимиз лозим”. Шунингдек, Бхактиведанта Свами уларга бу картина ва изоҳларни китоб шаклида ҳам нашрдан чиқаришни таклиф қилди. Жаноб Накано Бхактиведанта Свамига хат ёзиб, уни Ханеда аэропортида кутиб олишдан хурсанд бўлишини билдирди. Аэропортда уларни таниб олиш жуда осон, чунки улар қўлларига байроқ ушлаб турган бўладилар. Агар истаса Бхактиведанта Свами конгрессдан кейин Японияда бир ой қолиб, ҳар хил жойларда турли учрашувлар ўтказиши мумкин. Жаноб Накано ундан яна бир илтимос ҳам қилган эди: Япониянинг катта уч шахрининг ҳокимларига хат ёзиб, улардан Японияда ўтадиган инсон руҳини ривожлантириш Халқаро Анжуманни қўллаб-қувватлашни илтимос қилиш. Бхактиведанта Свами унинг бу илтимосини дарров бажарди.

Апрел ҳам келди, лекин Бхактиведанта Свами ҳалигача пул тўплай олмаганди. Ниҳоят, унинг илтимосига кескин рад жавобини берган доктор Радхакришнан билан бўлиб ўтган шахсий учрашувдан кейин, ҳафсаласи пир бўлган Бхактиведанта Свами жаноб Наканога яна хат ёзди: “Мен сизнинг хатингизни тўққизинчида олдим, менга кўрсатаётган илтифотингиз учун сиздан жуда миннатдорман. Мен бу борада бирор хизмат қилишга қўлидан келганча ҳаракат қилаётган шунчаки арзимас, ночор бир жонзотман, чунки буни менга руҳий устозим Шрила Бхактисиддханта Сарасвати буюрган.

Сиз мени анжуманга таклиф қилганингиздан жуда хурсандман, лекин мен ҳалигача йўл ҳақи учун зарур бўлган уч ярим минг рупий пулни топа олмадим. Мен Ҳиндистон ҳукуматига ариза ёздим, унинг бир нухасини сизга юборяпман. Мен бош вазир Радхакришнанга ёзган хатимни, ундан олган жавобимни ҳам сизга жўнатяпман. Сиз қилаётган ишларнинг ҳаммаси мени жуда илҳомлантиряпти. Лекин ҳукуватимиз менга ёрдам беришни истамаса, мен нима қилишимни билмайман. Шу боис мен сиздан маслаҳат сўрамоқчиман. Доктор

Радхакришнан айтдики, сиз уни ҳам анжуманга таклиф қилган экансиз, ва сиз йўл ҳақини ҳам тўлашингиз мумкин экан.

Анжуман ўз олдига жуда катта мақсад қўйган, мен бутун инсониятнинг бахт-саодати учун ана шу имкониятдан фойдаланмоқчи эдим. Мен ўз дунёқарашимни нашр қилиш учун сизга юборган хатларимда тўла ва ишончли баён этганман, айтмоқчи бўлган ғояларимнинг маъносини эса, шаҳар ҳокимларига ёзган хатимда билдирганман, унинг нусхасини ҳам сизга юборяпман. Саннийаси бўлганим учун менинг шахсий маблағим йўқ. Агар ҳукумат йўл ҳақимни тўлашдан бош тортса, мен шу илтимос билан сизга мурожаат қилишга мажбур бўламан, акс ҳолда, мен учун конгрессда иштирок этиш шунчаки орзу бўлиб қолаверади. Мен сиёсатчиларнинг, айниқса Ҳиндистонлик сиёсатчиларнинг гапларига ишонмайман.

Радхакришнан билан бўлган суҳбатдан билишимча, Ҳиндистон ҳукумати бу конгрессни қўллаб-қувватламайди шу боис улар унда иштирок этмайдилар. Мен ҳаммаси равшан бўлгунча яна бир марта кутиб тураман”.

Шахсий ҳомийлардан Бҳактиведанта Свамининг илтимосига рад жавоби келди.

Йигирманчи апрел куни Бҳактиведанта Свами жаноб Наканога телеграмма юборди: “Менга шунча яхшилик қилиб юрганингиз учун сиздан Японияга бора олишим учун йўл пули юборишингизни илтимос қилишга журъат қилдим. Сиз Деҳлидаги элчингизга мени сизнинг номингиздан дарров Японияга юборишни илтимос қилишингиз мумкин. Мен сиз билан учрашишни ва биргаликда инсониятни рухий юксалтириш учун мустаҳкам ташкилот туза олиш учун конгрессда иштирок этишни интизорлик билан кутаман. Мен бошқа ишларимни режалаштириш учун сизнинг телеграммангизни кутаман”.

Лекин, жаноб Накано ёрдам бера олмади. Бҳактиведанта Свамининг конгрессда иштирок этиш учун қилган барча ҳаракатлари бирор натижа бермади.

***

1962 йил июлида Бҳактиведанта Свами Вамши-гопаладжи эхромидан Радха-Дамодара эхромига кўчиб ўтди. Уч йил давомида у Радха-Дамодара эхромидан ойига беш рупий тўлаб, таъмирлаш ишларининг ҳақини тўлаб турди. Энди асосий хонада элект чироғи, шамолпаррак қўйилган бўлиб, деворлар оқланиб, бўялган эди. Хона энига икки метр, бўйи беш метр катталиқда бўлиб, полига силлик кизил мрамар ётқизилган эди. Хонада кичкина паст стол, куша

майсасидан тўқилган шолча, ухлаш учун устига аркон тўқилган ёғоч кроват бор эди. Бу ерда Кеши-гхатдагидай унинг кўзига ташланадиган ажойиб манзара йўқ эди. Энди у хонасидан чикмасданок эҳромнинг ва меҳробнинг бир қисмини ва юзлаб йиллар олдин Кришнадас Кавираж сажда қилган Кришнанинг Илоҳини, бўйи ярим метрдан катта қилиб, қора мрамартошдан ясалган Вриндавана-Чандрани томоша қила оларди. Асосий хона уч метрли верандаси бор ошхонага туташ эди. Ошхонадан унга Рупа Госваманинг самадхиси кўриниб турарди. Унинг Вамши-гопаладжи эҳромидаги хонасидан бу жой муҳимроқ эди, чунки у энди Жива Госваманинг эҳромида яшар, бу ерда Рупа, Санатана, Рагхунатха ва Жива Госвамилар бирга тўпланишар, прасад қабул қилишар, мантра куйлар, Парвардигор Кришна ва Парвардигор Чаитанья ҳақида суҳбатлашардилар. "Шримад Бҳагаватам" устида ишлаш учун бу ер энг қулай ва шарофатли жой эди.

* * *

Тунги соат бирда, ҳамма ухлаб ётганида атроф жим-жит бўларди, шунда Бҳактиведанта Свами ўрнидан туриб ёзишни бошларди. Электр токининг тез-тез узилиб туришини Вриндаван учун одатдаги ҳол бўлгани боис, у кўпинча керосин лампа ёруғлигида ишларди. Ёруғлик унинг хонасидан эшик тирқиши орқали верадага тушиб турарди. Бҳактиведанта Свами қимирламасдан ишлаб ўтирган пайтларда худди тошга ўхшаб ҳаракатсиз турадиган қурбақа бир сакраб, тирқишдан тушиб турган ёруғликни кесиб ўтар, баъзан ойна ромининг тешигидан чиққан сичқон югуриб бошқа томонга ўтиб қоларди. Уларнинг шитирлашидан бошқа бирор шовкин бўлмас, ҳамма ёқ жим-жит бўларди. Бҳактиведанта Свами олти Госвами яқинида кучли илҳом билан "Шримад Бҳагаватам" устида ишларди.

Соат тўртда томда, Илоҳлар хонасига олиб борадиган эшик олдида ётган эҳромнинг пуджариси уйғонарди. Ё чирокни ёкиб, узун таёқни олиб, тепадаги кршапалакларни қувиб юборарди. Пуджари соат бешда Илоҳларни уйғотиб мангала-арати ўтказишни бошларди. Тўпланган беш олти содиқлар мусиқа асбобларида куйлар чалиб, кўшиқ айта бошлар, пуджари Илоҳларга олов таклиф қиларди. Одатда кимдир катта бонгни чаларди.

Ҳовлидаги ҳар қандай товуш дарров Бҳактиведанта Свамининг хонасида эшитиларди. У ўтирган жойида фақат меҳробнинг чап томонида турган Вриндавана-чандрани кўра оларди. Баъзан у ишини йиғиштириб қўйиб, Илоҳларни томоша қилиш ва аратини кузатиш учун ҳовлига чиқарди. Меҳробда юзлаб йиллар аввал Жива Госвами ва бошқа ачарйалар сажда қилган кўплаб Радха-Кришна Илоҳлари бор эди.

"Шримад Бхагаватам" устида бир неча соат ишлагандан кейин Бхактиведанта Свами хонасида ўтириб жапа такрорларди. Тонг отиб, кун ёриша бошлагандан кейин Вриндаван аҳолиси Илоҳларни ва Госвамнинг самадхисини кўриш учун кела бошлардилар. Кекса аёллар бўғиқ овозда: "Жая Радхе!" – деб, эҳромга кириб келардилар. Ҳеч ким эҳромда узоқ вақт қолмасди. Баъзи бир меҳмонлар жуда шошардилар, чунки кун тартибига кўра хали яна бир неча эҳромларга бориб чиқиши керак. Худонинг содиқлари: қашшоқлар, маҳаллий савдогарлар ярқироқ сари кийиб олган хотинлари билан бирга келиб, "Жая Хо! Жая Радхе!" деб, меҳроб олдига борар, Илоҳларни томоша қилиб, ҳовлига, самадхиларни зиёрат қилиш учун чиқардилар.

Гарчи Вриндаванда кичик эҳромларга ўхшаган, ачарьялар шарафига қурилган юзлаб самадхилар бўлса ҳам, Бхактиведанта Свами мунтазам равишда Жива Госвами, Шрила Бхактисиддханта Сарасвати ва Шрила Кришнадаас Кавиражнинг самадхиларини зиёрат қилиб турарди. Эҳромнинг ҳовлисида алоҳида бир жойда Рупа Госвамнинг бҳаджан-кутири ва самадхиси жойлашган эди. Бхактиведанта Свами кўпинча Рупа Госвамнинг самадхиси олдида жапа такрорлаб ўтирарди. Кўпчилик зиёратчилар эҳромдан чиқиб Рупа Госвами самадхиси олдида дандават қилардилар ва буни зиёрат қилишнинг энг муҳим қисми деб билардилар. Баъзилар Рупа Госвамнинг самадхисини айланиб бир доира жапа такрорлаб кетардилар. Бхактиведанта Свами ҳатто зиёратчилар жуда кўп келган пайтларда ҳам Рупа Госвами самадхиси олдида жапа такрорлаб ўтирар ёки эҳромдан чиқиб, Радха-Шьямасундара ёки Радха-Мадана-Мохана эҳромини зиёрат қилиб, ҳамиша соат ўн бирга қайтиб келар ва ўзига тушлик тайёрлай бошларди. Прасад тайёрлаётганда, уни қабул қилаётганда унга Рупа Госвамнинг самадхиси кўриниб турарди. Ёнида Рупа Госвами турганини ҳис қилар экан у ўзининг миссияси, рухий устозига қилаётган хизмати ҳақида ўйларди.

Парвардигор Чаитаньянинг содиқларини одатда "рупанугалар", яъни Рупа Госвамнинг издошлари деб атайдилар. Рупа Госваמידан ўрнак олмасдан, унинг изидан бормасдан ҳеч ким Радха ва Кришнага садоқат билан хизмат қилиш йўлига кира олмайди. Айниқса, Шрила Бхактисиддханта Сарасвати энг жиддий рупануга сифатида машҳур эди. Унинг шарафига санскрит тилида ёзилган илтижода шундай дейилади: "Эй Парвардигор Шри Чаитаньянинг марҳамат қувватининг тимсоли, сенинг олдингга эҳтиром билан бош эгамиз. Шрила Рупа Госвамнинг таълимотига қатъий амал қилган ҳолда сен одамларга Радха ва Кришнага муҳаббатга олиб келадиган садоқат билан хизмат қилиш бахтини тарқатиб юрибсан. Мен, Парвардигор Чаитанья таълимотининг тимсоли бўлган сенинг олдингга эҳтиром билан бош

эгаман. Эй адашган рухларнинг халоскори, сен Рупа Госвамнинг асарларида баён этилган Худога садоқат билан хизмат қилиш таълимотига зид бўлган ҳар қандай таълимотга қарши қаттиқ кураш олиб борасан”.

Бхактиведанта Свамнинг рухий устози ва шогирдлар силсиласида турган ундан олдинги рухий устозлар Кришнани англаш таълимоти бутун жаҳон бўйлаб тарқалишини истаганлар, Рупа Госвамнинг самадхиси олдида ўтириб, ҳар куни чексиз илҳом олар экан, Бхактиведанта Свами барча рухий устозларга унга йўл кўрсатишни, раҳбарлик қилишни илтимос қилиб илтижо қиларди. Унинг рухий устозлардан шахсан олган кўрсатмалари унинг учун мутлақ фармон бўлиб, бу фармонни бажаришдан уни на ҳукумат, на нашриётдагилар тўхтата олмайди. Рупа Госвами унинг ғарбий давлатларга боришини истарди; у барча Госвамирнинг дуоифотихасини олиши учун Парвардигор Кришна уни Радха-Дамодара эҳромига олиб келди. У Радха-Дамодара эҳромиди фақат Худонинг асл содиқ хизматкорларигагина маълум бўлган мангу даргоҳга кирганини ҳис қилди. Шунга қарамасдан, улар ўзларининг эрмаклари ўтган жойда унга ўзлари билан яқин муносабатда бўлишга имкон бериш билан бирга Госвамирлар унга Радха-Дамодара эҳромини ҳам, Вриндаванни ҳам тарқ этишни ва ачарьяларнинг хабарини адашган одамларга етказишни буюрдилар.

* * *

Июнь ойида ҳаво жуда қизиқ кетди, кундуз куни фаол ишлашнинг умуман иложи бўлмай қолди. Энг иссиқ кунлари Бхактиведанта Свами эшикни бекитиб, шамолпарракни ишлатиб кўярди. Кечқурунга бориб ҳавонинг ҳарорати бироз пасаяр, эҳром яна зиёратчилар билан тўлар ва кечки киртан бошланарди. Верандадада ўтириб Бхактиведанта Свами баъзан меҳмонлар билан суҳбатлашарди, баъзан эса, улар унинг эшиги олдида келиб, унинг машинкада ишлашини кузатиб турардилар. Вриндаванда уни ҳамма билимдон ва улуғвор содиқ деб билардилар. Лекин, айниқса 1962 йил, у иложи борица "Шримад Бхагаватам" устида ишлаш учун ёлғиз қолишга интиларди.

Унинг бу ерга кўчиб ўтишдан асосий мақсади ҳам шу – ғарбий давлатлардаги одамларга тарқатиш учун китоблар ёзиш эди. Гарчи ҳозир унинг ҳатто Японияга боришга ва китобларни нашрдан чиқаришга етгудай пули бўлмаса ҳам, барибир, бу унинг олдида қўйган мақсади эди. У Вриндаванга шу ерда танасини қолдириш ва Худонинг даргоҳига қайтиб кетиш учун келгани йўқ. У бу ерга ўзининг ҳаётида олдида қўйган олий мақсадига эришиш йўлида

меҳнат қилишга етарлича илоҳий куч тўплаб олиш учун келган эди. Бҳактиведанта Свами ўзининг келажакдаги миссияси қандай бўлишини билмасди, лекин у "Шримад Бҳагаватам" таълимотини ғарбий давлатлардаги инглиз тилида гапирадиган одамларга тарғибот қилишга тайёргарлик кўриши кераклигини аниқ биларди. У ўзининг рухий устозларининг кўлида мукамал курул бўлиб етишиши керак. Шунда, агар истасалар, рухий устозлари унинг ғарбий давлатларга кетишини ташкил этадилар.

Мундарижа

Биринчи боб. Абхай Чараннинг болалиги

**Иккинчи боб. Коллеж, уйланиш, Гандининг
издоши**

Учинчи боб. “Ғаройиб садху”

**Тўртинчи боб. Сизга қандай хизмат
қилишим мумкин?**

Бешинчи боб. Уруш

Олтинчи боб. Нотаниш дўст

Еттинчи боб. Жханси. “Содиқлар Жамоаси”

**Саккизинчи боб. Нью-Дели. “Сахрода ёлғиз
қолган кишининг нолалари”**

Ўнинчи боб. “Бу – энг муҳим синов даври”

